A

DESCRIPTIVE

CATALOGUE OF SANSKRIT MSS.

IN THE

LIBRARY OF THE ASIATIC SOCIETY OF

BENGAL.

PART FIRST.—GRAMMAR.

EDITED BY

RA'JENDRALA'LA MITRA, LL. D.

Honorary Member of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, and of the Physical Class of the Imperial Academy of Sciences, Vienna; Corresponding Member of the German and of the American Oriental Societies, and of the Royal Academy of Science, Hungary; Fellow of the Royal Society of Northern Antiquaries, Copenhagen, &c., &c.

CALCUTTA:

PRINTED BY C. B. LEWIS, AT THE BAPTIST MISSION PRESS.

1877.

PREFACE.

The total number of Sanskrit works extant has been estimated at ten thousand. As yet, however, scarce two-thirds of that number have come to the notice of European orientalists; and MSS. of only about one-third of it are accessible in Europe.

Unquestionably the largest collection of Sanskrit MSS. in Europe is the India House collection, and it comprises a total of 4,093 separate codices, of which several are duplicates, or fragments of complete works which have been separately numbered. The Bodleian collection, catalogued by Professor Aufrecht, includes eight hundred and fifty-four codices, made up principally of the collections taken to England by the late Professor H. H. Wilson, the late Dr. J. H. Mill, and Mr. Walker. The Berlin collection, as noticed by Dr. Weber in his Catalogue comprises about the same number of codices. The Leyden collection is, I believe, nearly as rich, but I have not yet seen any inventory of it. Other European collections are comparatively poor.

In India, there are several large collections in the palaces of the Hindu Rájás; but they have not yet been examined by European scholars, nor are they easily accessible. The most extensive collection is perhaps the Sarasvatí Bhándáram of His Highness the Mahárájá of Tanjore. It is said to comprise upwards of fourteen thousand MSS., the whole of which has been examined and catalogued by the

learned Doctor A. C. Burnell of Madras. The catalogue, however, has not yet been published. In the Rájputana states Dr. Buhler has noticed several large collections; but they are simply inaccessible.

From a list printed in the 'Pandit', it would seem that the Sanskrit College of Benares has a stock of about two thousand separate works in Sanskrit, and the Calcutta Sanskrit College has nearly that number. Compared to these the collection of the Asiatic Society of Bengal is the richest open to the public. Its printed catalogue comprises the names of nineteen hundred works, and over eight hundred have since been added, but not yet catalogued, making a total of over 2,700, to which have to be added 984 more belonging to the Government of India, but kept in the custody of the Society. Thus we have a total of 3,700 works, of which only about 500 are fragments or duplicates.

The Government collection and the additions made to the Society's Library have been purchased principally by me during the last eight years.

Although their bulk is made up of counterparts of a good number of well-known works, the different collections above noticed do not always comprise the same works. Each has its peculiarity, and many codices available in one are not to be seen in another; and on the whole it may fairly be assumed that altogether they include about five thousand separate works.

The greater part of the MSS. owned by the Asiatic Society was collected by the authorities of the late College of Fort William. When that institution was established at the close of the last century, Dr. Carey, its Principal, devoted special attention to bringing together, either by purchase or transcription, all available works in the Sanskrit language, and a collection was made which compared very favourably with similar collections elsewhere. When the College was

abolished in 1836, the MSS. were made over to the Asiatic Society, and they formed the nucleus of the Society's Sanskrit Library.

Rich, however, as the Society's collection is, its value is greatly impaired by the absence of a good catalogue. In 1838, a catalogue was prepared in Sanskrit which included besides the Society's collection, the names of all the works then owned by the Sanskrit Colleges of Calcutta and Benares. This at the time proved very useful, as it brought to the notice of European scholars a great number of names which had been before unknown, and quite inacessible. But it has long since become obsolete. The Society's Sanskrit Library has since been nearly doubled by fresh additions. Besides it is a mere nominal list, and in Sanskrit the same names, generally metaphorical ones, such as were fashionable in England during the earlier part of the last century, being used to indicate works of very different and dissimilar character, it is very puzzling. Further as it is in Sanskrit, it is not useful to those who do not read that language, but nevertheless take an interest in the classics of India. It is, moreover, as justly described by the late Dr. Röer, "very imperfect and often incorrect." In commenting on Dr. Röer's remarks, Mr. A. Grote, then Secretary to the Society, observed in 1854: "Dr. Röer's concluding remarks on the value of catalogues are quite to the point, and his strictures on our Society's Sanskrit Catalogue, compiled so far back as 1838, merit the attention of our Philological Committee. A revised English Catalogue of our MSS. in the raisonné form, such as we now have for the St. Petersburgh, Leyden and Berlin collections, is a great desideratum, and it should embrace all the Sanskrit MSS. traceable in private collections in the neighbourhood of the Presidency."* With the zeal and earnestness which he evinced towards every

* Journal As. Soc. 1854, p. 721.

thing that concerned the welfare of the Society and the promotion of its usefulness, Mr. Grote for several years afterwards urged on the attention of the members of the Philological Committee and of those who took an interest in Sanskrit learning the propriety of getting up a descriptive catalogue in the raisonné form. But owing to paucity of workers, to the onerous and exacting nature of their official duties, and to the uninviting character of the task proposed, nothing could be done.

In 1870, when I undertook to compile, for the Government of Bengal, notices of Sanskrit MSS. extant in private libraries in the provinces comprised in the Lieutenant-Governorship of Bengal, Mr. Grote, though he had then finally retired from India, urged me once again to do something for the Society's collection; and at my suggestion Paṇḍit Premchand Chaudhuri was employed to prepare a descriptive catalogue in Sanskrit, from which, it was expected, either the Librarian, or one of the members, would be able easily to compile an English version. The Paṇḍit has since been steadily at work, and, at the close of the last year, had prepared notices of 1,110 MSS.* In 1875, he had also compiled notices in English of all the works on Grammar, and these Bábu Pratápachandra Ghosha, then Assistant Secretary to the Society, undertook to carry through the press. But after printing two sheets he left the Society, and the work was stopped.

Although my time was then fully occupied by other pressing and more onerous work, rather than allow the project to drop, I took it up last year, and working with the materials compiled by the Paṇḍit, have now completed the following pages. The arrangement adopted by Bábu Pratápachandra Ghosha was an alphabetical one according to the order of the Sanskrit alphabet, which I thought was an

* Proceedings for 1877, p. 32.

inconvenient one for English readers; but it was too late to alter it, and I had to abide by it. The credit of compiling the materials, both the English and the Sanskrit, is due to the Paṇḍit, and my task has been limited to utilising them, to arrangement, revision and proof corrections, and even in that I am convinced I have been unable, owing chiefly to press of other and more congenial occupations, to do all that I could wish, or the Society had a right to expect from me; but between the entire abandonment of the undertaking and its imperfect accomplishment I have preferred the latter.

Seeing that the first part of the Catalogue has taken up my scanty leisure of a whole year, I do not expect that I shall be able to carry on the work to its conclusion. I hope, however, that some of my associates in the Society, who command more leisure and better ability for the task, will soon relieve me, of at least a portion, of the work.

I had originally intended to annex to this fasciculus an essay on the grammatical literature of the Hindus; but I am obliged to abandon the idea. To those who are interested in the subject, I must satisfy myself by recommending Colebrooke's Essay on the Sanskrit language, Wilson's Introduction to the first edition of his Sanskrit-English Dictionary, Weber's and Lassen's Essays, Goldstücker's Essay on Páṇini, Max Muller's Ancient Sanskrit Literature, Bohtlink's Introduction to his edition of Páṇini's Grammar, Kielhorn's Essay on the Mahábháshya, and Burnell's work on the Aindra School of Grammar. The list, appended to this volume, of Sanskrit grammars known to exist, will, I believe, be also of some use to them.

R. M.

Retreat, Kás'ipur,
July 20th 1877.

CONTENTS.

A DESCRIPTIVE CATALOGUE

OF

SANSKRITA MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

PART FIRST.—GRAMMAR.

No. 245. कलाप-वा कातन्त्र-व्याकरणं ।

KALÁPA ALIAS KÁTANTRA VYÁKARAṆA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages 146. Lines on each page 26. Extent 3358 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A Sanskrit grammar next in rank and antiquity to that of Páṇini as shewn by Aufrecht, though Colebrooke has classed the Sárasvata anterior to it. Quotations from the Kátantra by earlier authors, such as the Chitra-kúṭi Ṭíká of Vararúchi and the Kátantra Ḍhátu-páṭha, (often consulted by Westergaard,) are sufficient to prove its priority to all modern grammars. It is, like the work of Páṇini which is said to have originated from S'iva (*adhigamya Mahes'varát*) and the Sárasvata which is attributed to the goddess Sarasvatí (*Sarasvatyáh ágatam*), ascribed to a divine source, the war-god Kumára, (see Colebrooke) whence it is denominated the Kaumára, and often cited by that name in its commentaries: thus Westergaard; "Grammatica Kátantra sive Kalápa deo Kumárae ascribitur, qua propter qui hanc sequuntur, Kaumárae quoque vocantur."

It was revealed to the world by the god's vehicle the bird Kalápi or the peacock (*Kalápiná proktam*) according to Durga, whence its common name. Patanjali, however, in his interpretation of the word Kálápa in the Mahábháshya, would have it to mean the sage Khádáyana (*Kalápi Khádáyana grahaṇam jnápakam*) as the author of the Kálápakam. (See the Bháshya on Páṇini IV, III, 104.)

The work is also called Kátantra, either from a sage of that name, who was its first professor, or from the bad or unmethodical way (*Ka* or *ku* = *Kutsita* + *tantra*) in which its subjects are treated, though its arrangement is not so perplexed as that of Páṇini, whose work for that reason has been branded with the epithet *aranya* "a wilderness." The Kátantra, according to Aufrecht, is explained by its commentator Trilochanadása with very little dependance (*ishat tantra*) on any other system of grammar, wherefore his terminology is found to differ both from the ancient school of Páṇini, as also from that of Mugdhabodha.

The rules or aphorisms passing under the name of Kátantra, are, according to Colebrooke, ascribed to Kumára, while Trilochana will have them, upon the authority of Jayadeva and others, to be composed by Sarvavarman (जयदेवादिप्रोक्तमप्यस्तीत्याह सार्व्ववर्म्मिकं) who is cited by Vopadeva in the Kámadhenu, and surnamed Áchárya, as in the notices of S. MSS. No. 513, whence they are denominated Sárvavarmikam in the aforesaid commentary (सर्व्ववर्म्माचार्य्येण यत् कृतं) ॥

The scholium known under the name of Durga-siñha-vritti, is the work of Durga Siñha, a Vaidya, who is quoted in the Kámadehnu of Vopadeva by the name of Durga Gupta. He is deemed its first and best scholiast चाल्लाप कलाप इव दुर्गसिंहः । and acknowledged to be its ablest and foremost supporter: (*Durgadváre Siñhaïva*) "like a lion at the gate of a castle."

The Kátantra-parisishṭa by S'rípati Datta, also a Vaidya, is a supplement to this grammar, supplying the omissions of Durga Siñha. It has been noticed by Aufrecht under No. 374, where he has given its mis-spelt colophon, saying, '*haec subscriptio legitur,*' इति सद्वैद्यमहामहोपाध्याय श्रीपतिदत्तविरचितायां कातन्त्रपरिशिष्टसमासपादसमाप्तः, which is corrected in the Notices of S. MSS. under No. 345, by the substitution of '*paris'ishte.*' Colebrooke has given the names of two commentaries on this Supplement; the Paris'ishṭa-prabodha by Gopinátha, and the Paris'ishta-siddhánta-ratnákara by S'ivaráma Chakravartí.

This grammar is current all over eastern Bengal, and particularly among the Vaidya caste, on account of their veneration for the illustrious author of their tribe. A fragment only of its section on Orthography has been printed in the Vártábaha press at Rungpur. The Asiatic Society of Bengal has lately undertaken to publish the entire work in the Bibliotheca Indica.

Looking to the facts of its unmethodical arrangement, and the references made by Páṇini (B IV, III, 104, 108 and IV, II, 46) to the sayings of Kalápi, their aggregate, their students, &c., as कलापिना प्रोक्तोऽर्थं कालापः। कलापिनश्छात्रं कलापः। तेषां समूहः। कालापकं। कलापिना प्रोक्तमधीयते कालापाः। कलापिशिष्याः कालापिनः। कलापि वैशम्पायनादि। the work may at first sight appear to be older than Páṇini's 'Eight Chapters;' but references are made in it to *Para-sútras*, which the commentator Durga Siñha, in his Kátantra-vritti-ṭíká, takes to be the aphorisms of Páṇini and his followers, and if his interpretation be right the work would be later. Páṇini's reference in that case should apply to a portion of the Vedas and a Vedic School called Kálápa (*Charaṇebhyah dharmavat.* B IV. II., 46) ambiguously explained in the scholium to be a *sákhá* or *anga váchi*, the name of a branch of knowledge, which may mean either a portion of the Veda, or a grammar, both being *vedángas* or branches of the Vedas. Its want of Vedic formulæ and its anomalous formations sufficiently prove its belonging to a purely Sanskrita or refined period and comparatively later age.

There rises another difficulty respecting the authorship of Durga Siñha and Sarvavarman from the wording of the initial verse कातन्त्रस्य प्रवक्ष्यामि व्याख्यानं सार्व्ववर्म्मिकं। as to which of them the Kátantra-vyákhyána explication may properly apply. Whether the *Vritti* mentioned in the colophon is synonymous with this *Vyákhyá*, or a scholium to the exposition of Sarvavarman? Colebrooke, instead of deciding the question, says, "It is a commentary by Durga Siñha, but stated in the introductory couplet to be the work of Sarvavarman." Trilochana-dása raises the same question, and then answers it by saying, the Vritti and Vyákhyá mean the same work of Durga in explanation of the rules of Sarvavarman. So Aufrecht under No. 374.

2. ननु यदि व्याख्यानं वृत्तिग्रन्थः तत्कथं सार्व्ववर्म्मिकत्वं इदानीं दुर्गसिंहेन क्रियमाणत्वात्?

A. सत्यमेतत् किन्तु सर्व्ववर्म्मकृतसूत्रसम्बन्धात् व्याख्यानमपि सार्व्ववर्म्मिकमुच्यते ॥

Quamquam hoc potius e versu illo concludendum videtur Durga-sinham commentario a Sarva-varmane scripto usum esse.

The number of commentators, annotators, glossarists, &c., belonging to this school is nearly equal to that of those who have expounded the work of Páṇini, and among these Vararuchi, and the poets Murári author of the Anargha-rághava, and Umápati contemporary with Jayadeva author of the I'shat-tantra grammar (see Aufrecht, 475, p. 200) are the most renowned. Others recorded by Colebrooke are;— Vardhamána Mis'ra, author of the Kátantra-vistara; Raghunandana A'chárya of the Kalápa-tattvárṇava; Hariráma Chakravarti of Vyákhyá-sára commentary; Ramadása, author of another Vyakhyá-sára; Sushena Kavirája, Ramánátha, Murári, Kulachandra, &c. The Kátantra-chandriká, and the Chritrakuṭí of Vararúchi are perpetual commentaries on the Kátantra.

Many other treatises belonging to particular parts of this grammar are extant; such as Kátantra-gaṇa-dhátu: the roots or themes; Manoramá, a commentary on the list of verbs by Ramánátha; Kátantra-shaṭ-káraka, on the cases by Rahasánandí; Kátantra-uṇádi-vritti by S'ivadása; Kátantra-s'abdamálá, Kátantra-dhátu-ghosha; Kátantra-chatushṭaya-pradípa, &c., &c.

Beginning. देवदेवं प्रणम्यादौ सर्व्वज्ञं सर्व्वदर्शिनं ।
कातन्त्रस्य प्रवक्ष्यामि व्याख्यानं शार्व्ववर्म्मिकं ॥
सिद्धो वर्णसमाम्नायः । सिद्धः खलु वर्णानां समाम्नायो वेदितव्यः । तत्र चतु-
र्दशादौ स्वराः । दश समानाः । तेषां द्वौ द्वौ सवर्णौ ॥

End. जनानवतीति क्विप् जनौः । जनावौ ऊट् इति किं ? चाद्योटकादतो
चौरिति सिद्धे इडिग्रहणं मङ्गलार्थं ।

Colophon. इति दौर्गसिंह्यां वृत्तौ कृत्सु षष्ठः पादः समाप्तः ॥

Subject. अवैदिकसन्धिसुबन्तस्त्रीत्वकारकसमासतद्धिततिङन्तकृदन्तानां विवरणं ॥

Contents. १ अ०, सन्धिः । तत्र १ पादः सञ्ज्ञा सू० १२——। २ पा० स्वरसन्धिः सू० ४ ।
३ पा० प्रगृह्याः सू० ५ । ४ पा० व्यञ्जनसन्धिः सू० ६ । ५ पा० विसर्गसन्धिः
सू० ७ ॥ ततो नामिचतुष्टये प्रथमसूत्रं धातुविभक्तिवर्ज्जमर्थवल्लिङ्गं इत्यादि ॥
२ अ०, १ पा० शब्दसञ्ज्ञाः सू० ८ । २ पा० शब्दसाधनं सू० १३ । ३ पा०
तथा सू० १८ । ४ पा० कारकः सू० २३ ॥ ३ अ०, ततो नाम्नां समासो
युक्तार्थः । तत्स्थालोप्याविभक्तयः सू० १९ ॥ ४ अ०, ततस्तद्धितपादः सू० ३७ ॥
५ अ०, ततो वृत्तावाख्यातेऽष्टौ पादाः सू० ४४—९० । यथा, १ पा० परस्मै-
पदानि सू० ४४ । २ पा० तिङन्तं सू० ५३ । ३ पा० नामधातवः सू० ६० ।

४ पा॰ यङन्तादिः पृ॰ ७०। ५ पा॰ यङ्लुगादिः पृ॰ ७२। ६ पा॰ धातुरूपाणि पृ॰ ८०। ७ पा॰ तथा ८५। ८ पा॰ धातुसन्धिः ९०॥ ६ अ॰, ततः कृत्सु षट्पादाः। यथा, १ पा॰ सिद्धिविश्वस्यानुबन्धेत्यादि ९४। २ पा॰ कृत्यादिः १०२। ३ पा॰ तृणादिः पृ॰ १०७। ४ पा॰ शाणचादिः पृ॰ ११७। ५ पा॰ घञन्तादिः पृ॰ १२४। ६ पा॰ क्तादयः पृ॰ १३३। इति कृत्सु षष्ठः पादः समाप्तः॥———कातन्त्रपरिष्टानुक्रमो यथा॥———
१ शिक्षासूत्रं। २ बलाबलसूत्रं। ३ परिभाषासूत्रं। ४ न्यायसूत्रं। ५ भाष्यसूत्रं। ६ सन्धिप्रकरणं। ७ नामप्रकरणं। ८ कारकप्रकरणं। ९ षत्वप्रकरणं। १० णत्वप्रकरणं। ११ स्त्र्यधिकारसूत्रं। १२ समासपादः। १३ उणादिप्रकरणं॥

No. 245. (2) कातन्त्रवृत्तिपञ्जिका।

KÁTANTRA-VRITTI-PANJIKÁ.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages 223. Lines on each page 24—26. Extent, 6244 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Incorrect. Incomplete;—defective at the end.

A gloss on the Kátantra-vritti scholium of Durga Siñha on the Kátantra aphorisms of Sarvavarman. By Trilochanadása. Colebrooke would have it to be a commentary on the grammar itself, but Aufrecht (No. 374) rightly says it is a '*commentarius ad Durga Sinhae Katantra aphorismorum explicationem.*'

The Kátantra-vritti, *alias* Daurga Siñhí has been noticed by Aufrecht under No. 376, and its commentary the Kátantra-vritti-ṭíká *alias* Durga Ṭíká with the author's annotations to the same, which is called Chandriká by Bábu Rájendralála Mitra in his Notices of S. MSS. No. 513. Trilochana's work had the honour of a gloss by Susena surnamed Kavirája according to Colebrooke, and Áchárya according to the above Notices, where the 'panjiká' is Sanskritised into 'panchiká' No. 946, though the former spelling is more common, and 'panjika' is used instead of the latter. Trilochana, like Durga Siñha, was anterior to Vopadeva, as both their names occur in the latter's Kávyakámadhenu commentary to his own Kavi-kalpa-druma. He was also older than

Vitthala, as no mention is made of him among the authors cited by the latter. So says Aufrecht also; *Trilochanadása ante Vopadevae aetatem vixit, siquidem Kávya-Kámadhenu liber ab hoc grammatico compositus est. Praeterea a Vitthaláchárya et aliis recentioris aevi auctoribus citatur.* Trilochana cites Jinendra Bodhi, and frequently gives quotations from Jayáditya, Bhatta, &c., which prove him to be later than those authors.

The Kátantra is divided into three parts, and each part is subdivided into as many chapters as the text and scholia contain. The first part treats of permutations, the second of nouns, and the third of verbs and verbal nouns. The present MS. wants a few chapters at the end; it has been analysed under the name of Kátantra-vritti-panjiká-parárdha in No. 946 of the Notices of S. MSS.

Beginning. प्रणम्य सर्व्वकर्त्तारं सर्व्वदं सर्व्ववेदिनं ।
सर्व्वीयं सर्व्वगं सर्व्वं सर्व्वदेवनमस्कृतं ॥
दुर्गसिंहोक्तकातन्त्रवृत्तिदुर्गपदान्वयं ।
विवृणोमि यथा प्रज्ञमस्मच्छ्राद्धञ्च हेतुना ॥
तत्रादौ तावदिष्टदेवतानमस्कारप्रतिपादनार्थमित्यादि । शास्त्रस्य तु न प्रयोजनाभिधानार्थं वृत्तिकारः श्लोकमेकञ्चकार । देवदेवमित्यादि ॥

End. अपठितावशेषत्वात् परिसमाप्तिवाक्याभावः । अत एव धातोरधातोरित्यादि ॥

Colophon. इति त्रिलोचनदासकृतायां कातन्त्रवृत्तिपञ्जिकायां षष्ठः पादः समाप्तः ॥

Subject. कलापव्याकरणानुयायिकभागत्रयात्मकं तत्सन्धि-शब्द-धातुप्रकरणानि ॥

Contents. आदौ सन्धौ १ पा० सञ्ज्ञा पृ० १ । २ पा० स्वरसन्धिः पृ० ११ । ३ पा० प्रकृतिभावः पृ० १८ । ४ पा० व्यञ्जनसन्धिः पृ० २४ । ५ पा० विसर्गसन्धिः पृ० २८ । इति ॥

द्वितीयनाम्निचतुष्टयः । १ पा० शब्दसञ्ज्ञा । २ पा० शब्दसाधनं । ३ पा० तथा । ४ पा० कारकः । ५ पा० समासः । ६ पा० तद्धितः । इति षट्पादाः ॥

तृतीयवृत्तावाख्याते । १ पा० परस्मैपदानि । २ पा० आत्मनेपदानि । ३ पा० नामधातुः । ४ पा० यङन्तः । ५ पा० यङ्लुक् । ६ पा० धातुरूपं । ७ पा० तथा । ८ पा० धातुसन्धिः ॥

ततः कृत्सु षट् । १ पा० अनुबन्धादिः । २ पा० कृत्यादिः । ३ पा० तृणादिः । ४ पा० शाणचादिः । ५ पा० घञन्तादिः । ६ पा० क्त्वादयः ॥

No. 276. कातन्त्र-विस्तर-विवरणं ।

KA'TANTRA-VISTARA-VIVARAṆA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Folia 112. Lines on each page, 20—21. Extent, 4,480 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Inaccurate. Incomplete.

An explanatory gloss on the Kátantra-vistara or exposition of the Kátantra aphorisms of Vardhamána Mis'ra. By Prithvídhara surnamed Mahámahopádhyáya in the text. Colebrooke has noticed that Vardhamána's work, under the name of Kátantra-vistara, is often quoted in the Kámadhenu of Vopadeva, but no cataloguist has made any mention of Prithvidhara or of his work. Aufrecht (No. 557) mentions of one Prithvidharáchárya, a Vedantic writer (*Prooemio auctor scholae Vedanticae*), religious anchorite, and founder of a Sanyási sect.

पृथ्वीधरादेकादशाचार्य्यप्रसादात् कलौ सन्न्यासिप्रवृत्तिः । No. 557, p. 227.

Beginning. सौभाग्याङ्कुरपल्लवे मतिनदी सम्भूतिरत्नावले
दुर्गाया लनघे (?) द्विपाधिपमुखे कारुण्यवारानिधौ ।
अथ परस्मै मङ्गलानन्तरप्रारम्भप्रश्नकार्य्येषु अथशब्द आनन्तर्य्यद्योतकस्य मत्वर्थं यदाह दुर्गः ॥

End. अच्छिन्नावच्छिन्नस्य परिसमाप्तिवाक्यं । दीर्घो न स्यादित्यादि । भटिनासम्बुद्धौ इप्रथमा द्विवचनादेरन्यस्माज्जिगिति सुरित्यादि ॥

Colophon. इति श्रीमहामहोपाध्याय श्रीपृथ्वीधरविरचिते कातन्त्रविस्तरे विवरणे षष्ठः पादः ॥———

Subject. आख्यात-वा-तिङन्तविचारः । अनवच्छिन्नविषयश्च । षट् पादाश्च ॥

Nos. 413 and 230 (5.) कारकटीका ।

KA'RAKA TI'KA'.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages 77. Lines on each page, 30—32. Extent, 2,287 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? New. Prose. Generally correct. Complete.

A gloss on Goyíchandra's commentary on the chapter on Cases of the Sankshiptaśára grammar of Kramadís'vara. It is of a later date than Vañs'ivadana's and Nyáya-panchanana's expositions of the said commentary. Colebrooke has taken no notice of this with those of others, though it is more esteemed for the logical manner in which it treats the subject than either of the other two. It is much studied in western Bengal by students of this school. Sarva-vidyálankára, like Sarvádhikarí and Nyáyapanchánana, is a mere title of the author, his real name being unknown. He was a descendant of Gayaghara family. The MS. under notice contains only the fifth chapter of the author's whole gloss on Goyíchandra.

Beginning. विहिततद्धितादपि नाम्नः कर्त्रादिसञ्ज्ञाविधानपूर्व्वकं प्रथमादिविभक्तिविधानार्थं तद्धितपदादनन्तरं कारकपदमारभमानः ॥
कारकेषु मुख्यत्वात् कर्त्तुर्लक्षणं प्रथममभिदधाति क्रिया मुख्यप्रयोजककर्त्तेति ॥

End. एवञ्च वृत्तौ क्वचित् भावकर्म्मणोरात्मने इति पाठो लिपिकरप्रमादादेव, भावकर्म्मणोरिति पाणिनिसूत्रे आत्मन इत्याद्यभावात् अनुदात्तङित आत्मनेपदमित्यस्मादेवानुवृत्तेः ।

Colophon. इति गयघड़कुलोद्भवसर्व्वविद्यालङ्कारभट्टाचार्य्यविरचितायां पञ्चमकारकपादः समाप्तः ॥

Subject. गोयीचन्द्रकृतसंक्षिप्तसारव्याकरणस्य कारकपादटीकायाः व्याख्यानं ॥

Contents. आदौ मूलानुयायिनी षट्कारकव्याख्या । ततः सङ्ख्यावचनादिः । ततः कारकापवादः । ततः सविशेषनिर्घण्टो नात्र विद्यते । तत्तु जौमरे तथा गोयीचन्द्रे द्रष्टव्यं ॥

No. 415. कविकल्पद्रुमटीका वा धातुदीपिका ॥

KAVI-KALPA-DRUMA-ṬÍKÁ *alias*—DHÁTU-DÍPIKÁ.

Country-made yellow paper, 4to. Folia, 138. Lines on a page, 24—25. Extent, 816 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Generally correct. Complete.

A commentary on the Kavi-kalpa-druma, a metrical summary of dhátus or roots by Vopadeva, and on the Kávya-káma-dhenu, a scholium by the same author explaining his own list of verbs. By Durgádása. This author also wrote the Subodhiní, a commentary on Vopadeva's well-known grammar the Mugdhabodha, and on its commentary by himself. Vopadeva's list of roots has been got up on quite a different plan from those of the ancients, and inasmuch as it gives in verse the names of the roots in alphabetical order, both final and initial, it is held to be much more convenient, and has superseded all preceding ones of the kind. The text of Vopadeva gives the dhátu, lidhu or náma-dhátu and sautra roots, *i. e.* all verbal, nominal and denominative themes with their generally received significations. The scholium illustrates their principal forms by short examples, and the present commentary affords full explanations of the *anubandhas, vikaraṇas* and other particulars relating to their conjugations, and formation of participial and verbal nouns. Vopadeva has used new *anubandhas* or characteristic signs of his own, though his work is professedly founded upon the principles of ancient grammarians whom he designates, the *ashṭádhis'ábdikas—philologum princepes octo*—or the eight principal etymologists, *viz.*, Indra, Chandra, Kás'akritsna, Apisáli, S'ákaṭáyana, Páṇini, Amara and Jainendra. The last is either the same with Jinendra *alias* Jinendra-bodhi, author of the Nyása or Kásikávritti-panjiká, or with Jayanta (his son), author of the Tattva-chandra commentary.

The authorities quoted in the Káma-dhenu commentary of Vopadeva are, Páṇini, Kátyáyana, Patanjali, Bhartrihari, Durga Siñha,

Trilochanadás'a, Kátantra-panjiká, Vardhamáṇa Mis'ra, Kátantravistara, Hemasúrí, Haima-vyákaraṇa, Abhinava-s'ákaṭáyana, S'abdánusásana, Jinendra-nyása, Vámana-kás'iká, Bhojadeva, Sarasvati-kanṭhábharaṇa, Vyághra-páda, vártika, Kusala, Panjika-pradípa and Sarvavarman's Kátantra-sutra. The Dhátu-dipiká of Durgá-dása cites a great many grammarians under different schools,—I, Rámánanda, Kás'is'vara and Ráma Tarkavágís'a, all scholiasts of Vopadeva; II, S'rípati Datta the author of the Paris'ishṭa, and Durga Siñha of the Kátantra school; III, Kramadísvara, Jaumuras, and Goyíchandra of the school of Sankshiptasára; IV, the Práchya school (Supadma &c.); V, Chandra, Bhaṭṭi, Udbhaṭa, Rúpa Gos'vamí, Vidyá-nivása, a commentator on the Mugdhabodha, Bhaṭṭa-malla, Govinda Bhaṭṭa, Chaturbhuja, Gada Siṇha, Govardhana and Saraṇa. Durgádása Vidyávágís'a, the famous scholiast of Vopadeva's grammatical works, and, chief advocate of the Mugdhabodha system or Gauḍiya School of Sanskrit philology, was a Vaidya by caste, and flourished in Gauḍa, in the reign of Shah Jahán A. D. 1615. Weber, in his notice of No. 535 of his Catalogue, says: "*Durgadása Ambashṭha, arzt in Gauda, unter der regierung Schah Jehangiri* 1605-1627. *Vater des Mathuránátharáya und des Çiva-narayana dása.*" And Aufrecht has, under Nos. 395 and 396 of his Catalogue, "*Durgádása, cujus commentarius haud uno nomine utilis est, seculo septimo decimo medio vixit, cum Dhátudípikám quo libro Vopadevae Kalpadrumam commentatus est, anno* 1659 *eum composuisse alibi repererim.*"

The text of Vopadeva is much studied in Bengal, there is hardly any Pandit here, who has not got the whole of it by heart, along with the Amara Kosha Vocabulary. The text has been more than once published in Calcutta. The numbers of roots alphabetically arranged by their final letters are as follows :—

Those ending in A, 132; in Á, 24; in I, 21; in Í, 25; in U, 33; in Ú 13; in RI 21; in ṚI 16; in E 6; in AI 25; 05 in K 59; in KH 21; in G 27; in GH 20; in CH 50; in CH'H 19; in J 72; in JH3; in Ṭ 71; in ṬH 23; in Ḍ 76; in ḌH 1; in Ṇ 50; in T 31; in TH 28; in D 79; in DH 37; in N 28; in P 64; in PH 15; in B 45; in BH 39; in M 33; in Y 31; in R 42; in L 93; in V 68; in S 39; in ṢH 116; in S 65; in H 50, sautra 42;—total 1,754 or 1,758, exclusive of the nominal (lidhu) roots.

Kavi-kalpa-druma ṭíká.

वोपदेवीय-कविकल्पद्रुमस्य कामधेनुटीकाख्या टीका ॥

Beginning of the Kavi-kalpa-druma (कविकल्पद्रुमः)

शब्दाकरकरग्राममर्थमण्डलमण्डनं ।
ज्ञानात्मानमनाद्यन्तमादित्यं समुपास्महे ॥
इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्नापिशालिः शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः ॥
मतानि तेषामालोक्य सर्व्वसाधारणस्फुटः ।
धातुपाठः स्वराद्याद्यक्रमाद्न्त्यादिमक्रमः ॥
कविकल्पद्रुमो नाम पद्यैर्निष्पाद्यतेऽत्र च ।
धातवः पठिताः पाठ-स्वच्छलोकागमस्थिताः ॥

End. विद्वद्धनेशशिष्येण भिषक्केशवसूनुना ।
तेने वेदपदस्थेन वोपदेवद्विजेन यः ॥
स्वर्गे गीर्व्वाणनार्य्यः सुरपतिसभितः शाब्दिकानां वरेण्यं ।
पाताले नागराजं भुजगयुवतयो यस्य गायन्ति कीर्त्तिं ।
यत्तीर्णः शब्दपाथोनिधिमखिलमिमं गोष्पदं वा सुराद्रौ ।
शिष्योऽकार्षीद्धनेशः कविकुलतिलकः कैशविर्वोपदेवः ॥

Colophon. इति स्फीतसप्तदशशत्या षडेकोनषष्ठया ।
धातुस्कन्धैर्बुधाः सेव्यः कविकल्पद्रुमः फलं ॥

Subject. अकारादिहकारान्तधातूनां पद्येन सङ्क्षार्थविवरणञ्च ॥

Beginning of the Káma-dhenu-ṭíká.

येन लियद्विकरणैराख्यातधातुलोचितैः ।
प्रकाशैः सम्प्रकाश्यन्ते क्रियास्तं नौमि गोपतिं ॥
कविकल्पद्रुमं ।धतुपाठं विवरितुं मया ।
धातुवृत्तिः काव्यकामधेनुर्नामाभिधीयते ॥

End. सर्व्वव्याकरणार्थायां मास्यां तान्यलिखितं स्फुटं (यं) ।

Colophon.

Subject. कविकल्पद्रुमार्थविवरणं ॥

Beginning of Kavi-kalpa-druma-ṭiká (धातुदीपिका) ।

नत्वा + + श्रीगौरीशौ श्रीदुर्गादासशर्म्मणा ।

क्रियते कविकल्पद्रुमटीका विषमाद्धातुदीपिका ॥

सुखाय बालानामित्यादि ।

अन्तःस्थाः स्यु र्यवरला इत्यादयः स्वराः । इत्यादि ॥

End. शृणुध्वं विबुधाः काव्यकामधेनुमतन्द्रिताः ।

व्युत्पादयन्तु सच्छब्दान् स्वैः स्वैः सूक्तैरुदारधीः ॥

सर्व्वव्याकरणार्थायां नाम्ना ते नान्यचित्तं ध्रुवं ॥

Colophon. इति श्रीदुर्गादासविद्यावागीशभट्टाचार्य्यविरचिता कविकल्पद्रुमटीका समाप्ता ॥

Subject. वोपदेवगोस्वामिकृतधातुपाठग्रन्थधृतानामकारादिहकारपर्य्यन्तान्तिमवर्णानां धातूनां सानुबन्धविकरणविविधगणार्थोदाहरणानि ॥

Contents. अदन्ताधातवः स्युर्द्वात्रिंशच्छतं मतं । आन्ताः स्युस्त्रिरष्टधा । एकोनविंशति-रिकारान्ताः । ईदन्तास्तथा पञ्चविंशतिः । त्रयस्त्रिंशदुदन्तकाः । ऊतः स्यु-स्त्रयोदश । ऋदन्तास्त्वेकविंशतिः । ॠकारान्तास्तु षोडश । एषडेपराः । ऐदन्ताः पञ्चविंशतिः । पञ्च चोपराः । कान्तोनषष्टिका । खान्तैकविंशतिः । गान्ताः स्युः सप्तविंशतिः । घान्तास्तु विंशतिः । चान्ताः पञ्चाशदीरिताः । छान्तोनविंशतिः । जकारान्ता द्विसप्ततिः । झान्तिमास्त्रयः । टान्ता इत्येकसप्ततिः । ठान्तास्त्रि-विंशतिः । डान्ताः षट्सप्ततिर्म्मताः । ढान्तैकः प्रकीर्त्तितः । णान्ताः पञ्चाशदी-रिताः । तान्तस्त्रिंशदेकतः । थान्ताष्टविंशतिः । दान्ताः स्युर्नवसप्ततिः । सप्त-त्रिंशच्च धान्तिमाः । नान्ताश्चेत्यष्टविंशतिः । पकारान्ताश्चतुःषष्टिः । फान्ता-ष्टदशपञ्चकाः । चपञ्चापञ्चाशदन्तबाः । एकोनचत्वारिंशदन्तभाः । त्रियुता-स्त्रिंशदन्तमाः । एकत्रिंशद्यकारान्ताः । द्विचत्वारिंरदन्तराः । स्वानवति-स्त्रिभिः । वान्ता इत्यष्टषष्टिकाः । शान्ताः नवत्रिंशत् । षान्ताः षोडशकं मतं । सान्ताः स्युः पञ्चषष्टिकाः । हकारान्ताः शतार्द्धकाः । शेषाणां द्विचत्वारिंश-द्धेरिताः ॥——अर्थात् ।——

अदन्ताः १२ । आन्ताः २४ । इदन्ताः १९ । ईदन्ताः २५ । उदन्ताः ३३ । ऊदन्ताः १३ । ऋदन्ताः २१ । ॠदन्ताः १६ । एदन्ताः ६ । ऐदन्ताः २५ । ओदन्ताः १५ । औदन्ताः ० । कान्ताः ५९ । खान्ताः २१ । गान्ताः २७ । घान्ताः २० । चान्ताः ५० । छान्ताः १९ । जान्ताः ७२ । झान्ताः ३ । टान्ताः ७१ । ठान्ताः २३ । डान्ताः ७६ । ढान्ताः १ । णान्ताः १५ । तान्ताः ३१ । थान्ताः २८ । दान्ताः ७९ । धान्ताः ३७ । नान्ताः २८ । पान्ताः ६४ । फान्ताः

१५ । बान्ताः ४५ । भान्ताः २९ । मान्ताः २२ । यान्ताः २१ । रान्ताः ४२ । लान्ताः ९२ । वान्ताः ६८ । शान्ताः २९ । षान्ताः १२ । सान्ताः ६५ । हान्ताः ५५ । शैवाः ४२ ॥———

No. 327 B. गणपाठः ॥

GAṆA-PÁṬHA.

Substance, country-made yellow paper, 8vo. Folia, 16. Lines on each page, 28. Extent, 704 s'lokas. Character, Nágari. Date, ? Appearance, new. Prose. Incorrect. Incomplete.

This work is not a list of verbal roots as the name would imply, but a S'abdagaṇa, or classification of irregular or exceptional nouns, pronouns and adnouns, which deviate from the general rules of grammar in orthography and etymology, and take particular forms, mutations, suffixes and terminations in the formation of their derivative, compound, feminine and indeclinable nouns. The work is an imitation of the *Gaṇa-páṭha* of Páṇini, which has been arranged alphabetically by Bohtlink at the end of the 2nd volume of his edition of that grammarian. Goldstücker would have the gaṇas to be of higher antiquity than the age of Páṇini, since they are referred to, and made use of, by Páṇini himself. These gaṇas or classified lists are very useful for the convenient treatment of large numbers of words in short aphorisms. Almost every grammar has its own special lists different from others. Goldstücker says in his Páṇini, p. 179: 'Several of the gaṇas, also increased, as the case may be, differ from the gaṇas of Páṇini in so far as the heading word of the one occurs in the middle of the other and vice versâ.' Again: 'There is not a single gaṇa in the Gaṇaratna-mahodadhi of Vardhamána (the author of Kátantra-vistara) that does not differ from Páṇini, Katyáyana, Kás'iká, etc., for he being of a later date, must have made his own additions to former lists.' And so of Vopadeva and other modern grammarians. Nothing else is known about the anonymous compiler of the work under notice, than that of his having been a worshipper or disciple of

Viṭṭhala, whom he salutes in the exordium. According to some the words means Gaṇesa, while others suppose it to signify a god adored in the Dekkain. Aufrecht has noticed a grammarian of that name in his preface to Ujjala Datta, whom he calls Viṭṭhalácharya; and some others with different titles; thus—"*Viṭṭhala, Nrisinhae filius, Ráma Chandrae nepos, auctor Prasáda commentarii.*" "*Idem commentarium ad Vaishnava-siddhanta-dipiká librum composuit. Viṭṭhala dikshita Yyúvasarmanis filius anno* 1619. *Viṭṭhala bhaṭṭa, Raghunátha bhattae Scribae pater.*" Colebrooke, in his list of the grammarians under Páṇini's School, has noticed Viṭṭhalácharya, author of Prasáda, a commentary on the Prakriya-kaumudí of Ráma-chándrácharya.

Beginning. श्रीमन्तं विठ्ठलं नत्वा गुरूंश्चापि प्रयत्नतः ।
सङ्गृह्यते गणः प्रातिपदिकानां यथामति ॥
सर्व्वादिगणः । सर्व्वविश्वोभयोभयडतरादुत्तरेतरादिः ॥

End. खण्डितावशिष्टत्वात् परिसमाप्तिवाक्याभावः । अवच्छेदस्तु । दक्षिणतारावरद्वौ द्व्यद्दुनामघोऽघौ । इत्यादिः ॥

Subject. सर्व्वाद्यवधिकोटरादिपर्य्यन्तं शब्दगणसङ्ग्रामन्तद्विवरणञ्च ।

Contents. सर्व्वादिः, स्वराद्यव्ययं, समादिः, व्याघ्रादिः, शाकपार्थिवादिः । श्रवणादिः, याजकादिः, राजदन्तादिः, प० २ । आहिताग्न्यादिः, कडारादिः, दधिपयआदयः, प० ३ । कितवादिः, उपकादिः, भ्रष्टादिः, नन्द्यादिः, पाघ्रादिः, पादमर्द्दादिः, प० ४ ॥ अजादिः, स्वसादिः, सपत्न्यादिः, ५ । नड़ादिः, शिवादिश्च, प० ६ । शुभ्रादिः, तिकादिः, खण्डिकादिः, पामादिः, भौरिक्यादिः, प० ७ । कन्यादिः, श्रमादिः, वसन्तादिः, छत्रादिः, प० ८ ॥—— काशादिः, तृणादिः, तुषारादिः, वेलादिः, कर्णादिः, प्रगद्यादिः । कुमुदादिः, चरणादिः, प० ९ । मध्वादिः, मलयादिः, काश्यादिः, अश्मादिः, गर्हादिः, परिमुखादिः, १० । खलादिः, अध्यात्मादिः, ऋगयणादिः, शिवादिः, सेनकादिः, खण्डिकादिः, रजतादिः, लतादिः, हरीतक्यादिः, उत्सुकादिः, मन्त्रादिः, अजयतादिः, पुगादिः, केशरादिः, पूपादिः, अपूपादिः, ११ । व्युषादिः, ऋश्यादिः, तारकादिः, १२ । पिच्छादिः, शाखादिः, शरदादिः, यावाद्यादिः, विनयादिः, १३ । प्रज्ञादिः, द्विदण्ड्यादिः, कार्त्तकौजपादिः, दासीभारादिः, चिह्नादिः, वनस्पत्यादिः, गुणादिः १५ । निष्कादिः, अर्श्आदिः, प्रियादिः, कोटरादिः १६ ॥ शेषाभावः ॥

No. 673 D. चिदस्थिमाला।

CHIDASTHI-MÁLÁ.

Country paper, 12×5 inches. Folia, 32. Lines on each page, 8-10. Extent, 512 s'lokas. Character, Nágarí. Date, ? Prose. Appearance, old. Correct. Incomplete.

A commentary on the Laghu-s'abdendu-s'ekhara, an abridged gloss of Náges'a *alias* Nágoji Bhaṭṭa, on his own commentary of S'abdendu-s'ekhara, on the Siddhánta-kaumudí of Bhaṭṭojí Dikshita. By Vaidyanátha Páyagunda, surnamed Bálam-bhaṭṭa. Aufrecht's MS. writes the name of the work Sadasthi-málá.

Vaidyanátha has, besides this, written annotations to every commentary of Náges'a, such as the Paribháshendu-kás'iká, the Paribháshendu S'ekhara ṭíká of Náges'a, the Kalá, a commentary on the Laghu-vyákaraṇa-siddhánta-mánjushá of Nágojí on syntax and the philosophy of grammatical structure. He is also the author of Prabhá, a commentary on the S'abda-kaustubha of Bhaṭṭojí, consisting of scholia on Páṇini, and likewise of Laghu-bhushaṇa-kánti, a commentary on the Vyákaraṇa-bhúshaṇa-sára, which is an abridgement of the Vyákaraṇa-bhushaṇa of Konda Bhaṭṭa by Hariballabha, on the syntactical and philosophical structures of the Sanskrit language. Aufrecht notices, under No. 366, *duo fragmenta commentarii ad Laghu Sabdendu Sekharam a Vaidya Nátha Páyaganda scripti, et Sadasthi málá appellate, continenter.*'. The authorities cited in this work are Mahes'vara-Bháshya, Sikshá-vártika, Vyákaraṇa-siddhánta-manjushá, Siddhanta Prakás'iká, &c.

The MS. under notice contains a portion of the commentary on the chapter of *Sañjñás* only, and is wrongly entered in the old Catalogue as the Laghu-s'abdendu-s'ekhara by Vaidyanátha Páyaguṇḍa.

Beginning. निराधारं निखिलजगतां पारमुद्वे-
भेवस्य प्रकारं विमलसुखलभ्याः सुरचिरं ।

चिरं वारंवारं मनसि गुरुगौरीश्वरकृपया
परं वन्दे वन्दे हरिहरमहं श्रीकरवरं ॥
नत्वा गुरुं वैद्यनाथः पायगुण्डाख्यको हरिं ।
चिद्स्थिमालाममुते लघुशब्देन्दुशेखरे ॥
ग्रन्थसमाप्त्यादिप्रतिबन्धकदुरितशमनाय समुचितशिष्टदेवतानत्यात्मकं मङ्गलाच-
रणमिष्यमिवार्थैर्व्याख्यातृश्रावमनुषङ्गतमङ्गलाय च निबध्नाति । * पातञ्जलेति ।
तत्रस्य चरकादिसाधारणत्वादाह मदेति वैयधिकरण्यान्वयाभावाय मदत्वं वि--
शेषणमिति कश्चित् स्वरूपकीर्त्तनपरमित्यादिकं ॥

End. आदिना प्रत्ययमात्रग्रहणमुपदेशः । उद्देशश्च प्रातिपदिकानां नोपदेश इत्यादि-
परिग्रहं शास्त्रे इति भाल्लादावित्यर्थः । तत्रेति ॥
अनुनासिकत्वानुनासिकत्वविवेकेत्यर्थः । अनुनासिकत्वेत्यर्थो वा । एवमग्रेऽपि
प्रतिज्ञाशब्दे आतश्चोपसर्गे इति कर्म्मण्यङ् । अत एव तेन, समानाधिकरणबहु-
व्रीहिश्रयाधिकरणबहुदेतत् स्फुटयति प्रतिज्ञेति । अतदेव च च लक्षत इति
बहुप्रयोगः । यत्तु दर्शीपाणिनीयाच ॥

Colophon. खण्डितावशेषत्वात् ग्रन्थसमाप्तिवाक्याभावः ।

Subject. सिद्धान्तकौमुदीस्थलघुप्रकरणैकदेशस्य सूत्रार्थविवृतिः ॥

* Beginning of the Laghu-sabdendu-sekhara text of Nagesa noticed under No. 716 of N. S. MSS. p. 132 and in No. 1429 of this Catalogue.

पातञ्जले महाभाष्ये कृतभूरिपरिश्रमः ।
शिवभट्टसुतो धीमान् सतीदेव्यास्तु गर्भजः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृङ्गवेरपुराधीशात् रामतो लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशं नागेशस्तनुतेऽर्थप्रकाशकं ।
मनोरमोमार्द्धदेहं लघुशब्देन्दुशेखरं ॥

Subject. तत्र पूर्व्वार्द्धे स्वादिसन्धिः । हलन्ताः नपुंसकलिङ्गाः । विभक्त्यर्थः । समासाश्रय-
विधयः । परार्द्धे यथा । भ्वादयः । तिङन्तं सम्पूर्णं । कृदन्तं । स्वरविधिः ॥

No. 673e. तत्त्वबोधिनी ।

TATTVA-BODHINÍ.

Substance, country paper, 13 × 6 inches. Folia, 223. Lines on each page, 16 to 24. Slokas ? Character, Bengali. Appearance, old. Prose. Generally correct. Incomplete.

This is one of the three great commentaries on the S'iddhánta-Kaumudí of Bhaṭṭojí Dikshita; the first being the Manoramá or Prauḍhamanoramá, by the same author, containing notes on his own work; the second, the present work, by Jñánendra Sarasvatí; and the third, the S'abdendu-s'ekhara by Náges'a or Nágoji-bhaṭṭa, with his (*Laghu*) abridgement of the same. Extracts from all these three commentaries are given in Paṇḍita Taránátha's edition of the S'iddhánta-Kaumudí, with many annotations of his own. The subjects of the work naturally correspond with those of the S'iddhanta-Kaumudí, and they have been fully detailed by Aufrecht under Nos. 360 to 363. The MS. under notice is divided into two parts, and contains the ordinary subjects of every Sanskrita Grammar from its *Sañjñá* terminology to the *Kridanta* or verbal nouns, and fully bears out the description given of it by Aufrecht No. 360: "*Prima pars commentarii Tatwa-bodhini, (veritatis magistra) appellati, quem Jnanendra-Saraswati Vámanendra-Svaminis discipulus, ad illustrandum Siddhánta-Kaumudim grammaticum composuit.*". It is sometimes blamed for plagiarism and a servile imitation of the first commentary of the author; thus Aufrecht No. 361: "*Liber doctus quidam, sed ob nimiam verbositatem molestus, et maximam partem e Bhattojis Praudhamanoramá haustus est.*"

The first part of the MS. under notice begins with terminology (*Sañjñá*), and ends with compound nouns (*Samása*); the second part commences with Participial and Verbal nouns, but the MS. No. 363 examined by Aufrecht, begins with the verbs, as he says: "*Secunda Tatwabodhinis pars continentur, qua conjugatio verborum tractatur.*"

Beginning of Part I. नत्वा विश्वेश्वरं साम्बं कृत्वा च गुरुवन्दनं । सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या क्रियते तत्त्वबोधिनी ॥

End of ditto. बहुलं लोकश्लेषवशात् । इति समासपादः ॥

सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या या कृता तत्त्वबोधिनी ।
समाप्तं तत्र पूर्व्वार्द्धं तेन तुष्यतु शङ्करः ॥

Beginning of Part II. समस्तजगतामीशौ जगदानन्दकारकौ ।
जननीजनकौ वन्दे पार्व्वतीपरमेश्वरौ ॥
इदतिङ्क्त्यादिकृदन्ताध्यायारम्भः क्रियते ॥

Ditto of Aufrecht's MS. अज्ञानमाशने दक्षं दीक्षितं भक्तरक्षके ।
वटमूलाश्रयं त्र्यक्षं दक्षिणामूर्त्तिमाश्रये ॥

End of ditto. ग्रन्थासमापकसमाप्तिवाक्यं । पृष्ठतो भूलेत्यर्थ इति । इहान्वक् शब्देनानुकूलो वेति न स्पृश्यते । तस्य देशविशेषमात्रे पर्य्यवसानादित्यादिः ॥

Colophon of Part I. इति परमहंसपरिव्राजकाचार्य्य-वामनेन्द्रस्वामिचरणारविन्दसेवक-ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृतौ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां तत्त्वबोधिन्याख्यायां पूर्व्वार्द्धं समाप्तं ॥

Substance. सिद्धान्तकौमुदीस्थित-सञ्ज्ञा-सन्धि-सुबन्त-स्त्रीत्य-कारक-समास-तद्धित-तिङन्त-कृदन्ताध्यायानामर्थविवरणं ॥

Contents of Part I. पूर्व्वार्द्धनिर्घण्टो यथा ।—१ सञ्ज्ञाप्रकरणं, प० १ ।—२ परिभाषाप्रकरणं, प० ३-६ ।—३ स्वरसन्धिः ६-१२ ।—४ हल्सन्धिः १२ । १३ ।—५ विसर्गसन्धिः १३ । १४ ।— ६ स्वादिसन्धिः १४ ।— ७ सुबन्तत्त्वं । तत्राजन्तपुंलिङ्गाः १६ । अजन्तस्त्रीलिङ्गाः । अजन्तनपुंसकलिङ्गाः । ततो हलन्ताः पुंलिङ्गाः । हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः । हलन्ताः नपुंसकलिङ्गाः । ततोऽव्ययानि । स्त्रीप्रत्ययाः । कारकप्रक्रिया । ततः समासप्रक्रिया यथा । अव्ययीभावः । बहुव्रीहिः । द्वन्द्वः । एकशेषः । सर्व्वसमासशेषः । समासान्ताः ॥ अलुक्समासः । सर्व्वसमासाश्रयाविषयः । इति समासः । तद्धिताध्यायाभावः ॥

Contents of Part II. उत्तरार्द्धं यथा । तिङन्तत्त्वं । लकारार्थाः । भ्वादिगणः । अदादिः । जुहोत्यादिः । दिवादिः । स्वादिः । तुदादिः । रुधादिः । क्र्यादिः । चुरादिः । ततो ण्यन्तसन्नन्ताः । ततः कर्म्मणिवाच्यप्रयोगाः । ततो यङन्ताः । यङ्लुग्रूपाणि च । ततो नामधातुप्रकरणं । ततः कण्ड्वादिः । ततो भावकर्म्म । ततः कर्म्मकर्त्तृप्रकरणं । ततः कृदन्तबोधस्तत्र, कृत्यप्रक्रिया । कृत्प्रक्रिया । ततो ग्रन्थान्तरे उणादिषु पञ्च पादाः ॥

Wanting Taddhita. ग्रन्थान्तरे तद्धिताध्यायो यथा । अपत्याधिकारः । चातुरर्थिकाः । शैषिकाः । प्राग्दीव्यतीयाः । ठकोऽवधिः । छयतोः पूर्णोऽवधिः । आर्हीयाणां । ठगादीनां । कालाधिकारः । ठञाधिकारः । नञ्स्नञोरधिकारः । मत्वर्थीयाः । प्राग्दिशीयानां । तद्धितप्रक्रिया । द्विरुक्तप्रक्रिया ॥

No. 440*a*. दीपव्याकरणं ।

DI'PA VYA'KARAṆA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages, 24. Lines on each page, 22—23. Extent, 288 s'lokas. Character, Nágari. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

This is one of the several elementary grammars which are independent of the symbolical and intricate terminology of the different schools. It contains but a few short rules by way of a *praxis* in a compendious and easy form, adapted to the capacities of juvenile students. By Chidrúpás'rama, surnamed Paramahañsa-parivrájaka, a religious mendicant. No information of this author is given by Colebrooke, Aufrecht, or Weber. Its contents are Terminology, Permutations of letters, Declensions of nouns, Feminine terminations, Cases, Compound words, Derivative nouns, Verbs, Conjugations, Derivative verbs and their different moods, Nominal roots, and verbal nouns.

Beginning . श्रीशं नत्वा कुर्व्वे दीपं शब्दागारेऽयं चिद्रूपः ।
पूर्व्वान्नत्यन्तं यावद्बोधं ये(?)पकुर्य्याद्बालबोधं ॥
तत्रादौ सञ्ज्ञा। अइउण् इत्यादयः ॥

End. तव्यादयो विध्यर्हयोः । चेतव्यः, चयः प्रत्ययान्तादपीति ॥

Colophon. श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकश्रीश्रीचिद्रूपाश्रमविरचितं दीपव्याकरणं समाप्तं ॥

Subjects. सञ्ज्ञासन्धिशब्दस्त्रीत्यकारकसमासतिङन्तकृदन्तानां विवरणं ।

Contents. सञ्ज्ञा पृ० १ । अच्सन्धिः हल्सन्धिः २ । विसर्गसन्धिः ३ । विभक्तयः ३ । अजन्तपुंस्त्री ४ । अजन्तक्लीबः ५ । हलन्तपुंस्त्रीक्लीबाः ६ । स्त्रीत्वं ७ । कारकं ८ । समासः ९ । तद्धितः ११ । आख्यातं १२ । भ्वादयः १२ । १३ । अदादिः १५ । अन्ये गणाः १६—२० । णन्त-सन्नन्त-यङन्त-यङ्लुगन्ताः २१ । नामधातवः २३ । कृदन्ताः २४ ॥ इति शेषः ॥

No. 441. (1) द्रुतबोधव्याकरणं।

DRUTA-BODHA-VYÁKARAṆA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages 98. Lines 24—25 on a page. Extent, 2400 s'lokas. Character, Bengálí. Date, ? Appearance, new. Verse. Correct. Complete.

This is a metrical Sanskrit grammar according to the Mugdhabodha School of Vopadeva. By Bharata Sena, Malla or Mallika, son of Gauráñga Mallika of the Vaidya (medical) caste. It was compiled, under the patronage of Kalyánánanda, son of Gajamalla, and grandson of Trailokya-chandra, who claims to be a rájá of the Solar race. Bharata Malla's name stands pre-eminent among the exegesists of Bengal, both on account of the number of his works and their popularity. His commentary on the Amara-kosha has superseded those of Ráya-mukuṭa, Kshíra Svami and others in the schools (*Chatuspátis*) of Bengal. His commentaries on the standard *kávyas* have superseded those of Mallinátha in this province, on account of their referring to the rules of Vopadeva which are best known in the Gauṛiya Schools, and for which reason they are denominated the Mugdhabodiní ṭíka's, in contradistinction to those of the Páṇiniya-ṭíkás of Mallinátha. Bharata is familiarly known to every Sanskrit student, and all his works are largely studied, or referred to, in this part of the country, except his grammar, which, as Colebrooke says 'is not much in use.' The work under notice is founded on the plan of the Mugdhabodha, but it is larger, owing to its being in verse. It has a commentary by the same author, who, not being content with facilitating the acquisition of grammatical knowledge in Sanskrit by means of easy verses, wrote an abridgement of it called the Prasiddhapada-bodha, which is one of the most compendious grammars that we have in the language. This last was once published in Calcutta, but the edition is out of print now.

Beginning. प्रणम्य पार्व्वतीनाथं सर्व्वसिद्धिप्रदायकं ।
द्रुतबोधं व्याकरणं भरतेन विरच्यते ॥
अकारादीनि वर्णानि स्वयमुक्तानि वेधसा ।
प्रसङ्गात्तेन विज्ञेया अकारादि चतुर्द्दश ॥
अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ । इत्यादिः ॥

End.

गुणी निर्गुणवत् क्वापि निर्गुणो गुणवत् क्वचित् ।
नियमस्य क्वचिद् भङ्गो विधेः क्वापि विपर्य्ययः ॥
क्वचित् कस्यापि लोपः स्यादुत्पत्तिः क्वापि कस्यचित् ।
क्वचित् कस्यापि ह्रस्वत्वं क्वचित् कस्यापि दीर्घता ॥
क्वचित् स्थानच्युता वर्णास्तेषां भावान्तरं क्वचित् ।
इत्येवमादि वैचित्र्यं शास्त्रसंसारे दृश्यते ॥

Colophon.

हरिहर-खानकुलेन्दुर्वैद्यो गौराङ्गमल्लिकः ख्यातः ।
तस्य तनूद्भव एतच्चक्रे भरतो ह्युपाख्यातः ॥
इत्यम्बष्ठगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनविरचितं द्रुतबोधं व्याकरणं समाप्तं ।

Memorial verses on the author's patron Kályana Malla.

पद्मबन्धुकुलाम्भोधिसम्भीतांशुर्लोकविश्रुतः ।
त्रैलोक्यचन्द्र इत्यासीत् कर्पूर कलिकेश्वरः ॥
तत्पुत्रोऽस्ति पराभूतवैरस्त्रीमण्डलस्पृहः ।
सर्व्वलक्षणसंयुक्तो गजमल्लमहाशयमाः ॥
तस्य कल्याणमल्लोऽस्ति, नन्दनो बुद्धिसागरः ।
तेनेयं द्रुतबोधस्य टीका क्रियते बोधिनी ॥

Subjects.

सञ्ज्ञा सन्धिः षत्वणत्वं सुवन्तस्त्रीत्यकारकाः ।
समासतद्धिततिङन्तानां कृदन्तानाञ्च वर्णनं ।

Contents.

No. 441. (2) द्रुतबोधिनी ।

DRUTA-BODHINÍ.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Pages 347. Lines 25 to 26 on each page. Extent, 7981 s'lokas. Character, Bengalí. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A commentary on the last described work by the author himself, with full explanations and exemplifications of his text, and a great many additional rules, notes, and observations, which have swollen its bulk more than that of any ordinary grammar in the language. It is illustrated by many concordant passages and citations of texts and authorities from various grammars, both ancient and modern, among which those from the Kátantra-parisishṭa of Sripati Datta, the Supadma of Padmanátha Datta, and the Sankshipta-sára, are the most numerous, partly because these correspond more closely with the Mugdhabodha, which forms the basis of this author's work, than any of the ancient ones, and partly on account of their prevalence in Bengal. There are occasional references made in this work to ancient authorities, such as the Bháshyakára, Vártika, &c. The gaṇas of nouns and verbs which are given here in full, are derived, like those of Durgá-dása in his commentary on the Mugdhabodha, from Páṇini and the Siddhánta-kaumudí, with slight variations adapted to this grammar. Colebrooke has noticed the commentary with the text of Bharata-Malla as not much in use. Its subjects and divisions are the same with those of the text noticed above.

Beginning. प्रणम्य शम्भुं भरतेन बालान् द्रुतानि विज्ञापयितुं कियन्ति ।
स्वयं कृतस्य द्रुतबोधनाम्नो वितन्यते व्याकरणस्य टीका ॥
प्रणम्य पार्व्वतीनाथं सर्व्वसिद्धिप्रदायकमित्यादेष्टीका । यथा ।
भरतेन पार्व्वतीनाथं प्रणम्य द्रुतबोधं व्याकरणं क्रियते ॥

End. भावे सुगमं । केलिमः । आदौ कर्म्म पश्चात् कर्त्तृ कर्म्म कर्त्ता । तस्मिन् धातोः केलिमः स्यात् । इति कृत्यपादः । समाप्तः ।

Colophon. इति सद्वैद्यहरिहरसेनवंशसम्भव-गौराङ्गमल्लिकात्मज-महामहोपाध्यायश्रीभरत-सेनकृतायां द्रुतबोधटीकायां कृत्यविवरणं समाप्तं ॥

Subject. ग्रन्थकर्त्तुः स्वकृतसंस्कृतद्रुतबोधाख्यव्याकरणस्याद्योपान्ता टीका ॥

Contents. सञ्ज्ञापादः पृ० १ । स्वरसन्धिः ९ । हल्सन्धिः १६ । विसर्गसन्धिः १९ । सन्धिनिषेधः २२ । षत्वविधिः २५ । णत्वविधिः २६ । शब्दसञ्ज्ञा ४४ । अजन्तपुंलिङ्गः ४९ । अजन्तस्त्री० ५९ । अजन्तक्लीबं ६२ । हसन्तपुं० ६४ । हसन्तस्त्री० ७१ । हसन्तनपुं० ८४ । अव्ययपादः ८५ । स्त्रीत्वं ८५ । कारकः १०९ । समासः १६४ । तद्धितः १६७ । धातुसञ्ज्ञा १७४ । भ्वादिगणः १७५ । अदादिः १८९ । ह्वादिः २१० । दिवादिः २१२ । स्वादिः २१४ । तुदादिः २१५ । रुधादिः २१७ । तनादिः २१८ । क्र्यादिः २१८ । चुरादिः २१९ । अग्रन्तः २२० । सन्नन्तः २२४ । यङन्तः २२७ । लिङ्गधातुः २३० । परस्मैपादः २३८ । आत्मनेपदीयाः २४० । कर्म्मभावयोः २५० । कालाः विभक्तयश्च २५१ । कृदन्तपादः २५५ । निष्ठादिपादः २५६ । उणादिपादः २६० । मचादिः २६७ । कृत्यं ३०० ॥

No. 388. धातुपाठः ।

DHATU-PATHA.

Substance, country paper, 8vo. Folia, 183. Lines, 4—9 on a page. Slokas? Character, Deva-nágrí. Date, Samvat 1858. Appearance, New. Prose. Correct. Complete.

This is the first and most ancient work on Sanskrit roots, and forms the basis of all other works on the classification and signification of the roots in the language. It is generally attributed to Páṇini, the great grammarian. (See Max Müller's Ancient Sanskrit Literature and Goldstucker's Páṇini.) Colebrooke, in his notice of the Dhátupáṭha, says, "It contains the roots and the themes systematically arranged with their indicatory letters and interpretations." These roots are invariably monosyllabic (*ekákshari*), *i. e.* formed of the simplest elements into which all polysyllabic as well as polysynthetic words can possibly be reduced. The father of Comparative Grammar says in the Preface to his Sanskrit Glossary, p. 2: '*Continentur hoc libro omnes linguae Sanskritae radices et vocabula usitatissima cum verbis Graecis, Latinis, Germanicis, Lithuanicis, Slavicis, Celticis comparata.*" The Sanskrit roots are composed of from one to five letters, of which the monoliteral and biliteral roots are the most numerous. They are simpler than the simplest triliteral roots of the Semitic languages, which in fact amount to trysyllabic ones with

their vowel points. The triliteral, quadriliteral, and quinquiliteral roots of the Sanskrit being for the most part monosyllabic, are likewise simpler than those of the Arabic which are purely polysyllabic, their component letters being affected by some moving vowel. The few polysyllabic roots that occur in the Dhátupáṭha are either nominal roots (*náma-dhatus*), in which the Arabic also abounds, or duplicated themes (*dviruktas*), agreeing with the increased or augmented triliterals of the Arabic grammar; as Bopp has said (p. 61): " *Multae quae a grammaticis inter radices receptae sunt formae non verae sunt radices, sed verborum denominativorum themata, ut* कुमार, कव, मन्त्र, स्तोम, *&c., non nullae syllabam reduplicativam continent, ut* जक्ष, जागृ, दरिद्रा, *&c., quod ortum est e* घस् अद *vel* गर (-εγερω), and द्रा." The indicatory and incremental letters (*anubandhas and vikaraṇas,*) which are added, and sometimes prefixed, to the roots, are characteristic of the various properties of their conjugations and participal forms, and have been invariably retained by all grammarians, from Páṇini to Vopadeva, the latter only making a few additions. So Carey, in the Appendix to his Sanskrit Grammar, says of them: " Certain letters, not belonging to the Sanskrit roots, are joined to them to point out some peculiarities in the conjugation. These letters, called anubandha, are prefixed to, or follow, the root, as it suits the convenience of the writer. In the manuscript copies of the Gaṇas, or lists of roots, they are joined by the rules of Sandhi." Westergaard, in the Dhatupáṭha appended to his Radices Sanskritae, (p. 343), says: '*Eadem signa usurpant scholia Kátantrae et Vopadeva qui tamen alia nova invenit.*' Nothing can be said with certainty regarding the antiquity of these characteristic signs, as to whether they were invented by Páṇini, or they existed from before his, time: they were invented for brevity's sake whoever might have been their first inventer. " *Brevitatis Causa Pánini aut inventis aut a prioribus grammaticis recepit signa quaedam*" (p. 342), In this, as in all other early *Dhátu or Gaṇapáṭhas*, the roots are classed according to the Active, Middle, and common forms (*Parasmai, Átmane and Ubhaye padí*) of the ten conjugations to which they respectively belong, and distinguished under the names of oxytona, gravitona and barytona (उदात्तेतः, अनुदात्तेतः, and स्वरितेतः) by Páṇini, as Westergaard says, " *ut indicaret ii, utrum verba activis flectionibus declinarentur an mediis an utrasque admitterent, ea signa accentibus aut acuto, aut gravi, aut circumflexo notatur sunt, qua propter radices sunt aut* उदात्तेतः" *&c.* The interpretations given in the text are sometimes

explained and corroborated, and at others altered, amplified, and illustrated with examples by its commentators, and subsequent grammarians. Vopadeva and many modern lexicographers have substituted new words for the old phraseology of *gatikarma*, *&c.*, of Páṇini.

Among the commentaries on this work, Colebrooke notices the *Dhátu* or *Tantra-pradípa* by Maitreya Rakshita as the first, which gives illustrations of roots, with examples of their inflections. He has also noticed the *Mádhavíya Vritti* of Mádhavácharya, which gives a copious exposition of the roots with their derivatives. The *Vártikas* of Vyághra-bhúti and Vyághra-páda and the *Dhátu-páráyaṇa* are mentioned by many authors. The authorities quoted by them are noticed below. Bhaṭṭoji's Dhátupáṭha is built upon that of Páṇini, according to Aufrecht, who in his remarks upon No. 373 says: '*Plerumque haec radicum collectio cum Siddhánta-kaumudí et Mádhavíya vritti consentit, et nisi omnia me fallunt, e Sayaṇae libro excerpta est.*' Several editions of the text have been published both in Europe and India, among which Weber has noticed, in his Handscrift Verzeichnisse No. 184, 'Der Von Westergard edirte Dhátu-páṭh,' besides the Latin version of the same in the Appendix to Westergaard's *Radices Linguae Sanskritae.*

The work treats first of the roots under the *bhvádi* class according to the order of their final letters, and the voices in which they are conjugated, and thus proceeds to the end of the *Churádi*, the tenth class of roots. Colebrooke, in his unfinished Sanskrit Grammar, has conjugated only the verbs of the *bhvádi* class in all their simple tenses and derivative forms, with annotations of the diversities of their forms and significations from various authors mentioned in Maitreya's, Mádhava's, and Sáyaṇa's commentaries on the same, in the *Siddhánta Kaumudí* of Bhaṭṭoji, and in Durgádása's commentary on the text and gloss of Vopadeva—the *Kavi-kalpa-druma* and the *Kávya-káma-dhenu.* Westergaard's *Dhátupátha* contains the whole text of Páṇini with occasional references to the comments, and his *Rádices Sanskritae* abounds in copious examples of the inflected forms of the roots. His Sautra Dhátus were unknown to Páṇini, and form no part of the work under notice, as those roots rarely occur either in the Vedic or classical Sanskrit, but were collected by Vopadeva from later Sanskrit. So says Westergaard (p. 333.) 'सौत्रधातवः *sunt radices, quæ ab antiquissimis grammaticis in collectiones radicum non relatæ sunt, sed modo in*

regulis eorum grammaticalibus (सूत्र) *commemorantur, quapropter* सौत्राः *dictæ sunt. Pleræque tallium radicum re-vera fictæ esse a grammaticis videntur, quo facilius nomina difficilia explicarent, paucas tantummodo lingua et classica et vedica tanquam verba agnoscit. Quæ apud Vopadevam inveniuntur et aliis locis commemorantur Sautradhátava, hæ sunt, appositis nominibus inde deductis.*"*

The list of Denominative or Nominal roots given by Westergaard, forms also no part of this or any other work on Dhátu-pátha in the language. They are simply gleaned from the Sútras of Páṇini, and some works both ancient and modern where they are used as original verbs.

CONTENTS.

* सौत्रास्तुम्पादयश्च वाक्यकरा अचादयो धातव उदाहार्य्याः। वर्द्धते धातुगणः। तेन पर्य्यवसितभावे। माधवाचार्य्यस्तु दशगणपाठो बहुलं। तेन अपठिता अपि सौत्र-लौकिक-वैदिका बोध्याः। स्तम्भप्रभृतयः सौत्रा इत्यादयः।

16. Verbs with final sibilants, and acutely accented short vowels, 88.
17. Verbs of the class with its initial *dyut*, and gravely accented short vowels, 22.
18. Verbs of the *ghaṭádi* class, with mute ष and grave vowels, 13.
19. Ditto acutely accented vowels, 43.
20. Ditto with a mute ष.
21. Verbs of the *phanádi* class, 9.
22. Verbs of the *jvaládi* class, 30.
23. Barytona verbs, 34.
24. Verbs with final grave vowels, 72.
25. Ditto with final gravitona consonants, 41.
26. Verbs of the *adádi* class or second conjugation, 71, page 86.
27. Verbs of the *hvádi* class or third conjugation, 24, page 104.
28. Verbs of the *divádi* class or fourth conjugation, with *pushadi*, 106.
29. The *svádi* class of Verbs of the fifth conjugation, 33, page 118.
30. Verbs of the *tudádi* class or sixth conjugation, 142, page 123.
31. Verbs of the *rudhádi* class or seventh conjugation, 25, page 137.
32. Verbs of the *tanádi* class or eighth conjugation, 9, page 140.
33. Verbs of the *kryádi* class or ninth conjugation, 58, page 141.
34. Verbs of the *churádi* class or tenth conjugation, 128, page 147.
35. Verbs called *ádhristrádi* 40.
36. Verbs ending in a 87, page 179.
37. *Aghádi* or sautra verbs, 12, page 182.
38. Lidhu verbs, page 183.

NAMES OF AUTHORS QUOTED BY PÁṆINI.

Apisáli, A'svaláyana, Kás'yapa, Gárgya, Gálava, Chakravarmá, Bharadvája, S'ákalya, S'ákaṭáyana, Sphoṭáyana.

AUTHORS QUOTED IN MÁDHAVÍYA VRITTI.

Apisáli, Atreya, A'bharaṇa, Kes'ava Svámí, Kaus'ika, Kanva, Chandra, Tarangini, Deva, Dhanapála, Dhúrta Svámí, Nandi, Purushakára,

Purṇachandra, Prakriyáratna, Pratípa, Prasáda Bhásuri, Bhíma, Bhoja, Madhusúdana, Yádava, Yájña-Náráyaṇa, Rámachandra, S'iva-deva, Ṣ'iva Svámi, S'abdikábharṇam, Sámanta, Sudhákara, Subhuti-chandra, Helarája, and Hírasvámi.

Beginning. धातुपाठः । भतिः सत्तायां प्राणनं च । सर्व्वे गत्यर्था ज्ञानार्थाश्च ॥ अनुबन्धः । धातुः । अनुबन्धः । धातोरर्थः ॥ • भूसत्तायामुदात्तः परस्मैभाषः ॥

Do. of Weber's MSS. अथ क्रय्यन्ताः षट्त्रिंशदनुदात्ताः । एध-इन्दौ सर्वांसम्पूर्णं ॥

End. णिच अङ्गाग्निरसने । चेताचाचतरमाणोऽक्तिताबरकाद्यं । अन्यतरे तक्षोपश्च । पुष्पादिषु धात्वर्थे इत्येव सिद्धं ॥

Colophon. इति पाणिनीयधातुपाठः समाप्तः ॥——संवत् १८५४ वैशाखशुक्लतृतीयायां ॥

Subjects. भ्वादादिर्जुहोत्यादिर्दिवादिः स्वादयस्तथा ।
तुदादिस्तनादिश्च क्र्यादिश्चुरादिर्गणपठितानां ॥
द्वात्रिंशदधिकविंशतिशतानां धातूनामर्थविवरणं ॥

Contents. आदौ भुवादयः । प० १ । धातुसङ्ख्या यथा ॥——१ तवर्गीयान्ता अनुदात्तेतः ३६ ।—२ तवर्गीयान्ता उदात्तेतः ३८ ।—३ कवर्गीयान्ता अनुदात्तेतः ४२ ।—४ कवर्गीयान्ता उदात्तेतः ५० ।—५ चवर्गीयान्ता अनुदात्तेतः २१ ।—६ चवर्गीयान्ता उदात्तेतः ७२ ।—७ टवर्गीयान्ता अनुदात्तेतः २६ ।—८ टवर्गीयान्ता उदात्तेतः ७२ ।—९ पवर्गीयान्ता अनुदात्तेतः ३४ ।—१० पवर्गीयान्ता उदात्तेतः ३९ ।—११ अनुनासिकान्ता अनुदात्तेतः १० ।—१२ अनुनासिकान्ता उदात्तेतः ३० ।—१३ यरलवान्ता अनुदात्तेतः ३४ ।—१४ यरलवान्ता उदात्तेतः ९५ ।—१५ ऊष्मान्ता अनुदात्तेतः ४९ ।—१६ ऊष्मान्ता उदात्तेतः ८८ ।—१७ घुतादयोऽनुदात्तेतः २२ ।—१८ घटादयो षितः अनुदात्तेतः १३ ।—१९ तथा उदात्तेतः ४३ ।—२० घटादयो मितः ८ ।—२१ फणादयः ९ ।—२२ ज्वलादयः ३० ।—२३ स्वरितेतः ३४ । २४ अजन्ता अनुदात्ताः ७२ ।—२५ हलन्ता अनुदात्तेतः ४१ ।

२६ अदादयोऽनुदात्तावुदात्तेतौ २ । अनुदात्ताः स्वरितेतः ४ । अनुदात्तोऽनुदात्तेत् १ । उदात्तानुदात्तेतः १४ । आत्मनेपदिनौ २ । उदात्ताः सेटः ७ । परस्मैपदिनः ४३ । उभयपदिनौ २ । इत्यादयः ७५ । पृ० ८६ ।——

२७ जुहोत्यादिः । पृ० १०४ । परस्मैपदिनः ४ । उभयपदी १ । आत्मनेपदिनौ २ । अनिडुभयपदिनौ २ । अनुदात्ताः स्वरितेतः ३ । अनुदात्ता अनिटः ४ अनुदात्ता उदात्तेतः ६ । समस्ताः २२ ।——

१८ दिवादयः। प० १०६। उदात्ताः उदात्तेतः ११। स्वादयः १०। अनुदात्ता उदात्तेतः ४। उदात्ता अनुदात्तेतः १७। अनुदात्ताः स्वरितेतः १५। पुषादयः ६२। समग्राः १११।——

१९ स्वादयः। प० ११८। अनुदात्तोभयपदिनः ७। उदात्तौ तथा २। अनुदात्तौ उदात्तेतः ८। उदात्तानुदात्तेतौ २। अनुदात्ता उदात्तेतः १६। समग्राः ३५॥——

२० तुदादयः। प० १२१। अनुदात्ताः स्वरितेतः ४६। उदात्तोदात्तेतः १। उदात्तानुदात्तेतः ५। उदात्ता उदात्तेतः ९५। कुटादयः। तथानुदात्तादिः। समग्राः १४७।——

२१ रुधादयः। प० १२७। अनुदात्ताः स्वरितेतः ७। उदात्तः स्वरितेतौ च २। उदात्तस्वरितौ च २। उदात्तोदात्तेत् १। अनुदात्तेत् १। अनुदात्ता वकुदात्तेतौ ४। इत्यादयः समग्राः १७।——

२२ तनादयः प० १४०। समग्राः ९।—

क्र्यादयः ३२। प० १४१। सं ५८।—२४ चुरादयः १४७। सं १२८।

लिघुः २८।—२५ आधृषादयः ४०।—२६ अदन्ताः ८७।—

२७ सौत्रधातवः १२।—

२८ णिङन्तादिनामधातवः १८३।

No. 672. धातुरूपं वा आख्यातव्याकरणं।

DHA'TU-RU'PA *alias* A'KHYA'TA-VYA'KARAṆA.

Substance, country paper. 10 × 5 inches. Folia 1099 leaves of which 82 are lost. Lines on each page, 9. Extent, 16,332 s'lokas. Character, Nágari. Date ? Appearance, old. Prose. Correct. Incomplete. Wanting 205 folia at the beginning.

A work simply on the Inflections of Sanskrit Verbs, without any rules for their formation, as the name *A'khyáta Vyákaraṇa* imports. By Banga Sena, a recent compiler of whom no mention is made in any original treatise on the *dhátus*, nor in any catalogue of roots, or names of authors by Europeans. It is to be inferred from his name that he was an inhabitant of Bangabhumi or Eastern Bengal, and the meanings of his verbs indicate him to have belonged to the Kátantra school. The MS. consists of two parts, the former containing 526 leaves, and the

latter 573. The verbs inflected amount to 150 in the first volume of which 82 pages are lost at the beginning. The second volume contains the inflections of 271 roots. These roots are partly of the *tudádi* and *churádi* or sixth and tenth classes, and have been inflected in the verbal and participial forms of their primary and derivative moods of the binary or duplicate formations: namely, the Active, Middle and Passive voices of the Simple, Causal, Desiderative or Optative, Intensive, and Repetitive or Frequentative Moods.

Beginning of 1st Part. तुद व्यथने । तुदति तुदतः तुदन्ति इत्यादयः ।

End of ditto. क्षिलञ्जिषं क्षालञ्जं । इति तुदादिः समाप्तः ॥

Beginning of 2nd Part. पूज पूजायां । पूजयति पूजयतः पूजयन्तीत्यादिः ॥

End of ditto. क्षमि तर्पं २ । तितर्पिषं २ । तरीतृपमित्याद्याः ॥

Colophon. समाप्तः ॥

Subject. तुदादिचुराद्येकदेशस्थधातूनां तिङन्तकृदन्तरूपाणि ॥

Contents. तेषां स्वार्थ-ण्यन्त-सनन्त-यङन्त-यङ्लुगन्तधातुसञ्ज्ञानां परस्मैपदात्मने कर्मणि भाववाच्यरूपाणि ॥

List of roots. तुदादयः । तुद् प० १ । नुद् ७ । दिश् १२ । भ्रस्ज १६ । क्षिप् २० । कृष् २४ । मुच् ४२ । लुप् ४९ । विद् ५६ । लिप् ६२ । पिट् ६४ । कृत् ७७ । खिद् ८२ । पिष् ८८ ॥ विपि ९९ । विष् १०२ । षि १०४ । षि ११० । मु ११६ । मृष् १२२ । कृष्ण १२९ ॥ कवि १३२ । स्ट १३९ । उच्छी विवासे १४० । अर्ज्जाद्दिर्भर्त्से १५१ ॥ लष् १५७ । ऋच स्तुतौ १६२ । उब्ज आर्ज्जवे । लुभ विमोहने । प० १७५ ॥ रिफ कथनादौ १८२ । तृप तृम्फ तृप्तौ १८९ । तुम्फ १९८ । तुप् २०७ ॥ तुम्प २१४ । रिफ् २२० । दृप दृम्फ क्लेशे २२९ । दृम्फ मिच्छ २३४ । गुफ् २३५ । गुम्फ २४२ । दृभ् २४८ । चृती २४६ । उभ् २६४ । उम्भ २६७ । शुभ् २७१ । इत्यादिः ॥

(Rest as in the printed copy.)

No. 668. (2) धातुसङ्ग्रहः ।

DHÁTU-SANGRAHA.

Substance, country paper. 12 × 5 inches. Folia, 164. (Leaves 20, 27, 28, 36, 59, 60, 143, 144 and 145 are wanting). Lines on each page, 9 to 11. Extent ——— ? Character, Devanágri. Date, Samvat 1773. Appearance, new. Prose. Correct. Incomplete.

Sanskrit Roots with their meanings and conjugations. By Kásínátha Mis'ra. It has been translated into Latin by Rosen, and often referred to by Westergaard in his *Radices Sanskritae.* The roots in it are arranged according to the ten conjugations to which they belong, like those of the *Kátantra-gaṇa-dhátu* of which it is but a scholium, in the same way as the Manoramá of Ramanátha. Both the works have been consulted by Westergaard who, in the preface to his admirable work on the roots, says (p. IV) "*Ex iis qui radicum collectionem Kátantrae nomine inscriptam Scholiis illustrarunt, duobus usus sum, Ramánátha et Kásínátha.*" It is astonishing, however, to find no notice taken of this work or of its author in the catalogues of Colebrooke, Weber, or Aufrecht, while the Manoramá, though posterior to the present work in date, is distinctly mentioned by them all. The reason can be no other than this work, being written for beginners, contains very little useful matter for learned disquisitions on the subject. The meanings of the roots are given in different words from those of Páṇini and Vopadeva.

Beginning. नमामि तां परां वाचं पश्यन्त्यादिस्वरूपिणीम् ॥
वृत्तिविस्तरटीकादिदर्शनालसचेतसां ।
बालानां सुखबोधाय क्रियते धातुसङ्ग्रहः ॥

End. अनेकग्रन्थसम्भावविलोकनपरिश्रमं ।
त्यक्त्वा विश्राम्यताजस्रं सुधियोऽस्य निरीक्षणात् ॥

Colophon. इति श्रीकाशीनाथमिश्रविरचितो धातुसङ्ग्रहः समाप्तः ।

Subject. भ्वाद्यवधिचुराद्यन्तानां धातूनां विविधार्थविवरणं ॥

Contents. आदौ भ्वादिगणीयधात्वर्थाः रूपाणि च । ततोऽदादयः । ततो ह्वादयः । ततो दिवादयः । ततः स्वादयः । ततस्तुदादयः । ततो रुधादयः । ततस्तनादयः । ततश्चुरादयः ॥

No. 673. (2) गणधातुपरिभाषा ।

GAṆA-DHÁTU-PARIBHÁSHÁ.

Country-made yellow paper. 14 × 5 inches. Folia, 19. Lines on a page, 8—10. Letters in each line, 44 to 52. Extent ——— ? Characters, Bengali. Date ? Appearance, new. Correct. Complete.

A commentary on the *Bhúri-prayoga-gaṇa-páṭha*, a treatise on the meanings, inflected forms, and applications of Sanskrit roots. By Kás'í-s'vara, author of the *Mugdha-bodha-paris'ishṭa*. Nothing is known about the text, *Bhúri-prayoga-gaṇa*, of which the present work professes to be a commentary. The Bhúri-prayoga or annotations on the Amarakosha, by Padmanábha Datta, author of the Supadma grammar, noticed in No. 530 of the Notices of S. MSS. and in No. 434 of the Catalogus Codicum Sanskriticorum by Aufrecht is a *lexicon synonymicum et homonymicum a Padmanábhadatta, Dámodaradattae filio compositum.* It is evident, however, from the contents, and the arrangement of roots of the conjugations by their final letters to be a work on the model of Vopadeva's *Kavikalpadruma*, and consequently to belong to the Mugdha-bodha school.

Beginning. सरस्वती पादयुगं प्रणम्य देवैर्महेन्द्रादिभिरीड्यमानः ।
भूरिप्रयोगस्य गणस्य टीकां तनोति काशीश्वरदेवशर्म्मा ॥
कखुरादिः । अङ्कयति अङ्कापयति अंशयति अंशापयति धनं । अर्थयते अर्थापयते मुक्तिं वासुदेवप्रार्थनमूलानीति ॥

End. अथ सौत्राः । पृथक्पाठस्तेषां नियतप्रयोगविषयत्वात् । कर्कशासे कर्कशः कर्कटः । इचक्कुरमर्कटः । स्कुञ्जरं पञ्जरं । मञ्जरी मञ्जुलं मञ्जु इत्याद्यवधि-रसनाभिषग्भेषजमित्यन्तः ॥

Colophon. इति श्रीकाशीश्वरकृतभूरिप्रयोगगणटीका समाप्ता ।

Subject. गणपठिताऽकारादिहकारान्तपर्य्यन्तानां धातूनां सङ्क्षेपेणार्थनिर्णयः ॥

Contents of No. 673 (2) Ganadhatu Paribháshá.

Contents. अदन्ता धातवः ५७। आदन्ताः २० । इदन्ताः १२ । ईदन्ताः ? उदन्ताः ? ऊदन्ताः ७ । ऋदन्ताः १६ । ॠदन्ताः १४ । एदन्ताः ६ । ऐदन्ताः ८ । ओदन्ताः ५ । औदन्ताः ० । ककारान्ताः ? जातौ १५ । व्यक्तौ १९ । खान्ताः ? गान्ताः ? जातौ १० । व्यक्तौ १२ । घान्ताः ८ । ६ । चान्ताः ४५ । ३५ । छान्ताः १० । जान्ताः ५४ । ३५ । झान्ताः ? टान्ताः १६ । १९ । ठान्ताः १२ । ८ । डान्ताः २० । २४ । ढान्ताः १ । णान्ताः १६ । १८ । तान्ताः १६ । १२ । थान्ताः १५ । १२ । दान्ताः ५४ । ३५ । धान्ताः २७ । २४ । नान्ताः ? पान्ताः ? फान्ताः ? बान्ताः ? भान्ताः ? मान्ताः १९१ । २३ । यान्ताः १२ । रान्ताः १७ । १३ । लान्ताः ३५ । ३६ । वान्ताः २२ । २८ । शान्ताः ? षान्ताः ९७७ । सान्ताः ४८ । ४० । हान्ताः ५० । क्षान्ताः ? सौत्राः ५० ॥

No. 673. (1) धातुगणप्रकाशः, वा ध्वनियोनिकाव्यं ।

DHÁTU-GAṆA-PRAKÁS'A, *alias* DHANI-YONI-KÁVYA.

Country-made yellow paper, 15¼ × 5¼. Folia, 13. Lines on a page, 8—9. Extent, 416 s'lokas. Character, Bengali. Date ? Appearance, new. Verse and prose. Correct. Complete.

Roots of the Sanskrit language with their significations according to the order of the *Supadma* grammar of Padmanábha-Datta. By Kás'is'vara Váchaspati, one of the commentators of that grammar. Colebrooke mentions it under the name of *Kás'is'vari-gaṇa*, and quotes from its commentary by Rámakánta, both of which are in use among the students of that school of Sanskrit grammar in eastern Gaur. This work is different from the *Gaṇa-dhátu-paribháshá* by an author of the same name belonging to the Mugdhabodha school, noticed under No. 673 (2) of this Catalogue, as it is founded chiefly on the principles of Páṇini, Kátantra and Supadma. No mention of this work is made among the Dháthu-páthas quoted by Westergaard, Weber, and Aufrecht.

Beginning. वाग्धातुरेव निखिलेङ्गणतां गतस्यास्तु तरेः करुणया धिषणां ददत्याः ।
पादाम्बुजद्वययुगलं प्रणिपत्य वन्द्यं काशीश्वरो वितनुते ध्वनियोनिकाव्यं ॥
श्रीशिक्षामृत यतो भावात्मने भावे क्रमाद्विदुः ।
भ्वादिस्त्वन्तौ पूर्व्वं नो भजेतामिदुदूहतं ॥ इत्यादिः ॥

End. श्लोकाश्च पाणिनिकलापसुपद्मसिद्धान् धर्म्मानुकारिकृतिना क्रमशोऽत्र पद्यैः ।
काशीश्वरेण स च धातुगणप्रकाशस्तोषप्रकाशयतु भूरि विचक्षणानां ॥

Colophon. इति महामहोपाध्यायश्रीकाशीश्वरवाचस्पतिभट्टाचार्य्यविरचितो धातुपाठः समाप्तः ।

Subject. पादत्रये अकारान्तावधिहकारान्तपर्य्यन्तधात्वर्थविवरणं । यथा ।

Contents. १ पादे । ध्वनियोनिकाव्ये भ्वादिषट्कघटिताः ।
२ पा० । तुदादिदैवादिकमुमुक्षैरिह पादः प० १२ ।
३ पा० । भङ्करकथनं, घटादियजादिप्रभृतिधात्वर्थाः ॥

No. of Roots. चत्वारिंशद्द्वात्रिंशद्भुवाद्या विभ्रमं गताः ।
चाणपट्शून्यभूवानसंख्या भुवादयो मताः ।

भ्वादिष्वद्विधत्वं विंशत्यधिकैरेतोऽखिलाः ॥
पश्चाद्वक्ष्यमाणरचीनिर्ज्ञाता धातवो मया ।
पद्यैः सतस्त्वात्मनेपदैः सुखचिन्तैः मुनिप्रिमाः ॥

No. 349. धातुमञ्जरी ।

DHATU-MANJARI.

Country paper, 8vo. Folia 162. Lines on each page, 10—13. Extent 636 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1857. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A treatise on the various significations, conjugations, and inflected forms of Sanskrit roots included under the ten classes and Denominatives, arranged according to the order of Páṇini's *Dhátu-páṭha.* By Dharma Pála. It begins with the *Bhuvádi* class and ends with the Denominatives, treating of them according to their active, middle and common forms. It is in fact a commentary on the *Dhátu-páṭha* of Páṇini; but it has not been noticed by Colebrooke among the more elaborate commentaries on that work and others. This work is evidently of a modern date, but it is very useful to young students of Páṇini.

Beginning. विघ्नेशञ्च नमस्कृत्य वाग्देवीं बुद्धिदायिनीं ।
करोमि सर्व्वबोधार्थं ज्ञानार्थं धातुमञ्जरीं ॥
धातूनामर्थकथनं यत्र सम्यग् विधीयते ।
सर्व्वेषां सुखबोधार्थमर्थस्यापि विवेचनं ॥
तत्र तावद्धातूनामनेकार्थत्वादर्थनियमो यद्यपि न सम्भवति । तथापि पूर्व्वाचार्य्यलिखितस्यैवार्थस्य यथाज्ञानं विवरणं क्रियते ॥

End. रचिता यत्नतो नूनमियं वै धातुमञ्जरी ।
धात्वर्थविवृतिर्धर्म्मकीर्त्तिना सुखबुद्धये ॥
तुलसीमञ्जरी विष्णोर्यथा प्रीतिकरी भवेत् ।
प्रीत्यै तथेयं शिवयोर्भूयाद्वै धातुमञ्जरी ॥
धातूनामर्थसङ्ख्यानं पूर्व्वाचार्य्यैर्यथा कृतं ।
तथैवात्र मया किञ्चित् कृता हि विवृतिः स्फुटा ॥

Colophon. इति श्रीधर्म्मकीर्त्तिविरचिता धातुमञ्जरी समाप्ता ॥

Subject. गणपठितधातूनां सौत्रकण्ड्वादिधातूनां ।
रूपार्थौ दर्शितावत्र दृष्टान्तमपि दर्शितं ॥

Contents. तत्रादौ परस्मैभाषाः भुवादयः ५१०। प० १। आत्मनेभाषाः ?। प० २६।५७। द्युतादयः २२। प० ५७। ह्वतादयः ५। प० ५९। घटादयः १४। प० ५९। ज्वरादयः ७५। प० ६१। श्रमादयः २६। प० ६५। आत्मनेभाषाः प० ६७। उभयतोभाषाः प० ७२। यदादयः प० ७२। कादयः प० ८०। दिवादयः प० ८२। हृदुषधादयः प० ८६। मुहादयः ५। प० ८७। शमादयोऽष्टौ ८७। पुषादयः ६४। प० ८८। स्वादयः प० ९१। आत्मनेभाषाः प० ९२। विभाषिताः ९५। स्वाद्युभयतोभाषाः ९५। प० ९६। तुदादयः ९८। मुचादिः प० ११०। रुधादिः प० १११।—(म० ९८।) तनादयः प० ११४। क्र्यादयः प० ११५। ल्वादयः प० ११६। चुरादयः प० १२०। युजादयः १४०। ततः सौत्राः प० १५२। तत्राकर्म्मकाः सकर्म्मका द्विकर्म्मकाः णन्ताः सनन्ता यङन्ताश्च प० १५२। १५४। ततो नामधातवः। काम्यार्थाः १५४। क्यङन्ताः। क्विबन्ताः। क्यजन्ताश्च प० १५४। लोहितादिः प० १५५। कण्ड्वादयः प० १५७। आकृतिगणः प० १६२॥———

No. 673. (3) धातुगणः।

DHATUGAṆA.

Country-made yellow paper, 14 × 5 inches. Folia 43. Lines on a page 5 to 6. Letters in a line 48, s'lokas, 688. Character,' Bengali. Date, ? Appearance, new. Verse. Correct. Complete.

Memorial verses comprising a list of Sanskrita roots. It is said to have been dictated by Vishṇu (*Vishṇúkta*), the chief scholiast of the Supadma grammar, whence he is styled by way of eminence 'Supadma Makaranda.' The work has been arranged by Jayasundarája, a royal grammarian of that school, in a two-fold manner, firstly in an alphabetical order, according to the final letters of the roots, and then in the order of the classes or conjugations to which they belong, with the meanings of the roots, and their illustrations in the first inflectional form of *lat* or the present tense. It differs from other grammars in

rejecting all *anubandhas* and *vikaraṇas* or symbolical letters relating to the various properties of the conjugation of the roots. No notice has been taken of this work by any European grammarian or analyst. Colebrooke speaks of Vishṇu Mis'ra as a commentator of the Supadma grammar, but does not mention this work when referring to the Supadma *Dhatu páṭha*, Kásíswarí *Gana*, and Ráma Kanta's commentary on the latter.

Beginning. प्रणम्य राघवं रामं जानकीं कमलां सतीं ।
श्रीविष्णुशरणं ब्रूयात् जयमुष्करराजः सुखं ॥
भ्वाद्यदादिर्जुहोत्यादिर्दिवादिः स्वादयो गणाः ।
तुदादिश्च रुधादिश्च तनुक्र्यादिचुरादयः ॥
सत्ता, लज्जा, स्थितिश्चाभरणं, वृद्धिः, क्षयभयजीवितमरणं ।
प्रसवक्रीड़ावविदीप्त्यर्था नैते धातवः कर्मयुक्ताः ॥
आदन्ताः । पा पाने धेट् पिबत्येव धयति ध्मा च शब्देन । धमत्यग्निसंयोगे ।
घ्रा गन्धोपादाने च । जिघ्रति । इत्यादिः ॥

End. कार्कश्ये च वच, वेच, दर्शे पं (?) वेचयत्यपि ।
यच यचयते एव पूजायामात्मनेपदं ॥
अकारादिक्षकारान्तो गण उक्तः श्रीविष्णुना ।
क्रमेणाकथयत्तं हि जयमुष्करराजः सुखं ॥

Colophon. श्रीजयमुष्करराजश्रीविष्णुकृतो धातुगणः समाप्तः ॥

Subject. भ्वाद्यदादिचुराद्यन्तगणेषु अकारादिक्षकारान्तधातूनां रूपार्थदर्शनं ।

Contents. आदौ भ्वादिर्गणः । तत्र अदन्ताः प० १ । आदन्ताः प० २ । कान्ताः प० २ । खान्ताः प० ४ । गान्ताः ४ । घान्ताः ५ । चान्ताः ५ । छान्ताः ६ । जान्ताः झान्ताश्च ६ । टान्ताः ७ । ठान्ताः ८ । डान्ताः ९ । ढान्ताः १० । णान्ताः १० । तान्ताः १० । थान्ताः ११ । दान्ताः १२ । धान्ताः १२ । नान्ताः १२ । पान्ताः १२ । फान्ताः १४ । बान्ताः १४ । भान्ताः १५ । मान्ताः १५ । यान्ताः १५ । रान्ताः १६ । लान्ताः १६ । वान्ताः १७ । शान्ताः १८ । षान्ताः १८ । सान्ताः १९ । हान्ताः २० । क्षान्ताः २० । ततोऽदाद्यवधिचुराद्यन्तं । प० २१—४५ ।

No. 671. (2) धातुचन्द्रिका वा चन्द्रिकाधातुः।

DHA'TU-CHANDRIKA' ALIAS CHANDRIKA'-DHA'TU.

Country paper, 11½ × 5½. Folia, 16. Lines on each page 9—11. Letters per line 44. Extent 512, s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Generally correct. Incomplete.

Classified list of verbal roots by an anonymous author. This MS. is incomplete, containing only the roots of the first conjugations and a few of the second with their significations and inflected forms of the third person singular of the present tense only. No information about this work is to be found in the writings of European orientalists, nor is it possible, from its incompleteness, to determine to what grammatical school it belongs, and whether it is a separate treatise on the roots, or forms a part of the *Chandriká* grammar as its second name would seem to imply.

Beginning. धातोः, इदमधिक्रियते। भ्वादिः। क्रियावचने भ्वादिर्धातुसञ्ज्ञः स्यात्।

End. खण्डितान्तस्य शेषवाक्यं। तालव्यान्तोऽप्यनिदित्। कस्ते, कमाते, कचे. कङ्के, चकमे इत्यादिः। अतः परः खण्डितः।

Subject. भ्वादिगणान्तर्गतानां अदाद्येकदेशभूतानाञ्च धातूनां रूपनिर्णयः।

Content. प्रोक्तवद्धातुसङ्ख्यानं॥

No. 201. धातुरूपावली।

DHA'TU-RUPA'VALI'.

Twenty-seven volumes 4to. Country thick paper. Folia as below. Lines on each page 20—30. Letters in a line 2 to 12. Extent in s'lokas —— ? Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Incomplete.

Conjugations and inflections of Sanskrit roots of different classes in all persons, numbers, and tenses of their Active, Middle, Passive and Neuter voices, throughout their simple and derivative forms in the Causal, Desiderative or Optative, Frequentative or Repetitive, and In-

tensive moods of the Binary scale, together with the participial and verbal nouns derived from them by affixing the Kridanta suffixes. This voluminous work was undertaken under the auspices of the late College of Fort William, and the superintendence of Mr. Forster, but it was never completed.

Volume I. Folia 240.

Beginning. भूसत्तायामित्यादि भूधातुरूपं ।

End. ओखृशोषणालमर्थयोर्णमन्तरूपपर्य्यन्तं ॥

Subject. भ्वादिगणीय-स्वार्थ-णन्त-सनन्त-यङन्त-यङ्लुगन्तधातूनां कर्त्तृ-कर्म्म-भाववाच्येषु दशलकाररूपाणि यथा ॥

Contents. भूसत्तायां प० १ । चिती सञ्ज्ञाने १९ । अत सातत्यगमने ४० । श्चुतिर्क्षरणे ४८ । मन्थ विलोडने ५९ । कुथि-पुथि-लुथि-हिंसासंक्लेशयोः ७१ । षिधु गत्यां ८३ । खाद भक्षणे १०० । बद स्थैर्य्ये ११० । खद हिंसायां १२० । गद वाचि १३० । रद लेखे तच । नदशब्दे तच । अर्द्द गतौ याचने १३१ । नर्द्द शब्दे १३८ । तर्द्द हिंसने १४७ । गर्द्द शब्दे १४८ । पर्द्द कुत्सिते शब्दे १५४ । यति बन्धने १६६ । ऋति ऐश्वर्य्ये १७२ । तक हसने १८१ । फक्क असद्व्यवहारे १८२। कक्ख हसने १९४ । गग्घ तथा । घग्घ तथा । श्रुक गतौ २०१ । वुक्क भषणे । ओखृ शोषणालमर्थयोः २२६ ॥

No. 201 Vol. II. Folia 241 to 504.

Contents. ओखृ शोषणालमर्थयोः सनन्तादौ २४१ । राखृ तथा २४४ । उख गतौ २५६। नख वख मख रख गतौ २६२ । रखि मखि रगि लगि वगि स्वगि रिगि लिगि सर्पणे चतिवत् २६२ ॥ इखि ईखि इगि गतौ तच । ग्लुञ्च ग्लुचौ २६२ । शुच शोके २७४ । कुच शब्दे तारे च २८७ । कुच क्रुञ्च कौटिल्याल्पीभावे २९७ । अञ्चु गतिपूजनयोः ३०९ । वञ्चु गतौ ३१७ । चञ्चु गतौ ३२६ । तञ्चु लञ्चु मञ्चु म्रुचु गतौ ३३७ । ग्लुचु गतौ ३३८ । म्लुचु ३४७ । षस्ज ३६८ । कुजु खुजु स्तेये ३६८ । अर्च्च पूजायां ३६८ । म्लेच्छ अव्यक्तायां वाचि ३७५ । लछ लछि लक्षणे ३८६ । वाञ्छ इच्छायां तच । आछि आयामे ३८७ । ह्रीच्छ लज्जायां ३९३। हुर्च्छा कौटिल्ये ४०४ । मुर्च्छा मोहसमुच्छ्राययोः ४१६ । युच्छ प्रमादे ४२६ । उछि उञ्छे ४३८ । धूज् गतौ ४५२ । धज् गतौ ४६९ । ध्रज गतौ ४८० । अज गतिक्षेपणयोः ४९१ । अर्ज्ज अर्ज्जने ५०१ ।

Vol. III. Folia 505 to 736.

Contents.

Vol. IV. Folia 736 to 984 = 247.

Contents.

No. 201. Vol. V. Folia 1 to 288.

Contents. भ्वादिगणान्तर्गतनिजोन्नधातूनां सार्थअन्नादीनां तिङन्तकृदन्तरूपाणि ।

एध वृद्धौ प० १ । स्पर्द्ध संघर्षे ९ । गाधृ प्रतिष्ठादौ ११ । बाधृ लोडने २१ । दध धारणे २२ । स्कुदि आप्रवणे २२ । वदि अभिवादने ४४ । श्विदि श्वैत्ये तत्र । भदि कल्याणे ४५ । मदि स्तुतिमोदादौ ५४ । स्पदि किञ्चिच्चलने ५४ । क्लिदि परिदेवने ६४ । मुद हर्षे ६४ । दद दाने ७५ । हद पुरीषे ८६ । ष्वद आस्वादने ९६ । स्वद स्वादसंवर्दयोः १०६ । उर्द माने क्रीडायाञ्च १०६ । कुर्द क्रीडायां ११४ । खुर्द तथा १२४ । गुद क्रीडायां १२५ । षूद क्षरणे १२६ । ह्राद अव्यक्ते शब्दे १२६ । ह्रादी सुखे च । पर्द कुत्सिते शब्दे १४७ । यती प्रयत्ने १५८ । युतृ भासने १६८ । जुतृ भासने १८२ । विथृ याचने तत्र । नाथृ याञ्चोपतापैश्वर्येषु १०४ । नाधृ तथा २१५ । श्रथि शैथिल्ये २१५ । ग्रथि कौटिल्ये २२६ । कथि तथा । कत्थ श्लाघायां २२७ । शीकृ सेचने २४८ । लोकृ दर्शने २५९ । २६८ । श्लोकृ सङ्घाते २६८ । द्रेकृ शब्दोत्साहे २६८ । शकि शङ्कायां २७९ ॥

Vol. VI. Folia 239 to 552.

Contents. भ्वादिगणीयनिजोन्नधातूनां समस्ततिङन्तकृदन्तरूपाणि यथा ।—

शकि शङ्कायां प० २८९ । अकि लक्षणे तत्र । वक कौटिल्ये २९० । कुक आदाने २०९ । ढक=वर्क शब्दे २१२ । ककि गतौ २२९ । ढौकृ गतौ २५१ । त्रौकृ गतौ २६२ ॥ ष्वक्क गतौ २६४ । वक्क गतौ २७६ । मक्क गतौ तत्र । टेकृ गतौ २७६ । टीकृ तथा तत्र २९१ । सेकृ गतौ ४०४ । श्रकि गतौ ४१५ । श्लकि गतौ ४२७ । रघि गतौ ४१७ । लघि गतौ ४२८ । मघि कैतवे ४२९ । अघि गत्याक्षेपे तत्र । राघृ सामर्थ्ये ४४७ । श्लाघृ कथने ४४८ । षिच सेचने ४५८ । चच गतौ ४५९ । मच कल्कने ४५९ । मुचि कल्कने ४७० । मचि धारणोच्छ्रायपूजनेषु ४८९ । खचि गतौ ४९० । पचि व्यक्तीकरणे ४९० । पच पाके ५०० । ष्टुच प्रसादे ५१२ । ऋज गतौ ५२६ । रिज गतौ ५४४ ॥

Vol. VII. Folia 553 to 816 = 263.

Vol. VIII. Folia 817 to 1024.

Vol. IX. Leaves 1026 to 1328 = 302.

Contents. पण पणे प० १०२६ । पन स्तुतौ प० १०४० । भाम क्रोधे १०४० । चमु छदने १०५७ । कमु कान्तौ १०७७ । चय गतौ १०९९ । रय तथा ११०९ । पय गतौ ११२४ । मय तथा । चय तय णय गतौ ११२७ । दय दानगतिहिंसादिषु ११३० । ऊय तन्तुसन्ताने ११५२ । पूयि दुर्गन्धादौ ११६० । क्नूयी शब्ददुर्गन्धार्द्रत्वेषु ११७५ । क्ष्मायी विधूनने ११९२ । स्फायी वृद्धौ १२०४ । प्यायी वृद्धौ १२१४ । तायृ सन्तानपालनयोः । शल चलनसंवरणयोः १२२७ । वल संवरणे १२५१ । मल्ल धारणे १२६४ । कल्ल शब्दे तत्र । भल्ल परिभाषणहिंसादानेषु तथा । कल सङ्ख्याने १२५६ । तेवृ देवने १२६५ । देवृ देवने १२७५ । सेवृ सेवने तत्र । केवृ खेवृ गेवृ ग्लेवृ पेवृ मेवृ, मेवृ प्लेवृ तथा १२९० । रेवृ गतौ । शव गतौ १२९० । क्षम बाधने १३०० । पर्ष स्नेहने १३१६ ॥

No. 201. Vol. X. Pages 1324 to 1670 = 346.

Contents. वृक्ष वरणे प० १३२५ । शिक्ष विद्योपादाने १३४४ । भिक्ष याच्ञायां १३५६ । धुक्ष धीक्ष सन्दीपनजीवनक्लेशनेषु तत्र । दक्ष वृद्धिशीघ्रार्थयोः १३५७ । दीक्ष उपनयनादौ १३६७ । ईक्ष दर्शने १३८१ । ईष गतिहिंसादौ १३८९ । भाष व्यक्तायां वाचि १३९७ । ग्लेषृ अन्विच्छायां १४०९ । येषृ यत्ने १४२२ । जेषृ णेषृ त्रेषृ गतौ तथा । एषृ गतौ १४३३ । कासृ शब्दे १४४१ । भासृ दीप्तौ १४५५ । णासृ शब्दे १४६६ । भ्यस भये १४९३ । आङः शासु इच्छायां १५०२ । घस अदने १५१५ । ईह चेष्टायां १५२८ । वहि वृद्धौ १५३७ । महि वृद्धौ १५४८ । अहि गतौ तत्र । रहि गतौ १५५६ । गर्ह कुत्सने १५७२ । गल्ह कुत्सने १५८५ । वेहृ प्रयत्ने १५९९ । जेहृ प्रयत्ने १६११ । बाहृ प्रयत्ने तत्र । ऊह वितर्के १६२२ । गाहू विलोडने १६३१ । घुषि कान्तिकरणे १६४७ । मष मषे १६५९ ॥

Vol. XI. Folia 1671 to 1990 = 319.

Contents. घट १६७१ । स्मिङ् ईषद्धसने १६७६ । कुङ् शब्दे १६९० । खुङ् तथा १७०५ । मुङ्, पुङ्, डुङ् शब्दे १७२० । उङ् शब्दे तत्र । च्युङ् गतौ १७२९ । जूङ् तथा १७४३ । प्रुङ्, प्लुङ् गतौ तथा । गाङ् गतौ १७५८ । स्यैङ् गतौ १७७१ । रुङ् रोषगत्योश्च । धृङ् अवध्वंसे १७८४ । मेङ् प्रतिदाने १७९८ । देङ् पालने १८११ । त्रैङ् पालने १८२४ । प्यैङ् वृद्धौ १८२७ । मुङ् बन्धने १८६२ । डीङ् विहायसा गतौ १८७६ । गुप गोपने १८८६ । मान विचारे १९१० । मान पूजायां १९१८ । बध निन्दायां १९२८ । रभ राभस्ये १९४९ । डुलभ, भष प्राप्तौ १९६२ । द्युत दीप्तौ १९७५ । शुभ दीप्तौ १९८९ ॥

Vol. XII. Wanting.

Vol. XIII. Folia 2289 to 2528 = 239.

Contents. तृहू प० २२८९ । द्रु गतौ २२९२ । ष्वष्क गतौ २२९२ । गल्लृ गतौ २३०१ । ह्मृ गतौ २३१३ । ञिक्ष्विदा अव्यक्ते शब्दे २३२३ । स्कन्दिर् गतिशोषणयोः २३४८ । यभ मैथुने २३६२ । तॄ प्लवनतरणयोः २३७८ । भ्रुजि स्थैर्ये २३९४ । ज्री अभिभवे २४०६ । त्यज हानौ तत्र । षञ्ज सङ्गे २४१७ । दृश प्रेक्षणे २४२६ । दंश दंशने २४५० । कित चेष्टायां २४६२ । जूर रोगे घटादिः २४८८ । गड सेके २५०१ । हेड वेष्टने २५१४ । वट भट परिभाषणे २५२८ ॥

Vol. XIV. Folia 2529 to 2880 = 351.

Contents. नट नृत्तौ २५२९ । ष्टक प्रतिघाते २५२९ । चक तृप्तिप्रतिघातयोः २५५३ । कखे हसने २५६६ । रगे शङ्कायां २५७० । लगे सङ्गसङ्गयोः । ह्रगे संवरणे २५९२ । ह्लगे संवरणे २६०७ । षगे तथा । स्थगे संवरणे तत्र । कगेऽनिर्दिष्टार्थे २६१९ । अक गतौ तत्र । अग कुटिलगतौ २६२८ । कण गतौ तत्र । रण गतौ २६४१ । चण, शण दाने २६५४ । श्रण दाने २६५५ । श्रथ हिंसे २६८८ । क्नथ हिंसायां २६८४ । क्रथ हिंसे २६९६ । चण तथा तत्र । चनु अनिर्दिष्टार्थे तत्र । ज्वल दीप्तौ । कल चलने २७२६ । ह्मल चलने २७४६ । स्मृ आध्याने तत्र । दृ भये २७६८ । फण गतौ २८०८ । स्यमु शब्दे २८२५ । स्वन शब्दे २८२९ । ध्वन शब्दे २८५२ । षमु वैक्लव्ये २८६९ । ष्टल तथा तत्र ॥

Vol. XV. Folia 2881 to 3159 = 278.

Contents. ष्टभ प० २८८१ । चल कम्पने २८९१ । जल घान्ये २९०४ । टल ट्वल वैक्लव्ये २९१६ । ष्ठल स्थाने २९२८ । हल विलेखने । २९२९ । षल गन्धबन्धयोः २९५२ । बल प्राणने २९५२ । पुल महत्त्वे २९६४ । कुल संस्त्यानादौ १०७७ । ऊल हिंसायां २९९२ । पल, मल, गतौ २९९४ । पल्ल गतौ तत्र । पये गतौ ३००९ । क्नूये निष्पाके ३०२२ । मथे विलोडने ३०२६ । टु वमु उद्गिरणे । भ्रमु चलने ३०५२ । चर सञ्चरणे ३०६६ । षद्लृ विसरणगत्यवसादनेषु ३०६७ । शद्लृ शातने ३०७४ । क्रुश आह्वाने रोदने च ३०९२ । कुच सम्पर्चनादौ ३१०६ । बुध अवगमने ३१२२ । रुह जन्मनि ३१४० । कस गतौ । वस निवासे ३१५४ । वद व्यक्तायां ३१६५ । टुओश्वि गतिवृद्धौ ३१७२॥

Second Series, Vol. I. Folia 1 to 424.

Contents. तुदादिगणान्तर्गतनिर्णीतधातूनां समस्ततिङन्तरूपाणि यथा ।————
तुद व्यथने प० १ । णुद प्रेरणे १५ । दिश अतिसर्ज्जने तत्र । भ्रस्ज पाके २७ । क्षिप प्रेरणे ५२ । कृष विलेखने ६७ । मुच्लृ मोक्षणे ८५ । लुप छेदने १५० । विद्लृ लाभे १११ । लिप उपदेहे १२४ । षिचिर् क्षरणे १२७ । कृती छेदने १५० । खिद परिघाते १६८ । पिश अवयवे १७४ । रिपि गतौ १८९ । ऋषी गतौ २०० । धि धारणे २०७ । क्षि निवासगत्योः २०९ । षु प्रेरणे २१२ । ष्टसु छेदने २४४ । ऋच्छ गत्यादौ २५९ । छवि क्षेपे २६७ । मृ निगरणे २७९ । उञ्छी विवासे २९२ । जर्ज्ज परिभाषणभर्त्सनयोः ३०२ । चर्च, कर्क तथा । त्वच संवरणे ३१२ । ऋच गतौ ३२४ । उज आर्ज्जवे ३२१ । लुभ विमोहने २४९ । रिफ कथनयुद्धनिन्दाहिंसादानेषु २५९ । तृफ, तृम्फ तृप्तौ २७२ । तुप हिंसायां ४०७ । तुम्प तथा । तुफ, तुम्फ, ऋफ, ऋम्फ हिंसार्थास्तत्र ।

Second Series, Vol. II. Folia 425 to 848 = 423.

Contents. तुम्प ४२५ । ऋफ ४२४ । ऋम्फ ४४२ । मिच्छ ४५१ । गुफ ४६२ । गुम्फ ४७७ । ष्टभ ४८९ । चृती ग्रन्थहिंसयोः ५०७ । उभ पूरणे ५२६ । उम्भ तथा ५२२ । शुभ शोभार्थे ५४२ । शुम्भ तथा ५५१ । विध विधाने ५६१ । जुड शुन गतौ

५७७। घृड ५९१। ध्वड तथा। घष प्रीणने ६०९। दुष गतिहिंसयोः ६२५। पुष पुष्टौ ६४०। मुष प्रतिष्ठाने तत्र। कुष शब्दोपकरणयोः तत्र। तुन कौटिल्ये तत्र। घुष भ्रमणे ६५५। घूर्ण तथा ६६७। प्रच्छ ज्ञीप्सायां ६८०। सृज विसर्गे ६४६। मस्जो शुद्धौ ७११। रुजो भङ्गे ७२२। भुजो कौटिल्ये तत्र। छुप संस्पर्शे ७२२। स्पृश स्पर्शने ७४४। रिश, रिश, हिंसायां ७६१। विश प्रवेशे ७२२। लिश् गतौ ७८२। विछ गतौ तत्र। मृश मर्शने ८०२। षद्लृ ८१८। शुर ऐश्वर्ये दीप्तौ च ८२८। कुर शब्दे ८३८। इष उञ्छे ८४८॥

Second Series, Vol. III. Folia 857 to 1058 = 201.

Contents. इष प० ८५७। तुष, स्तुष, तृष, स्तृष, हिंसायां इषवत् ८६७। तृषु इच्छायां ८६७। मिष् स्पर्द्धायां ८७५। इल गतौ ८८५। किल श्वैत्यक्रीडनयोस्तत्र। षिल उञ्छे ८९२। खिल, षिल तथा तत्र। उछि उञ्छे ९०४ तिल स्नेहने। चिल वसने ९१२। चल विलसने तत्र। भिल भेदने। मिल मर्दने। लिख लेखने ९२२। कुट कौटिल्ये तथा। पुट, लुठ संश्लेषणे ९२२। कुठ सङ्कोचे। व्यच व्याजीकरणे तत्र। गुज शब्दे ९४२। गुड रक्षायां तत्र। डिप क्षेपे तत्र। चुल, घुट, छुट, छुर, तुट छेदने तत्र। स्फुट विकसने ९४२। मुठ् आक्षेप ९५२। तुट कलहे। जुड बन्धने। कड मोदे। कुड घसने। कुड बाल्ये। घुट प्रतीघाते। तुड तोडने। थुड सम्वरणे। स्थुड्, खुड्, छुड्, ब्रुड, स्फुर, स्फुल तत्र। णुभि स्तवने ९५२। धू विधूनने ९६६। ध्रु गतिस्थैर्य्ये। गु, गू पुरीषे ९६६। कुङ् शब्दे ९७७। पृङ् व्यायामे ९८७। मृङ् प्राणत्यागे १०००। दृङ् आदरे। धृङ् अवस्थाने १०१४। जुषी प्रीतिसेवनयोस्तत्र। विजी भयचलनयोः १०२८। लजी व्रीडे १०२९। लस्जी व्रीडायां १०४९॥

(Second Series, Vol. IV. Leaves 1050 to 1216 = 167 (wanting.)

Second Series, Vol. V. Folia 1217 to 1456 = 239.

Contents. मी माने १२१७। चय गतौ १२२६। चर्य्य गतिज्ञानयोः १२२७। मव बन्धने १२४८। स्मर्य्य ईर्ष्ये १२६७। ईर्ष्य तथा १२७४। शुची अभिषवे १२८२। हल विचरणे १२९२। फल विशरणे १२०४। मील, श्मील, क्ष्मील निमेषणे १२१४। पील प्रतिष्टम्भे तत्र। नील वर्णे तत्र। शील समाधौ तत्र। कील बन्धे मीमवत् १२१४। कूल आवरणे १२१४। शूल रुजायां १२२५। तूल

निष्कर्षे। पूल सङ्घाते। मूल प्रतिष्ठायां। फल निष्पत्तौ। चुल्ल भावे १२२६। फुल्ल विकसने १२३५। चिल्ल शैथिल्ये १२३५। वेल्ल गतौ १२४४। चेल्ल, केल्ल, खेल्ल, क्ष्वेल्ल, पेल्ल, फेल्ल, शेल्ल, वेल गतौ १२५४। षल गतौ तत्र। तिल गतौ तत्र। स्खल चलने सञ्चये च १२६६। खोडृ गतिप्रतिघाते १२०६। खोल तथा १२८४। घोर्ऋ गतिचातुर्ये १२८५। त्सर छद्मगतौ १२९५। षभ गतौ १४०५। मभ गतौ १४१२। चर गतौ तत्र। रिवि गतौ तत्र। रवि, धवि, गतौ तत्र। ष्ठिवु निरसने तत्र। ष्ठिवु निरसने १४२४। जि जये १४२६। जीव बलप्राणयोः १४४८॥

Second Series, Vol. VI. Folia 1457 to 1744 = 287.

Contents. जीव प्राणनार्दौ १४५७। पीव, मीव, तीव, नीव, स्थौल्ये १४५२। उर्वी हिंसे १४५७। तुर्वी हिंसायां १४६४। थुर्वी, दुर्वी, धुर्वी, हिंसने। मुर्वी बन्धने। गुर्वी उद्यमे। पूर्व पूरणे १४७७। कर्व दर्पे १४८७। खर्व गर्व दर्पे तत्र। पिवि सेचने १४९६। मिवि, निवि, सेचने १५०६। हिवि, दिवि, जिवि, प्रीणने पिविवत्साध्यानि। धिवि तथा तत्र। अव रक्षणार्दौ १५०७। रक्ष पालने १५१२। इवि व्याप्तिप्रीणनयोः १५२२। मञ्चु व्याप्तिसंहत्योः १५३०। शुषिर् शब्दे १५४०॥

Second Series, Vol. VI.—Continued.

Contents. तक्षू तनूकरणे १५५२। त्वक्षू तथा १५६५। निक्ष चुम्बने १५६६। त्रक्ष गतौ १५७६। ष्टृक्ष गतौ १५९०। णक्ष गतौ तत्र। वक्ष रोषे १६०१। मक्ष सङ्घाते तत्र। तर्क्ष त्वचने तत्र। मूर्छ अनादरे। मूर्छ तथा। काक्षि १६०१। वाक्षि, माक्षि, तथा १६११। द्राक्ष, ध्राक्षि, ध्वाक्षि, तथा तत्र। चूष पाने। तुष तुष्टौ १६१२। पूष वृद्धौ तथा। मूष स्तेये तत्र। लूष प्रसवे तत्र। तसि अलङ्कारे १६२२। भूष १६२३। कष वजायां १६२४। ईष उञ्छे। कष विलेखे १६४१। वष हिंसायां १६५८। जिषु सेचने १६०२। विषु, विषु, मिषु, सेचने १६८८। पृषु तथा। वृषु तथा। उक्ष तथा १७०४। वृषु सेचने १७१२। हृषु तथा। पुष पुष्टौ तत्र। श्रिषु, श्लिषु, दाहे तत्र। पृषु, वृषु, दाहने १७१२। उष दाहे तत्र। हृष सङ्घर्षे १७२०। हृषु अलीके १७२५। तुस शब्दे तत्र। हस, ह्लस शब्दे १७२६। रस शब्दे तत्र। लस श्लेषणे तत्र। अर्घ परिभाषणतर्जनयोः १७२६॥

Second Series, Vol. VII. Folia 1745 to 2008 = 263.

Second Series, Vol. VIII. Folia 2010 to 2288 = 278.

Third Series, Vol. I. Folia 192.

(Third Series, Vol. II. Folia 192 to 352 = 160 wanting.)

Third Series, Vol. III. Folia 353 to 714 = 361.

Contents. कुष प० २५२ । णश अदर्शने २५६ । शमु उपशमे २६६ । असुष् उद्दने २७६ । मदी हर्षे २८६ । असु क्षेपणे २८९ । यसु प्रयत्ने ४०१ । जसु मवणे ४१० । पुष् विभागे ४२० । मस्मी परिमाणे ४२२ । षच समवाये ४४२ । भृशु अधः-पतने ४४९ । भ्रंशु तथा ४६० । वृश वरणे ४६९ । तुष तुष्टौ ४८१ । रुष् रोषे ४९२ । क्षुष्, रुष्, तथा । डिप क्षेपे ५०२ । ष्टुप समुच्छ्राये ५१६ । गुप व्याकुलत्वे ५२७ । युप, रुप, लुप विमोहने ५२८ । लुभ गार्द्धे तत्र । क्षुभ तथा । तुभ हिंसे ५५० । नभ् हिंसायां तत्र । क्लिदु आर्द्रीभावे ५६० । ञिमिदा स्नेहे ५७२ । ञिक्ष्विदा मोचने ५८२ । ऋधु वृद्धौ ५४४ । गृधु अभिकाङ्क्षायां ६०१ । षूङ् प्रसवे ६१७ । दूङ् उपतापे ६१२ । दीङ् क्षये ६४५ । धीङ् अनादरे ६५४ । मीङ् हिंसायां तत्र । रीङ् स्रवणे ६६५ । लीङ् श्लेषणे ६७७ । डीङ् गतौ ६९१ । व्रीङ् वरणे ७०२ । इति दिवादिः समाप्तः ॥

No. 670. (2) पदवाक्यरत्नाकरकारिका ।

PADA-VÁKYA RATNÁKARÁ KÁRIKA.

Country paper 10 × 4½ inches. Folia 12. Lines in a page 8. Extent 166 stanzas. Character, Dev Nagari. Date (?) Appearance, not very recent. Verse. Correct. Complete.

On Etymology and Syntax, or a dissertation on the parts of speech and significations of words considered singly as well as in construction with others in a sentence. The name of the author of this work is not known; but the grammatical terminology used, and the philosophy of grammar treated of, in this work are in the manner of the ancients, and these facts prove the author to belong to Páṇini's school. No notice has been taken of this metrical compendium by Colebrooke and his followers, either under Paṇini or any other school of Sanskrit grammar. The work often cites the Paribháshá, quotes maxims of interpretation from ancient grammarians, cites the Vártikas and the Bháshya, for rules for interpreting Páṇini's *Sútras*, and distinctly mentions the *trimuni* grammarians and their works. Among moderns it quotes the opinions of the Bháṭṭas.

पाणिन्यादिभिरन्योऽयो य आदेशातिकल्पितः ।
तस्य वाजिविषाणस्येत्यादिः ।
एकतिङ् वाक्यमित्युक्तं कात्यायनमहर्षिणा ।
सम्बोधनं क्रियाशेषत्वदर्थे इति शाब्दिकाः ॥
एकतिङ् वाक्यविद्वेषिमहाभाष्यानुसारिभिः ।
वाक्यबोधप्रमाणार्थं सम्बोधनान्वयो मतः ॥
भाट्टाः कर्मत्वकर्तृत्वाद्यखण्डमिति शासतीत्यादिः ॥

Beginning. नानासाधारणो विश्वविषयो यो विशेषगुणः ।
तस्यैषा शक्तिरखिलप्रपञ्चस्य प्रकाशने ॥
चतुर्भिः पञ्चभिर्वापि प्रायेणान्तरितश्चवैः ।
पूर्व्ववर्णात् परो वर्णः पदत्वं प्रतिपद्यते ॥

End. निमित्तात् कर्मयोगे तु या सप्तम्यनुशिष्यते ।
चतुर्थ्या इव तादर्थ्यमर्थोऽस्या इति शाब्दिकाः ॥

Colophon. इति पदवाक्यरत्नाकरकारिकासङ्ग्रहे सप्तमीविवरणं ।

Subject. पद्येन पदवाक्यस्वरूपकथने शब्दकारकादिनिर्णयः ॥

Contents. श्लो॰ १ मङ्गलाचरणं । २ पदत्वं प्रतिपादितं । ३ शब्दोद्बोधकत्वं । ४ शब्दार्थसङ्गतिः । ५ विशेषणशब्दः । ६ पदसङ्गतिः । ७ द्विविधः सङ्केतः । नित्यो अन्यश्च । ८ अन्यसङ्केतोदाहरणं । ९ नित्यस्योदाहरणं । १० विभिन्नवैशिष्ट्यबोधमर्य्यादा । ११ व्यक्तिसंसर्गजातीनां सङ्केतः । १२ धात्वर्थबोधः । १३ धातुत्वं निपातत्वञ्च । १४ प्रातिपदिकत्वं । १५ वचनकर्मता । १६ द्वितीयाकर्मता । १७ वाक्यार्थोन्विताख्या । १८ वाक्यापेक्षाख्या । १९ व्याक्षेपस्य वपुः । २० तिङः कृदर्थः । २१ पदसङ्केतः । २२ पदसन्निधिः । २३ पदश्रुतिः । २४ पदस्मृतिः । २५ पदयोगपद्येनान्वयः । २६ भेदाभेदान्वयौ । २७ सामानाधिकरण्यं । २८ विशेष्यनिष्ठत्वमन्यान्वयमूलकं । २९ सामानाधिकरण्ये वचनभेदाः । ३० धात्वर्थविशेषणस्य क्लीवत्वं । ३१ शाब्दभेदान्वयः । ३२ नामलिङ्गं । ३३ पाणिन्यादेरादेशाः । ३४ वाचकशब्दाः । ३५ पदार्थान्वययोग्यताकाङ्क्षा । ३६ प्रकृतिप्रत्ययशक्तिः । ३७ वर्णपदवाक्यस्फोटाः । ३८ प्रकृतिप्रत्ययाख्या । ३९ वाक्यार्थावबोधः । ४० प्रथमादयः सुपः सप्तधाप्रत्ययाः । ४१ विभक्त्यवयवा एकद्विबहुत्वप्रतिपादकाः । ४२ सङ्ख्यावाचकाः । ४३ अन्यधर्मत्वं वाचकत्वञ्च । ४४ एकवचनत्वकथनं । ४५ द्वित्वकथनं । ४६ त्रित्वं बहुत्वञ्च । ४७ एकवचनान्तशब्दानां । ४८ एकदेशेऽपि बहुत्वं । ४९

गुरुत्वकथनं । ५० द्वन्द्वगर्भपदार्थानामन्वयः । ५१ एकद्विबहुत्वानां कथनं । ५२ असङ्ख्याव्यञ्जिका । ५३ प्रथमान्तविभक्तयः । ५४ युष्मदादीनामलिङ्गत्वं । ५५ वाक्येन अन्याभीष्टार्थधीः । ५६ अचेतनस्य सम्बुद्धिः । ५७ सम्बोध्यत्वं । ५८ सम्बोध्यत्वान्वयः । ५९ लिङ्गवचनानि । ६० प्रथमाविधिः । ६१ प्रातिपदिकार्थः । ६२ प्रसिद्धलिङ्गवचने प्रथमान्तः । ६३ अभेदत्वे नामार्थयोः सुपः प्रवृत्तिः । ६४ सुबर्था एव नामार्थाः । ६५ प्रथमाधिकारः । ६६ तदुदाहरणानि । ६७ द्वितीयाधिकारः । ६८ द्वितीयार्था इत्यादयः ॥

No. 281. पदमञ्जरी ।

PADA-MANJARI'.

Substance, country paper. 3 Vols. Octavo. Leaves, 450. Lines on a page, 22. Extent, 13,500 s'lokas. Character Nágara. Date, Samvat 1533 and 1876 (?). Appearance, old. Prose. Generally correct. Incomplete and defective.

A commentary on the Kásiká-vṛitti of Vámana *alias* Jayáditya or Vámana Jayáditya, and on Páṇini's rules and the Kárikás contained in the Kásiká. By Haradatta Mis'ra, son of Padmakumára of Deccan, and younger brother of Agnikumára Ácharya. The work is divided into eight chapters of four sections each, according to the divisions and subdivisions of the Kásiká-vritti, and in conformity with those of Páṇini: the MS. under notice, however, contains only the first and third chapters. The four sections into which each of them is subdivided, are wrongly bound up in different volumes, and some of them are entirely wanting.

The first volume contains the first sections of chapters I and III. The second volume consists of the three remaining sections of chapter first, and the first section of chapter third again. The third volume has the second section of the third chapter in its first part, and the fourth section of the same in its latter part. The work appears to be rare, and has not been noticed in any catalogue, except in the list of grammars given by Colebrooke.

Beginning of chap 1. sec. I. यत्नप्रधानपुरुषात्मकमस्तमनन्तमेतत्
समस्तमधितिष्ठति यः स्वतन्त्रः ।
तस्मै शिवाय परमाय ईश्वराव्ययाय
साम्बाय सादरमयं विहितः प्रणामः ॥ १ ॥
स्वस्त्रं मनोरथमवाप्नुमायतविघ्नं यं यस्य प्रसादममवाप न ? प्रभुवन्ति ।
तातं यनुद्म(पद्म?) कुमाराख्यं प्रणम्याम्बां श्रियन्तथा ।
ज्येष्ठाग्निकुमाराख्यमाचार्य्यमपराजितं ॥ २ ॥
यश्चिराय हरदत्तसञ्ज्ञया विश्रुतो द्रमस्तु दिक्षु दक्षिणः ।
उज्जहार यदशेषमस्तौ शब्दशास्त्रमहकारपादपातेः ॥ ३ ॥

End of ditto. क्वचित् प्रागुदीच इति पाठः । तत्रावयवसङ्घस्य समुदाय आरोपः ।
प्राद्देशानुद्देशाद्यायमर्थः ॥

Colophon of Do. इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां प्रथमाध्यायस्य १ पादः ।

Beginning of chap. III. sec. I. श्रीगणेशाय नमः । ॐ नमो भगवते लक्ष्मीनृसिंहाय । प्रत्यय इह यदि
गुवादीनित्यादिः ।

End of ditto. जीवतादिति आशिषि लोट् प्रयोगेणोदाहरण आशिषं दर्शयति ॥

Colophon of Do. इति श्रीमद्धरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां तृतीयस्य १ पादः ।

Beginning of Vol. II. उगाङ्कुटादिभ्यो ञ्णित् । कुट आदिर्येषामिति बहुव्रीहौ ।
अन्यवर्त्तिन्या विभक्त्या पदत्वे जश्त्वं न भवति ॥

Colophon of Do. इतीत्यादिः प्रथमाध्यायः ।

Part II of Do. प्रत्ययः । इह यदि सर्व्वामेव सञ्ज्ञिनः स्वरूपेणाभिनिर्दिश्येत्यादिः ।

Colophon of Do. इति श्रीमद्धरदत्तविरचितायां पदमञ्जर्यां तृतीयस्य प्रथमः पादः ।

Beginning of the III Vol. Part I. कर्म्मण्यण् । कर्म्मणीति नेदं स्वरूपग्रहणं । अशब्दसञ्ज्ञेति निषेधात् ।
न तु वार्यस्येयं सञ्ज्ञा न शब्दस्य अशब्दसञ्ज्ञेति नैव विज्ञायते ॥

End of ditto. तक्षीलादिषु वा रामा इदिति मधु पीयते । क्वचित्तु सुप्त इति पठ्यते ॥

Colophon. इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां तृतीयस्य द्वितीयः पादः ।

Beginning of Vol. III. Part II. } उणादयो बहुलं वर्त्तमान इत्ये चेति । वर्त्तमाने लडिति ॥—

End of ditto. छन्दस्युभयथा । सर्व्वमेव प्रकरणमिति तिङ्शित् सार्व्वधातुकमारभ्य चतुःसूचीप्रकरणं भुजादो न भवति । तदानीमेवार्द्धधातुकमित्यादिः ।

Colophon of Do. इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्य्यां तृतीयाध्यायस्य चतुर्थचरणं ।

Subject. पाणिनेरष्टाध्यायस्य तथा काशिकाधृतकारिकाणां काशिकावृत्त्याख्यटीकायाष्टीकेयं ।

Contents. १ खण्डस्य । पत्राणि ११२+७५ ॥ २ ख०, प०, १४०+६५ ॥ ३ खण्डस्य पत्राणि ४१+७८ ।

No. 670. (2) पदवाक्यरत्नाकरकारिका ।

PADA-VÁKYA-RATNÁKARA-KÁRIKÁ.

Substance, country paper. 11 × 4½ inches. Folia, 12. Lines on each page, 8. Extent, 192 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Verse. Correct. Complete. Elegantly written.

This is one of the several works of that class of grammatical literature in Sanskrit which is generally known by the name of *Kárikás*, *i. e.* metrical rules of early grammarians for the construction of *padas* or inflected words and *vákyas* or sentences. The name of the author of this work is unknown, and no notice of the work or of its author is to be found in any printed catalogue. The Kárikávalí, a grammar in verse, the Harikáriká of Bhartrihari, and a few others are found in Colebrooke's list of Sanskrit grammars, and a few more will be found noticed in the present catalogue. Goldstücker has given a long account of the Kárikás in his learned dissertation on Páṇini. The kárikás treated of in the present work, resemble the versified rules of Latin grammar used of old.

Beginning. नान्यसाधारणो विश्वविषयो यो विभुर्गुणः ।
तस्यैषा शक्तिरखिलप्रपञ्चस्य प्रकाशने ॥ १ ॥
चतुर्भिः पञ्चभिर्व्वापि प्रायेणान्तरितवर्णैः ।
पूर्व्ववर्णात् परो वर्णः पदत्वं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥

पूर्व्वानुभूत्या संस्कारशेषया स्वार्थगोचरा ।
जन्यमाना स्मृतिः शब्दमुद्बोधकमपेक्षते ॥ २ ॥

End. सप्तमीस्थान् कर्म्मणि वायदीष्टादिपदादिति ।
अन्ये तु नित्यामेवाच सप्तमीत्याचचक्षिरे ॥ ६५ ॥
निमित्तात् कर्म्मयोगे तु या सप्तम्यनुशिष्यते ।
चतुर्थ्या इव तादर्थ्यमर्थोऽस्या इति शाब्दिकाः ॥ ६६ ॥

Colophon. इति पदवाक्यरत्नाकरकारिकासङ्ग्रहे सप्तमीविवरणं ॥

Subject. पद्येन पदवाक्यस्वरूपकथने कर्त्रादिरूपनिर्णयः ॥

Contents. निर्व्विभिन्ना विषयभेदाः ॥

No. 327. परिभाषाभास्करः ।

PARIBHA'SHA'-BHA'SKARA.

Substance, up-country paper. Quarto. Leaves, 47. Lines on each page, 21. Extent, 470 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1827. Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

This is one of the many works on the Bháshá or Paribháshá Sútras said to be orally received from antiquity, and forming one of the ten subsidiary and component branches of grammatical literature in Sanskrit. By Bháskara Bhaṭṭa, son of A'ppáji Bhaṭṭa, son of Hari Bhaṭṭa of Dakshin. There is no mention of this work in Colebrooke's list of the grammatical works under the School of Páṇini, while there is another one of this name without any mention of that of its author, and accompanied with a commentary by S'rídeva called the Paribháshá-vṛitti. Colebrooke has, however, made mention of the Laghu-paribhásha-vṛitti, a succinct commentary on the same by Bháskara-bhaṭṭa, as also of another commentary called the Paribhásha-saṇgraha. The Paribháshá Sútras are, according to him, maxims of interpretation from ancient grammarians, cited in the Vártikas and Bháshyas as rules for interpreting Páṇini's Sútras. According to Goldstücker they are directions for the right interpretation and application of Páṇini's aphorisms (*atra Paniníya tantre* &c.) Purushottama, however, in his Vṛitti-ṭíká defines a paribháshá to

be a general maxim applicable to the rules of every grammar (*Part Sarva-sástre upayukta váṇi bháshá sá paribháshá &c.*)

There is much dispute both among original authors as well as European orientalists concerning the authorship and chronology of the Paribháshás; some attributing them to Kátyáyana and Patanjali, others to Vyáḍi and Chandra; some making them anterior to Páṇini, and others assigning some few of them to a very recent date. It is certain, however, on the authority of Náges'a and his commentator that the *Paribháshá Sútras* originated from Indra and other early grammarians (*práchíneti Indrádyarthá*) and have been used by Kátyáyana and Patanjali (*Bháshya Vartikayornibadháni*) in their explanations of Páṇini (*Paniníya-tantre*).

The paribháshás may be divided into eight distinct classes.

1. Jñápakás, special maxims applicable to the rulers of Páṇini only.

2. Nyáyamulás, general maxims founded on nyáya or logical reasoning, and applying to all grammars.

3. Lingavatí, containing a special mark directing to a particular Sútra.

4. Vidhyangabhútás, supplying data for judging the nature of a rule.

5. Sanjñapradesáh, rules explaining the technical terms of the work.

6. Atidesikás, inapplicability of certain principles to some propositions.

7. Virodhikás, contrary rules applying to a proposition at the same time.

8. Paribháshás proper, two optional rules affecting a proposition.

The Virodhikás also termed *balábala* Sútras by some, are defined by Aufrecht, *praecepta sibi repugnantia in hac grammatica si occurrerint, quidam validius sive invalidibus habendum sit, definitur.*

This work is divided, like the Ashtádhyáyí of Páṇini, into eight books of four chapters each, whose initial verses are given herein below, instead of the subjects, which are not mentioned at the end of the sections in the original.

Beginning. आखण्डलादिसुरमण्डलमण्डनं तमुद्दण्डकोकविरहानलदण्डचण्डं
ईडेऽहमत्र बहुबोधितपद्मकाण्डं मार्त्तण्डमन्धतमसं प्रतिकालदण्डं ॥
श्रीगुरून् पितरौ नत्वाग्निहोत्रिः श्रीभास्कराभिधः ।
भास्करं परिभाषाणां तनुते बालबुद्धये ॥
युक्तायुक्ताभिज्ञवन्द्यं भूयो भूयो विद्वद्वृन्दं ।
नामं नामं याचे मन्दो मान्द्यं चेदं शोध्यं सम्यक् ॥
मृद्वी मृद्वीकया तुल्या खरैरिव खलैर्यदि ।
मादृशेयं कृतिस्तस्मादस्माकं हानिरस्ति किं ॥

End. परिभाषा कमलिनीर्युक्तिवरभिर्व्विकाशयन् ।
भास्करः पण्डितालीनां स्वान्तसानन्द++यत् ॥ १ ॥
त्र्यम्बकेश्वरपुरीकृतवासाग्निहोत्रिकुलनीरधिचन्द्रात् ।
पुण्यपूर्णपुरुषोत्तमभट्टादुद्बभूव स कृती हरिभट्टः ॥ २ ॥
वेदवाक्यनिचयावचयेन प्रेक्षितो विधिरिवेह बुधौघैः ।
लोकगीतविमलायतकीर्त्तिः सोऽपि सज्जनमणिर्जयति स्मः ॥ ३ ॥
तस्मादद्भुतकीर्त्तिः कृतसुकृतभरान् मन्त्रतन्त्रस्वतन्त्रः
साधूनामग्रगण्यो गदृदलनविधौ मानवानां शरण्यः ॥
काशीक्षेत्राधिवासी धृतकठिनतपासीत् ॥ ४ ॥
तनय इह तदीयो श्रीमद्भास्कराख्यः फणिपतिभणितीनामाशयं भावयित्वा ।
परमतपरिभाषाभास्करं चार्पिपत्तं सुरवररविसच्चिदानन्दरूपे ॥ ५ ॥
नचाभ्यासो मनीषा वा सुकृतं वा नकिञ्चन ।
मन्ये गुरुकृपाकल्पलतिकैवादिकारणं ॥

Colophon. इति श्रीमत्काश्यपान्वयसम्भवाग्निहोत्रिकुलतिलकायमानहरिभट्टसूनुश्रीमदापा-
जिभट्टसूनुभास्करविरचितपरिभाषाभास्करसमाप्तिमगात् ॥

Subject. वैयाकरणपारिभाषिकसूत्राणि तेषामर्थोदाहरणानि च ॥

Contents. चतुर्भिः पादयुक्तैरष्टाध्यायसमन्वितः । यथा,
तत्रादौ परिभाषालक्षणं । तत्र तावज्ज्ञापकयुक्तायां वाचीति । तस्मात् परितो
भाष्यते इति सूत्रे कर्म्मणि परिभाषापदं यौगिकं ॥

———

No. 413. (1) परिभाषासूत्रं ।

PARIBHA'SHA'-SU'TRA.

Substance, country-made yellow paper, Quarto. Pages 3. Lines on each page, 30. Extent, 84 s'lokas. Character, Bengali. Date, S'aka 1736. Appearance, new. Correct. Complete. Prose.

A collection of one hundred and twenty-seven Paribháshá maxims, or rules used in the interpretation of the *Sankshiptasára* grammar of Kramadís'vara, with occasional interpretations of them by Goyíchandra. These, as well as the *paribháshás* contained in the Kátantra-paris'ishṭa, as also those of Supadma, are instances of the applicability of the paribháshá Sútras to all classes of grammars, and hence it is that the Purushottama-vritti-tíká has defined a paribháshá to be *pari sarva s'ástra upayukta vání bháshá*, "a general maxim applicable to the rules of every grammar"; but Nagoji Bháṭṭa excludes the aphorisms of Páṇini from the controul of these maxims. *Akrita vyúha Páṇiniyáh kritamapi s'ástram nivartayanti.* Some of the paribháshás are evidently of a later date than the sútras of Páṇini, as Goldstücker has remarked.

Beginning. नत्वा । व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्नहि सन्देहादलक्षणं ।

End. समासहलपद्धितेषु सम्बन्धाभिधानमन्यत्र कृदभिन्नरूपा व्यभिचरति सम्बन्धेभ्यः ॥

Colophon. इति परिभाषासूत्रं समाप्तमिति ।

Subject. प्राचीनपरिभाषासूत्राणां व्याख्या तेषां सङ्क्षिप्तसारव्याकरणेपयोगित्वञ्च ।

Contents. १२७ सूत्राणि विवृतानि ।

Cited Authorities. वामदेवादयश्च च ।

No. 1479. परिभाषेन्दुशेखरः ।

PARIBHA'SENDU-SEKHARA.

Substance, country paper, 10 × 4½ inches. Folia, 62. Lines on each page, 10. Extent, 1850 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1867. Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

This work on the *bháshá* or *paribháshá* maxims is in more general use than all others on the subject. It gives a brief ex-

position of the rules and axioms of ancient grammarians frequently cited in the Vártikas, and adverted to in the *bháshya* as directions for the right interpretation and application of Páṇini's rules, as also of others. Its author is Náges'a *alias* Nágojí Bhaṭṭa, son of S'iva Bhaṭṭa, surnamed *Upádháya*, the professor. Náges'a was a distinguished author of Páṇini's school, and is best known by his grammatical works, though he wrote largely on law and other matters, and his works on those subjects are still extant. His *Bháshya-pradípodyota* is a commentary on Kaiyaṭa's *Mahábháshya-pradípa*, annotating the gloss of Patanjali. His Vrihat and Laghu *S'abdendu-s'ekharas* are commentaries on the Siddhánta-Kaumudí of Bhaṭṭojí Díkshita, and his *Vaiyákaraṇa-siddhánta-manjushá*, with its abridgement, is a learned work on the syntax and philosophy of grammatical structure.

The Paribháshendu-s'ekhara has a commentary by Vaidyanátha Páyaguṇḍa called the Kás'iká, distinct from the Kásiká-Vṛitti or metrical rules cited by Patanjali and others. The paribháshás are defined in the text as, *práchína-vyákaraṇa-tantre váchakáni*, schol, *sútra rúpeṇa kathitaṇi*, *i. e.* "oral maxims delivered by early grammarians," and *atra Páṇiníya tantre jñápaka nyáya siddhání*, "used as special or general rules for Páṇini's grammar," *bháshya-vártikayor nibaddháni*, "and availed of in the Mahábháshya and Vártika." These again are distinguished into two kinds, namely, 1, *Liṅgavatí, yá lingadvárá bhávenopayujyate sá, i. e.* 'that which contains a special mark directing to the sútra to which it refers. 2, *Vidhyaṅgas'esha-bhútá, yá sarvaiva vidhi vákyopayujyate, i. e.*, "that which has no criterion for judging whether it is conditional or essential." Another division of the paribháshás is into *Sañjñás*, and *Atides'as*. Rules explaining the technical terms of grammar, &c. These also are subdivided into two others, *viz.* the *Virodhas* and *paribháshás* proper, *i. e.*, contradictories and optionals. Virodhas are likewise called *Balábalá*, *tulyabalá*, and *Vipratísedhás*. Hence there are eight kinds of paribháshás; and they are treated of in 112 maxims contained in this work. Aufrecht's copy had 119 as he says, *in omnino* 119 *paribháshae explicantur.* There are some paribháshás in this work which do not occur in the Bháshya or Vártika : thus Goldstücker : "There is a material difference between the *paribháshás* contained in this collection, and those quoted by Patanjali and Kátyáyana : and no conclusion can be safe until we know which paribháshás are quotations made by Ktáyáyana, and Patanjali, and which belong to their authorship, or even to

later and other works." He has accordingly divided the chronology of the Paribháshás into four periods, namely, 1, Such as existed before Páṇini. 2, Those made after him, but before Kátyáyana. 3, Such as were made by Kátyáyana and Patanjali. 4, Those made after them.

A carefully collated text and an excellent translation into English of this work have been published by Professor Kielhorn; the text has been reprinted in Calcutta, and a lithographed edition has been published at Benares.

Beginning. नत्वा साम्बशिवं ब्रह्म नागेशः कुरुते सुधीः ।
बालानां सुखबोधाय परिभाषेन्दुशेखरं ॥
प्राचीनवैयाकरणतन्त्रे वाचकान्यत्र पाणिनीयतन्त्रे ज्ञापकन्यायसिद्धानि भाष्यवार्त्तिकयोर्निबद्धानि यानि परिभाषारूपाणि तानि व्याख्यायन्ते इत्यादिः ।

End. छिवुक्लम्बितिसूत्रे श्नितीति न कर्त्तव्यं भवतीति भाष्येण केवलं मात्रालाघवं यावद्यमप्यर्थं इति कैयटोक्तेः प्रायेणेति शब्दं ॥

Colophon. इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृतः परिभाषेन्दुशेखरः समाप्तिमगमत् ।

Subject. प्राचीनवैयाकरणतन्त्रे वाचकानि । टीका । इन्द्रादीनां व्याकरणग्रन्थे सूत्ररूपेण पठितानि अस्मिन् पाणिनीयग्रन्थे ज्ञापकसिद्धन्यायसिद्धत्वेन भाष्यवृत्तिकारयोर्धृतानि ।

१ ज्ञापकेति ज्ञापकसूचेत्यस्य प्रायेणेति तच्चैतच्छास्त्रीयलिङ्गज्ञापकं ।

२ न्यायसिद्धान्यर्थादेतच्छास्त्रे तथा लोकान्तरप्रसिद्धयुक्तिन्यायसत्तानि च ।

३ लिङ्गवती । या लिङ्गद्वाराभावेनोपयुज्यते सा लिङ्गवती परिभाषा ।

४ विध्यङ्गभूता । या सर्व्वैव विधिवाक्ये उपयुज्यते सापि अपरा द्विधा यथा । काचिद्विधेरङ्गभूता । या विना विधिवाक्यान्येव प्रवर्त्तते । यथा आदेः परस्येति । काचिद्विधिशेषभूता । विप्रतिषेधे परमिति । अविरोधे ह्रचेष्विति । अपरविभागौ द्वौ । सञ्ज्ञाप्रदेशातिदेशौ च । तौ सञ्ज्ञासूत्रातिदेशसूत्रौ ।

५ सञ्ज्ञाप्रदेशा यथा । गुणवृद्धिगत्युपसर्गद्वन्द्वादिसूत्राणामर्थसूचकसूत्राणि ।

६ अतिदेशसूत्राणि अन्यधर्म्मस्यान्यत्रारोपणं । इ० । यथा भावाभावयोरतिदेशः । पा० ।

७ विरोधो वा प्रतिषेधः । यत्र द्वौ प्रसङ्गावन्यार्थावेकस्मिन् युगपत् प्राप्नुतः सः ।

८ अपरा परिभाषा । यथा द्वयोर्विभाषयोर्मध्ये विधिर्नित्यमिति सुखबोधः ।

द्वयोः परिभाषयोः साधकाश्रयोः समवस्थितयोराद्यन्तवदेकस्मिन् येन विधिस्तदन्तस्येति च। इयमिह परिभाषा भविष्यति। आद्यन्तवदेकस्मिन्निति॥

Contents. एतद्ग्रन्थधृता परिभाषाणां सङ्ख्या १०८ वा ११२। ग्रन्थान्तरे तु ११९। क्वचित् परिभाषे द्वे एकचिते। परिभाषावृत्तौ तु १२०। पाणिनीयाः १२२।

Jnápakás of Pánini. यथोक्तानि ज्ञापकसूत्राणि कलिकाता मुद्रितग्रन्थे सपाणिनिसूत्रदर्शितानि। यथा। निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति। पा० ६। ४। १२०॥ ७। २। १०१। १। १। ४९। नानुबन्धकृतमनेकाल्त्वं। ज्ञापकं १। १ ५५। पा०६। ४। १२७॥

सकृद्गतौ विप्रतिषेधे यद्बाधितन्तद्बाधितमेव। ज्ञा०१। ४। २। पा०६।४।१०५। विकरणेभ्यो नियमो बलीयान्। ज्ञा०१। २। ४२। पा०१। २। १२। इत्यादिः।

Patanjali's. यथोक्तानि भाष्यकारकृतानि परिभाषासूत्राणि यथा। दोषा एवैतस्याः परिभाषायाः। लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैवेति। भाष्यं १। १। २०।

निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति। भाष्यं १। १। ४९।

नर्हि गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्य्ये सम्प्रत्ययः। भा० १। १। १५।

सर्व्वो द्वन्द्वो विभाषैकवत् भवतीति। भा० १। २। ६२।

विप्रतिषेधे परमेव भवतीति तदेतदुपपन्नं। भा० १। ४। २।

सकृद्गवति विप्रतिषेधे यद्बाधितन्तद्बाधितमेवेति। तत्रैव।

Katyayana's. यथोक्तकात्यायनकृतानि भाष्यकारव्याख्यातानि वार्त्तिकपरिभाषासूत्राणि उभयनिर्देशे विप्रतिषेधात् पञ्चमीनिर्देशः। पा०१। १। ६६।

पदाङ्गाधिकारे तस्य च तदुत्तरपदस्य च। तथा प्रत्ययग्रहणचापञ्चम्याः।

Other authors. परिभाषासूत्रकारा यथा। इन्द्रापिशलीत्यादयः। यथा। इन्द्रचन्द्रकाशकृत्स्नापिशलिशाकटायनेत्यादि वोपदेवः। त्रिमुनि पाणिनिकात्यायनपतञ्जलयः। तथा व्याडिभर्तृहरिश्च।

Citations. ग्रन्थकारः स्वरचितशब्देन्दुशेखरं तथा वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषोद्धृतवाक्यान्यत्र प्रामाण्येन धृतवान्।

In medio auctor Sabdendu Sekharam et Manjusham vel Vaiyakarana Siddhánta Manjusham opera sua citat. Aufrecht.

No. 1446. परिभाषेन्दुशेखरदोषोद्धारः ।

PARIBHA'SHENDU-S'EKHARA-DOSHODDHA'RA.

Substance, country paper, 10 × 4½ inches. Folia, 102. Lines on each page, 9 to 10. Extent, 2450 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, fresh. Prose. Correct. Complete.

A critical review (*doshoddhára*) and elucidation (*spashṭikaraṇa*) of the erroneous passages in the Paribháshendu S'ekhara (the last preceding No.) of Nágojị Bhaṭṭa. By Manyudeva, a grammarian and critic of a later date than Vaidyanátha Páyaguṇḍa, the commentator of Náges'a, whose views he has sometimes refuted. No mention of this work has been made by Colebrooke in his list of grammatical works in Sanskrit, nor any notice taken of it in any other Catalogue. The author wrote a similar critique on Nágojí's *S'abdendu-sekhara* which is mentioned under No. 157 of the "Notices of Sanskrit MSS.," under the title of *S'abdendu-s'ekhara-doshoddhára*.

Beginning. नत्वा गणपतिं देवं नृसिंहं कमलायुतं ।
तातं शम्भुं प्रभुं दुर्गां कृष्णदेवं तथाग्रजं ॥
शास्त्रप्रवर्त्तकाचार्य्यान् पाणिनिप्रभृतीन् मुनीन् ।
दोषा ये पण्डितम्मन्यैः परिभाषेन्दुशेखरे ।
ज्ञातस्तान् सम्यगुद्धर्त्तुं मन्युदेवेन चिन्त्यते ॥
शिष्टशिष्टाचारे सुसङ्गतोऽन्येषां मङ्गलाय स्वोपास्यदेवतानुतिमुपनिबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते । नत्वा साम्बशिवमित्यादिः ।

End. उक्तरीत्या भेदकत्वपक्षाश्रयणे फलाभावात् । यद्यपि पत्वभेदकत्वपक्षे त्वपरस्तुतस्यानवकाशत्वात् सवर्णग्रहणबाधकत्वमभिधाय तत्रैव पक्षे नियमार्थमित्युक्तं । शेखरे तथाच तमिति तत्र युक्तं गुणानां भेदकत्वं पक्षे परत्वाद्बाधमभिधाय गुणानामभेदकत्वे पुनरपि वैयर्थ्येन गुणानामभेदकत्वस्य तस्य त्वनवकाशत्वाद् बाध इत्युक्तं । केदानीं व्याहृतिरिति शब्देन्दुशेखरदोषोद्धारे स्पष्टीकृतमस्माभिरित्यलं । बाधकान्येव निपातनानि ॥

Colophon none.

Subjects. परिभाषेन्दुशेखरशब्देन्दुशेखरधृतपरिभाषार्थद्योबोद्धारः।
अपि च वार्त्तिकभाष्यादिधृतपरिभाषासूत्रार्थकथनञ्च।
यद्वा वैयाकरणपरिभाषीयदोषनिराकरणयुक्तिप्रदर्शनं ॥

No. 614. (2) पारिजातव्याकरणं।

PA'RIJA'TA-VYA'KARANA.

Substance, country made yellow paper, Royal 8vo. Pages, 71. Lines on each page, 25—27. Letters in a line 27—28. Extent 1560 Slokas. Character, Bengali. Date, S'aka 1730. Appearance, new. Verse. Generally correct. Complete.

A modern Sanskrit grammar in verse for beginners. By Rámahari. As a primer this is an excellent work, though it is not much in use, and is noticed in no catalogue from that of Colebrooke to Aufrecht's, among either the systematic or isolated grammars in the language. Though generally independent of the formulæ of the different schools, it is evidently related to the Sañkshipta-sára, from its often using the same terminology, and adopting the same method in treating its subjects.

It is scarcely necessary to observe that these verses should not be mistaken for the Káriká's of the ancients.

Beginning. जटालक्ष्मीराङ्कर्षितनिजकन्यामुखविधुं।
विलोक्येदं कन्या शुभजनकसंवेशनमहो॥
प्रभाते व्यपात्मा कलयति जयां शैलदुहिणी।
वचो यद्वो भव्यं वितरतु तदेव प्रतिदिनं॥
प्रणम्य कालिकापादद्वन्द्वमानन्दवर्द्धकं।
क्रियते पारिजाताख्यो ग्रन्थो बालविबोधकः॥
अनुष्टुभैव सूत्रार्थः सञ्ज्ञा सन्धिस्तथैव च।
विभक्तिश्च यथा योगं प्रवक्ष्यन्ते यथाक्रमं॥

End. आशीर्व्वादे तु सञ्ज्ञायां तिकतकौ समितिसतिः।
शिवभूतिर्द्देवदत्तो यज्ञदत्तस्तथापरे॥
अन्ये तु बहवः शब्दाः परिज्ञेया निपातनात्।
मततं समतञ्चापि सहितं समतन्तथा॥

उषितश्चोषितिरित्येवं पिधानञ्च पिनद्ध च ।
पिनद्धश्चावतंसश्च कपित्थादय इत्यपि ॥

Colophon. श्रीलश्रीगुरुपादपद्मयुगलं चित्ते निधायानिशं
चेतोरञ्जुसुबुद्धिदञ्चघटनादक्षेण मुख्येन वै ।
शाकाब्धेनिधिभिमुखिमध्य हरिणा प्रोत्थापितोऽयं पुनः
बालाज्ञानरिपुप्रणाशनकृते सत्यारिजातोऽधुना ॥
आकाशानलभूधरेन्दुविमिते शाके सुरेन्द्रादिभिः
वन्द्यं ब्रह्ममयीपदाम्बुजयुगं चित्ते निधायानिशं ।
बालाज्ञानविमर्द्दने पटुतरः सत्यारिजातो मुदा
विप्रेणापि हतस्तु रामहरिणा ग्रन्थो व्यलेखि स्वयं ॥

Subject. सञ्ज्ञासन्धिशब्दस्त्रीत्यकारकसमासतद्धिततिङन्तकृदन्तविवरणं ।

Contents. द्वादशपुष्पाणि यथा ।——१ सञ्ज्ञापुष्पं पृ० १—२ । २, स्वरव्यञ्जनविसर्गसन्धिपुष्पं पृ० २—६ । ३, अजन्तहलन्तपुंस्त्रीक्लीवशब्दाः पृ० १६—१६ । ४, स्त्रीप्रत्ययानि पृ० १६—१७ । ततः षट्कारकाः १७—२० । ततः षत्वणत्वप्रकरणे २१—२२ । ततः ५, पु० षट्समासाः २२—२७ । ६, तद्धितप्रत्ययादिः २७—३१ ॥—ततो द्वितीयभागः । १, धातूत्तरप्रत्ययाः ३१—४० । २, अन्तसनन्तयङन्तादिः ४१ । ३, कृदन्ताः ४२ । ४, तद्धितप्रत्ययाः ५२ । ५, पदसाधनं ७० । ६, अव्ययशब्दाः ७१ । इति ।

No. 675. प्रकीर्णप्रकाशः ।

PRAKIRNA-PRAKÁṢA.

Substance, country paper, 10×4 inches. Folia I, Part 265. Part II 108—total 373. Letters in a line, 44—45. Extent, 74,600 Slokas (?) Character, Nágara. Date ? Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

This is an elucidation of the miscellaneous subjects treated of in the *Vákya-pradípa* of Bhartrihari *alias* Harivrishabha. By Hela Rája, who is supposed to have been a sovereign. There is another commentary on Bhartrihari's work by another princely scholiast, named Puṇya Rája, which will be noticed under No. 674. These three works constitute text-books on the philosophy of Sanskrit grammar, a subject

especialized by the name of *Sphoṭa Sástra* or *Páṇinıya dars'ana* by Sanskrit writers, and *Grammatica philosophica*, by Dr. Aufrecht and others. They stand at the head of the school of philosophical grammar, as the *trimunivyákaraṇa*, "the grammars of the three sages" Páṇiní, Kátyáyana, and Patanjali, take the lead of popular grammars. The text of the Vákyapradípa is known also under the name of Hari Káriká on account of its containing metrical aphorisms on the philosophy of language by Harivrisha or Bhartrihari, author of the Bhaṭṭí (Bhartri) Kávya, and the *Satakávali* centos of poems which are familiar with every student. Puṇya Rája's commentary, which is noticed in No. 674, is earlier and shorter than Hela Rája's. Many subsequent works as the *Bhúshaṇas*, *Manjúshás*, *Ábharaṇas*, and *Vádárthas* have been written on the philosophy of language by Nágesa, Konda Bhaṭṭa and others, but the three compositions of the royal authors have been invariably cited as authority. Thus Aufrecht, in No. 402, '*Praeter vaiyakaraṇa bhúshaṇam, Bhartriharis Vákyapadíya, &c. citantur.*' Again in No. 403, he says, '*Auctoris et libri quum a Nágesa permulti iique notissimi citantur, nomina rariora haec memoranda putavi : Hela rája, qui commentarium ad Haris Kárikás scripsit.*' This commentary is, agreeably to the subjects in the text, divided into two parts, the first containing eight chapters, and the second six, from the 9th to the 14th chapter, on the investigation of the following categories in grammar, viz. Genus or species. Substance. Relations. Properties. Qualities. Space and duration. Cases and causalities. Action or verb. Times or tenses. Persons of verbs. Numbers. Inflections of verbs. Significations of words. Attributives and their varieties.

Beginning of Part I. यस्मिन् सम्मुखतां प्रयाति रुचिरं कोऽप्यन्तरुज्जृम्भते
ते दीपान् महिमा मनस्यभिनवः पुंसः प्रकाशात्मनः ।
तृप्तिं यत् परमां तनोति विषयास्वादस्पृहा नाशाश्रितीं
धामानन्दसुधामयोर्जितवपुस्तत्प्रातिभं संस्तुमः ॥
काण्डद्वये यथा वृत्तिसिद्धान्तार्थः सतत्त्वतः ।
प्रबन्धो विहितोऽस्माभिरागमार्थानुसारिभिः ॥
तच्छेषभूते काण्डेऽस्मिन् सप्रपञ्चे स्वरूपतः ।
श्लोकार्थद्योतनपरः प्रकाशोऽयं विधीयते ॥
इह यदार्थाष्टकविचारपरत्वाद् वाक्यप्रदीपस्य प्रथमकाण्डेन प्रयोजनादिः ॥

End of ditto. सामान्यविशेषयोरत्यन्तभेदाभावात् सकलविशेषपरिहारेण सामान्यरूपानुपपत्तेरिति सर्व्वत्र सिद्धिः ॥

Colophon. इति श्रीभूतिराजतनयहेलाराजकृते प्रकीर्णप्रकाशे क्रियासमुद्देशोऽष्टमः ।

Beginning of Part II. क्रियानन्तरं कालमुद्दिशन् यदि क्रियायाः परिच्छेदकत्वेन तद्धर्मानन्तरमुचितं स्वरूपमाह ।

व्यापारव्यतिरेकेण कालमेके प्रचक्षते ।
नित्यमेकं विभुद्रव्यं परिमाणं क्रियावतां ॥

End of Do. वचनप्रकरणसामर्थ्याद् ये गुणा उक्ता सोऽयमिति सम्बन्धेनेत्यादिः ।
सम्प्रति गुणमात्रवृत्तिभ्यो भेदसम्बन्धविवक्षायां मतुपः श्रवणं माभूदिति ।

Colophon none.

Subjects. भर्तृहरिकृतवाक्यप्रदीपापरनाम्न्याः हरिकारिकायाष्टीका । तत्र खण्डद्वये चतुर्दशाध्यायाः । तत्र जातिद्रव्यसम्बन्धद्रव्यगुणदिक्षट्कारकक्रियार्थकालपूरुषसङ्ख्याख्यातपदार्थगुणानां विचारः ।

Contents of Part I. chap I. जातिविचारः । यथादौ—तदेव प्रमाणे परिग्राह्या जातिशब्देनाभिधीयमाना । दृष्टादृष्टविषयव्यवहारसाधनसमर्थेति जातिपदार्थसिद्धिरित्यादिः ।

chap. II. द्रव्यविचारः । यथादौ—जातिर्वा द्रव्यं वा पदार्थ इत्युक्तं भवेत् । अन्तं चास्य प्रपञ्चप्रकाशनशक्तिः ।

III. सम्बन्धविचारः । आदौ—समुद्देशद्वये जातिद्रव्यदर्शनभेदेन शब्दार्थमित्यादिः । अन्तं यथा,—सर्व्वे शब्दा भावाभिमतार्थविषया इत्यर्थः । सत्प्रवाहनित्यत्वात् ।

IV. रूपादीनां द्रव्यत्वं । यथा,—तथा चास्मिन् द्रव्यलक्षणे रूपादीनामपि द्रव्यत्वाद् द्रव्यमिति ।

V. गुणविचारः । यथादौ—इदानीं गुणसजातीयलिङ्गानुमितामित्यादिः ।

VI. दिक्शब्दविचारः । तदन्तं—प्रतियोगिभूतं नानात्वं यदि बुद्ध्या न कल्पयेत् ।

VII. कारकविचारः । तदन्ते—देवदत्तः पचतीति सामानाधिकरण्येन प्रयोगोपपत्तिः ।

VIII. क्रियार्थविचारः । यथेदानीं साध्ययोग्यत्वात् साधनस्येत्यादिः ।

Part II. IX. कालविचारः । क्रियानन्तरं कालमित्यादिः । अन्ते—वर्त्तमाने हि तत्सम्बन्धसम्भेदेनेत्यादिः ।

X. तिङन्तपुरुषसङ्ख्ययोः । यथा—तिङभिहितेन भावेन कालपुरुषोपग्रहसङ्ख्ये-त्यादिः ।

XI. सङ्ख्याविचारः । तत्रादौ—इदानीं सङ्ख्यां विचारयतीत्यादिः । अन्ते विभक्तिश्च सङ्ख्या प्रातिपदिकार्थो ।

XII. आख्यातविचारः । इदानीमाख्यातार्थमुपपदं विचारयितुमित्यादिः ।

XIII. पदार्थविचारः । पदसंस्कारनिमित्तभूतः पदार्थपर्य्यवसितविचारः । अन्ते-ऽसमस्तपदमिति ।

XIV. गुणभेदविचारः । तत्रादौ-गुणमात्रहन्तिभ्यो भेदसम्बन्धमिवक्षायामित्यादिः ।

No. 671. प्रसादः (प्रक्रियाकौमुदीटीका) ।

PRASA'DA ALIAS PRAKRIYA'-KAUMUDI'-ṬI'KA'.

Country paper, 10×4 inches. Folia, in Part I, 395, II, 151, III, 138 = 684. Lines on each page, 7—9. Letters in a line, 30—60. Extent in s'lokas ? Appearance, old. Character, Nágara. Date ? Prose. Correct. Complete.

A commentary on the Prakriyá-kaumudí of Rámachandra A'chárya. By Viṭṭhala A'chárya, grandson of Rámachandra, and son of Nrisiñha A'chárya by Maṇikámbu (*filius Nrisinhae et Manikámbus*, Auf. No. 355). It is denominated *Prasáda* for the perspicuity of its style, and is entered under the name of *Prakiyá-kaumudí-ṭiká* in the Society's Catalogue. The P. Kaumudí, according to Colebrooke, "is a grammar in which Páṇini's rules are used, but their arrangement changed." Pandit Táránátha describes it, in his edition of the Siddhánta-kaumudí, to be an arrangement of the scattered aphorisms of Páṇiní in their proper places, under the different heads to which they belong.

प्रक्रियानुयायिपाणिनिसूत्राणि यथास्थानं सोदाहरणं व्याख्यातानि । ता॰ सि॰ कौ॰ २ खण्डः ।

It is in fact the model on which Bhaṭṭoji prepared his grand digest the *Siddhánta-kaumudí*, though the latter, says Colebrooke, is more correct and complete than its archetype. Rámachandra was the son of Krishṇa A'chárya of the Deccan, and eminently versed in Grammar, Vedánta, and Astronomy, in all of which he has left some memorable works of his own: thus it is recorded by Viṭṭhala at the end of his commentary on the chapter on Samásas:—

येन व्याकरणार्णवैकतरणिः सा प्रक्रिया कौमुदी
वेदान्तानुमता च वैष्णवमताचिद्धान्तसन्दीपिका ।
कालज्ञानविधौ यथापि विविधागम्भिप्रबन्धचयं
कृष्णाचार्य्यसुतः स नः सुखयतु श्रीरामचन्द्रो गुरुः ॥

Viṭṭhala ascribes to him the authorship of the *Vaishṇava-siddhánta-dípiká* on which he wrote also a commentary. Thus Aufrecht, *Viṭṭhala Rámachandram esse auctorem Vaishnava Siddhántadipikae libri, sequi etiam hunc commentatum esse declarat, ut.*

अयमर्थो वैष्णवसिद्धान्तदीपिकायामाचार्य्यचर्य्यैः प्रत्यपादि । अस्माभिरपि तद्दीपिकायां सर्व्वसारस्वरूपायां न्यायवेत्रप्रपूरण्यां प्रतिपादितो ज्ञेयः ॥

Viṭṭhala's great learning in grammatical lore is displayed in the citations he has made in the Prasáda from earlier works, namely, the Indumativritti on the Indramitra grammar, Kátantra, Kátantra-vritti-panjiká, Kaiyaṭaṭíká, Kausíkaṭíká, Kshíra-taranginí of Kshíra Svámí, Nyásakára of Jinendrabodhi, Prabodhodaya-vritti, Harikáriká, Vámana's Kásiká, Vìchára-chintámaṇí, Haradatta's Padamanjarí, Hemásúris grammar, Páṇinimata-darpaṇa, &c. According to Colebrooke, there is no direct mention made of either Vopadeva, or of his works Kavíkalpadruma or Kávyakámadhenu, in this work; but he is of opinion that the *Rámavyákaraṇa* cited in it is the Mugdhabodha, and the *Pradípa* also cited in it is the Mugdhabodha-pradípa, a commentary on that grammar. Aufrecht says the same: *Vopadevae grammatica quaedam alia, Rámavyá-karaña dicta, citatur.*" Again '*Sed etiam primi libri commentarius, Mugdhabodha pradípa* (*pradîpa*) *appellatus.*" Ibid. But the distinct mention of the name of Mugdhabodha in the 4th line of folium 245 of the first part of this work,—चग्रावपति । तथोक्तं मुग्धबोधे । यत्नाद्बोपाम्पदे इति—upsets this opinion, and Rámavyakaraṇa must be accepted to be some other grammar, unless it can be shown that scholiasts take it to mean the Mugdhabodha, or the citations made from it agree with those of the text. It treats of the usual subjects of grammar, namely, Part I, permutations of letters, declensions of nouns, feminine terminations, cases, compounds and derivations. Part II, the inflections, and conjugations of verbs. Part III, verbal nouns formed by the addition of Kridanta and Unádi suffixes.

Beginning श्रीमद्विट्ठलमेकमव्ययमजं सन्द्रात्मकं ब्रह्म यः
of Part I, स्वेच्छातो जगदुद्भवस्थितिलये हेतुः स मायावशैः ।

यच्छ्वासश्रुतिसन्ततिव्यवहितं पुण्डरीकाश्रमे
भक्तानुग्रहहेतुतः स्थितमहं वन्दे मुदे संविदे ॥
श्रीमन्तं पाणिनिं वररुचिमथ वाक्संस्कृतौ दीक्षितं श्री-
शेषं तद्भाष्यभावप्रकटनपटुगीःपण्डितान् भट्टमुख्यान् ।
वृत्तिन्यासादिकर्तॄन् स्वमतपरमतख्यापकान् भोजदुर्ग-
क्षीरस्वामिप्रमुख्यान् प्रगुणनति भजे तन्मतज्ञप्तिहेतोः ॥
किं शेषः पाणिनिर्वा वररुचिरथ वा सर्व्वविद्याप्रवेत्ता
शम्भुर्भूमावभूद् भूसुरकुलतिलको यच्छ्रदेशेऽग्रवंशे ।
ऋग्वेदी सर्वशास्त्रप्रकटनपटुधीः तज्ज्ञो रामचन्द्रोऽ-
नन्ताचार्य्यप्रपौत्रो दिशतु हितमतिं मे स कौण्डिन्यगोत्रः ॥

End of Part I.
भाष्यवृत्तिहरिग्रन्थतद्व्याख्यानार्थवेदिभिः ।
कौतुकाच्छान्तमनसः प्रमोदं यान्तु मत्कृतौ ॥
श्रीरामचन्द्राचार्य्योक्तैः स्पष्टार्थैश्च विचित्रता ।
भासमानैः प्रयोज्यार्थैः स्फाटिकागारगो यथा ॥
पदवाक्ये प्रमाणे च न च सञ्ज्ञा ह्यसम्मतं ।
रामचन्द्राचार्य्यसूरेरन्यं नोपलभामहे ॥
येन व्याकरणार्णवैकतरणिरित्यादिः । पूर्व्ववत् ।

Colophon of Do.
श्रीरामाचार्य्यसूनुर्हरिहरभजनैकाग्रधीः श्रीनृसिंहा-
चार्य्योऽयं माणिकाम्बाप्यजनयदतुलं विट्ठलाचार्य्यमार्यं ।
तस्य श्रीपाणिनीयाद्यनुगुणसगुणे प्रक्रियाकौमुदीये
व्याख्यानेऽस्मिन् प्रसादे सुविशदमगमत् सत् सुवर्णं समाप्तं ॥

Beginning of Part II.
श्रीविट्ठलं सुरवरं (सुखकरं चान्यत्र) प्रणमामि देवं
कारुण्यसिन्धुमखिलानतदत्तवृद्धिं ।
ईषत्सहासमुखपङ्कजमात्मभास-
मुत्फुल्ललोचनविलोकननाशिताघं ॥
तिङन्तकाण्डस्य हि कोऽपि पारं नाप्ताशिषुः शुद्धधियोऽपि सन्तः ।
तं प्रक्रियाकौमुदमंशमस्या व्याख्यानकं स्यामुपचास्य एव ॥
प्रक्षेपकालुष्यनिरासहेतोः प्रसादमस्या विदधे यथावत् ।
इति प्रतिज्ञातमतः करिष्ये व्याख्यां स्वतः सज्जनतोषदात्रीं ॥

End of Part II.
पिबतादित्यभ्यवहरथ । भुङ्क्ष्व । खादादसेत्यादिः । इत्यादीन्यादिशब्देन पुनः
पिबतः पुनः खादत इत्यादिः । निरसमदमसोऽयं लकारार्थवर्गः ॥

Colophon of Do. पूर्ववत् • • •

Beginning of Part III. अथ कृदन्तप्रक्रिया। तत्रादौ कृदन्तेष्वेव कृत्याः प्रदर्श्यन्ते। धातोः। आतृतीया-
ध्यायान्तमिति। तृतीयाध्यायपर्य्यन्तं मर्य्यादीकृत्येत्यर्थः।

End of Do. जगन्नाथाश्रमं वन्दे यतिं वेदान्तकोविदं।
पदवाक्यप्रमाणज्ञं स्वधर्म्मनिरतं सदा॥
श्रीनागनाथं विद्याधिनाथं श्रीकृष्णसूनुं विबुधं नमामि।
यत्कृत्य योगाज्जितगीष्पतिं तं।

Colophon of ditto. इति श्रीरामाचार्यसूनुचरित्रभजनैकाग्रधीरित्यादिः।
व्याख्यानरूपं प्रसादं विग्रहमकरवं विट्ठलस्तेन तुष्येत्॥

Date of the Work. शाके पञ्चसमुद्रवह्निकुमिते संवत्सरे शोभकृत्-
सञ्ज्ञे फाल्गुनिके च मासि विशदे पक्षे दशम्यान्तिथौ।
गुरुपादनिरतरामचन्द्रविदुषः श्रीविट्ठले रागिणः
शुश्रूषा लिखति प्रयत्नत इमं ग्रन्थं+सिंहाभिधं॥

Subjects. रामचन्द्राचार्य्यकृतपाणिनिसूत्राणां प्रकरणानुयायिकप्रक्रियाकौमुद्याख्यव्याक-
रणस्य सुस्पष्टव्याख्या। तत्र प्रथमभागः। सन्धिशब्दस्त्रीत्यकारकसमासतद्धित-
विषयकः। द्वितीयभागः तिङन्तप्रकरणिकः। तृतीयभागः कृदन्ताध्यायः।

Contents. १ भागः। मङ्गलाचरणं, प० १। ततः प्रयोजनं, प० ४—५। अथ सन्धि-
पादः ६। उपसर्गवृत्तिः १५—१७। विरामः १७। सन्धिसञ्ज्ञा १८—१९।
सन्धिप्रकरणं २०। स्वरसन्धिः २१—२५। हल्सन्धिः ३६। विसर्गसन्धिः ४२।
स्वादिसन्धिः ४२—४४। अथ स्वादिप्रक्रिया ४४। अथाजन्तपुंलिङ्गाः
४८—६५। अजन्तस्त्रीलिङ्गाः ६५। अजन्तनपुंसकाः ७०। हलन्ताः ७२। अथा-
व्ययानि १०२। स्वरादिर्गणः १०६। अव्ययगणकथनं १०७—११२। अथ
स्त्रीप्रत्ययाः ११२। ततस्त्रिलिङ्गाः १२०। अथ कारकाणि १४८। तत्र प्रथ-
मादिसप्तमीपर्य्यन्तं १५०—१७०। ततः समासाः १७१। समासादिप्रक्रिया
२२९—२५२। समासान्तप्रक्रिया २५३। तद्धितप्रक्रिया २५६—२९०। द्वि-
रुक्तप्रक्रिया २९०—२९४। इति सुबन्तं समाप्तं। प्रथमो भागः २९५॥

२ द्वितीयभागः। भ्वादादि-क्रादि-दिवादि-रुधादि-तुदादि-तनादि-स्वादि-
क्र्यादि-चुरादयः। णन्त-सन्नन्त-यङन्त-यङ्लुगन्ताः। कर्तृकर्म्मवाच्याः। तथा
परस्मैपदात्मनेपदानि च।

३ तृतीयभागः। प्रथमपादावधिदशमपादपर्य्यन्तं कृदन्तप्रक्रिया प० १—५८। तत
उणादिप्रक्रिया ६९ १२८।

No. 414. (4) प्रबोधप्रकाशः ।

PRABODHA-PRAKÁS̩A.

Country-made yellow paper. Royal 8vo. Pages 144. Lines on each page, 25, 26. Extent 3550 s'lokas. Character, Bengali. Date ? Appearance, new. Prose and verse. Correct. Complete.

A modern work on the usual themes of Sanskrit grammar. By Balaráma Pancháṇana. It is noticed in Colebrooke's list as an original treatise, dependant on no school or system at all. It is a sectarian work compiled for the use of S'ivites, and confined among them, like the 'Chaitanyámrita' and the 'Harinámámrita' of the Gosains among the Vaishṇavites of Bengal, and the grammars of Buddhist writers among the Jainas of the present day. The title *Pancháṇana* proves the author to have been a Bráhman of Bengal, but there is no intimation given in the book regarding the time and place in which he lived. The work is partly in prose and partly in poetry. The rules are either in verse, or measured styles of aphorisms, and their explanations (*vrittis*) and examples are given in prose. As this book is intended for the elementary instruction of S'ivite youths, its terminology is formed of the various appellations of S'iva, in the same manner as the different names of Vishṇu answer the same purpose in the Vaishṇavite grammars. Vopadeva having been a *Harihara-dvaita-vádí*, or adorer of both S'iva and Vishṇu, has made use of the names of those gods only in the examples, but these modern sectarians have adopted the strange practice of using such names for grammatical terms; *e. g.* the vowels are designated S'ivas, the consonants Haras, the surds are Rudras, the sonants Bhagas, &c.

चन्द्रशम्भूनां रुद्रे प्रथमः । चन्द्रशर्व्वशम्भुवर्णानां स्थाने प्रथमवर्णः स्याद्रुद्रे परे ॥

It treats firstly of its absurd terminology, then about the permutations of letters, declensions of nouns, use of the sibilants and nunnation, feminine terminations, inflections and conjugations of verbs, formation of verbal nouns, derivative and compound words, and lastly of syntax and government of cases according to the detail given below.

Beginning. शिवाम्भोषभ्नुष्टः सर्गाद्दैतुरीश्वरः ।
शिवो वितनुतां शैवं समस्तशिवसम्भिदं ॥

विपन्नाशहेतुं भवाब्धेरेकसेतुं मुमुक्षैककेतुं समर्थं प्रदातुं ।
गुरोः पादपद्मद्वयं पांशुलेशं प्रणम्य प्रकुर्वे प्रबोधप्रकाशं ॥
श्लोके शेषाधिकारादौ । अकारादिहकारान्ताः पञ्चाशद्वर्णसञ्ज्ञकाः ।
तेषां पाठक्रमं सिद्धं जानीयादन्यथा न तु ॥

End. नामोपपदस्य कृता नामवर्ज्जाव्ययेन । नामोपपदस्य कृदन्तेन सह समासः स्यात् न तु असमन्तनामवर्ज्जाव्ययेन कृदन्तेन । यथा——
सुशिरः । अलकं । नामवर्ज्जाव्ययेन किं । अलं कृत्वा कालो भुक्तं ॥
नामोपपदस्य किं । प्रकृत्य । असमन्तत्वात् निर्मूलकार्षं कषति ॥

Colophon. इति बलरामप्रबोधप्रकाशे समासपदं समाप्तं ॥

Subjects. सञ्ज्ञासन्धिशब्दषत्वणत्वविधानस्त्रीत्यतिङन्तकृदन्ततद्धितकारकसमासानां विवरणं ।

Contents.

No. 410. प्रयोगरत्नमाला।

PRAYOGA-RATNAMALA.

Country-made yellow paper. Royal 4to. Pages 181. Lines on each page, 25-27. Extent in slokas—, Character Bengali. Date ? Appearance, new. Verse and prose. Generally correct. Complete.

An elementary grammar. By Purushottama, surnamed Vidyávágisa.

It represents a separate grammatical school of the Hindus, and is much studied by juvenile students in Assam and the east generally. I have heard of its use among pupils in Orissa also. It is written partly in verse and partly in the measured prose of aphorisms. Colebrooke, in his list of Sanskrit grammars, mentions two commentaries written upon it, one by Jíves'vara, and the other by Jayakrishṇa, and Mr. Martin speaks of a third. The author, Purushottama, is not the same with the Buddhist writer of the Bháshá-vritti, nor with Purushottama Deva, the lexicographer of Anekártha Kosha. Whether he is identical with a grammarian of the same name, who is the author of the *paribháshá* maxims called the *Jnápaka-samuchchaya,* or with the son of Pítámbara, the writer of the *Avatáravádávalí,* I cannot ascertain. That he was a Bráhman of Bengal, is certain from his titles of *Bhaṭṭácharya* and *Vidyavágís'a,* which are peculiar to the paṇḍits of this province. He wrote this work under the patronage of one Nandadeva, a ruler of Assam, whose name he recites in the exordium. Aufrecht has mentioned of another Purushottama, the writer of a commentary on ceremonial law called the 'Dravyasuddhipradípiká,' who could not possibly have been the same with our grammarian. The terminology of this grammar is much allied to that of Páṇini, and its method is better digested than those of the Supadma and the Kátantra grammars. It is divided into *vinyásas* or 'dispositions,' of which there are eight from *Sandhi* to *Kridanta,* each of which is subdivided into *Prakaraṇas,* or 'subjects' as detailed below.

Mr. Martin, in his History of Eastern India, (Vol. III. page 136) says, that Purushottama was a Vaidika Bráhmaṇa of Vihar in Kámarupa, and flourished in the time of Mallanáráyaṇa, Rájá of Coch Behar. His grammar, adds the historian, may be studied in four or five years.

Beginning. श्रीनन्दसूनोर्वदनारविन्दमुपास्महे यत्र नितान्तमेव ।
स्फुरच्छ्रुतीनां परमं रहस्यं स्मितश्रियानन्दमयं विभाति ॥
\+ + + + + + +
श्रीनन्ददेवस्य गुणैकसिन्धोर्महीमहेन्द्रस्य यथानिदेशं ।
यत्नात् प्रयोगोत्तमरत्नमाला वितन्यते श्रीपुरुषोत्तमेन ॥
अकारादिहकारान्ता वर्णमालानुवर्त्तते ।
स्वरादिसञ्ज्ञाविधानार्थं । उक्तः हो वर्णमालायां मन्त्रस्योपचिकीर्षयादिः ।

End. सानुबन्धसमेथात्यतिपातिनौ (?) यद्धातुकार्य्यं तत्सिद्धतीति सिद्धं ।
व्याख्येयव्याख्ययोरैक्यं सुखबोधकृते कृतं ॥

Colophon. इति श्रीमहामहोपाध्याय (श्रीपुरुषोत्तमापरनाम) श्रीविद्यावागीशभट्टाचार्य्य-निर्म्मितायां प्रयोगरत्नमालायां कृदन्ताख्यः षष्ठो(८) विन्यासः सम्पूर्णः समाप्तः ।

Subjects. सन्धिसुबन्तव्यञ्जनान्तशब्दसाधनमिति त्रयं ।
अव्ययं षट्कारकाश्च समासस्तद्धितमेव च ॥
अष्टमाख्यातविन्यासो कृदन्तं तत्र एव तु ।
तयोर्मध्ये सप्त सप्त प्रकरणानि भवन्ति हि ॥

Contents. प्रथमः सन्धिविन्यासः । तत्रादौ १ वर्णसञ्ज्ञाप्रकरणं पृष्ठा १—२ । २ स्वरसन्धिप्रकरणं पृ० २—५ । ३ स्वरसन्धिनिषेधप्रकरणं ५—६ । ४ व्यञ्जनसन्धिप्रकरणं पृ० ६—९ । ५ विसर्जनीयसन्धिप्रकरणं ९—१५ ।

द्वितीयः स्वरान्तसाध्यविन्यासः । तत्रादौ १ लिङ्गाधिकारो वा शब्दसञ्ज्ञा १६ । २ स्वरान्तसाध्यप्रकरणं पृ० १६—१७ । ३ ईदूदन्तनदीवध्वादयः पृ० २० । ४ अन्यान्यस्वरान्तसाध्यप्रकरणं २७ । ५ सङ्ख्याशब्दसाधनप्रकरणं ३० । ६ स्वरान्तनपुंसकप्रकरणं ३०—३२ ।

तृतीयो व्यञ्जनान्तसाध्यविन्यासः ६३ । तत्रादौ १ व्यञ्जनादेशप्रकरणं ३३ । २ दीर्घनलोपादिप्रकरणं ३८—४५ । इति व्यञ्जनान्तसाध्यविन्यासस्तृतीयः ॥

चतुर्थः प्रकीर्णविन्यासः पृ० ५०। तत्रादौ १ अव्ययप्रकरणं पृ० ५१—५२। २ कत्वादिप्रकरणं पृ०५२—५८। ३ णत्वप्रकरणं ५८। ४ षत्वप्रकरणं ६२—६४।

पञ्चमः षट्कारकप्रयोगविन्यासः ६४—७४। कारकविभक्तिर्वा कारकमाला ७४—९२।

षष्ठः समासविन्यासः पृ० ९१—१२०।

सप्तमस्तद्धितविन्यासः पृ० १२०—१६६।

अष्टम आख्यातविन्यासः १६६। तत्रादौ आख्याते गणविन्यासः १६६—१७६। २ लिङ्लोट्प्रकरणं १७६—१७९। ३ ह्यस्तनीप्रकरणं १७९। ४ यक्प्रकरणं १८२—१८४। लुट्प्रकरणं १८४। लिट्प्रकरणं १८७। निङ्प्रकरणञ्च १९५। ५ गङ्प्रकरणं १९८—२०७। द्विर्भावप्रकरणं २०७—२११। ६ आत्मनेपदादिप्रकरणं २११—२१६। ततः सन्प्रकरणं २१६—२१८। ततः इन्प्रकरणं २१८—२२२। ततो नामधातवः २२२—२२६। यङन्तप्रकरणं २२६—२३२।

ततः कृदन्तप्रकरणानि २३२। १ कृत्सु प्रथमो विन्यासः पृ० २३२—२४०। २ कृत्सु वुन्तृणादिप्रकरणं २४०—२४३। खानुबन्धप्रकरणं २४३—२४७। णिन्नादिप्रकरणं पृ० २४८—२५१। ३ विन्यासः। तृण्णादिप्रकरणं २५७। ४ क्तादिप्रकरणं २५७। ५ विन्यासः। क्तादिप्रकरणं पृ० २६६—२७५। ६,७ विन्यासौ यथावत् २७५—२८१॥

No. 431. (2) प्राकृतपादः।

PRA'KRITAPADA OF THE SANKSHIPTA-SA'RA.

Country-made yellow paper, Royal 4to. Pages, 22. Lines on each page, 25. Extent, 510 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Generally correct. Complete.

The last chapter of the *Sankshipta-sára-vyákarana* of Kramadís'vara, elaborated and annotated by Jumuranandi, the first restorer and publisher of this system of grammar.

The Sankshipta-sára is intended to serve as a guide, not only to the grammar of the classical Sanskrit as represented in the work of

Páṇini, but also of the archaic Vedic form, and the later vernaculars collectively called the Prakrits. पण्डितः क्रमदीश्वरः सङ्क्षिप्तसारमाचष्टे विषु भाषासु लक्षणं। संस्कृतपैशाच्यादिष्विति। Accordingly the earlier chapters having treated of the Vedic and the classic forms, the last points out the rules for the formation of the Mágadhi, the Mahárásht̤rí, Paisáchi and other cognate dialects of the Sanskrit. Kramadís'vara's rules are few and incomplete, and the vrittis of Jumuranandi are intended to supply the omissions in the original text. Generally speaking Kramadís'vara follows the order of Vararuchi, but there are certain exceptions which show that he was not a servile imitator. An edition of this part of Kramadís'vara's work is now in the press.

The plan of including the Prákrits in a grammar of the Sanskrit language is also adopted by Hemachandra, the last chapter of whose Sanskrit Grammar treats of the Prákrit dialects.

Beginning. समृद्ध्यादेरादिरात्। समृद्ध्यादेरादिरकार आत् भवति। लोकानुसारात् प्राकृते। यथा समिद्धी सामिद्धी। प्रकटः (पाअडो)। अभिजातमनःखिन्नी- त्यादिः।

End. आवृत्तिभेदश्चैकः। विद्यातपोऽर्थी वादीन्द्रः पूर्व्वग्रामद्विजः कविः। चक्रपाणिसुतो जायान् नप्तासौ श्रीपतेः क्रती॥

Colophon. इति श्रीवादीन्द्रचक्रचूडामणिमहापण्डितश्रीक्रमदीश्वरकृतौ सङ्क्षिप्तसारे महाराजाधिराजजुमरनन्दिपरिशोधितवृत्तौ सन्धिपादादिप्राकृतान्तेन द्वितीयोऽध्यायः। समाप्तश्चेदं सङ्क्षिप्तसारव्याकरणमिति। अष्टमपादः।

Subjects. प्राकृत-सौरसेनी-मागधी-महाराष्ट्रीयभाषाशब्दसाधनप्रकारश्छन्दोऽलङ्काराश्च।

Contents. आदौ स्वरकार्य्यं पृ० १—२। ततो व्यञ्जनकार्य्यं २—४। युक्ताक्षरकार्य्यं ५—६। सुबन्तप्रकरणं ७। तिङन्तप्रकरणं पृ० ९। कृदन्तप्रकरणं पृ० १५। ततो महाराष्ट्रीयमागधीभाषालक्षणानि १६। ततश्छन्दांसि पृ० १७। यथा १ भ्रमरललितं १७। २ पद्मिनी। ३ सिंहलीला। ४ विद्युन्माला पृ० १७। ५ मणिमध्या। ६ मत्ता। ७ मदनविलासिनी। ८ स्वागता। ९ दोधकं। १० उपस्थिता। ११ हत्ता पृ० १७। १२ भद्रिका। १३ इन्द्रवज्रा। १४ उपेन्द्रवज्रा। १५ रथोद्धता। १६ तोटकं। १७ यमुना। १८ प्रमिताक्षरा। १९ रथोद्धता। २० तामरसा। २१ मत्तगामिनी। २२ मत्तकामिनी। २३ इन्द्रवंशा। २४ कुसुमविचित्रा। २५ मञ्जुभाषिणी। २६ सिंहोन्नता। २७ वसन्ततिलकं। २८ भ्रमरललितं। २९ पृथिवी। ३० अपराजिता।

३१ मालिनी। ३२ समुद्गकं। ३३ कुसुमं। ३४ नन्दनं पृ० १९। ३५ प्रवरललितं। ३६ शिखरिणी। ३७ मन्दाक्रान्ता। ३८ नाराचकं। ३९ स्रग्धरा पृ० २०। ४० मेघविस्फूर्ज्जितं। ४१ शार्दूलविक्रीडितं। ४२ सुवदना। ४२ दण्डकाः। ४३ सुभगा। ४४ द्रुतमध्या। ४५ चित्तविधानं। ४६ पुष्पिताग्रा। ४७ आर्य्या। ४८ गाथा। ४९ पज्झटिका। ५० गद्यवृत्तं।

ततोऽलङ्काराः। यथा—स्वभावाख्यानमुपमा रूपकं दीपकावृती।

आक्षेपोऽर्थान्तरन्यासो व्यतिरेकविभावना॥

समासातिशयोत्प्रेक्षा हेतुः सूक्ष्मो लव क्रमाः।

प्रायो रसवदूर्ज्जस्वि पर्य्यायोक्तं समाहितं॥

उदात्तापह्नुतिः श्लिष्टविशेषास्तुल्ययोगिता।

विरोधाप्रस्तुतस्तोत्रव्याजस्तुतिनिदर्शनैः।

सहोक्तिः परिवृत्त्याशीः सङ्कीर्णमथ भाविकं॥

Nos. 545, 1646, 1584. प्रौढमनोरमा।

PRAUḌHA MANORAMÁ.

No. 545. Substance, country paper, 4to. Leaves, 278. Lines, 16. Extent, 6672 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sk. 1862. Manuscript. Appearance, old. Prose. Generally correct. Part I. Complete.

Nos. 1646 and 1584. Substance, country paper, 15 × 5½ inches, in two volumes, 1st Vol. Leaves, 113. Lines on a page, 14. Extent in s'lokas, 2373. 2nd Vol. Leaves, 123. Lines on a page, 14. Extent, 2483 s'lokas. Character, Nágara. Lithographed. Date, Sk. 1929 New. Prose. Correct. Complete.

The first of these is a manuscript and the two others lithographed copies of the well known work called the *Manoramá* or *Praudha Manoramá*. The first two numbers contain the first volume (púrvárdha) of the work, and the last number contains both the former and the latter halves of the work under notice. It is a commentary, by Bhattoji Dikshita, son of Lakshmídhara on his elaborate grammar, the Siddhánta Kaumudí, which embraces not only all the aphorisms of Páṇini, like the Prakriyá Kaumudí of Rámachandráchárya, his predecessor, but arranges them with additions of his own in a more correct and convenient form. Nágojíbhaṭṭa, in his commentary on the Siddhanta-Kaumudí, calls this work Manoramá only, (मनोरमा मार्द्देवं लघुशब्देन्दुशेखरं)

and Colebrooke, in his list of Sanskrit grammars, gives it both the titles as stated above. Bhaṭṭoji himself gives it the appellation of Praudha Manoramá in the beginning, end, and colophon of the work, सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यां कुर्म्मः प्रौढमनोरमां । again सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या येयं प्रौढमनोरमा । again सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां प्रौढमनोरमा समाख्यायां । Others, misunderstanding the meaning of Praudha Manoramá, *delighting the hearts of the learned*, for *enlarged Manoramá*, erroneously consider it to be called praudha only for the sake of distinction from the Madhya Manoramá, not knowing that the latter work is no abridgement of the former, but a different commentary by one Ráma S'armá on the Madhya Kaumudí of Varadarája, who compiled his abridgement of the great S. Kaumudí long after Bhaṭṭoji had ceased to exist. This commentary has two glosses on it, the *S'abdaratna* and *Laghu S'abdaratna* by Hari Díkshita, son of Víres'vara Díkshita, and grandson of Bhaṭṭoji Díkshita, as noticed under the name of Manoramá Savivaraṇá.

The first part of this work has three chapters on grammatical terminology, laws of euphony, and the variations and combinations of nouns. The second part is also arranged under three heads, viz., the *Tinnanta*, *Kridanta*, and the Vaidika, treating respectively of the conjugations of verbs, formation of verbal nouns, and explanations of Vedic anomalies and accentuations.

There are two things worthy of special notice in this learned commentary, the number of works and authorities cited and refuted herein, and the fallacies of eastern and modern schools of grammar which it detects. The subjoined list is given in the alphabetical order of Aufrecht. Anunyásakára, Amara, Átharvana, Ásvatáyana, Arváchínas, or moderns; opposed to Práchínas, ancients. Ujjaladatta, author of the Unádivritti, edited by Aufrecht; Kalápánusarinah, the followers of the Kalápa or Kátantra grammar; Kátantra by Kumára, and Kátantraparisishṭa by S'rípati Kulachundra, author of the Durgá-vákya-prabodha. Kaumárás. Kalpa Sútra, Kalidása, Kiraṇávali, Kíchakabadha, Kshíra Svámi, Ganaratna.

Chandra, editor of Pátaryala. Chandra Kosha. Chandra Sutra. Jayamangala, commentator of the Bhaṭṭi Kávya of Bhartripari. Jayáditya or Vámana Jayáditya, author of the Kás'iká Vritti. Jayadeva and Jaimini sútras, Trikánda-s'esha of Purushottama. Taittiríya Bráhmaṇa, Trilochana-dása, author of the Kátantra-panjiká. Das'apadí, a grammatical work (liber grammaticus, Aufrecht, p. 1626)

Durghaṭa and Durghaṭa-kara on Sankshiptas'ara grammar. Dhananjaya Nighanṭu. Nyása, the Kás'iká-vritti by Jinendra. Panchapadi, on Unádí suffixes. Padamanjari on Kás'iká Vritti. Pániniyamata-darpaṇa, a versified compendium of Páṇini. Purushottama, author of the Ratnamála grammar of Assam. Prasádakrit. Viṭṭhalachárya, commentator on Prakriya Kaumudí. Prátisákhya-bháshya by Uvaṭa. Bhaṭṭa, and Bhaṭṭa-pádas. Bhaṭṭi or Bhaṭṭi Kávya. Bhágavrittikára. Mádhava. Bhavabhúti. Bhágavata, Bhárata. Bháraví. Mágha. Mitákshará. Mimánsá. Murári Kavi. Mediní Kosha. Yádava Kosha. Yágnavalkya. Rakshita, Rabhasa, Rúpamálá. Vardhamáṇa Váchaspati. Vámana. Vichára Chintamani. Viswarúpa. Sáyaṇa. Vyághrabhúti. S'abda Kaustubha of Bhattoji. Sákaṭáyana. Sákalya. Sásvata. S'rídhara. Suddhakára. S'iradeva, author of Paribháshás. S'rípati. S'ankarabháshya. Sábara. Sulva Sútra. S'ríharsha. Hemachandra, author of Haima Vyákaraṇa and Kosha. Hari and Haradatta. The authorities cited in the second part are less numerous than those in the first, as Aufrecht says; '*Auctorum numerus in hac parte multo minor citatur quam in prima.*' These are the Abidhánamálá, Udayanácháryas, Vopadeva's Kavikalpa-drúma, Kesava Kosha, Kávya-prakása, Durga Siñha, Dhanvántari-nighanṭu, Nánártha Ratnamála, Prabhákara, Bhúri prayoga, Yádava Kosha, Vaijayantí, Saunakíya Svaráshṭaka, Saptapadarthí ṭiká, Soaramanjarí, &c.

I. Part. ध्यायं ध्यायं परं ब्रह्म स्मारं स्मारं गुरोर्गिरः ।
Beginning. सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यां कुर्म्मः प्रौढमनोरमां ॥
हयवरट् हकारोपदेशः, अट् हस् अम् इणग्रहणेषु हकारग्रहणार्थः । अर्हेण अड्व्यवायेऽपीति णत्वं ।

Do. End. तद्ग्रन्थसामञ्जस्येनैव व्याख्यातत्वाच्चेति दिक् । यथायथमिति न लोकेति षष्ठीनिषेधेत्यादिः ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या येयं (सेयं) प्रौढमनोरमा ।
समाप्तं तत्र पूर्व्वार्द्धं तेन तुष्यतु शङ्करः ॥

Do. Colophon. इति श्रीभट्टोजीदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां प्रौढमनोरमाख्यायां पूर्व्वार्द्धं (सुबन्तप्रकरणं) समाप्तम् ।

II. Part. Beginning. ग्रन्थमध्ये कृतं मङ्गलं शिष्यार्थमुपनिबध्नाति । श्रीश्चेति ॥

Do. End. अखण्डमपि यत् सर्व्वं ज्ञानहितपरम्परं।
अशेषशास्त्रसंवेद्यमक्षरं तमुपास्महे ॥
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सेयं प्रौढमनोरमा।
भट्टोजिदीक्षितकृतिर्भूयाद्विश्वेशतुष्टये ॥

Do. Colophon. इति पदवाक्यप्रमाणज्ञश्रीलक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजीदीक्षितेन विरचितायां प्रौढमनोरमायामुत्तरार्द्धं समाप्तं।

Subject. पाणिनिमतानुयायिनी सिद्धान्तकौमुदीव्याकरणस्याद्यन्तटीकेयं। एतस्यापि टीका हरिदीक्षितकृताः शब्दरत्न-लघुशब्दरत्न-विवरणाख्याः सन्ति।

Contents of Part I. आदौ सञ्ज्ञाप्रकरणं। ततः परिभाषाप्रकरणं प० १—६। अच्सन्धिः ७—२२। हल्सन्धिः २२—२७। विसर्गसन्धिः २२—२९। स्वादिसन्धिः २९—३२॥ ततः शब्दसञ्ज्ञाः ३२—३६। अजन्तपुंलिङ्गाः ३७—६१। तत्र अदन्ताः। आदन्ताः। इदन्ताः। ईदन्ताः। उदन्ताः। ऊदन्ताः। ऋदन्ताः। ओदन्ताः। औदन्ताः। इत्यजन्ताः॥ ततोऽजन्तस्त्रीलिङ्गाः ८७। हलन्तनपुंसकलिङ्गाः ८७। स्वरादिः ८८। ततोऽव्ययानि ८८—९०। ततः स्त्रीप्रत्ययानि ९०—१०६। ततः कारकपादः १०६—१३१। तत्र प्रथमा। द्वितीया। तृतीया। चतुर्थी। पञ्चमी। षष्ठी। सप्तमी। उपसर्गार्थाः १३१। समासः १४०। अव्ययीभावः। तत्पुरुषः। बहुव्रीहिः। द्वन्द्वः। एकशेषः। इति सर्व्वसमासशेषः। ततः समासान्ताः १७४। अलुक्समासः १७६। समासाश्रयविधिः १८०। ततस्तद्धितप्रकरणारम्भः १८०। तत्रापत्याधिकारः १८२। चातुरर्थिकाः १९७। शैषिकाः १९८—२११। विकारार्थाः २१२। प्राग्दीव्यतीयाः २१३। इति समाप्ताश्चातुरर्थिकाः २२१। ततो मत्वर्थीयाः २३०। ततो वीप्साप्रक्रिया २७२।

Do. of Part II. तत्रादौ तिङन्तप्रकरणं प० १—७०। तत्र भ्वादिः। अदादयः। जुहोत्यादयः। दिवादयः। स्वादयः। तुदादयः। रुधादयः। तनादयः। क्र्यादयः। आस्वादीयाः। आधृषीयाः। इति चुरादयः। ततो हेतुमत्प्रक्रिया। ततः सनन्तप्रक्रिया। यङन्ताः। यङ्लुगन्ताः। नामधातवः। कण्ड्वादयः। प्रत्ययमाला। आत्मनेपदं। ततः पदव्यवस्था। भावकर्म्मप्रकरणं। कर्म्मकर्तृप्रकरणं। ततो लकारार्थप्रक्रिया। इति तिङन्तप्रकरणं समाप्तं॥
ततः कृदन्तप्रकरणं ७१—१०६। तत्र कृत्यप्रक्रिया। तत उणादि ५ पादाः। ततः प्राचां प्रमाद ४ पादाः। ततो वैदिकप्रकरणं प० १०६—१२३। तत्रादौ अष्टपादाः। ततः स्वरप्रकरणे प्रथमं। ततो धातुस्वरः। प्रकृतिस्वरः। प्रत्ययस्वरः। समासस्वरः। तिङन्तस्वरः। पञ्चमप्रकरणं समाप्तं।

प्राचां प्रमादोक्तयो यथा। प्राचा तु कतिपयानामेवोणादीनामुपन्यासः कृत सोऽपि नैकप्रघटकतया। किन्तु विच्छिद्येति स्पष्टमेव॥ तथापि प्रमादं लेशतो दर्शयामास॥ पुनर्यत्तु प्राचां चौदितिसूत्रे धिनदीसञ्ज्ञा वर्जिताभ्यामिति व्याख्यातं नामावश्यरार्थः किन्तु पूर्व्वापरसूत्रद्वयबललभ्यः। एवञ्च इदुद्भ्यामिति सूत्रानुपन्यसनं प्राचः प्रामादिकमेव॥ पुनर्यत्तु प्राचोक्तमुक्ताविताविति यच्च तत्पौचेत्र व्याख्यातमुकार उगित्कार्य्यार्थं तदसङ्गतमिति॥

No. 1454. प्रौढमनोरमा विवरणसहिता।

PRAUDHA MANORAMA WITH GLOSS.

Substance, country paper, 14½ × 5 inches. Folia, 129 + 13 = 141. Lines on a page, 10. Extent in s'lokas, 4230. Character, Nágara. Date, Sm. 1834. Appearance, new. Prose. Generally correct. Incomplete.

A commentary, by Bhaṭṭoji-Dikshita, on his great grammar the Siddhánta Kaumudí, together with the Laghu S'abda-ratna, the lesser of the two S'abdaratna glosses upon this commentary. The gloss is by Hari-Díkshita, son of Vires'vara-Díkshita and grandson of Bhaṭṭoji-Díkshita. Aufrecht does not recognise Vires'vara as the father of Hari-díkshita, but has one Bhánuji for the son of Bhaṭṭoji, whom he therefore calls 'Bhánuji-dikshita pater,' No. 356. There is one Vires'vara mentioned by him on page 380 of his Catalogue, as '*Hariharae filius* and *Govardhanae nepos*,' who is a different person altogether. The Laghu S'abdaratna is an abridgement of the author's S'abdaratna Scholium on the Praudha Manoramá. This gloss of Hari Díkshita has an excellent exposition by Vaidyanátha Páyaguṇḍa called the Bháva-prakás'iká. The present MS. is but an imperfect copy of the original, having only annotations on a few sections of the three chapters, on Krit suffixes, declensions of nouns, and Vedic anomalies and accentuations.

Beginning.

कृत् मू॰ प्रा॰ प॰१। धातोः। यद्यपि धातोरेकाचो हलादेरिति सूत्राद्धातोरित्यनुवर्त्तत एव,
तथापि चार्द्धधातुकसञ्ज्ञाया चाश्रितशब्दव्यापारत्वलाभाय पुनर्धातुग्रहणं।

कृत् टी॰ प्रा॰ प॰१। इत्यनुवर्त्तत इति सवादीनां सार्वधातुकत्वाद्यर्थमिति भावः तेन न सार्व-
धातुकानुदात्तत्वसिद्धिरिति दिगित्यादिः।

सुबन्तमू॰ प्रा॰ प॰ ८७। रमेति लिङ्गविशिष्टपरिभाषस्य प्रातिपदिकत्वात् स्वादयः ।

सु॰ टी॰ प्रा॰ प॰८७। लिङ्गविशिष्टेति तया परिभाषा प्रातिपदिकत्वतद्व्याप्यधर्म्माणां विशिष्ट-
बोधनेन तया प्रातिपदिकत्वादित्यर्थः ।

वैदिकमू॰ प्रा॰ प॰ १। अथ वैदिकशब्देषु विशेषमाह । षष्ठीयुक्त इति ॥

वै॰ टी॰ प्रा॰ प॰ १। तेष्वपीति निर्द्धारणे सप्तमी तत्समुदायान्तर्गताः केचिदपीत्यर्थः ।

End.

कृत् मू॰समाप्तिप॰८४। अन्यकृच्छब्दस्य हेमविशेषमात्रे पर्य्यवसानात् । प्रमाणोत्तरेण क्वचिद्दानु-
कूल्यार्थेऽपि अन्यकृच्छब्दस्य तत्समर्पणे व्यापारविरहात् समुत्त् न, किन्तु
क्त्वा वेति व्यवस्था बोध्या ।

कृत टी॰ स॰ प॰८४। किन्तु क्त्वा वेति उपपदसमासोऽपि नेति बोध्यमिति शिवं ।

सु॰ मू॰ स॰ प॰१२८। भिक्षादिपाठसामर्थ्यात्पुंस्त्वमिति वृत्तिस्तु भाष्यविरुद्धा। भाष्ये तत्पाठस्य
प्रत्याख्यानादिति दिक् ।

सु॰ टी॰ स॰ प॰ १२८। युवतिशब्दे अङ्गविशिष्टपरिभाषयैव प्रातिपदिककार्य्यसिद्धे अत्र तद्धिता
इत्यधिकारो लिङ्गविशिष्टपरिभाषाऽनित्यत्वज्ञापनार्थ इति दिक् ।

वै॰ मू॰ स॰ प॰ १२। अप परि सर्व्वतोभावे सन्धेः। चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थ इत्याशयेनाह ।
चादिति क्षतीषाहमिति । क्षतिशब्दस्यान्येषामपीति दीर्घः। इत्यष्टमः।

वै॰ टी॰ स॰ प॰ १२। व्यवस्थिततयेति। छन्दसि सर्व्वविधीनां वैकल्पिकत्वादिति भावः।
विकल्पव्यवस्थयेति। व्यवस्थितविकल्पेनेति यावत् । इत्यष्टमाध्यायः
समाप्तः ।

Colophon.

कृत् मू॰ प॰ ८४। इति श्रीवेदवेदान्तप्रतिपादिताद्वैतसिद्धान्तस्थापनाचार्य्यलक्ष्मीधरपुत्रभ-
ट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां सिद्धान्तमनोरमायां
कृत्तु प्रकरणं समाप्तम् ।

कृत् टी॰ प॰ ८४। भट्टोजिरचिता या तु सेयं प्रौढमनोरमा । कृदन्तलिखितमत्र तेन
तुष्यतु माधवः ॥ इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितहरिविरचिते लघु-
शब्दरत्ने कृदन्तं सम्पूर्णं ।

वै॰ मू॰ प॰ १२। श्रीपदवाक्यप्रमाणज्ञश्रीलक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजिदीक्षितेन रचितायां
प्रौढमनोरमायां वैदिकी समाप्ता ।

वै॰ टी॰ प॰ १२। इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितवीरेश्वरपुत्रदीक्षितहरिविरचिते
लघुशब्दरत्ने वैदिकी समाप्ता ।

Date of transcribing. चतुरग्नियुतेऽब्दे तु वसुचन्द्रयुते पुनः ।
माघमासे शुभे पक्षे कृष्णे चैकादशीतिथौ ॥
श्यामसुन्दरशर्मेण नारायणसमीचिना ।
भ्रातुः श्रीकृष्णचन्द्रस्य पाठार्थं लिखितम्मया ॥

विषयः । सिद्धान्तकौमुद्याः हलन्तभागस्य व्याख्यानं । पुनस्तस्या एव स्त्रीलिङ्गावधिस्त्रीप्रत्ययपर्य्यन्ता व्याख्या, पुनः स्वरवैदिकीप्रक्रियाख्यशेषभागस्य व्याख्या च । (आदौ मध्ये च खण्डितमेतत्) ।

No. 160. (1) भाषावृत्तिः ।

BHA'SHA'-VRITTI.

Country-made yellow paper, Royal 4to. Pages 245. Lines on each page, 24—26. Extent, 13,440 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, fresh. Prose. Generally correct. Complete.

A Scholium on Páṇini's aphorisms relating to the Sanskrit language proper, excluding those texts which concern the *Vedic* dialects and anomalies. By Purushottama Deva or Devas'arman, a Buddhist, and author of the *Jnápaka-samuch'chaya* on *Paribháshá* maxims, and *Ekákshara* and *Anekártha Kosha* lexicons. The salutation made to *Buddha* at the opening of this work, proves the author to have been a *Buddhist*, whose works on Sanskrit philology have, on account of their intrinsic worth, escaped the general devastation of Buddhistic writings by the Brahminical priesthood. Colebrooke alone, among all European grammarians and linguists of the Sanskrit tongue, has made mention of this work as a commentary on Páṇini's rules, omitting those that are peculiar to the Vedas. Aufrecht has given an account of the Jnápaka-samuch'chaya in number 353, and noticed the *Koshas* mentioned above in number 431, of his Catalogue. The commentary under notice is accompanied with a gloss by Srishṭidhara as noticed by Colebrooke, and described in the next number of this catalogue. It is divided, according to the text of Páṇini which it comments upon, into eight books of four chapters each, and the order and number of aphorisms in all of them are the same with those of Páṇini, except the omission of course of such as relate to the Vedas.

The explanations of the *Sútras* in this work are conformable to the Vártika and the Mahábháshya; but its style and verbiology are quite different from those of the texts published in Europe or Calcutta, and the examples given herein are not always the same with those found in the printed editions of Páṇini.

Beginning. नमो बुद्धाय भाषायां यथा त्रिमुनिलक्षणं ।
पुरुषोत्तमदेवेन लघ्वी वृत्तिर्विधीयते ॥
अथ शब्दानुशासनं लौकिकानां प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनया सामान्यविशेषवल्लक्षणेन गत्यन्तराभावात्। वर्णानामुपदेशः क्रमसन्निवेशे समस्तसार्थः। तदुभयं सञ्ज्ञार्थं। सा च लाघवेन शास्त्रप्रवृत्त्यर्था। अकारस्य चि विवृतोपदेश अकारग्रहणार्थः।

End. अ अ। अकारस्य शास्त्रे विवृतोपदेशः प्रतिज्ञातः अकारः संवृतो भवेत्। इत्यः सायः। इति।

Colophon. इति श्रीपुरुषोत्तमदेवस्य भाषावृत्तावष्टमोऽध्यायः समाप्तः।

Subject. पाणिन्यष्टाध्यायीस्थसमस्तसूत्राणामर्थोदाहरणविवरणानि।

Contents. अष्टाध्यायीद्वात्रिंशत्पादानामाद्यन्तसूत्रप्रतीकानि यथा।

१ अ०, १ पा०। वृद्धिरादैच् सू० १। एङ् प्राचां देशे सू० ७। २ पा०। गाङ्कुटादिभ्यः ७। ग्राम्यपशुसङ्घेषु १२। ३ पा०। भूवादयः १२। लुटि क्लृपः १९। ४ पा०। आकडारादेका १९। विरामोऽवसानं २७। इति भाषावृत्तौ प्रथमोऽध्यायः।

२ अ०. १ पा०। समर्थः पदविधिः २७। मयूरव्यंसकादयश्च ३१। २ पा०। पूर्व्वापराधरोत्तरम् ३२। कडाराः ३७। ३ पा०। अनभिहिते ३७। चतुर्थी चाशिष्यः ४४। ४ पा०। द्विगुरेकवचनं ४४। लुटः प्रथमस्य ५०।

३ अ०, १ पा०। प्रत्ययः ५०। आशिषि च ५९। २ पा०। कर्म्मण्यण् ५९। मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यः ७१। ३ पा०। उणादयो बहुलं ७१। स्तोत्तरे लङ् ८२। ४ पा०। धातुसम्बन्धे ८२। छन्दस्युभयथा ८९।

४ अ०, १ पा०। ङ्याप्प्रातिपदिकात् ८९। न प्राच्यभर्गादि १०१। २ पा०। तेन रक्तं रागात् १०१। छकणपर्णाद् ११०। ३ पा०। युष्मदस्मदोः ११०। कंशीयपरशव्ययोः ११९। ४ पा० प्राग्वहतेष्ठक् ११९। भावे च १२५।

५ अ०, १ पा०। प्राक् क्रीताच्छः। ब्राह्मणस्त्वः——। २ पा०। धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ्। अहं शुभयोर्युस्।——। ३ पा०। प्राग्दिशो विभक्तिः। ज्यादयः——
४ पा०। पादशतस्य। निष्प्रवाणिः——।

६ अ०, १ पा० । एकाचो द्वे प्रथमस्य । समासस्य— । २ पा० । बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्व्वपदं । परादिश्छन्दसि— । ३ पा० । अलुगुत्तरपदे । सम्प्रसारणस्य— । ४ पा० । अङ्गस्य । ऋत्व्यवास्त्व्यवास्त्व— ।

७ अ०, १ पा० । युवोरनाकौ । बहुलं छन्दसि— । २ पा० । सिचि वृद्धिः । किति च— । ३ पा० । देविका शिंशपा । आङो ना— । ४ पा० । णौ चङ्युपधायाः । ईच्चगणः— ।

८ अ०, १ पा० । सर्व्वस्य द्वे । विभाषितं— । २ पा० । पूर्व्वत्रासिद्धं । तयोर्य्वावचि— । ३ पा० । मतुवसोरुः सम्बुद्धौ । निव्यभिभ्यः— । ४ पा० । रषाभ्यां णो नः । अ अ— ।

No. 160. (2) भाषावृत्त्यर्थविवृतिः ।

BHA'SHA'-VṚITYARTHA-VIVṚITI.

Country-made yellow paper. Royal 4to. Pages, 330. Lines on each page, 24—27. Extent, 8,250 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, fresh. Prose. Incomplete.

A gloss on the *Bháshá-Vritti*,—the commentary of Parushottamadeva, described under the last preceding number. By Srishṭidhara S'armá. It serves to elucidate, or as the glossarist announces in his initial couplet *gauravam Kurute* 'to explain fully', the rules of Páṇini, in contradistinction to what had been done in brief in the commentary of Purushottama, or as he has expressed it himself in his exordium, *laghvi vrittir vidhíyate.* It is unnecessary in this place to quote parallel passages from the two commentaries in order to show the conciseness of the one and the diffusiveness of the other. Suffice it to say that this gloss extends to no farther than a part of the fourth chapter of the text in 330 pages, while the commentary has come to the end of the eighth chapter in 245 pages of the same size. There is no information to be had either of this author, or of his writings from any other source except that of Colebrooke, who, in his list of Sanskrit grammars, has noticed this work as a gloss on the *Bháshá-vṛitti.* Purushottama himself has used two different words for its designation, in the exordium he calls it *S'abda-vṛitti,* and in the colophon and in other places *Bháshá-vṛitti.* This might mislead a cataloguist in the true naming of the work, but the true name of a work is to be found in the colophon, and not

in the prolegomena, where it is often distorted for the sake of metre. Nothing more is known of this author than that he was a Bráhman (*S'arman*), and a venerable precepter, as his surname (*A'chárya*) would signify. That he was a professor of logotheism (*S'abda-brahma*) according to the *Páṇini-darsana* is too plain from his salutation to *S'abdátmá*, 'god the word', used at the beginning of the work. He says nothing of the Buddhism of the author he comments upon, but explains the word *buddha* as intelligence or divine mind; thus यथार्थप्रत्यभिज्ञोपपत्तिभावुद्धिरित्यादिर्येस्य स देवदेवो यथा सर्व्वं भवामीत्यादिः ।

Beginning. शब्दात्मानं प्रमस्य (प्रणम्य ?) शब्दप्रतिपत्त्यर्थं ।
श्रीवृद्धिधराचार्य्यः शब्दवृत्तेः गौरवं कुरुते ॥
न्यासग्रन्थार्थतात्पर्य्यपर्य्यालोचनशालिभिः ।
श्लोघ्योऽयं कवचावद्भिः कृतिभिर्मे परिश्रमः ॥
स्वाभीष्टदेवतानमस्कारप्रेक्षावतः चयोचर्य्येचारम्भे दृष्टिमत् पद्यमेकमुद्राजचार । नम इत्यादिः ।

Colophon. चसमाप्तत्वाद्भावः ।

Subject. पुरुषोत्तमकृतभाषावृत्तिवृत्तप्रथमावधिचतुर्थाध्यायैकदेशस्वस्तवार्थकथनं ।

Contents. च० १ । १ पा० । इति भाषावृत्त्यर्थविवृतौ श्रीवृद्धिधरशर्म्मणा । विवृतः प्रथमो पादः ॥ ३८ ॥
———२ पा० । इति श्रीभाषावृत्त्यर्थविवृतौ श्रीवृद्धिधरशर्म्मणा । प्रथमाध्यायसम्बन्धो द्वितीयः ॥ ६० ॥
———३ पा० । इतीत्यादिः । तृतीयो विवृतो द्वितीयाध्यायसङ्गतः ॥ पृ० ८२ ॥
———४ पा० । विवृतः प्रथमोऽध्यायः प्रयत्नपरिचिन्तितः ॥ पृ० ११४ ॥
च० २ । १ पा० । द्वितीयाध्यायस्याद्यपादो निरूपितः ॥ १२६ ॥
———२ पा० । द्वितीयाध्यायसम्बद्धो द्वितीयपाद चागतः ॥ १५१ ॥
———३ पा० । तृतीयो विवृतः पादो द्वितीयाध्यायसङ्गतः ॥ १७२ ॥
———४ पा० । भाषावृत्त्यर्थविवृतौ श्रीवृद्धिधरशर्म्मणा । द्वितीयोऽध्यायः समापितः ॥ १८८ ॥
च० ३ । १ पा० । तृतीयाध्यायसम्बद्ध चाद्यपादो निरूपितः ॥ पृ० २१८ ॥
———२ पा० । द्वितीयो विवृतः पादस्तृतीयाध्यायसङ्गतः ॥ २४४ ॥
———३ पा० । तृतीयो विवृतः पादस्तृतीयाध्यायसम्मतः ॥ २६६ ॥
———४ पा० । श्रीवृद्धिधरेणेति तृतीयाध्यायो विचारितः ॥ २८२ ॥

अ० ४ । १ पा० । चतुर्थे प्रथमो पादः समाप्त इत्यादिः ।

———२ पा० । द्वितीयो विहृतः पादश्चतुर्थोध्यायसङ्गतः ।

———३ पा० । असमाप्तः ॥

———४ पा० । •

Citations. न्यासः । पञ्जिका ।

No. 279. भूषणसारदर्पणं ।

BHU'SHANA-SA'RA-DARPAṆA.

Country-made paper. 8vo. Leaves, 228. Lines on each page, 22. Extent, 6,384 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old and worm-eaten. Prose. Correct. Complete.

This work, whose title literally means 'a mirror to the compendium of Bhúshaṇa,' is a commentary on the *Vaiyákaraṇa-bhushaṇa-sára* (No. 440), an abridgement of the *Vyákaraṇa bhushana* of Konda Bhaṭṭa. By Hariballabha, son of S'ríballabha, a celebrated Vedantist of the Kurma hills. Colebrooke has mentioned all these three works in his list of Sanskrit grammars, but he has not given the name of the author of the abridgement on which this commentary is written. Aufrecht, in No. 402, calls it an epitome made by the author, Konda Bhaṭṭa himself, who, he says, was son of Rangaji, and a nephew of Bhaṭṭojí (*Bhattojis fratris filius, S. bhratriputras.*

There is no mention of any commentary on the original text of Bhúshaṇa, while its epitome (*sára*) is honoured with another commentary called the *Laghu-bhúshana-kánti*, by the celebrated Vaidyanátha. The reason is, that the latter work being an abridgment (*sára*) of the former, and written in a condensed style in *s'lokas*, stood more in need of explanatory commentaries than the former, which is diffuse enough to be quite intelligible by itself. So says Aufrecht: *Haec epitome distichis* 72 *constat, Anushṭubh metro scriptus, quibus commentarius additus est, auctori ipsi tributus.* The Vaiyakaraṇa-bhúshaṇa, meaning embellishment of grammar, is not rhetoric (*alankára*) the literary art which embellishes the language by adding ornaments and graces to it, but the philosophy of grammar, or rather of language which Aufrecht includes under the philosophical or last school of grammar, called *grammatica philosophica* by him. The other works appertaining to this

school are the Manjúshas and Vádárthas. An inquiry into the philosophy of grammar with an attempt to discover a philosophical language, had long engaged the attention of the literati in Europe, and Mr. Lumsden has, in his Arabic grammar, tried to verify it in the structure of that language. How far the Sanskrit or Arabic has succeeded to answer this demand, is for comparative philologers to determine. The doctrine of Sphotaváda consists in the distinct idea we derive from every letter and syllable in a word, and the train of thoughts thus formed from the assemblage of words and association of ideas, leading to the attainment of final liberation. These subjects are the primary objects of investigation in the treatise under notice.

आदौ स्फोटशब्दार्थः। स्फुटत्यभिव्यक्तीभवति तस्मात् स्फोटनामात्मकशब्दाद् वाच्यवाचकरूपमित्यर्थः। ततः सर्व्वजगतः स्फोटरूपत्वं। ततः स्फोटज्ञानान्मोक्षसाधनं। ततो ग्रन्थनिबन्धनमिति।

Beginning. रमाप्रेमामज्जज्जगद्वनदग्धं मधुहृतं
श्रुतिस्तोमाहृत्या परिजनितवेदाननमुदं।
\+ + + + +
सत्येकस्मिन्नपि बाधकसमवच्छितसाधकसत्त्वादपि॥
कार्य्योत्पत्तेरदर्शनादपेक्षि प्रारिप्सितप्रत्यूहोपहारानुष्ठितं भगवत्स्तुतिरूपं मङ्गलं ग्रन्थकृच्छिष्यशिक्षार्थमादौ निबध्नाति।

End. उत्प्रेक्षितार्थो हि न मोदहेतवेऽभ्यस्तोऽभ्यसं सोऽपि वृथान्तथैव।
इत्याकलय्योभयमत्र युक्तिप्रमाणसिद्धं समुदाहृतं मया॥
सर्व्वोऽप्यर्थो बुधैः दृष्टो यद्यपीह तथापि मे।
सत्सन्दर्भाशेतिविततां ममता केन वार्य्यते॥

Colophon. इति श्रीमत्कूर्म्माचलाभिजनोत्प्रभातीयोपनामकश्रीवल्लभात्मजहरिवल्लभविरचिते भूषणसारदर्पणे स्फोटवादः समाप्तः।

Author's account of himself.

आसीत् कूर्म्मगिरौ धरासुरवरः श्रीवल्लभः कोविदो
वेदान्तेषु विनोदमञ्जरिरिति ख्यातयस्ति यन्निर्म्मितिः।
तत्सूनुर्हरिवल्लभो समकरोत् सद्युक्तिमप्युज्ज्वलं
श्रीमद्भूषणसारदर्पणमिमं आदाय विद्यावतां॥

Subject. स्फोटार्थपदार्थधात्वर्थकालाः सुबर्थनामार्थसमासशक्तिः ।
शक्तिस्वरूपनञर्थभावः प्रत्ययार्थोपसर्गतद्धितार्थभेदाः ॥
सङ्ख्याविवक्षादिस्फोटवादनिरूपिताः ।

Contents. आदौ स्फोटशब्दार्थः १। ततः सर्व्वजगतः स्फोटरूपत्वं २। स्फोटशास्त्रमोक्षसाधनं ३। ग्रन्थनिबन्धनं ४। पदनिर्णयः ५। पदार्थनिर्णयः १५। धात्वर्थाख्यातार्थनिरूपणं प० २०। लडाद्यर्थनिर्णयः २०—७२। सुबन्तार्थनिर्णयः ७२—९२। कारकसम्बन्ध्यर्थनिरूपणं ९२। क्रियाविशेषणं ९८। कर्तृकर्म्मसङ्ख्यादिः ९९। अध्याहारः ९९। चतुर्थ्यर्थः ९७। नामार्थधात्वर्थभेदः ११२। समासशक्तिनिरूपणं १२४। शाब्दबोधः १४६। शब्दार्थबोधः १५९। शक्तिस्वरूपनिरूपणं १६०। यौगिकनिरूपणं १६४। नञर्थाः १६५। उपसर्गार्थनिर्णयः १७०। प्रत्ययार्थाः १८६। तद्धितार्थाः १८०। सङ्ख्यानिरूपणं १८८। क्त्वाद्यर्थनिर्णयः २०६। अखण्डस्फोटनिरूपणं २११। प्रत्ययशास्त्रं २१७—२१९। शब्दप्रयोगः २१९। व्यक्तिस्फोटः २२१। जातिस्फोटः २२२—२२८।

Beginning of the Vaiyákarana-bhúshana-sára of Konda Bhatta.

श्रीलक्ष्मीरमणं नौमि गौरीरमणरूपिणं ।
स्फोटरूपं यतः सर्व्वं जगदेतद्विवर्त्तते ॥ १ ॥
अशेषफलदातारं भवाब्धितरणे तरिं ।
शेषाशेषार्थलाभार्थं प्रार्थये शेषभूषणं ॥ २ ॥
पाणिन्यादिमुनीन् प्रणम्य पितरं रङ्गोजिभट्टाभिधं
द्वैतध्वान्तनिवारणैकफलिकां पुम्भाववाग्देवतां ।
दुर्ष्टं गौतमजैमिनीयवचनव्याख्यातृभिर्दूषितां
सिद्धान्तानुपपत्तिभिः प्रकटये तेषां वचो दूषये ॥ ३ ॥
फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः ।
तत्र निर्णीतमेवार्थैः सङ्क्षेपेणेह कथ्यते ॥

Subject of the same taken from Dr. Aufrecht's Analysis No. 402. Cod Sans.

धात्वर्थाख्यातार्थयोर्निरूपणं। लकारविशेषार्थनिरूपणं । सुबर्थनिर्णयः । नामार्थ(प्रातिपदिक)निर्णयः। समासशक्तिनिरूपणं। शक्तिनिर्णयः। नञर्थाः। भावप्रत्ययार्थनिर्णयः। यौगिकार्थनिर्णयः। अभेदैकत्वसङ्ख्यानिरूपणं। सङ्ख्याविवक्षा। क्त्वाद्यर्थाः। स्फोटवादः।

Citations. भर्तृहरेः वाक्यप्रदीपः। कैयटः। काव्यप्रकाशः। वाचस्पतेः कल्पतरुः।

No. 313. मञ्जूषा-विवृतिकला ।

MANJÚSHÁ-VIVṚITTI-KALÁ.

Substance, country paper. Royal 8vo. Leaves, 412. Lines on each page, 21—22. Extent 9,888 s'lokas. Character, Nágara. Date, SM. 1878. Appearance, old. Prose. Generally correct. Complete.

This is a commentary on the *Laghu Vaiyákaraṇa-siddhánta-manjúshá* of Náges'a *alias* Nágojí-bhaṭṭa. The work is often called *Kalá* for brevity's sake. By Vaidyanátha Páyaguṇḍa, *alias* Páyaguṇḍa Vaidyanátha Bhaṭṭa, also named Ballam Bhaṭṭa. Vaidyanátha is the author of several works of considerable repute. As an authority on law he is very largely quoted, and in grammar his principal works are, 1st *Prabhá*, a commentary on the *S'abda-kaustubha*, a scholium of Bhaṭṭoji Díkshita on Páṇini; 2nd the *Chidasthi-málá*, a commentary on the *Laghu S'abdendu-s'ekhara* of Náges'a; 3rd the *Bháva-prakás'aka*, an exposition of Haradatta's commentary on Bhaṭṭoji's notes on the *Manoramá;* 4th *Kánti* or annotations. Aufrecht describes his No. 403 (p. 177*b*) as *Vaiyákaraṇa Siddhánta Manjúshá*, but its initial verse quoted by him has the word *laghu;* and it is the laghu recension or an abridgment of the work of that name that Ballam Bhaṭṭa has commented upon, and not upon the unabridged text. The latter, according to my venerable preceptor Vis'vanátha S'ástrí, begins with the words शेषविभूषणमीडे शेषाशेषार्थलाभाय ; but he quotes this from memory, and I have not seen any MS. of it. Colebrooke, in his list gives the names of both the large work and its abridgement. Vaidyanátha, in the MS. under notice, says; "from the use of the word *Laghu* a *Guru* or large recension is to be inferred :" अनेन गुर्वप्येका मञ्जूषाऽस्तीति सूचितं । The Kalá explains the philosophy of grammar contained in the Manjúshá, as the author's Kánti expounds the principles of philosophical grammar inculcated in the Bhúshaṇá of Koṇḍa Bhaṭṭa. The subjects treated herein correspond with those of the Manjúshá described before.

Beginning. रामं वामं घनश्यामं निकामं हृद्यङ्गमं ।
कामं वन्दे जगद्धाम विश्रामं वचसां सतां ॥ १ ॥
अमन्दगुणमन्दिरं विमलरत्नविद्याङ्कुरं
कलाधरकृतादरं कलितचिन्मणश्रीवरं ।

शिराष्टतनदीश्वरं शिवकरं रमेशमाश्वरं
नमामि दुरिताश्वरं गुरुवरं सुनागेश्वरं ॥ २ ॥

मञ्जूषाख्यस्य मुक्तादेर्न लाभः कलया विना ।
वैयाकरणसिद्धान्तज्ञानस्यापि यथातथं ॥ ३ ॥
अतस्तद्याख्याविवृतिं मञ्जूषायाः प्रयत्नतः ।
पायगुण्डो वैद्यनाथभट्टः कुर्भे स्वबुद्धये ॥ ४ ॥
कर्तुं न जाने रचनां समर्थां न वाग्बलं + बुधबोधनाय ।
स्वर्ं प्रवृत्तोऽस्मि तथापि तस्यां विश्वमतेः दुःस्मरणं हृदिस्थः ॥ ५ ॥

चिकीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं सेष्टदेवतानमस्काररूपमित्यादिः ।
नागेशेति ।

End. नापुंसस्य लोकोऽस्तीत्यादिश्रुत्यगोचरस्य या च शब्देन्दुशेखरमिति समतौ पत्नी-
लेतौ चिराविति शिवं ।
द्विसागरवसुक्षपाकरसम्मितवत्सरे । रवाख्ये ज्येष्ठमासे च द्वपक्षे च दिवाकरे ।
कृष्णपक्षे दशतिथौ सभूतावरोहिणी । इतिसंपुवि(?)इन्दुवारे राजिशेषे ।
कला वै पूर्तिसगमत् ।

Colophon. इति श्रीमत्पायगुण्डोपाध्यायवैद्यनाथविरचितमञ्जूषाविवृतिकला परिपूर्णा ।

Subject. नागेशस्य सिद्धान्तमञ्जूषायाष्टीका । तत्राष्टधास्फोटविचारणं । यद्यपि वर्णस्फोटः
पदस्फोटो वाक्यस्फोटो ऽखण्डतः । वाक्यस्फोटो वर्णपादवाक्यभेदेन त्रिधा ।
जातिस्फोट इत्यष्टौ ।

No. 1481—82. मध्यमनोरमा ।

MADHYA-MANORAMA'.

Substance, country-made paper. Part I. 9¾ × 5¼ inches. Folia, 37. Lines on a page, 13. Extent, 1,554 s'lokas. Part II. 12½ × 5½ inches. Folia, 85. Lines on a page, 12. Extent, 3,485 s'lokas. Total 5,040. Character, Nágara. Date, Sm. 1850. Fresh. Correct. Incomplete.

A commentary, by Ráma S'armá, on the Madhya Kaumudí of Varadarája, which is an abridgement of the S'iddhánta Kaumudí of

Bhaṭṭoji Díkshita. The Madhya Manoramá is, as the name imports, an abridgement of the Prauḍha Manoramá of Bhaṭṭojí on his great compilation of the Siddhánta Kaumudí. It is adapted to the compendium which Varadarája, a disciple of Bhaṭṭoji-Díkshita, had made from the elaborate Siddhánta Kaumudí of his preceptor. Varadaṛája made a smaller abridgement of his master's work, and called it the Laghu Kaumudí, which is largely used by beginners in the Upper Provinces of India. According to Aufrecht's Bodleyan Catalogue, p. 165, there is another abridgement of the great Siddhánta Kaumudí, and it is known under the name of Sára-Kaumudí, (vide No. 820 Notices of Sanskrit Manuscripts.) Nothing can be said with certainty concerning the time and place of Rámachandra S'armá, the author, nor of S'ivánanda Bhaṭṭa or Gosain at whose request this work was written, nor about Vidyánivása, the tutor or spiritual guide of the author. The names suggest the idea that they were all Paṇḍits of Bengal.

Beginning of Part I. महेश्वरं नमस्कृत्य पाणिन्यादीन् गुरूनपि ।
करोमि मध्यकौमुद्या व्याख्यां मध्यमनोरमां ॥
ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं निबध्नाति । नत्वेति ।
वरदराजनामा ग्रन्थकारः पाणिनीयानां मध्यसिद्धान्तकौमुदीं करोति ।

End of P. I. वष्टीति । भागुरिनामाचार्य्योऽवाप्योरुपसर्गयोरल्लोपं वष्टि इच्छतीत्यर्थः ।
हलानां चयश्च इच्छति । अल्लोदाहरणं वाचेत्यादि । अल्लोपस्योदाहरणं
अवगाह इत्यादि । इत्यव्ययानि ।

Colophon of Do. इति मध्यकौमुदीव्याख्यायां मध्यमनोरमायां सुबन्तं समाप्तं ।

Beginning of Part. II. गौरीगिरीशयोरङ्कपङ्केन कृतमेखलः ।
विघ्नं विनिघ्नन्भजतामवतात्तु गजाननः ॥

End of Do. इत्थं शब्देन बुध्यते, अत एवाह अवस्कन्दनलवनरूपेति ।
द्वित्वापत्तेश्चेति क्रियासमभिहारे द्वे वाच्ये इत्यनेनेत्यर्थः ॥
इति लकारार्थप्रक्रिया ।

Colophon of Do. श्रीशिवानन्दभट्टानामाज्ञया रामशर्म्मणा व्याख्यातं । मध्यसिद्धान्तकौमुद्या-
ष्टीकाया मध्यमनोरमायाः सुप्तिङन्तं समाप्तं ।
कण्ठे विद्यानिवासस्य स्थिता मध्यमनोरमा ।
गोस्वामी श्रीशिवानन्दः मदं वितनतां सदा ॥

Subject. मध्यसिद्धान्तकौमुद्या लकारार्थप्रक्रियापर्य्यन्ताया व्याख्यानं ।

Contents. १म भागः। सञ्ज्ञाप्रकरणं प० २। स्वरसन्धिप्र० ३। हल्सन्धिप्र० ६। विसर्गसन्धिः ७। अजन्तपुंलिङ्गः ९। अजन्तस्त्रीलिङ्गः १७। अजन्तनपुंसकं १९। हलन्तपुं० २१। हलन्तस्त्री० ३०। हलन्तनपुंसकं ३२। स्वराद्यव्ययपादः ३४—३७।

द्वितीयभागः। भ्वादिपरस्मैपदप्रकरणव्याख्यानं प० १। आत्मनेपदप्र० १८—२६। भ्वादय उभयपदीयाः २७। अदादिप्र० ३०। जुहोत्यादयः ४२। दिवादयः प० २। स्वादिः ८। तुदादिः १०। रुधादिः १४। तनादिः १५। क्र्यादिः १६। चुरादिः १८। णिजन्तप्रक्रिया २३। सनन्तप्र० २६। यङन्तप्र० ३०। यङ्लुगन्ताः ३२। नामधातवः ३४। आत्मनेपदं ३७। परस्मैपदं ४०। भावकर्म्मप्रक्रिया ४१। लकारार्थाः।

No. 328. मध्यसिद्धान्तकौमुदी।

MADHYA SIDDHANTA KAUMUDI.

Substance, country-made paper. Royal 8vo. Leaves, 119. Lines on a page, 21. Extent 3,570. s'lókas, Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Generally correct. Complete.

The first or major abridgement of the great Siddhánta-Kaumudí of Bhaṭṭoji-Díkshita by his disciple Varadarája.

The Siddhánta Kaumudí, though more systematic and perspicuous than the obscure and mazy lectures of the Ashṭádhyáyí, is still found to be too prolix and complicated for general use. This has caused four different commentaries to be written on it, the study of which requires full twenty years for a thorough knowledge of them. To obviate this difficulty, and render the work useful to all classes of learners, Varadarája, from time to time, made three different compendiums of it under the titles of Madhyá, Laghú, and Sára-Siddhánta Kaumudís. The Madhya Siddhánta Kaumudí, with its commentary the M. Manoramá, is most popular in Tirhut and Purníya. It is divided into three parts; the first treating of *subantas* (nouns), the second of *tinnantas* (verbs), and the third of *kritya* (derivative and compound nouns), to which are added two chapters, one on Vedic forms, and the other on accents.

Dr. Aufrecht, in his notice of this work under No. 367 of his Catalogue, (p. 165) has given the following account of its compiler and materials. "Varadarája omnem grammaticae suae materiam e Bhaṭṭojis libro, Siddhántakaumudí, hausit, vel potius epitomen ejus fecit. Aphorismi ubique fere iisdem verbis explicantur atque a Bhaṭṭoji, ita tamen ut difficiliora omnia omittantur."

Beginning. नत्वा वरदराजः श्रीगुरून् भट्टोजिदीक्षितान् ।
करोति पाणिनीयानां मध्यसिद्धान्तकौमुदीं ॥
अ इ उ ण् । ऋ ऌ क् । ए ओ ङ् । ऐ औ जित्यादिः । इति सूत्राण्यनादि-
संज्ञार्थानि ।

End. त्रिति । प्रत्ययात् पूर्व्वमुदात्तं स्यात् । चिकीर्षका । अत्र ईकारस्योदात्तता ।
इत्यादिप्रयोगमनुसृत्य व्याख्यातव्यं । इति स्वरप्रक्रिया ।

Colophon. एषा वरदराजेन बालानामुपकारिका ।
अकारि पाणिनीयानां मध्यसिद्धान्तकौमुदी ॥
कृतिर्वरदराजस्य मध्यसिद्धान्तकौमुदी ।

Aufrecht's copy ends with :

इति श्रीविटिकण्ठीरवरदराजभट्टकृता मध्यसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता ।

Subject. सिद्धान्तकौमुदीवत् सुबन्ततिङन्तकृदन्ताख्यांशत्रयेण विभक्ता ।

Contents. १ आदौ संज्ञाप्रकरणं प० १—२ । ततः स्वरसन्धिप्र० २—४ । ततो हल्सन्धि-
प्र० ५—६ । ततो विसर्गसन्धिप्र० ७ । ततोऽजन्तपुंलिङ्गप्र० ७—११ । अज-
न्ताः स्त्रीलिङ्गाः १२ । अजन्ता नपुंसकलिङ्गाः १३ । हलन्ताः पुंलिङ्गाः १४ ।
हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः १५—१६ । हलन्ता नपुंसकलिङ्गाः १७—१९ । अव्ययानि
१९ । इति सुबन्तं ।

२ तिङन्तप्र० । तत्रादौ भ्वादिपरस्मैपदप्रक्रिया २० । तत आत्मनेपदप्रक्रिया
२५ । ततोऽदादिः ३७ । जुहोत्यादिः ३८ । दिवादिः ३९ । ४० । स्वादिः ४१ ।
तुदादिः ४२ । रुधादिः ४३ । तनादिः ४४ । क्र्यादिः ४५ । चुरादिः ४६ ।
ण्यन्तप्रक्रिया ४८ । सनन्तप्र० ४९ । यङन्तप्र० ५१ । यङ्लुगन्तप्र० ५२ । नाम-
धातुप्र० ५३ । आत्मनेपदप्र० ५४ । पदव्यवस्था ५७ । भावकर्म्मप्र० ५८ ।
लकारार्थप्र० ५९ । इति तिङन्ताः ।

३ कृत्यप्रक्रिया ६० । कृत्प्रक्रिया ६१ । विभक्त्यर्थः ७९ । केवलसमासः ८० ।
अव्ययीभावसमासः ८१ । तत्पुरुषः ८२ । बहुव्रीहिः ८७ । द्वन्द्वः ८७ । एक-
शेषः ८८ । समासान्ताः ८८ । अलुक्समासः ९२ । समासाश्रयविधयः ९४ ।

ततसद्धिताधिकारः ९४ । अपत्याधिकारः ९५ । चातुरर्थिकाः ९६ । शैषिकाः १०१ । प्राग्दीव्यतीयाः १०१ । ठगधिकारः १०१ । यतो विधिः १०२ । छयतोः पूर्णो विधिः १०२ । ठकठञोरधिकारः १०२ । यञञोरधिकारः १०४ । मत्वर्थीयाः १०५ । प्राग्दिशीयाः १०८ । द्विरुक्तप्रक्रियाः ११२ । स्त्रीप्रत्ययाः ११२ । वैदिकप्रक्रिया । स्वरप्रक्रिया च १२१ ।

Nos. 1425, 1597. महाभाष्यं ।

MAHÁBHÁSHYA.

I. MS. Country-made paper. 10 × 4½ inches. Folia, 1,076. Lines on a page, 10. Extent, 22,000 s'lokas. Date, ? Appearance, old. Prose. Correct. Complete. II. Lithographed at Benares. Country-made paper 10 × 6 inches bound in 2 vols. octavo. Lines on each page, 16. Extent, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

An elaborate exposition of the aphorisms of Páṇini, containing amendments and explanations of the Sútras, interpretations and corrections of the *Vártika Sútras*, additions to the *Paribháshá* maxims of the ancients, and supplementary rules to the *Mahábháshya* itself, called the *ishṭis* or *bháshyeshṭis*, i. e. 'desiderata,' supplying the discrepancies of the *Mahábháshya*. By Patanjali, surnamed the *Bháshyakára*, one of the three (*trimuni*) leading authorities on Sanskrit grammar, founder of the *Pátanjala-darsana*, author of the Yoga Sútras, and of the *Sánkhya-pravachana-bháshya*. The Mahábháshya forms the basis of the second stage of Sanskrit grammatical literature, coming immediately after the *Páribháshá* and the *Vártika sútras*; it is not so much a commentary or gloss on the aphorisms of Páṇini, as a critical discussion on the doctrines conveyed by those aphorisms and the Vártikás of Kátyáyana, and a vindication of the former against the strictures of the latter, who is severely rated for his ungenerous treatment of the father of grammar.

Max Müller gives Kátyáyana the title of the 'editor' of Páṇini, and to Patanjali that of his 'commentator.' Weber is nearly of the same opinion. But Goldstücker, on page 120 of his essay on Páṇini, says: "The position of Patanjali is analogous though not identical. Far from being a commentator on Páṇini, he could more properly be called an author of the Vártikas. But he has two predecessors to deal with, one of whom is an adversary of the other,—his great commentary

undergoes of necessity the influence of the double task he has to perform, now of criticising Páṇini, and then of animadverting upon Kátyáyana. Therefore, in order to show, where he coincided with, or differed from, the criticisms of Kátyáyana, he had to write a commentary on the Vártikas, and then to set forth his own view of the subject."

Patanjali has not explained seriatim all the Sútras of Páṇini, and this fact has led Dr. Weber to doubt the genuineness of the unexplained rules; It should be borne in mind, however, that it did not come within the aim of Patanjali to write a perpetual commentary on Páṇini, and to explain every rule according to the requirements of such a commentary.

The date of Patanjali is now pretty satisfactorily settled to be about the middle of the second century before the Christian era. He was a professor of the eastern school, but he was born in Kashmir.

The lithographed copy of the Mahábháshya is accompanied with the *Mahábháshya-pradípa* commentary of Kaiyaṭa, son of Jaiyaṭa *alias* Jayáditya, and *Abhinava-ṭippaní* annotations of recent dates. A short account of this work is given in No. 53 of the 'Notices of Sanskrit MSS.,' and a full detail of it is contained in Aufrecht's Catalogue. It is only to give a complete account of the text, its commentary and gloss as presented in the codices before me that the following copious analysis of both copies is subjoined.

Citations. भारद्वाजाः सौनकाः कुनारवाडवाख्यिः सौर्य्यभगवानित्यादयः ।

Beginning of the Text MS. No. 1425. अथ शब्दानुशासनं । अथेत्ययं शब्दाधिकारार्थं प्रयुज्यते । शब्दानुशासनं नाम शास्त्रमधिकृतं वेदितव्यं । केषां शब्दानां । लौकिकवैदिकानाञ्च । तत्र लौकिकास्तावद् गौरश्वः पुरुषो हस्तीत्यादिः । वैदिकाः, खल्वपि । शन्नो देवीरभीष्टये । इषे त्वोर्जेत्वा । अग्निमील इत्यादिः ।

End of ditto. एकशेषनिर्द्देशाद्वा स्वरानुनासिकभिन्नानां भगवतः पाणिनेः सिद्धः । एकशेषनिर्द्देशाद्वा भगवतः पाणिनेराचार्य्यस्य सिद्धः । एकशेषनिर्द्देशोऽयं । अ अ इति ।

Colophon of ditto. इति श्रीमद्भगवत्पतञ्जलिविरचिते व्याकरणमहाभाष्ये अष्टमाध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथमाह्निकमिति परिसमाप्तं महाभाष्यं । पादश्च समाप्तः । अध्यायश्चाष्टमः ।

Beginning of the Commentary No. 1579.
सर्व्वाकारं निराकारं विश्वाध्यक्षमतीन्द्रियं ।
सदसद्रूपतातीतमहश्चं माययावृतं ॥ १ ॥
महाभाष्यार्णवापारपारीणं विवृतिप्लवं ।
यथागमं विधास्येऽहं कैयटो जैयटात्मजः ॥ ५ ॥

भाष्याब्धिः कतिगम्भीरः क्वाहं मन्दमतिस्ततः ।
छात्राणामुपहास्यत्वं यास्यामि पिशुनात्मनां ॥ ६ ॥
तथापि हरिबद्धेन सारेण ग्रन्थसेतुना ।
क्रममाणः शनैः पारं तस्य प्राप्तोऽस्मि पङ्गुवत् ॥ ७ ॥

End of Do. एकशेषनिर्देशाद्वेति । षट् । मात्रिका अकाराः स्थानिनो निर्दिश्यन्ते । एव-मादेशा अपि षडेव । अतश्चैकशेषस्तत्र षषां स्थानिनां निर्देशसामर्थ्यात् । भिन्न-कालौ दीर्घप्लुतौ स्थानिभिर्न गृह्येते । तत्र यथासङ्ख्यं षषां विवृतानां स्थाने षडादेशाः संवृता भवन्तीति सिद्धमिष्टम् ।

Colophon. इत्युपाध्यायजैयटपुत्र-कैयटकृते भाष्यप्रदीपे अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थे पादे प्रथ-माह्निकं । पादश्चतुर्थः । अध्यायश्चाष्टमः समाप्तः ।

Beginning of the Foot notes.
आलोकालोक आलोकान्तरं नापेक्षते यथा ।
एवं विवृत्याशिमाचेण यत् स्फूर्त्तिस्तत् परं महः ॥ १ ॥
प्रयोजनमाह । साधवः शब्दा इत्यादिः ।

Subject. पाणिनेरष्टाध्याय्याः सूत्राणां, कात्यायनस्य वार्त्तिकसूत्राणाञ्च भाष्यं । पातञ्जल-महाभाष्यस्यापि कैयटकृतमहाभाष्यप्रदीपाख्यटीका च । तट्टीकायाश्चालोका-ख्याभिनवा टिप्पनी च ।

Cognomens of Patanjali. सङ्कर्षणः पतञ्जलिः । गोणिर्गोणिका वा गोणिकापुत्रः । आचार्य्य आचार्य्य-देशीयश्च । गोनरीयो वा गोनर्दीयः । इति माधवाचार्य्यकैयटनागेशाः ।

Contents.

१ अ० १ पा० ९ आ० १६४ प० । २ पा० ३ आ० ५१ प० । ३ पा० २ आ० २९ प० । ४ पा० ४ आ० ४८ प० ।
२ अ० १ पा० ३ आ० ३८ प० । २ पा० २ आ० २३ प० । ३ पा० ३ आ० २२ प० । ४ पा० २ आ० ४२ प० ।
३ अ० १ पा० ६ आ० ६५ प० । २ पा० ३ आ० २८ प० । ३ पा० २ आ० ४१ प० । ४ पा० १ आ० ५३ प० ।
४ अ० १ पा० ४ आ० । २ प० २ आ० । ३ पा० २ आ० । ४ पा० १ आ० । समुदायेन ७३ पत्राणि ।
५ अ० १ पा० २ आ० । २ पा० २ आ० । ३ पा० २ आ० । ४ पा० १ आ० । समग्रेण ७५ पत्राणि ।
६ अ० १ पा० ६ आ० । २ पा० २ आ० । ३ पा० ३ आ० । ४ पा० ४ आ० । साकल्येन १२४ पत्राणि ।
७ अ० १ पा० २ आ० । २ पा० २ आ० । ३ पा० २ आ० । ४ पा० १ आ० । समष्ट्या ८३ पत्राणि ।
८ अ० १ पा० २ आ० १६ प० । २ पा० २ आ० २६ प० । ३ पा० २ आ० २८ प० । ४ पा० १ आ० ९ पत्राणि ।

Lithograph १ । २ अ० ४१३ प० । ३ अ० ११४ प० । ४ अ० ८२ प० । ५ अ० ८१ प० । ६ अ० १०६ प० । ७ अ० १३० । ८ अ० ७२ प० ।

No. 505. महाभाष्यप्रदीपः ।

MAHÁBHÁSHYA-PRADÍPA.

Substance, country-made paper, some leaves white, some yellow. Royal 4to. Leaves 84. Lines on each page, 29. Extent, 1364 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Incomplete.

Although named as above, the volume under inspection comprises fragments of three different works; the first, a part of the text of the Mahábháshya, extending to 22 leaves; the second, a part of the Pradípa or the gloss of Kaiyaṭa, son of Jaiyaṭa, whose name the codex bears, 22 leaves; and the third, 40 leaves of the Bháshyapradípodyta, a commentary on the last by Nágojí Bhaṭṭa, son of S'iva Bhaṭṭa of Sringavera in Deccan. All the three works were printed in the *puthi* form at Mirzapore in 1855, A. D. The Mahábháshya begins with a prologue in this copy which is not to be found in any other MS., nor in the printed edition. It runs thus:

योगेन चित्तस्य पदेन वाचां, मलं शरीरस्य तु वैद्यकेन ।
योपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां, पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥
अथ शब्दानुशासनमित्यादिः ।

Beginning. सर्व्वाकारं निराकारं विश्वाध्यक्षमतीन्द्रियं ।
सदसद्रूपतातीतमद्वयं माययावृतैः ॥ १ ॥
ज्ञानलोचनसंलक्ष्यं नारायणमजं विभुं ।
प्रणम्य परमात्मानं सर्व्वविद्याविधायिनं ॥ २ ॥
पुरुषाः प्रतिपद्यन्ते देवत्वं यदनुग्रहात् ।
सरस्वतीञ्च तां नत्वा सर्व्वविद्याधिदेवतां ॥ ३ ॥
पदवाक्यप्रमाणानां पारं यातस्य धीमतः ।
गुरोर्महेश्वरस्यापि कृत्वा चरणवन्दनं ॥ ४ ॥
महाभाष्यार्णवावारपारीणं विवृतिप्लवं ।
यथागमं विधास्येऽहं कैयटो जैयटात्मजः ॥ ५ ॥
भाष्याब्धिः क्वातिगम्भीरः क्वाहं मन्दमतिस्ततः ।
छात्राणामुपहास्यत्वं यास्यामि पिशुनात्मनां ॥ ६ ॥
तथापि हरिबद्धेन सारेण ग्रन्थसेतुना ।
क्रममाणः शनैः पारं तस्य प्राप्तोऽस्मि पङ्गुवत् ॥ ७ ॥

भाष्यकारो विवरणकारत्वात् व्याकरणस्य साक्षात्प्रयोजनमाह । अथ शब्दानुशासनमिति ॥

End. केचिदर्थभेदे शब्दभेदमिच्छन्ति, प्रत्यभिज्ञानन्तु सामान्यनिबन्धनं । अन्ये लेकशब्दत्वं तत्र चानेकशक्तियोगः । एकशक्तित्वं वेत्यादिः ॥

Colophon. इत्युपाध्यायजैयटपुत्रकैयटकृते महाभाष्यप्रदीपे प्रथमाध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथमाह्निकं समाप्तं ॥

Subject. पाणिनिसूत्रोपरिपातञ्जलकृतमहाभाष्यार्थविवृतिः ॥

No. 403. मुग्धबोधः ।

MUGDHA-BODHA.

Substance, country-made paper, 8vo. Pages, 259. Lines on each page, 18—22. Extent, 3,200 s'lokas. Character, Nágara. Date, 1826, A. D. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

This well known grammar, whose name literally means 'precise understanding,' as Sir W. Jones has rendered it from प्रकृष्टबोध, or 'a grammar adapted to the comprehension of the ignorant,' as the *pandits* explain it (in eruditorim disciplina. Auf.) मुग्धां बोधां अल्पबुद्धिजनानां बोधार्थं व्याकरणं, is the work of the celebrated grammarian Vopadeva, surnamed *Gos'vámi* 'or high priest', although he was born of *Vaidya* parents, and had the physician Kes'ava for his father (*Bhishak Kes'ava-nandana*). It is called, says Colebrooke, the *Ráma Vyákarana*, in the Prasáda of Vitthalácharya, a commentary on the Prakriyá Kaumudí of Rámachandra Ácharya. The birthplace of the author is said to have been the *Devagiri* Hill near Dowlatábád, and his preceptor's name was Dhanes'a *alias* Dhanes'vara. It is hard to say how the work, written in the Deccan, came to set so firm a footing in Bengal, in preference to several works of great merit which were current in its neighbourhood. Sir W. Jones, in his Essay on the literature of the Hindus, opines that, '*the Mugdha-bodha*' or *the Beauty of Knowledge*, written by a *Goswámi*, named *Vopadeva*, and comprehending, in two hundred short pages, all that a learner of the language can have occasion to know "must have strongly recommended it to notice." To a certain extent this is true, and it may be added that it is a better and more original imitation of Pánini, than any

other grammatical composition in the language. The *Supadma* of Padmanábha Datta, it is true, approximates Páṇini more than any other; but that is merely a servile imitation, without any originality of the author, either in terminology or in the disposition of the s'utras: so says Dr. Aufrecht in No. 401: '*Auctor in universum scholam Páṇiníyam sequitur; ejusque terminos ad technicos usurpat,*' *&c.* The *Sárasvat* possesses the brevity of the *Mugdhabodha* united with its artificial order and terminology; but it wants that closeness of reasoning which is observed in the mathematical mode of the Mugdhabodha. The chief difference between the plan of Páṇini and Vopadeva on the one hand, and that of all other grammarians on the other, consists in the artificial order of the former, agreeably to the system of Síva (*Sivasutraní*) which they followed, and the natural order, which the latter derived from the Prátisákhyas of the Vedas, and the doctrines of early grammarians. Thus, while the Kátantra and others commence their orthography with the first maxim of the Prátisákhyas, सिद्धो वर्णसमाम्नायः for reciting the alphabet in its natural order, a á &c., Páṇini and Vopadeva begin with the *S'iva Sútra* अ इ उ ण् &c. for distributing the letters in an artificial method. The distinction between Páṇini and Vopadeva lies in the presence of indications of accentuation in the former, and the absence of those symbols in the suffixes and terminations of the latter. There is another great distinction between the Mugdhabodha grammar on the one side, and all others including Páṇini's work on the other, that, while the latter were labouring to teach the art in the analytical method of *vyákaraṇa*, literally *analysis* or *undoing*, as Goldstücker interprets it in his Páṇini (page 196), the Mugdhabodha attempted to teach it in a synthetical manner. "Pánini's Ashṭádhyáyí," says Max Müller, "is the best analytical grammar that can be found in any Aryan language." "It is intended," says Goldstücker, "to be a linguistic analysis; it *un-does* words; it undoes sentences which consist of words; it examines the component parts of a word, and therefore teaches us the properties of the base and affix, and all the linguistic phenomena connected with both; it examines the relation, in sentences, of one word to another, and likewise unfolds all the linguistic phenomena which are inseparable from the meeting of words." But Vopadeva proceeds on a different plan; he lays down, like Euclid, the first principles of the language in his *Sañjñá sútras*, definitions and axioms, gives rules like postulates for the

construction of letters into words, and of words into compounds and sentences, and at last proves the correctness of the process by a repetition of the rules, maxims, káriká́s, bháshyas, vártikas, &c., employed for effecting the end proposed, Q. E. D. Hence it happens that, while grammarians of other schools launch themselves on hair-splitting controversies and unproductive analyses, a Mugdhabodha student will promptly perform, by means of a few given truths, all that he is required to do.

The Mugdhabodha forms the seventh of the ten schools of grammar known in India. It is chiefly studied on both sides of the Bhágirathí river, and has the Sárasvata, Supadma and Saṇkshipta schools on its north, east and west. The Mughabodha school produced the eminent scholars of Triveni and Nadiyá; and almost all the logicians and lawyers of whom Bengal can boast, belonged to that school. It is condemned by some on account of the paucity of its rules, which renders it unfit for the exposition of higher and more intricate compositions than plain Sanskrit: thus Pandit Táránátha, in the preface to his voluminous dictionary:

कथञ्चिन् मुग्धबोधस्य पाठमात्रमदोद्धतैः । काव्यमात्रसमालोकाद् व्युत्पन्नैर्दर्शनं कथम् ॥
उत्तमाश्चैकशरणाः सूरिसौरभलोभतः । कुमाराद्येत् प्रवर्त्तेरन् प्रवर्त्तन्तां शठाश्रिताः ॥
तद्वाक्येष्वादरहताः श्रोतव्नीयाः परं जनाः । दौर्भाग्याद् बत बङ्गानां बालवाक्ये समादरः ॥

Nevertheless it is a fact that it is the Mugdhabodha alone, next to Páṇini, that has produced the greatest number of commentators to the best compositions in the Sanskrit language, and it is this grammar that has been honoured with a greater number of commentaries than any other, except Páṇini and the Kátantra. The Mugdhabodha, with its commentary by Durgádása, has been followed by Dr. Carey in his grammar of the Sanskrit language, and almost all the Bengal grammars of that language, as the Vyákaraṇasára, the Ásubodha, &c., are written on its plan.

The object of Vopadeva was, as he declares in the initial verse of his work, to promote universal utility *(paropakritaye)* by brevity, and to remove that encumbrance of verbosity which, before his time, involved the necessity of ten or twelve years' study for the acquisition of grammar alone. Taking for his motto the saying that "a grammarian looks upon the condensation even by a single letter of an aphorism as a matter of as much felicity as the birth of a son," he

produced a work the like of which is not to be met with in any other language. But this brevity has proved its bane; for it is perfectly unintelligible, like the symbols of chemists, to the uninitiated. It has to be added that this terminology is not only bewildering, but useless, for all ancient Sanskrit writers having used the terminology of Páṇini, the student of Vopadeva has to unlearn his own set of terms and learn those of Páṇini, before he can effectually proceed in his study of the ancient works and their commentaries.

Another object which he had in view was, as he states in the beginning, शंशब्दैः । शब्दैर्मङ्गलं स्यात् इति प्रयोजनाभिधेयः सम्बन्धः "to secure felicity by means of words," *i. e.*, by the use of such words (as the names of gods) which lead to felicity. And he has filled his work with examples relating to the gods Hari and Hara. But in this respect he is surpassed by the superstitious extravagance of latter grammarians, who have used the names of Krishṇa, Rádhá, S'iva, Durgá instead of the technical terms of grammar to an extent which is as ludicrous as it is absurd.

Vopadeva was a scholar of great renown, and a voluminous author. Besides the Mugdhabodha and the Kavikalpadruma with its commentary called the Kámdhenu on the roots (dhátupáṭha), he has left behind him two works on the Bhágavata Puráṇa the *Muktáphala* (Notices S. M. II. 47,) and the Harililá-vivaraṇa-sangraha (Notices S. M. II 200); a medical work called *S'ata-s'loki;* and a very comprehensive treatise on law, the Chaturvarga-chintámani. He is also reputed by European orientalists as the author of the *Bhágavata Puráṇa*, but on grounds which are not by any means convincing.

The principal commentaries on the Mugdhabodha, besides the ṭíka by the author himself are, the Subodhiní, by Durgádása, (Printed at Calcutta and much in use); the Ch'haṭá by Mis'ra, a native of Mithilá or Tirhut; and the works of Madhusúdana, Ráma Tarkavágísa, Rámánanda, Devídása, Rámabhadra, Rámaprasáda Tarkavágís'a, Srivallabháchárya, Dayaráma Váchaspati, Bholánátha, Kártika Siddhánta, Govindráma, Ratikánta Tarkavágís'a, and Rámadása.

There are two supplements to this grammar called *Mugdhabodha parisishṭas*, the one by Kás'ís'vara, and the other by Nandakis'ora, which supply, in a great measure, whatever is wanting in the text.

The subjects of the Mugdhabodha are the usual themes of every Sanskrit grammar, and they are too well known to every scholar by means of the printed editions of that work in this country, and their

full analyses by Bohtlingk and Aufrecht in Europe, to require any further detail in this place.

Beginning. मुकुन्दं सच्चिदानन्दं प्रणिपत्य प्रणीयते ।
मुग्धबोधं व्याकरणं परोपकृतये मया ॥
ग्रंथशब्देनैतल्लभ्यं स्यादिति प्रयोजनाभिधेयः सम्बन्धः । अ इ उ ऋ ऌ क ए ओ ङ ऐ औ च इत्यजादीनि शिवसूत्राणि ।

End. बहुलं ब्रह्मणि ! यदिदं लौकिकप्रयोगव्युत्पत्तये लक्षणमुक्तं तद्वैदिकप्रयोगव्युत्पत्तौ बहुलं ज्ञेयमिति ।

Colophon. इति श्रीमद्वोपदेवगोस्वामिविरचिते मुग्धबोधव्याकरणे कृष्णादिपादः ।

Subjects. संज्ञासन्धिशब्दस्त्रीत्वकारकसमासतद्धिततिङन्तकृदन्तानां विवरणं ।

Contents. १ सन्धिसंज्ञा । २ अच्सन्धिः । ३ हल्सन्धिः । ४ विसर्गसन्धिः । ५ शब्द-संज्ञा । ६ अजन्तपुंलिङ्गाः शब्दाः । ७ अजन्तस्त्रीलिङ्गाः । ८ अजन्तक्लीबलिङ्गाः । ९ हसन्तपुंलिङ्गाः । १० हसन्तस्त्रीलिङ्गाः । ११ हसन्तक्लीबलिङ्गाः शब्दाः । १२ अव्ययं । १३ स्त्रीत्वं । १४ कारकं । १५ समासाः । १६ तद्धितपादः । १७ तिबन्तसंज्ञा । १८ भ्वादिः । १९ परवत् । २० नवत् । २१ मिश्रपादः । २२ अदादिः । २३ ह्वादिः । २४ दिवादिः । २५ स्वादिः । २६ तुदादिः । २७ रुधादिः । २८ क्र्यादिः । २९ तनादिः । ३० चुरादिपादः । ३१ णपादः । ३२ सपादः । ३३ ङपादः । ३४ ङभावः । ३५ आन्तः । ३६ सनन्तः । ३७ यङन्तः । ३८ यङ्लुगन्तः । ३९ लिघु । ४० लकारार्थाः । ४१ कृदन्तं । ४२ ण्यपादः । ४३ क्तादिः । ४४ ल्वादिः । ४५ कृष्णादिः ॥
पुनः समासपादाभ्यन्तरे । १ असमासः । २ बहुव्रीहिः । ३ कर्मधारयः । ४ तत्पुरुषः । ५ द्विगुः । ६ अव्ययीभावः ॥

No. 667. मुग्धबोधटीका वा मुग्धबोधटिप्पनी ।

MUGDHABODHA-ṬI'KA' OR TIPPANI'.

Substance, country-made paper, 17 × 3½ inches. Folia, 231. Lines on a page, 9—11. Extent, 6,930 slokas. Character, Bengali. Date, S'áka 1662 (1656 page 91). Appearance, old. Prose. Incorrect. Complete.

A commentary on the Mugdhabodha grammar. By S'rírâma *alias* Ráma Tarkavágís'a, a profound logician, known to the natives by the former appellation, but mentioned in Colebrooke's list by the latter. The

work is called a *tiká* in the prolegomena of the author, but named a *tippaní* in the final colophon. It is much valued on account of the logical precision of the author united with his critical knowledge of various grammars from the work of Páṇini to that of S'rínivása, a grammarian of the Saṅkshiptasára school, all of which he cites on proper occasions, either for the coroboration and amendment of his text, (पाणिन्यादिमतावलोकनपर इत्यादिः।) or for the refutation of the positions of other grammarians opposed to those of Vopadeva.
परेऽत्र पाणिनीयज्ञाः केचित् कालापकोविदाः। एके विद्यानिवासाः स्युरन्ये साङ्क्षिप्तसारकाः॥

The author appears to have been impartial in his worship of both Hari and Hara, and his belief was that they formed a bipartite unity, and diffused through nature as an undivided whole व्यस्तसमस्त. He eulogises Vopadeva as the only deliverer of mankind from the mazy and inextricable labyrinths of former grammarians, by supplying a few compressed and comprehensive rules for the acquisition of grammatical knowledge.

दनुजकुलविपक्षक्षुब्धदुग्धाब्धिमन्तोऽसौ लसदमृतसमाना रेजिरे यस्य वाचः।
मुखरखलखलोक्तिध्वान्तविध्वंसभानोस्त्रिभुवनबुधवन्द्यःसोऽत्र वाणीजहृष्टेः॥
तेन व्याकरणं कृतं कलियुगे दृष्ट्वा भयाब्धौ नरान्। + ज्ञानाहृतमानसेन करुणया मुग्धबोधं भुवि॥

It being impossible to convey a full knowledge of Sanskrit grammar by means of the rules and examples contained in the text of Vopadeva, the author has, like Durgádása and most other commentators on the Mugdhabodha, subjoined to his work a multitude of rules and examples by way of annotations from different grammars, which has swollen its bulk to more than four times that of the original. The subjects of the work correspond with those of the Mugdhabodha.

Beginning. ब्रह्मादिदेवासुरवृन्दवन्दिते पद्मालयेनार्चितरोऽपराजिते।
कन्दर्पदर्पान्त+पादनीरजे सन्तु प्रणामाः वरदोरुदज्रजे॥
पञ्चाननं चन्द्रकलाविभूषं नादं दधानं प्रकृतिप्रयुक्तम्।
व्यस्तं समस्तं स्वरितं सुसिद्धं चाष्टोदितं तं त्रिगुणं नमामि॥

पाणिन्यादिमतावलोकनपरः श्रीरामशर्मा कृती
तस्यैतां सुधियां प्रमोदजननीं टीकां तनोति स्वयं।
परेऽत्र पाणिनीयज्ञाः केचित् कालापकोविदाः।
एके विद्यानिवासाः स्युरन्ये साङ्क्षिप्तसारकाः॥

इह खलु सकलशिष्टैकवाक्यतया प्रारीप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रतिबन्धकबाधारणनाय-जनकेश्वरनमस्काररूपं मङ्गलं कुर्वाणः शिष्यशिक्षायै चादौ निबध्नाति, मुकुन्द-मित्यादिः ।

End. मङ्गलं ब्रह्मणीति । ब्रह्मणि वेदे मङ्गलं, मङ्गलार्थान् जानातीत्यर्थः । यदिदमि-त्यादिः । यद्यप्यस्मिन् ग्रन्थे लौकिकप्रयोगव्युत्पत्तौ उक्तम् । तद्वैदिकप्रयोग-व्युत्पत्तौ मङ्गलं ज्ञेयं । क्वचिद् विहितं स्यात् क्वचिन्निषिद्धं स्यात् क्वचिद्वा स्यात् क्वचिदतोऽन्यथापीति । तथा च पूर्वेभिः, ब्राह्मणास इत्यादौ वेदसिद्धे । ब्रह्म-शब्दो मङ्गलार्थः ।

Colophon. इति मुग्धबोधव्याकरणे इच्छादिपादस्य टिप्पनी सम्पूर्णा । इति कृदन्ताध्यायः । अन्यत्र । इति श्रीरामतर्कवागीशविरचिता...........टिप्पनी समाप्ता ।

Subject. मुग्धबोधव्याकरणान्तर्गतसन्ध्यादिकृदन्तान्तपादानामर्थोदाहरणविवरणानि । तत्र सन्ध्यादिपादा यथा——

Contents. सञ्ज्ञापादः प० १ । अच्सन्धिपादः ७ । हल्सन्धिपादः १४ । विसन्धि-पादः १५ । शब्दसञ्ज्ञापादः १५ । अजन्तपुंलिङ्गपादः १७ । अजन्तस्त्री-लिङ्गपादः २० । अजन्तक्लीबलिङ्गपादः २५ । व्यपादः २२ । स्त्रीत्यपादः २२—२९ । कारकपादः २९ । समासपादः ५४ । तद्धितपादः ९१ । प्रकीर्णकं १२७ । पदार्थनिरूपणं १५६ । धातु सञ्ज्ञापादः १५८ । भ्वादिपादः १५९ । पवन्मवन्मिश्रपादाः १६५ । अदादिपादः १७० । ह्वादिपादः १७४- दिवादिपादः १७४ ॥ स्वादिपादः १७५ । तुदादिपादः १७७ । रुधादिपादः १७८ । क्र्यादिपादः १७९ । चुरादिपादः १७९ ॥ ञ्यन्तपादः १८० । सनन्त-पादः १८२ । यङन्तपादः १८३ । यङ्लुगन्तपादः १८४ । लिधुनामधातु-पादः १८५ । णपादः १८८ । मपादः १९० । ठवाच्यं १९५ । भाववाच्यं, तत्र ठघवाच्यं १८६ । स्यपादः २०२ । कृदन्तः २०४ । कृत्यपादः २०५ । क्तान्त-पादः २०५ । क्त्वादिपादः २११ । कृदध्यायद्वितीयपादः २१७ । इच्छादि-पादः २१८ । इति कृदन्ताध्यायः २२८ ॥——

No. 668. (1) रत्नावली ।

RATNÁVALÍ.

Substance, country-made paper. Folia, 36. Lines on a page, 7-8. Extent, 850 slokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Correct. Incomplete.

A modern grammar of the Sanskrita language in verse for juvenile students. Author unknown.

Beginning. वाग्देवीं बद्धकः प्रणम्य सहसा सर्व्वार्थसञ्चारिणीं
सारं व्याकरणार्णवात् मितसुकुमारानादिपुञ्जापदमित्यादिः ।
अथ स्वराः समाम्नाता अकारादिचयोदश ।
एतन्निश्रा हलो वर्णाः स्वरहीनैश्च परैर्युताः ॥

End. स गोप्ता तौ च गोप्तारौ एवं गोपायिता यथा ।
इन्द्रः सोढा स सविता सोढारः क्षत्रिया भुवि ॥

Colophon. इति रत्नावल्यां पूर्व्वखण्डेत्यादिः ॥ प० २१ ॥

Subject. संज्ञासन्धिशब्दस्त्रीत्वकारकसमासतद्धिततिङन्तानां कृदन्तैकदेशस्य च विवरणं ।

Contents. आदौ संज्ञापादः । १ ।————— Terminology.
ततः सन्धिप्रक्रिया । प० १——५ ॥ Permutations.
ततः सुबन्तप्रक्रिया । प० ५——१२ । Declensions of nouns.
ततः कारकप्रक्रिया । १२——१७ । Government of cases.
ततः समासप्रक्रिया । १——२१ । Compound words.
ततस्तद्धितप्रक्रिया । २१——२४ । Derivative nouns.
ततो भ्वाद्यादिधातुगणाः । २४——२४ । Inflections of verbs.
ततः कृदन्तं असमाप्तं । २५——२६ । Verbal nouns.

No. 1406. रूपावली, महाराष्ट्रभाषायाः ।

RU'PA'VALI'.

Substance, country-made paper. Folia 11. Lines on a page, 8. Extent, 100 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Correct. Incomplete.

A recent elementary work on the declensions of nouns. The last part gives the inflections of some Marhaṭṭi pronouns. By an unknown author.

Beginning. रामो राजमणिः सदा विजयते रामं रमेशं भजे
रामेणाभिहता निशाचरचमू रामाय तस्मै नमः ॥

End. कारकाणि षट्। तो, ते प्रथमा। त्यां, ते द्वितीया। तेने तेनेकरचे तृतीया। त्याँ कारणे चतुर्थी। त्याँपासून्, त्याँहून् पञ्चमी। त्याँम्, त्याँत्व, त्याँमध्ये, तत्सम्बन्धे षष्ठी। त्याचे, त्याठाईं, त्याविषयी सप्तमीति।

Colophon. ◦ ◦ ◦

Subject. कतिपयमहाराष्ट्रीयभाषाप्रचलितसंस्कृतशब्दानां सुबन्तरूपसाधनं।

Contents. अजन्तपुंलिङ्गः। अजन्तस्त्रीलिङ्गः। अजन्तक्लीवलिङ्गः। हलन्तपुंलिङ्गः। हलन्तस्त्रीलिङ्गः। हलन्तक्लीवलिङ्गः। अथ सर्वेषु महाराष्ट्रीयभाषाप्रचलितसंस्कृतसर्व्वनामशब्दसाधनं।

Nos. 328, 363, 392 (K). लघुसिद्धान्तकौमुदी।

LAGHU-SIDDHÁNTA-KAUMUDÍ.

Substance, European paper. Royal 8vo. Leaves 240. Lines on a page, 7. Letters in a line, 15—16. Extent, 1680 s'lokas. Character, Nágara. Appearance, new. Date, ? Prose. Quite correct. Complete.

No. 392 is a printed copy of this work.

This is one of the three abridgments of the great digest of Páṇini, the celebrated Siddhánta Kaumudí of Bhaṭṭoji-díkshita, by his pupil Varadarája Bhaṭṭa, surnamed Chatviti Kánti, a Dakshiṇí Bráhmaṇa, but no rájá as supposed by some. It is neither so diffuse as the Madhya Kaumudí, nor so succinct as the Sára Kaumudí which contains the rudiments of grammar for the use of beginners only. It forms an elementary treatise for junior classes, and serves well as an introduction to the great work of Páṇini. The Sidhánta Kaumudí with its abridgments, though based on the principles of Páṇini, forms a school of its own, and is extensively studied in the districts of Tirhut, Purníyá, the Tarai of Nepal and the North-Western Provinces generally. The subjects treated of in this abridgment follow exactly the order of those detailed under the other epitomes of the Siddhánta Kaumudí.

The Siddhánta Kaumudí of Paṇḍita I's'varachandra Vidyáságara, though written in Bengali, is a fourth abridgment of the grand work of Bhaṭṭoji, made with judicious choice by the compiler for the use of the natives of Bengal. '*Varadarája*,' says Dr. Aufrecht, in No. 367, *omnen grammaticæ suæ materiam a Bhattojis libro S. Kaumudí, hausit, vel potius epitomen ejus fecit. Aphorismi ubique fere iisdem verbis explicantur atque a Bhaṭṭoji, ita tamen vt difficiliora omnia omittantur.*' The last part of the S. K., treating of the Vedic anomalies and accentuations, together with whatever was thought difficult and useless for young persons, has been altogether omitted in the epitomes.

Several very good eolitions have been published of the Laghu Kaumudi, as also an excellent English translation of it by the late Dr. Ballantyne. The MS. under inspection contains a few notes and explanations at the beginning, which have been noticed below.

Beginning of Text. नत्वा सरस्वतीं देवीं शुद्धां गुण्यां करोम्यहं । पाणिनीयप्रवेशाय लघुसिद्धान्तकौमुदीं ॥

Do. of Tiká. टिप्पनी । अहं वरदराजनामग्रन्थकारः लघुसिद्धान्तकौमुदीं करोमि । किं कृत्वा । सरस्वतीं देवीं नत्वा । कथम्भूता सरस्वती देवी । शुद्धा इत्यादिः ।

End of Text. यूनस्तिः । युवन्शब्दात् स्त्रियां तिः स्यात् । युवतिः । इति स्त्रीप्रत्ययाः ।

Do. of Tiká. शास्त्रान्तरे प्रविष्टानां बालानाञ्चोपकारिका । कृता वरदराजेन लघुसिद्धान्तकौमुदी ॥

Colophon. इति श्रीमट्टविठिकसुतवरदराजभट्टकृता सिद्धान्तकौमुदी समाप्ता ।

Subject. सिद्धान्तकौमुदीधृतव्याकरणविषयाणां सङ्क्षेपविवरणानि ।

Contents. सञ्ज्ञाप्रकरणं प० १—४ । अच्सन्धिः । हल्सन्धिः । विसर्गसन्धिः । अजन्तपुंलिङ्गाः । अजन्तस्त्रीलिङ्गाः । अजन्तक्लीवलिङ्गाः । हलन्तपुंलिङ्गाः । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः । हलन्तनपुंसकलिङ्गाः । स्वराद्यव्ययानि । भ्वादयः । तत्र परस्मैपदप्रक्रिया । आत्मनेपदप्रक्रिया । उभयपदप्रक्रिया । अदादयः । जुहोत्यादयः । दिवादयः । स्वादयः । तुदादयः रुधादयः । तनादयः । क्र्यादयः । चुरादयः । ण्यन्ताः । सनन्ताः । यङन्ताः । यङ्लुगन्ताः । नामधातवः । कण्ड्वादयः । आत्मनेपदव्यवस्था । परस्मैपदव्यवस्था । भावकर्म्मप्रक्रिया । कर्म्मकर्तृप्र० । लकारार्थाः । कृदन्ताः । कारकाणि । अव्ययीभावः । तत्पुरुषः । बहुव्रीहिः । द्वन्द्वः । समासान्ताः । अपत्याधिकारः । चातुरर्थिकाः । शैषिकाः । प्राग्दीव्यतीयाः । ठगधिकारः । यतोविधिः । छ-

विधिः । ढको विधिः । वतिमआधिकारः । मत्वर्थीयाः । दूष्यनादयः । स्त्रीप्रत्ययाः ॥

No. 1429. 1605. 1645. लघुशब्देन्दुशेखरः ।

LAGHU-S'ABDENDU-S'EKHARA.

No. 1429. Substance, country-made paper, $9\frac{3}{4} \times 4\frac{1}{4}$ inches. Folia, 492. Lines on a page, 9 to 10. Extent, 12,000 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sáka 1708, Samvat 1816. Appearance, old. Prose. Correct. Incomplete.

Nos. 1605 and 1645. Lithographs on country-made paper, 14 × 6 inches Folia, 276. Lines on a page, 15. Letters in a line, 58. Extent, as above. Character, Nágara. Date, Samvat 1828. Appearance, new. Prose. Correct. Complete in 2 parts.

An abridgment of the author's S'abdendu, or Vrihat S'abdendu, S'ekhara, being a commentary on the Siddhanta-Kaumudí grammar of Bhaṭṭojí-díkshita. By Nágojí-bhaṭṭa. It was compiled under the patronage of one Rájá Ráma, a ruler of Sringavera, a district in Dakshiṇa. It forms a supplement or companion (*manoramárdhádeha*) of the Manoramá *alias* Praudha Manoramá of Bhattoji himself.

The original of this compendium is mentioned only in Colebrooke's list of grammars, but no MSS. have been met with to enable us to determine the differences between the two works of the author. It is certain, however, that the Vrihat S'abdendu-s'ekhara existed before its present abstract, as the author has in sundry places of this abridgment referred the reader to the larger work by the words बृहच्छब्देन्दुशेखरे द्रष्टव्यं। The larger work was written prior to the author's Paribháshendu-s'ekhara as there are citations of that work as well as the author's Vaíakarana Siddhánta Manjushá made in the Paribháshendu s'ekhara. See Aufrecht's Catalogue, No. 354. There is no mention of a gloss on the great Sabdendu-s'ekhara to be anywhere met with, while the abridgement is found to have been honored with two different commentaries by very able writers; the one is the Chidasthimálá by Vaidyanátha Páyaguṇḍa, author of the Kásiká commentary on Náges'a's Paribháshendu-sekhara (No. 673(4) or Sadasthímálá as Aufrecht calls it (No. 366); and the other by Sadás'iva Bhaṭṭa.

The MS. copy is divided into 8 parts.

1.—Of the mutations of letters, and declensions of nouns.
2.—Rules for the formation of compound words.
3.—Rules for the formation of derivative nouns.
4.—Of verbs and their conjugations in all forms.
5.—Rules for ascertaining the genders of derivative nouns.
6.—Rules for distinguishing the genders of compound nouns.
7.—Formation of the feminine gender and cases of nouns.
8.—Formation of verbal and participial nouns.

Beginning. पातञ्जले महाभाष्ये कृतभूरिपरिश्रमः ।
शिवभट्टसुतो धीमान् सतीदेव्यास्तु गर्भजः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृङ्गवेरपुराधीशाद्रामतो लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशं नागेशस्तनुतेऽर्थप्रकाशकं ।
मनोरमोमार्द्धदेहं लघुशब्देन्दुशेखरं ॥

End of the MS. चाभीक्ष्ण्ये यद्यपि वासरूपन्यायेन क्त्वासिद्धस्तथापि विभाषाग्रे इति सूत्रेणा-भय विधानाय चकारः । तत्र सूत्रे साधनान्तरजन्यत्वसजातीयक्रियापदत्वया विकल्प इत्यादिः ।

Ditto of the Lith. शब्देन्दुशेखरः पुत्रो मञ्जूषा चैव कन्यका ।
स्वमतौ सम्यगुत्पाद्य शिवयोरर्पितौ मया ॥ १ ॥
शब्देन्दुशेखरः सोऽयं फणिभाष्योक्तिभूषितः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ २ ॥

Colophon. इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागेशभट्टरचिते लघुशब्देन्दु-शेखराख्ये सिद्धान्तकौमुदीव्याख्याने पूर्वार्द्धं समाप्तं ।

Subjects of the MS. सिद्धान्तकौमुद्याः स्वकृतटीकायाः सङ्क्षेपः । ८ खण्डेषु विभक्तः ।

१ ख०—पञ्चसन्ध्यध्यायौ ।	प० १६५ ।	पृ० पङ् ९—१२ ।	पङ् वर्णाः ४२ ।
२ —— समासपादः ।	३३ ।	१० ।	४५ ।
३ —— तद्धिताध्यायः ।	१५+१६=३१ ।	८ । ९ ।	४० ।
४ —— धातुगणादिः ।	९२ ।	१० ।	४८ ।
५ —— तद्धितप्रत्ययलिङ्गानि ।	२८ ।	८ ।	५० ।
६ —— समासपादः ।	६९ ।	९ ।	४२ ।
७ —— कारकास्तथा स्त्रीप्रत्ययानि	४९ ।	१० ।	४२ ।
८ —— कृत्प्रत्ययानि ।	२४ ।	१० ।	४२ ।

Contents of the Lithographs. आदौ सञ्ज्ञाप्रकरणं । प० १—१२ । ततः परिभाषाप्रकरणं १२—१६ । ततः स्वरसन्धिः । प० १६—२६ । ततो हल्सन्धिः । प० २६ –२८ । ततो विसर्गसन्धिः । प० २८—३० । ततः स्वादिसन्धिः । प० ३०—३३ । ततो विभक्त्यर्थः ३३ ।

शब्दरूपः । प० ३४—४० । अजन्तपुंलिङ्गाः । प० ४१ । अजन्तस्त्रीलिङ्गाः । प० ४८ । अजन्तनपुंसकलिङ्गाः । प० ५२ । हलन्ताः पुंलिङ्गाः, प० ५४ । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः, प० ६८ । हलन्तनपुंसकलिङ्गाः, प० ६८—७० । अव्ययानि । ७० ।

ततः स्त्रीप्रत्ययाः, प० १—११ । कारकाणि ११ । प्रथमा १२ । द्वितीया १४ । तृतीया १८ । चतुर्थी २० । पञ्चमी २२ । षष्ठी २४ । सप्तमी २७ । विभक्त्यर्थाः २९ ॥

ततः पदविधिः २९ । ततः समासान्ताः ३५ । ततः समासाश्रयविधयः, प० ४०—५२ ॥

ततस्तिङन्ताध्यायः, प० १—४९ । ततः कृदन्ताध्यायः, प० १—१२ । ततस्तद्धिताः १—२९ ।

तत उत्तरार्द्धं वैदिकशब्दसाधनवैषम्यादिः । प० १ । समासस्वराः ३५ ।

No. 1601. चिदस्थिमाला, लघुशब्देन्दुशेखरटीका ।

CHI'DASTHI-MA'LA' ALIAS LAGHU' S'ABDENDU-S'EKHARA-ṬI'KA'.

A commentary on the Laghu S'abdendu-s'ekhara of Nâges'a. By Vaidyanâtha Pâyagunḍa. Aufrecht calls the work Sadasthimâlâ, MS. No. 672(4). The other called the Sadâs'ivá Bhaṭṭi-tiká, being the lithograph No. 1601, requires no further notice than setting down its initial and final verses in this place.

Beginning. प्राणनाथपदाम्भोजनखचन्द्रमरीचयः ।
व्याकोचयन्तु सततं मम मानसकैरवं ॥
कारकविभक्तेर्बलवत्त्वात् द्वितीयेत्यादिः ।

End. षाष्ठसविशिष्टपूर्वपदाक्षेपापेक्षया केवलपूर्वपदमाक्षिप्य चोपमे इति विशेषणेन करभोपमोरुरित्यत्राद्दोष इति चिन्त्यं । इति स्त्रीप्रत्ययाः समाप्ताः ॥

Colophon. इति शब्देन्दुशेखरटीका सदाशिवभट्टी समाप्ता । संवत् १९१९ ॥

Subject. लघुशब्देन्दुशेखरस्यांशिकी टीका ॥

Nos. 674. (1—2.) वाक्यप्रदीपः ।

VÁKYA PRADÍPA.

No. 674 (1). Substance, country-made paper, 10 × 4½ inches. Folia, 35. Lines on a page, 7—11. Extent, in s'lokas as below ? Character, Nágara. Date ? Appearance, old. Verse and prose. Correct. Complete.

No. 674 (2). Substance, country-made paper, 10 × 4½ inches. Folia, 60. Lines on a page, 9. Extent, 1140 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sm. V. 1769. Appearance, old. Verse and prose. Correct. Complete.

This is a work on the *Kárikás* or metrical rules of ancient grammarians relating to the philosophy of syntax, with their explications in prose. By Bhartrihari *alias* Hari-vrishabha. These *Kárikás* are often cited under the name of *Harikárikás* from the name of their author, in order to distinguish them from those of earlier authors. Paṇḍita Táránátha, in his account of this work, says it contains an elucidation of the Bháshya according to the principles of logic (*Nyáya-darsana-púrvaka-bháshya-tátparya-varṇanam*) ; while Goldstücker on the other hand, maintains the kárikas embodied in the Mahábháshya, to form a subject of its comments. The Vákyapradípa has two commentaries, *viz.* the Vákyapradípa-ṭiká by Punyarája (vide No. 674 (3) of this Catalogue) and the Vákyapradipa-vyákhyá by Helarája, who, as Aufrecht says, '*Commentarium ad Haris Kárikás scripsit.*' Both the manuscripts extend as far as the Brahmakáṇḍa in which is maintained, according to Pánini's doctrines (*Páníníya dars'ana*), a sort of *logotheism* or *s'abda brahmaism,* identifying language with the Deity.

The striking coincidence of the first couplet of the work with the first verse of John the Evangelist is worthy of remark: "In the beginning was the word, the word was with God, and the word was God" &c.

Beginning of both MSS. अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दतत्त्वं यदक्षरं।
विवर्त्ततेऽर्थभावेन प्रक्रिया जगतो यतः।
सर्व्वपरिकल्पातीतं तत्त्वं भेदसंसर्गसमतिक्रमेण समाविष्टं सर्व्वाभिः शक्तिभिः विद्याविद्याप्रविभागरूपमप्रविभागं कालभेदेन दर्शनाभ्यासेन मूर्त्तिविभागभावनया च व्यवहारानुपातिभिर्धर्म्माधर्म्मैः सर्व्वावस्थास्तु अनादिनिधनं ब्रह्मेति प्रतिज्ञायते ॥

End of both. तत्रात्मविवक्षायां बालप्रलापवदर्थेषु प्रयुज्यमानो यः शब्दो रूढो यथारूढस्तन्नावेऽप्यर्थस्य न वाचकौ भवतः, तत्र तु साधुव्यवस्थिता वा भवत्यर्थप्रतिपत्तिरभ्यासाद्वा प्रमत्तानामक्षिनिकोचवत् सम्प्रत्ययशब्दमात्रं जायते ॥

Colophon. इति श्रीहरिवृषभभट्टमहावैयाकरणविरचिते वाक्यप्रदीपे आगमसमुच्चयो नाम ब्रह्मकाण्डं समाप्तं ॥

Subject. पदवाक्यार्थस्फोटनिरूपणात्मकं ।

No. 674 (2.) वाक्यप्रदीपटीका ।

VÁKYA-PRADIPA-ṬÍKÁ.

Substance, country-made paper, 10 × 4½ inches. Folia, 117. Lines on each page, 10—11. Extent 2688 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Generally correct. Incomplete.

A commentary on the *Vákyapradípa* of Harivrishabha. By Punyarája, perhaps the same with the author of a commentary on the *Sárasvatí prakriyá*, vide No. 33 of this Catalogue, and No. 382 of Aufrecht's catalogue. The *Vákyapradípa*, says Colebrooke in his list of Sanskrit grammars, contains metrical rules and maxims on the philosophy of grammar and syntax, which are often cited under the name of Harikárikás, to distinguish them from the constructive *Kárikás*, a category of grammatical literature noticed before.

a logical investigation of the purport of the *bháshya*. The *Vákyapradípa*, literally meaning the Lamp or Light of Speech, belongs, with its commentaries, to the School of Páṇini; the commentaries form standard works in the department of philosophical grammar, like the *Manjúshás*, *Bhúshaṇas*, *Siddhántas* and *Vádárthas*. The first part of the commentary under notice is wanting in the codex; the second part contains an explanation of the second *Káṇḍa* of the text, treating of words and their significations in reference to the objects expressed by them.

Beginning. अविघ्नमस्तु। एवं शब्दस्य प्रयोजनसहितं स्वरूपादिकं लेशतो निर्णीतमित्यादिः। तस्य च साधारण्येन वाचकत्वञ्च व्यवस्थापितं। इदानीं मतभेदेन केषाञ्चित् पदं वाचकं, अन्येषां वाक्यमित्यादिः॥

End. सङ्गतिः कीर्त्तिता लघ्वी समासेन निराकुला।
विद्वज्जनानां यशः खलु सर्व्वत्र गीयते जगति (?)॥

* * * * * *

गुरवे भर्त्तृहरये शब्दब्रह्मविदे नमः।
सर्व्वसिद्धान्तसन्दोहसारामृतमयाय च॥

Colophon. इति श्रीपुण्यराजकृता वाक्यप्रदीपे द्वितीयकाण्डटीका समाप्ता॥

Subject. वाक्यप्रदीपस्य द्वितीयकाण्डस्थितस्य वाच्यवाचकत्वप्रतिपादनरूपविवरणार्थविवृतिः॥

No. 673. (7) वार्त्तिकपाठः।

VA'RTIKA-PA'THA.

Substance, country paper, 12 × 5 inches. Folia, 35. Lines on a page, 9—11. Extent, 700 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1862. Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

This work belongs to the next branch of Sanskrit grammatical literature after the Sútras of grammar, and stands at the head of the class called *Vártika Sútras*. Its author is Kátyáyana, the second person of the *trimuni* or triumvirate who treat of the grammar of the classical Sanskrit. Kátyáyana is distinguished by the emphatical appellation of *Vritti-kára*, *the* Scholiast on Páṇini, because he was the first who wrote a perpetual scholium on the aphorisms of the Ashṭádhyáyi, while the *Vártikas* of subsequent scholiasts are, as recorded by

Patanjali, mere criticisms on, and emendations of, the *Vártikas* of Kátyáyana. (Goldstücker's Páṇini, p. 91, note 100.)

The object of the work is to supply *vritti-sambandhiya Sútras* or constructive rules with a view to make up the shortcomings of Páṇini. .'The characteristic feature of a *Vártika*,' says Nágoji Bhaṭṭa, 'is criticism in regard to that which is omitted or imperfectly expressed in a Sútra.' Thus, वार्त्तिकमिति। सूत्रेऽनुक्तदुरुक्तचिन्ताकारत्वं वार्त्तिकत्वं। "A Vártika of Kátyáyana is therefore," says Goldstücker, (p. 119) "not a commentary which explains, but an animadversion which completes. In proposing to himself to write *Vartikas* on Páṇini, Kátyáyana did not mean to justify and to defend the rules of Páṇini, but to find fault with them; and whoever has gone through his work must avow that he has done this to his heart's content. He will even have us admit that Kátyáyana has frequently failed in justice to Páṇini, by twisting the words of the Sútras into a sense which they need not have, or by upbraiding Páṇini with failings he was not guilty of. On this score, he is not unfrequently rebuked by Patanjalí, who, on such occasions, severely rates him for his ungenerous treatment of Páṇini, and proves to him that he himself is wanting in proficiency, not Páṇini. And thus the Mahábháshya became not only a commentary, but a critical discussion on the Vártikas of Kátyáyana; while its Íshṭis on the other hand, are original *vártikas* on each Sútra of Páṇini which called forth his own remarks. The labours of Kátyáyana seem to have been prodigious; out of the of 3993 Sútras of Páṇini, more than 1500 were objects of his criticism, which called forth more than 4000 Vártikas, at the lowest estimate, and contain 10,000 special cases comprised in his remarks."

Beginning. सिद्धे शब्दार्थसम्बन्धे लोकतोऽर्थप्रयुक्ते शब्दप्रयोगे शास्त्रेण धर्मनियमः। समानायामर्थावगतौ शब्देन चापशब्देनैव चार्थाभिधेय इति नियमः॥

End. अभ्यासे चर्च। प्रकृतिचरां, प्रकृतिंचरः। प्रकृतिजशां प्रकृतिजश इति वक्तव्यं च च एकदेशनिर्देशात्। भगवतः पाणिनेः सिद्धं।

Colophon. इति भगवत्कात्यायनकृते वार्त्तिकपाठे अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः। अष्टमाध्यायः समाप्तः॥

Subject. पाणिनेरष्टाध्यायस्थसूत्रविशेषाणां वृत्तौ नियमविशेषाणान्तथा प्राचीनसूत्रकाराणां संज्ञापनं॥

Contents. १ अ०, १ पाद, १ पत्रं । २ पा० ४ प० । ३ पा० ५ प० । ४ पा० ५—७ प० ।
२ अ०, १ पा० ७ प० । २ पा० ८ प० । ३ पा० ८ प० । ४ पा० ९ प० ।
३ अ०, १ पा० ९ प० । २ पा० १२ प० । ३ पा० १३ प० । ४ पा० १४ प० ।
४ अ०, १ पा० १४ प० । २ पा० १६ प० । ३ पा० १७ प० । ४ पा० १८ प० ।
५ अ०, १ पा० २० प० । २ पा० २१ प० । ३ पा० २२ प० । ४ पा० २३ प० ।
६ अ०, १ पा० २३ प० । २ पा० २५ प० । ३ पा० २६ प० । ४ पा० २७ प० ।
७ अ०, १ पा० २९ प० । २ पा० ३० प० । ३ पा० ३१ प० । ४ पा० ३१ प० ।
८ अ०, १ पा० ३२ प० । २ पा० ३३ प० । ३ पा० ३४ प० । ४ पा० ३४ प० ।

No. 1569. वार्त्तिकपाठः ।

VA'RTIKA-PA'ṬHA.

Substance, country-made paper, 10¼ × 6 inches. Folia, 104. Lines on each page, 13 to 15. Extent, 624 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1927. Appearance, new. Prose. Correct. Complete. Lithographed.

This small tract, though bearing the same name, is quite distinct from the work noticed under the last preceding number. It is one of several which constitute a group by themselves, and comprise supplementary rules regarding particular topics of grammar. Some of them are very old; others, comparatively recent. Kaiyaṭa calls the authors of some of the oldest *púrvácháryás* or 'former teachers,' and Patanjali quotes them under the name of *A'cháryas*, meaning, probably, 'old grammarians.' The word पूर्व्वसूत्र, equivalent to पूर्व्वेषां सूत्र, is sometimes used to denote a Vártika Sútra. Colebrooke records the names of Vyághra-bhúti and Vyághra-páda as authors of some Vártikas; and Goldstücker, in his work on Páṇini, has mentioned the names of a variety of Vártikas availed of by Patanjali in his emendations of the Vártikas of Kátyáyana, such as Bháradvájíyás, Saunágás, Váḍavás, Kunára-Váḍavas, Kuni, Saurabhagavat, &c., (p. 90). Kaiyaṭa, in his gloss on I, I, 75: says, 'that Patanjali follows the opinion of Kuṇi, भाष्यकारस्तु कुणिदर्शनमश्रियत् ॥ Bohtlingk also quotes the same in Vol. II. p. IV. कुणिना प्राक्पदसमाचार्य्यनिर्द्देशार्थे. Some Vártikas are said to be delivered by the A'pisálas, and the I'shṭis of Patanjali are sometimes spoken of as

Vártikas. Wherefore Goldstücker, speaking of the Káriká́s (1, p. 93,) says: "To assign these verses to one author, would be as erroneous as to speak of one author of the Vártikas." And in regard to the dates of the authors recorded by Patanjali, he says (p. 91,) "They must have lived before Patanjali and after Kátyáyana;" which would confine the whole host of them within the short period of 130 years from the year 250 to 120 B. C. Bharadvája is mentioned by Páṇini, and his followers the Bháradvájíyás must have come after him. Some even are inclined to derive *Vártika* from *Vártá* tradition, and to explain a *Vártika Sútra* to be a traditional rule of immemorial antiquity. Dr. Bohtlingk, (vol. II. p. iv.), would have some of the Vártikas of the Bháradvájíyás and A'pisálás to be anterior to Páṇini's Sútras, when he says, 'dass die grammatische Terminologie bei den Vorgängern unseres Grammatikers, zum Theil wenigstens dieselb gewesen ist.' To which of these authors the work under notice is to be ascribed, if to any of them, and not to a modern author, I cannot ascertain.

Beginning. अन्तरम्बहिर्योगोपसङ्ख्यानयोः अपुरीति वक्तव्यं । वा प्रकरणे तीयस्य ङित्सु उपसङ्ख्यानं ।

End. अस्फोटि हलममीति वक्तव्यं । रामशिवौ सह युष्माकं ।

Colophon. इत्यष्टमाध्याये चतुर्थश्चरणः । इति वार्त्तिकपाठः समाप्तः ॥

Subject. पाणिनेरष्टाध्यायस्य पादचतुष्टयान्तर्गतसूत्रविशेषाणां संशोधनं ।

Authors quoted. सूत्रकारोऽनुक्तः । सङ्ग्रहकारः वर्द्धमानमिश्रः । मूद्राकारः गोपीनाथपाठकः । वार्त्तिककाराः यथा । व्याघ्रपादः, व्याघ्रभूतिः । वाडवः । कुणिः । कुणारवाडवः । भारद्वाजीयाः । सौनागाः । पूर्वाचार्य्याः । आचार्य्याः । व्याडिः । शाकटायनः । वार्य्यायनिः । एवं केचिदन्येऽपरेत्यादिः ॥

Contents. १ अ०, १ चरण, १ सू० । २ च० २ सू० । ३ च० ४ सू० । ४ च० ६ सू० ।
२ अ०, १ च० ८ सू० । २ च० ९ सू० । ३ च० ११ सू० । ४ च० १५ सू० ।
३ अ०, १ च० १७ सू० । २ च० २२ सू० । ३ च० २८ सू० । ४ च० ३४सू० ।
४ अ०, १ च० ३४ सू० । २ च० ४२ सू० । ३ च० ४८ सू० । ४ च० ५२ सू० ।
५ अ०, १ च० ५३ सू० । २ च० ५७ सू० । ३ च० ५९ सू० । ४ च० ६४ सू० ।
६ अ०, १ च० ६९ सू० । २ च० ७४ सू० । ३ च० ७५ सू० । ४ च० ८१ सू० ।
७ अ०, १ च० ८४ सू० । २ च० ८५ सू० । ३ च० ८८ सू० । ४ च० ९१ सू० ।
८ अ०, १ च० ९३ सू० । २ च० ९५ सू० । ३ च० १०० सू० । ४ च० १०२ सू० ।

No. 440. (4) वैयाकरणभूषणसारः ।

VAIYA'KARAṆA-BHU'SHAṆA-SA'RA.

Substance, country-made yellow paper 4to. Folia, 50. Lines on each page, 24 to 26. Extent, 1250 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Generally correct. Complete.

An abridgement of the *Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa*, called also for the sake of distinction *Vrihat Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa*, or for brevity's sake the *Bhúshaṇa* only. By Koṇḍa Bhaṭṭa. The original work, says Colebrooke in his list of Sanskrit grammars, 'is on the syntax and philosophy of grammatical structure ;" and the abridgement under inspection, is noticed by Dr. Aufrecht in No. 402 of his Catalogue under the eighth or philosophical school of Sanskrit grammar. It treats, as mentioned in the introductory distich, of the substance of grammatical science according to the exposition of the *Mahábháshya* of Patanjali given in the *Sabda Kaustubha* commentary of Baṭṭoji Dikshita.

फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः । तत्र निर्णीत एवार्थः सङ्क्षेपेणेह कथ्यते ॥

The author describes Patanjali to be the father of the philosophy of grammar, which this epitome of his work has served to illustrate. The words फनि and शेष are here used for Patanjali.

अशेषभूषादातारमपि सर्वेश्वरं गुरुं । श्रीमद्भूषणसारेण भूषये शेषभूषणं ॥

Koṇḍa Bhaṭṭa misspelt into Kolu Bhaṭṭa on page 24, was son of Rangoji, incorrectly spelt in this MS. Rangáji, and, as Aufrecht says, a nephew of Bhaṭtojí *(Bhaṭṭojis fratris filius = S. bhrátri putra)*. This abridgement has two commentaries; the *Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa-sára-darpaṇa*, alias *Bhúshaṇa-sara-darpaṇa*, and the *Laghu-bhúshaṇa-kánti*. It is said that the original work of Koṇḍa Bhaṭṭa enjoys the light of two commentaries, namely, of the *Bhúshana-ṭiká* and of the *Bhúshana-kánti*. All these works belong to Páṇini's school, whence *sphoṭa váda*, the philosophy of grammar is denominated *Pánini darsana* 'the philosophy of Páṇini.' This abridgement treats of the general subjects of grammar, according to the description given of it by Dr. Aufrecht. "*Koṇḍa bhaṭṭa hoc libello e majore opere suo excerpto, generalem grammaticae partem exponit, eamque de sermonis partium significatione et usu agit.*" Again, '*Hace epitome distichis* 72 *constat, anush-*

tubh metro scriptis, quibus commentarius additus est, auctori ipsi tributus.' Its contents are, viz., 1. *De radicibus et verbis;* 2. *de singulorum temporum differentia;* 3. *de casibus;* 4. *de nominum thematis* (*prátipadikas*) 5. *de compositione;* 6. *de relatione, quae inter vocabula et notiones iis expressas intercedit;* 7. *de negatione;* 8. *particulas, aequae ac prepositiones, significativas, sive sententiae tenorem modificantes, esse;* 9. *de suffixis, quibus status abstractus indicatur;* 10. *de derivatis relativis;* 11. *numerorum species expressa;* 12. *de verborum;* 13. *de gerundi et infinitivi;* 14. *Sphotae, de conceptione ideali quae, prolato sono articulato, in mente prorumpens quasi gignitur.*

Beginning. लक्ष्मीनारायणं नौमि गौरीरमणरूपिणं ।
स्फोटरूपं जगत्सर्व्वं यत्र एतद्विवर्त्तते ॥ १ ॥
(स्फोटरूपं यतः सर्व्वं जगदेतद्विवर्त्तते) इत्यपि पाठान्तरं ।
अशेषफलदातारं भवाब्धितरणे तरिं ।
शेषाशेषार्थलाभार्थं प्रार्थये शेषभूषणं ॥ २ ॥
पाणिन्यादिमुनीन् प्रणम्य पितरं रङ्गोजिभट्टाभिधं
द्वैतध्वान्तनिवारणैकफलिकां पुम्भाववाग्देवतां ॥ ३ ॥
लुप्तं गौतमजैमिनीयवचनव्याख्यातृभिर्दूषितान्
सिद्धान्तानुपपत्तिभिः प्रकटये तेषां वचो दूषये ॥ ४ ॥
फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः ।
हृतफणिस्मरणरूपमङ्गलं शिष्यशिक्षादिः ॥

End. अशेषभूषादातारमपि सर्व्वेश्वरं गुरुं ।
श्रीमद्भूषणसारेण भूषये शेषभूषणं ॥

Colophon. इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणेत्यादिरङ्गोजिभट्टात्मजकोण्डभट्ट-
कृतवैयाकरणभूषणसारे स्फोटवादः ।

Subject. शब्दकौस्तुभानुयायिलकारसुप्नामसमासशब्दशक्तिनञ्निपातभावप्रत्ययसङ्ख्या-
विवक्षास्फोटवादानामर्थनिरूपणं ।

Contents. आदौ तिङन्तार्थनिरूपणं । पृ० १—४ । ततो लकारविशेषार्थनिरूपणं । स० १—२४ । पृ० ५—१७ । ततः सुबर्थनिरूपणं । स० २५ । पृ० १७—२१ । ततो नामार्थनिर्णयः । स० २६—२७ । पृ० २२—२४ । ततः शब्दशक्तिनिर्णयः । स० २८—३० । पृ० २४—३४ । ततो नञर्थनिर्णयः । स० ३१—४० । पृ० ३४—३५ । निपातानां द्योतकत्वादिनिर्णयः । स० ४१—४७ । पृ० ३५—३८ ।

भावप्रत्ययार्थनिर्णयः । स० ४८—५० । पृ० ३८—४० । ततः सङ्ख्याविवक्षानिर्णयः । स० ५७—५८ । पृ० ४२—४४ । स्फोटवादः । स० ५९—७० । पृ० ४५—५० ॥

Citation. वैयाकरणभूषणं । भर्तृहरिवाक्यप्रदीपः । कैयटः । काव्यप्रकाशः । वाचस्पतिकल्पतरुः ।

No. 402. वैयाकरणसर्व्वस्वं । मुद्रितं ।

VAIYÁKARAṆA SARVASYA.

Substance, country-made paper. Octavo. 2 Vols. Printed. Folia, 1247. Character, Nágara. Date, 1731, Sáka. Appearance, decayed. Prose. Correct. Complete.

An elaborate digest of the principles of Sanskrit grammar, compiled by Dharanídhara and Kás'ínátha, and published under the patronage of Colebrooke, in Samvat 1866 = A. D. 1813 at Calcutta. It has the eight chapters of Páṇini for its text, and embodies in its explanation of his aphorisms, the Vrittis of Kátyáyana, the Bháshyas of Patanjali, the additions of Siddhánt-kaumudí, the Kásiká Vritti commentary, and in fact every branch of grammatical literature, whether appertaining to the Vedic or the later language. It gives in their proper places full lists of Páṇini's *ganas* or classes of nouns and verbs, with quotations of the ancient Vártikas, Kárikás, and authorities of most of the grammarians of Páṇini's school. The subjects treated herein comprise all the ten categories of grammatical erudition noticed at length by Müller and in Goldstücker's Páṇini : *viz.*, the *Sikshá*, *Prátisákhya*, *Nirukta*, and *Phiṭsútras*, relating to the accentuation and anomalies of the Vedic language; as also the *Sútras*, *Kárikás*, *Paribháshás*, *Vártikas*, *Bháshyas*, and *Bháshyeshṭis*, applying to the classical Sanskrit. There are also frequent references made in it to the *Siddhántas* and *Manjúshás* treating of the philosophical structure of the language, as likewise to the *Vádárthas*, or logical disquisition of words and sentences. The edition is out of print, and the work is rare.

Beginning. येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥

— — — — —

तत्रादौ पाणिनिमुनेः शब्दशास्त्रप्रवृत्तिनिदानानि महेश्वरप्रसादलब्धानि ढक्कानिनादनिःसृतानि १४ शिवसूत्राणि ।

End. तत्र यथासङ्ख्यं षष्ठां विधृतानां स्थाने षडादेशसंहता भवन्तीति सिद्धमिष्टमिति कैयटः । इति ६८ सूत्राणि ८ । ४ । १ भाष्ये व्याख्यातानि ।

Colophon. इति सूत्रपाठादनुक्रमव्याख्यायां वैयाकरणसर्व्वस्वाभिधायां अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः । सम्पूर्णेयं पाणिनिसूत्रवृत्तिः ।

Author's name, &c.
देशे श्रीमति वङ्गनाम्नि नगरे श्रीकालिकत्ताभिधे
श्रीमन्नामसरोरुहकः कोलब्रुकसाहेवदत्ताज्ञया ।
प्रारब्धं धरणीधरेण विदुषा व्याख्यानकं पाणिनेः
सूत्राणां समनुक्रमेण च महाभाष्येण तट्टीकया ॥

Authorities cited.
कौमुद्यापि च काशिकासहितया संयुक्तकं वार्त्तिकैः
तद्वत् सर्व्वगणैः सहैव च परिभाषेष्टिभिर्म्मिश्रितं ।
मूढानां द्रुतबोधदश्च सुमहत् सर्व्वोपकारक्षमं
काशीनाथ इतीरितो बुधवरः पूर्णं चकाराथ तत् ॥

Date of the work.
गौरीपुत्रमुखर्त्तुनागधरणीसंवत्सरे विक्रमे । १८६९ ।
भूवैश्वानरसप्तचन्द्रकमिते शाके तपस्ये सिते ॥ १७३१ ॥

Subject. पाणिन्यष्टाध्यायसूत्राणि सवार्त्तिकभाष्यकारिकापरिभाषेष्टिकौमुदीकाशिकादि-प्रमाणानि ।

Nos. 559. 457. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी ।

VAIYÁKARAṈA SIDDHÁNTA KAUMUDÍ.

No. 559. Substance, country-made paper. MS. 2 Vols. Leaves, 215 and 253 = 468. Lines on a page, 13—15. Extent, 8,000 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat. 1861. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

No. 457. Substance, country-made paper. Printed. 1 Volume. Folia, 251. Character, Nágara. Date, Samvat. 1868, Sáka, 1733. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A digest of Pāṇini's aphorisms. By Bhaṭṭoji Díkshita. It follows the plan of the *Prakriyá-Kaumudí*, a grammar by Rámachandra Áchárya, in which Páṇini's rules are used, but his arrangement is changed. The P. K. with its triple scholia of the *Prasáda* by Viṭṭhala Áchárya, the *Tattvachandra* by Jayanta, and its abridgement by Krishṇa Paṇḍita are all extant to this day. The *Vaiyákaraṇa Siddhánta Kaumudí* is very extensively read in the North Western Provinces, and also in some parts of Bengal. It has been printed several times, and has a host of commentaries. The oldest commentary, is the *Praudha Manoramá* by the author himself. The second is the *Tattvabodhiní* of Jinendra Sarasvatí. The third is the *S'abdendu-s'ekhara* with its abridgement, the *Laghu S'abdendu-s'ekhara*, by Nágojí Bhaṭṭa. The fourth is the *Vaiyákaraṇa-siddhánta-ratnákara*, (Nos. 320 and 307) by Rámakrishṇa Bhaṭṭa. The fifth is the *Subodhiní* of Jayakrishṇa Bhaṭṭa. The seventh, called *Saralá*, is by Táránátha Váchaspati. These commentaries again are accompanied with four glosses on them, *viz.*, the *S'abdaratna* by Hari Díkshita on the Manoramá; Second, the *Laghu S'abdaratna*, an abridgement of the last; Third, the *Bhávaprakásiká* by Vaidyanátha Páyaguṇḍa, being an exposition of Haridikshita's commentary; and fourth, the *Chidasthimálá* by the said Vaidyanátha, being a commentary on the abridged gloss of Náges'a. There are also four abridgements of the S. K. and the Manoramá, *viz.*, the *Madhya*, *Laghu* and *Sára Kaumudís* by Varadarája, and the *Madhya Manoramá*, an abridgement of Bhattoji's *Manoramá* by Ráma Sármá.

Beginning. मुनित्रयं नमस्कृत्य तदुक्तीः परिभाव्य च ।

पूर्व्वार्द्धं । वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीयं विरच्यते ॥

अ इ उ णित्यादीनि माहेश्वराणि सूत्राणि ॥

परार्द्धं । श्रीभार्ग्गवीचरणैर्गुणौर्मन्दरविभिरद्दिवं ।

तोद्धूयमानोऽप्यगुणो विभुर्विजयतेतरां ॥

पूर्व्वार्द्धे कथितास्तुर्य्यपञ्चमाध्यायवर्त्तिनः ।

प्रत्यया अथ कथ्यन्ते तृतीयाध्यायगोचराः ॥

वैदिकप्र०। छन्दसि पुनर्व्वस्वोरेकवचनं । द्वयोरेकवचनं वा स्यात् । पुनर्व्वसुर्नक्षत्रं । पुनर्व्वसू वा । लोके तु द्विवचनमेव ॥

End. इत्यर्द्धं सङ्कर्षणवासुदेवौ । अभिव्यक्तौ शाश्वतधर्म्मवेत्यर्थः ।

पूर्व्वार्द्धं । लोपविभाषाद्वयमपि छन्दसिष्यते । इति द्विरुक्तप्रक्रिया ॥

परार्द्धं । इत्थं लौकिकशब्दानां दिङ्मात्रमिह दर्शितं ।
विस्तरस्तु यथाशास्त्रं दर्शितः शब्दकौस्तुभे ॥
भट्टोजिदीक्षितकृतिः सैषा सिद्धान्तकौमुदी ।
प्रीत्यै भूयाद्भगवतोर्भवानीविश्वनाथयोः ॥

वैदिकप्र० । कृत्याश्च । करणाधिकरणयोर्ल्युट् । सर्व्वादीनि सर्व्वनामानि । स्वरार्थेयं विस्तरी ॥

Colophon. इति श्रीमद्भट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यां उत्तरार्द्धं कृदन्तं समाप्तं ।

Subject. पाणिनिसूत्राणां यथाधिकारनिबन्धनं ।

Contents. आदौ उच्चारणस्थानानि प० १ । ततः स्थानप्रयत्नविवेकः । २ सञ्ज्ञाप्रकरणं । परिभाषा । अच्सन्धिः । हल्सन्धिः । विसर्गसन्धिः । स्वादिसन्धिः । शब्दसञ्ज्ञा । अजन्तपुंलिङ्गाः । अजन्तस्त्रीलिङ्गाः । अजन्तनपुंसकलिङ्गाः । हलन्तपुंलिङ्गाः । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः । हलन्तनपुंसकं । अव्ययप्रकरणं । स्त्रीप्रत्ययाः । कारकप्र० । कृत्यप्र० । कृत्प्र० । विभक्त्यर्थः । ततः समासप्रकरणं । अव्ययीभावः । तत्पुरुषः । बहुव्रीहिः । द्वन्द्वः । एकशेषः । सर्व्वसमासशेषः । समासान्ताः । अलुक्समासः । समासाश्रयविधयः १० । १४ । तद्धिताध्यायः । तत्रापत्यार्थकाः । चातुरर्थिकाः । शैषिकाः । प्राग्दीव्यतीयाः । ठगधिकारः । प्राग्दिव्यतीयादिः । तद्धितान्ताः । द्विरुक्तप्रक्रिया । इति प्रथमार्द्धं ।
ततो २ द्वितीयाध्यायः । तत्रादौ तिङन्तप्रकरणं । भ्वादिः । अदादिः । जुहोत्यादिः । दिवादिः । स्वादिः । तुदादिः । रुधादिः । तनादिः । क्र्यादिः । चुरादिः । णिजन्ताः । सनन्ताः । यङन्ताः । यङ्लुगन्ताः । नामधातवः । कण्ड्वादयः । प्रत्ययमाला । आत्मनेपदीयाः । परस्मैपदीयाः । भावकर्म्म । कर्म्मकर्तृप्रकरणं । लकारार्थाः । इति द्वितीयभागः ।
ततस्तृतीयभागे वैदिकप्रकरणानि । इति उत्तरार्द्धं ॥

Nos. 303. 1521. वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषा सटीका, वा वैयाकरणलघुसिद्धान्तमञ्जूषा ।

VAIYÁKARAṆA-SIDDHÁNTA-MANJU'SHÁ *alias* LAGHU-SIDDHÁNTA-MANJU'SHÁ.

No. 303. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 114, Lines on each page, 15—25. Extent, 2,500 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Incorrect. Incomplete.

No. 1521. Substance, country-made white and yellow paper intermixed, 12 × 15 inches. Folia, 380. Lines on each page, 8. Extent, 7,600 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1906. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A philosophical grammar according to Páṇini's system. By Náges'a *alias* Nágoji Bhaṭṭa, surnamed Upádhyáya; son of S'iva Bhaṭṭa by Satí, disciple of Hari Díkshita, Ráma-ráma, and Raghuráma, and protege of a prince named Ráma, ruler of Sringavera in the Deccan. As elsewhere said there are two works extant of the name of *Vaiyakaraṇa-siddhánta-manjúshá*, of which one is an abridgment of the other. The abridgment is indicated by the prefix Laghu. Colebrooke, speaking of the original work, says, "It is on syntax and philosophy of grammatical structure," and that the abridgement *(laghu siddhánta manjúshá)* had been made by the author himself. Aufrecht has placed it in the list of *Grammatica philosophica*, next to the *Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa-sára* of Koṇḍa Bhaṭṭa, with which it agrees in many respects, except that it is more abstruse than the other. The author says in his peroration that he derived his knowledge of the doctrine of *Sphota váda* or articulate sounds from the sage Sphoṭáyana (स्फोटायन ऋषेर्मतं) a grammarian anterior to Páṇini, and cited by him. The doctrine of logotheism, however, passes under the name of Páṇini-darsana, both in the *Sarva-dars'ana-sangraha* of Mádhava Ácharya, as well as in its translation by Paṇḍita Jayanáráyaṇa. The commentary attached to the text is called the *Manjúsha-kunchiká*, *vulgo Kunchí*, *Hindi*, *kunji*, and expresses on the whole, as Aufrecht has it, '*clavis ad aperiendum arcam aptae.*' It is written by Kṛishṇa Mitra, son of Rámasevaka, and grandson of Devidatta. There is another commentary on it, called the

Manjúshávritti, by the celebrated Vaidyanátha Páyagunḍa. *Sphoṭa váda*, the subject of these treatises, is according to its derivation, the science of significant sounds or words, as the Nyáya says स्फुटत्यर्थो यस्मात् स स्फोटः। These sounds are of three kinds, *viz.*, letters, words, and sentences : वर्णस्फोटः शब्दस्फोटः वाक्यस्फोटस्तु त्रिविधः। But the Nyáya acknowledges *s'abdasphoṭa* only to the utter exclusion of the two others, while Náges'a maintains the significancy of *vákya* or sententious speech only, for the communication of our thoughts ; thus, तत्र वाक्यस्फोटमुख्यः लोके तथैवार्थबोधकात्। All these, as also the philosophy of Jaimini, maintain the eternity of significant terms, as शब्दोऽयोनित्वात् स च नित्यः. The writer of the *Kunchíká* goes farther to prove the divine nature of speech, शब्दो ब्रह्म or a pure logotheism from the Sruti शब्दो ह्यासीत् स एव ब्रह्म।

Beginning of both Nos. नागेशभट्टविदुषा नत्वा साम्बशिवं लघु।
वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषैषा विरच्यते॥
तत्र वाक्यस्फोटो मुख्यः लोके तस्यैवार्थबोधकत्वात्।
तेनैवार्थसमाप्तेश्च तदुक्तं न्यायभाष्यकृता॥ इत्यादिः॥

Beginning of the tíká. मञ्जूषाकुञ्चिकाशिल्पशब्दब्रह्मसमुन्नयः।
दिश दिशेति दिश्माशा (?) शर्म्म शाश्वतिकं परं॥
नागेशेति भटतीति भट्टः वाग्मी भट् परिभाषणे तन्प्रत्ययः।

End of No. 303. तद्व्यवस्था वेत्युक्तं ? हरिणा। (भर्तृहरिणेति)
विशेषदर्शनं यत्र क्रिया तत्र व्यवस्थिता॥
क्रियाव्यवस्था त्वन्येषां शब्दैरेव प्रकल्पितेति॥

End of No. 1521. अधीत्य फणिभाष्यादि सुधीन्द्रहरिदीक्षितात्।
न्यायतन्त्रं रामरामात् वदादि रघुरामतः॥ +

Peroration. याचकानां कल्पतरोः अरिकक्षहुताशनात्।
शृङ्गवेरपुराधीशात् रामतो लब्धजीविकः॥
वैयाकरणनागेशस्फोटायनऋषेर्मतं।
परिष्कृतोक्तवाक्येन प्रीयतामुमया शिवः॥
इढस्तर्कोऽस्य नाभ्यास इति चिन्त्यं न पण्डितः।
इशदोऽपि हि सन्तीर्णाः पयधौ रामयोगतः॥

End of tíká. ग्रन्थकारस्तु कर्म्मभावनिष्ठफलत्वं कर्म्मत्रियत्वमिति वक्ष्यति ॥

Colophon of No. 303. • • •

Ditto of No. 1521. श्रीमदुपाध्यायोपनामकसतीशर्म्मअभिनवभट्टसुतनाम्नेमहता वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषाख्ये स्फोटकान्तः ॥

Subject. वर्णपदवाक्यानां स्फोटार्थनिरूपणं ।

No. 243. व्याकारदीपिका ।

VYA'KA'RA-DI'PIKA'.

Substance, country-made yellow paper. Royal 4to. Character, Bengalí. Date, ? Appearance, new. Prose. Generally correct. Complete.

Part I.	Pages 73.	Lines on a page, 25.	S'lokas 1825.
Part II.	Pages 61.	Lines on a page, 25.	S'lokas 1350.
Part III.	Pages 51.	Lines on a page, 25.	S'lokas, 1275.
Part IV.	Pages 108.	Lines on a page, 25.	S'lokas, 2525.
Part V.	Pages 85.	Lines on a page, 25.	S'lokas, 2125.
Part VI.	Pages 75.	Lines on a page, 25.	S'lokas, 1875.
Part VII.	Pages 61.	Lines on a page, 25.	S'lokas, 2100.

This is one of the two admirable *Ṭippanís*, extant on the seven chapters of Goyíchandra's commentary on the seven books of the *Sankshipta-sára* grammar of Kramadís'vara. By Nyáyapanchánana as the author was surnamed;—his original name being lost under the glory of his title.* The other gloss, of equal merit, on the commentary of Goyichandra, is the *Ṭippaní* of Abhiráma Vidyálankára. Colebrooke notices another exposition of Goyíchandra by Vańsívadana, but no account of it is given by any subsequent bibliographer, nor does any copy of the same exist in this or any known library to enable one

* The colophon to the third chapter on Kridantapáda, has the words "púrva-grámi-kula-kalá-nidhi," *i. e.* Nyáyapanchánana was the luminary of a family living in a village on the east; and that he was son of Vidyávinoda, are the words in the exordium.

to determine the respective merits of these three expositions of Goyíchandra's learned commentary. The present set, however, suffices for all that is necessary to be known regarding the Sankshiptasára School.

The first part of this volume contains a gloss on the first chapter of the commentary as well as of the text relating to the rules for the permutations of letters.

The second part, containing the rules for the declensions of nouns, serves as a gloss on the sixth chapter of the text and its commentary by Goyíchandra.

The third part consists of a dissertation on the government of the cases, treated of in the fifth chapter of the aforesaid text and its commentary.

The fourth part of this volume is an exposition of the seventh chapter of the original, treating of compound words, epithets, and polysynthetic terms.

The fifth part, concerning the formations of derivative words, both by metathesis as well as additional suffixes, forms a gloss on the fourth chapter of the grammar.

The sixth part, relating the inflections and conjugations of verbs, is an exposition of the second chapter of the original.

The seventh and last part, treating about the formation of verbal and participial nouns, answers to an illustration of the third part of the work.

The text of Kramadís'vara consists of eight books like the eight chapters of Pánini, but the last being chiefly devoted to Prákrit, is omitted to be explained by most of the scholiasts on this grammar. So says Aufrecht, "Octavum librum, hucusque in Bibliothecis Anglicis desideratum, grammaticam Prákriticam continuisse, inter omnes constat."[2]

The editor of this work possesses a commentary on the 8th book of Kramadis'vara, but he has not been able, after twenty years' search, to find Goyichandra's commentary on it.

१।—सन्धिपादटिप्पनी ॥ १ ॥

Beginning. नत्वा श्रीहरिचरणं कृत्वा वै शरणं पितुः पदञ्च ।
विमलधियां हितजननी क्रियते व्याकारदीपिका यत्नात् ॥
कोऽपि न्यायपुराणकाव्यनिचयालङ्कारवैशेषिक-
व्याकारश्रुतिनाटकस्मृतिमुखविद्याविनोदः स्थितः ।

तत्पुत्रस्य विचारनिर्मलमतेः श्रीन्यायपञ्चानन-
स्योत्पन्नं सुधियो विधाय विमलां दृष्टिं पश्यन्तु चावं स्थितां ॥
सुगमं निमदेन गम्यते शिशुभिर्दुर्गममेव तत्त्वतः ।
निरवोधमतः प्रयत्नतः परिसङ्गृह्य च इत्तिटीकायाः ॥
अनधीत्य शब्दशास्त्रं योऽन्यच्छास्त्रं समीहते ज्ञातुं ।
सोऽन्धेः पदानि गमयति निश्चिताश्चितले चिरं प्रयातस्य ॥
ग्रन्थारम्भे ग्रन्थकृत्मङ्गलाचरणमित्यादिः ।

End. क्वचित् सन्धिपरितेन तै चाते चन्ते इत्यादि नित्यसन्धेर्वैकप्रसिद्धत्वात् विकल्पेनो-दाहरणं दर्शयति । वधौ नवलामित्यचाप्येवं । वायुपत्रे वर्गद्वतीयाभावः । वानरस्थलनवलानुवर्णावित्यर्थः । व्यवस्थितविभाषया । स्लोकार्द्धान्तस्थितस्य स्लोकान्तस्थितस्य वर्णस्य सन्धिर्न भवत्येव ।

Colophon. इति न्यायपञ्चाननकृतायां व्याकारदीपिकायां प्रथमः सन्धिपादः ।

२।—सुबन्तपादटिप्पनी ॥ ६ ॥

Beginning. वामभागे सुसद्धामं दक्षिणे लक्ष्मणान्वितं ।
नीलोत्पलदलश्यामं श्रीरामं प्रणमाम्यहं ॥
उक्तस्य सुप्प्रत्ययस्य कार्य्यार्थं सुबन्तपादमारभमाणो अपादीनां अकारादिप्रसक्तौ सर्व्वोपसङ्ग्राहकं सूत्रमाह ।

End. प्रियाद्यामिति टीकायां सखीप्रकृतिदीर्घादिति मुर्नेश्च इत्यादिः ।

Colophon. श्रीरामं विशिष्टविनयं विद्वज्जनं प्रीणितं ।
सुतेवाय मती सती श्रीमान् प्रशिष्टः स्वयं ॥

व्याकारे क्रमदीश्वरेण रचितं श्रीबन्दि(जुमुर)

विरचिते पादस्तु षष्ठो गतः ।

३।—कारकटिप्पनी ॥ ५ ॥

Beginning. क्रिया । ननु प्रकृतिप्रत्ययादिविभागपरिकल्पना शब्दशास्त्रं तद्भिन्नत्वात् । इत्यादिः ।

End. वार्त्तिकस्यायं स्लोकः सोऽत्र अवचारार्थं इत्तिकृता निबद्ध इत्यर्थः । इत्यादिः ।

Colophon. इति पूर्व्वग्रामकुलकश्रीनिमिरामदेवोपाध्यायश्रीविद्याविनोदात्मजश्रीन्यायपञ्चा-ननकृतायां व्याकारदीपिकायां कारकपादः समाप्तः ।

Subject. सङ्क्षिप्तसारधृतकारकसूत्राणामर्थविवृतिः ।

Contents. अनवच्छिन्नाः विषयभेदाः ।

---

४ ।—समासटिप्पनी ॥ ७ ॥

Beginning. क्रमप्राप्तं समासपादमारिप्सुः प्रधानत्वात् तत्पुरुषलक्षणमादौ निबध्नाति ॥

End. गोयीचन्द्रवचःप्रमादवचनव्याख्यां सकौतूहलात् ।
स्वातन्त्र्येण पथि प्रकल्पनपरां के के न वा कुर्व्वते ।
अत्रास्माकमतीवयत्नविचिताट्टीकानुसारीरिमाः ।
पूर्व्वाचार्य्य यथा विभागरचिताः शृण्वन्तु वाचो बुधाः ॥

Subject. सङ्क्षिप्तसारटीकाधृतसमासपादसामर्थविवरणं ।

Contents. विषयाविभक्ताः । परिच्छेदाभावश्च ।

---

५ ।—तद्धितटिप्पनी ॥ ४ ॥

Beginning. मात्नो । तद्धितप्रत्ययेषु विधातव्येषु ङमादीनां अर्थान्तरविहितत्वेनाप्रत्यासन्नत्वात् स्वरक्रमाच्च प्रथममाह ।

End. चरणश्च गोचश्चेति द्वन्द्वस्तत्तद्वाचकं नामेति शाकपार्थिवादित्वात् समासः ग्रन्थप्रपञ्चभीत्या न बहु निबद्धम् ।

Colophon. इति पूर्व्वग्रामिकुलकमलानिधिविद्याविनोदात्मजश्रीन्यायपञ्चाननविरचितायां व्याकारदीपिकायां चतुर्थस्तद्धितपादः ।

Subject. सङ्क्षिप्तसारव्याकरणधृततद्धितसूत्राणामर्थेत्यादिः ।

Contents. अध्यायापरिच्छेदस्तथा विषयभेदाभावश्च ।

---

६ ।—तिङन्तटिप्पनी ॥ २ ॥

Beginning. लक्ष्मीलक्षणलक्ष्मा को विष्णुलक्षणलक्षितः ।
अभिरामः सदारामः श्रीरामो रमतां हृदि ॥
वर्त्तमानकालमधिकृत्य भूतभविष्यतोर्निरूप्यत्वेन प्रधानत्वाद् वर्त्तमानकालजन्यं लट्प्रत्ययं प्रथममुपन्यस्यति ।

End. खण्डितावशिष्टस्य परिसमाप्तिवाक्यं भणितिश्च न विद्यते ।

मतान्तरमाह। अथ वेति। अनकर्म्मकर्मकारि भवति कर्म्मवत् कर्म्मकर्त्तेति। एवं करणेन कीदृक् कार्य्यमपि स्यात्। अन्यथा लूयते केदारेण स्वयमेवेति।

Colophon. ◦ ◦ ◦ ◦ ◦ ◦

Subject. षड्विंशसारस्वततिङन्तस्यैकदेशव्याख्यार्थकथनं।

Contents. नानाध्यायच्छेदः न चापि विषयभेदो विद्यते।

७।—कृदन्तटिप्पनी॥ ३॥

Beginning. तिङ्प्रत्ययं समाप्य कृत्प्रत्ययं प्रक्रममाण इत्यादिः।

End. कृत्वादिति स्वभावेत्यादि इत्यादित्यादौ यथोक्तं तद्व्याख्यातमेवेति।

Colophon. इति पूर्व्वग्रामकुलकलानिधिश्रीन्यायपञ्चाननेन कृते व्याख्यासारे कृतीयः कृदन्तपादः।

Subject. षड्विंशसारस्वतकृदन्तसूत्राणामर्थविवृतिः।

Contents. अध्यायपरिच्छिन्नाध्यायस्तथाभिन्नं विषयादिकं।

No. 669. 670. (3-4.) शब्दकौस्तुभः।

S'ABDA-KAUSTUBHA.

No. 669. Substance, country-made paper, 11 × 4¾ inches. Folia, 200 — 30 = 170. Lines on each page, 10. Extent, 4760 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Correct. Imperfect.

No. 670 (3). Substance, country-made paper, 10 × 4 inches. Folia 35. Lines on each page, 13—16. Extent, 1400 sl'okas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Correct. Incomplete.

No. 670 (4). Substance, country-made paper, 12 × 4 inches. Folia, 207. Lines on each page, 10. Extent, 6245 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose. Correct. Incomplete.

A perpetual commentary on Páṇini's Grammar, founded on ancient Bháshyas and Glosses. By Bhaṭṭojí Díkshita, son of Lakshmídhara, and father of Bhánují Díkshita. The author left this work incomplete. It is described by Colebrooke as posterior to the author's *Vritti-saṅgraha*. It may be properly called a *Bháshya-saṅgraha*, or collection

of the critical expositions of Páṇini's aphorisms contained in the Mahábháshya of Patanjali, as it is said in the exordium of the text फणिभाषित भाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः । or as Aufrecht says, "*Auctor præcipue Mahábháshya usus est, eandemque operis in partes diurnas (áhnika) partitionem sequitur* (p. 160.)" It embodies also the logical deductions *(Siddhántas)* made by Bhartrihari and other critics from the great commentary, among whom Bhartrihari alone is mentioned by name, श्रीभर्तृहरिमुख्यांश्च सिद्धान्तस्थापकान् बुधान् ।

The S'abda-kaustubha has a commentary on it called the *Prabhá* by Vaidyanátha (see ante, page 15). Of the three copies of the *S'abda-kaustubha* described above, No. 669 wants thirty leaves at the beginning, and ends in the ninth section (Áhnika) of the first chapter of the first book. No. 670 (3) contains only two sections of the first chapter of the first book. No. 670 (4) is a complete copy of all the nine *áhnikas* of the first chapter of the first book.

Beginning of Nos. 670. (3 & 4.)
विश्वेशं सच्चिदानन्दं वन्देऽहं योऽखिलं जगत् ।
चरीकर्त्ति बरीभर्त्ति संजरीहर्त्ति लीलया ॥
नमस्कुर्वे जगद्वन्द्यं पाणिन्यादिमुनित्रयं ।
श्रीभर्तृहरिमुख्यांश्च सिद्धान्तस्थापकान् बुधान् ॥
नत्वा लक्ष्मीधरं तातं सुमनोवृन्दवन्दितं ।
फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभमुद्धरे ॥
परिभाव्य बहून् पन्थान् योऽर्कैः क्लेशेन लभ्यते ।
तमञ्जसमनायासादितो गृह्णीत सज्जनाः ॥
समर्प्य लक्ष्मीरमणे भक्त्या श्रीशब्दकौस्तुभं ।
भट्टोजिभट्टो जनुषः साफल्यं लब्धुमीहते ॥
प्रेक्षावत्प्रवृत्तये व्याकरणस्य विषयं भगवान् भाष्यकारः प्रादर्शयत् । अथ शब्दानुशासनमिति ।

Do. of No. 669. वृद्धिरादैचि । आकार ऐकार औकारश्च वृद्धिसंज्ञः स्यादित्यादिः ।

End of No. 670 (3). योऽस्यादिरितिनिर्देशेन प्रथमस्य गुणानां भेदकत्वेन चरमस्य समाधानस्य च सूपपादत्वादिति दिक् ।
इति श्रीशब्दकौस्तुभे प्रथमाध्यायस्य प्रथमपादे द्वितीयाह्निकं ।

Do. of Nos. 669 & 670 (4). एतच्च विशेषणं वाहीकं गामश्वमित्यादावुपयोक्ष्यते इति सर्व्वं सुस्थं ।

Colophon of Nos. 669 & 670.(4). इति श्रीविद्वन्मुकुटरत्नस्य लक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजिभट्टेन कृते शब्दकौस्तुभे प्रथमाध्यायस्य प्रथमपादे नवाह्निकं पादश्चायं समाप्तः ।

Subject. पाणिनिसूत्रप्रथमाध्यायप्रथमपादस्य नवाह्निकान्तर्गतानां सूत्राणां भाष्यानुमतपक्षप्रदर्शनपूर्वकव्याख्यानं ।

Remark. एतट्टीकायाष्टीका वैद्यनाथपायगुण्डविरचिता प्रभाख्या द्रष्टव्या ॥

No. 245. (2) शब्दघोषा वा शब्दसाध्यप्रयोगः ।

S'ABDA-GHOSHA ALIAS S'ABDA-SÁDHYA-PRAYOGA.

Substance, country-made reddish paper, 4to. Folia, 35. Lines on each page, 28. Extent, 1155 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A work on accidents or declensions of nouns and pronouns of all terminations according to the rules of the Kátantra grammar. By Ramánátha Chakravartí. There are many such treatises illustrative of the inflections in almost all the leading Sanskrit grammars. They relate to particular parts of Etymology, such as the *suvanta*, *tinanta*, *káraka* and the *samása* chapters. The *S'abda-sádhana* and *S'abda-sádhana-vyákarana* are two well-known tracts on the declensions of nouns. The *S'ubanta-prakarana* is a work of this class current in Nepal. The *Dhátu-ghosha* and *Dhátu-rúpavali* on the conjugations of verbs, and the *Káraka* and *Sámasa Chakras* relate to modifications of the cases of nouns and compound words. The *Káraka-vichára* (No. 281 Government MS.) illustrates the rules of the Sankshiptasára grammar.

Beginning. अथाकारान्ताः । रामः रामौ रामा इत्यादयः ।

End. तर्हि कथमेतन्नकारस्य णेदं नित्याकल्पनात् इत्यत्र वदतेरिति टीकाग्रन्थेन मध्यवृद् व्यरविषयकमिति बोध्यं ।

Colophon. इति रमानाथचक्रवर्त्तिविरचितः शब्दसाध्यप्रयोगः समाप्तः ॥

Subject. सर्व्वप्रकारान्तस्वरान्तपुंस्त्रीनपुंसकशब्दानां सर्व्वविभक्तौ सुबन्तरूपसाधनं ।

Contents. आदौ स्वरान्ताः ।—अकारान्ता रामादयः पृ० १ । अकारान्तसर्व्वनामसर्व्वः । तत् स्त्री नपुंसकञ्च पृ० २ । यतिसर्व्वादिः पृ० २ । अन्यान्यतरादिः २ । पूर्व्वादिः । अस्मादिः । त्रीयन्ताः ४ । कालार्थकमासशब्दः । पादश्चाग्रपादादिः । पूम् इव् इतनादिः । विश्व अहादिः । किलालपादयः । अथ आकारान्ता-

हाहादयः । तत्र इकारान्तपुंस्त्रीक्लीबानि पृ० ५। उकारान्ताः ९। ईकारान्ताः ९। ऊकारान्ताः ११। ऋकारान्ताः १२। दीर्घान्ताः १४। ऌकारान्ताः १५। सन्ध्यक्षरान्ताः।

ततो हलन्ता यथा।—कान्ताः १६। खान्ताः। गान्ताः १६। घान्ताः। चवर्गान्ताः १७। आन्ताः १९। टवर्गान्ताः १९। तान्ताः १९। थान्ताः दान्ताश्च २१। अत्र युष्मदस्मदादिः २२। धान्ताः २२। नान्ताः २२। पान्ताः २७। फान्ताः। बान्ताः। भान्ताः। मान्ताश्च २७। यान्ताः २०। रान्ताः २१। लान्ताः २२। वान्ताः २२। शान्ताः २२। मूर्द्धण्यषान्ताः २२। दन्त्यसान्ताः २२। चन्द्रमस् अनस् विद्वस् महस् आदयः २४। हकारान्ताः २४॥

No. 327. (3) शीघ्रबोधः।

S'ÍGHRA-BODHA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Folia, 23. Lines on each page, 24—27. Extent, 812 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1877. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A modern primer distinct from the systematic works of the different schools of Sanskrit grammar, and independent of the terminology and technicalities peculiar to them. By S'ivaprasáda. It treats of the ordinary subjects of Sanskrit grammar, without any formula of expression whereby the school to which the author belonged can be discovered. There is every reason, however, from the general manner of treating the subjects, and the final verse before the colophon विद्या विवादाय धनं मदायेत्यादिः that the author was a native of Várendrabhúmi and a student of the Kátantra school. There are several independent modern grammars of this sort, among which it is hard to resolve any to its fundamental system except those of Bharata Mallika, which are evidently based upon the principles of the *Mugdhabodha* of Vopadeva. Some of the best known are the *A's'ubodha* (No. 449 of the Notices of S. MSS.); the *Ulká* mentioned by Colebrooke to be an independent grammar by an anonymous writer; the *Drutabodha* and *Prasiddhapada-bodha* of Bharata Mallika; the *S'addhabodha* of *Rámes'vara* with its commentary by the author; the *Laghubodha*, the *Divya* and the *Padávalí* by anonymous writers; the *Kárikávalí*, a grammar in verse by

Rámanaráyaṇa ; the *Prabodha-prakás'a* by Balaráma ; the *Rúpamálá* by Vimala Sarasvatí ; the *Jnánámrita* by Kás'is'vara ; and the *Chaitanyámrita* with its commentary. The subjects of *Síghrabodha* are, terminology ; permutations of letters ; indeclinables ; feminine terminations ; verbs and their inflections ; verbal nouns ; government of cases ; compound and derivative words.

Beginning. श्रीशं वन्दे ।—अ इ उ ऋ ऌ ए ऐ ओ औ ह य व र लेत्याद्या सञ्ज्ञाः ।

End. विद्याविवादाय जनो जगत्यां ग्रन्थानधीते खलु पाणिनीयान् ।
विवच्चवः संस्कृतभारतीये प्रयोगसिद्धिञ्च पठन्त्विमन्ते ॥

Colophon. इति श्रीमद्गुरुनाथपदारविन्दद्वन्द्वार्पितचेतःशिवप्रसादकृते शीघ्रबोधे तद्धितप्रकरणं सम्पूर्णं ॥

Subject. सञ्ज्ञासन्धिसुबन्तस्त्रीत्वतिङन्तकृदन्तकारकसमासतद्धितानां विवरणानि ।

Date. रविभूमिसुतवैक्रमाब्दे चिंशद्दिनोने विजयाभिधाने ।
तिथा चि? वर्षेण शिवप्रसादोऽहे खीत् विरच्येति च शीघ्रबोधं ॥

Contents. आदौ सञ्ज्ञापादः प० १ । ततः स्वरसन्धिः १—२ । ततो व्यञ्जनसन्धिः २ । विसर्गसन्धिः ३ । स्वरान्तपुंलिङ्गपादः ३—४ । स्वरान्तस्त्रीलिङ्गपादः ४ । स्वरान्तनपुंसकलिङ्गः ४ । हलन्तपुंलिङ्गपादः ५ । हलन्तस्त्रीलिङ्गपादः ६ । हलन्तनपुंसकलिङ्गः ६ । अव्ययपादः ७ । स्त्रीप्रत्ययाः ७ । ततो आख्यातप्रक्रिया प० ८—१८ । कृदन्तप्रक्रिया १८ । कृत्यप्रक्रिया १९ । ततः कारकं १९ । समासः २० । ततस्तद्धितप्रक्रिया २१—२२ ॥

No. 670 (1.) षट्कारकविवेचनं ।

SHAṬ-KÁRAKA-VIVECHANA.

Substance, country-made paper, 10 × 4 inches. Folia, 38. Lines on each page, 7. Letters in a line, 40. Extent, 964 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

This small treatise on the disquisition of the six cases, is but a part of a larger work, the Sabdártha-sára-manjarí. By Bhavánanda Siddhántavágís'a. It does not belong to any of the popular schools of grammar in any part of India, but appertains to the *Vádártha* or *Grammatica philosophica* reckoned as the eighth school by Aufrecht.

The author is the well known writer of the Anumána-dídhiti-ṭíká, a commentary on Raghunátha's grand work on logical inferences; but it is his S'abda-sára-manjarí, a work on dialectics, from which this fragment is extracted for a critical knowledge of the relation of cases. The S'abdártha-sára-manjarí by Jaya-Krishna S'armá, (No. 927, Notices of S. MSS.) is altogether different from the work of the same name referred to above. The former is a grammar on the syntactical arrangement of words only, while the latter treats of the relations subsisting between the words in a sentence. And as logic is conversant about language, it considers the nature of the subject and its predicate, the agreement or disagreement of the terms of complex ideas, and the relations which the terms of a proposition bear to one another. The sixfold relations of terms indicated by the six cases in grammar, have been largely discussed in several logical works passing under the name of *Káraka-váda*, for which reason works on *Vádártha*, or philosophy of grammar, are often included in the department of Nyáya.

Beginning. श्रीकृष्णचरणौ नत्वा कारकाद्यर्थनिर्णयः ।
श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन वितन्यते ॥
तत्र क्रियानिमित्तत्वं कारकत्वमिति सामान्यलक्षणं । सम्प्रदानादेरनुमतिप्रका-
शनद्वारैव तण्डुलादेः सम्पादनद्वारा सम्बन्धिनोऽपि क्रियानिमित्तत्वेन चैत्रस्य
पचतीत्यादौ चैत्रादावतिव्याप्तेः ।

End. यत्र च धर्मेण धर्मान्तरं नियतं सामानाधिकरण्येन प्रतिपाद्यते तत्र सप्त-
मीति सूत्रार्थः । यस्य क्रियया अन्यस्य क्रियान्तरं लक्ष्यत इति व्याख्यानन्तु
शाब्दिकानां प्रायिकमिति । एवमन्यत्राप्यूह्यं ॥

Colophon. इति शब्दार्थसारमञ्जर्यां भवानन्दसिद्धान्तवागीशविरचितं षट्कारकविवेचनं ।

Subject. षट्कारकाणां सामान्यविशेषलक्षणं कारकाद्यर्थान्वयबोधनियमश्च ।

Contents. निर्दिष्टविषयाः ॥

Nos. 431. (1.) सङ्क्षिप्तसारव्याकरणं ।

SANKSHIPTASÁRA VYÁKARAṆA.

Substance, country-made yellow paper. Royal 4to Folia, 291. Lines on each page 26. Extent, 7,130 s'lokas. Character, Bengali. Date ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

This is the text-book of one of the ten ancient schools of grammar. Aufrecht makes it anterior to the sixth school of Vopadeva, but Colebrooke places it, evidently erroneously, next to the Mugdhabodha. Both of these systems are current in Bengal, the one in Rádha or west, and the other in Gauda on both sides of the Bhágirathí river. Its aphorisms were written by Pandita Kramadís'vara of unknown parentage and nativity. Jumaranandi, represented as a lord of lords (rájádhirájá), revised it and annexed the *vrittis* which make the aphorisms intelligible, whence it is sometimes styled *Jaumura*. The students of the Mugdhabodha are accustomed to ridicule the author as a Jugi or Jolá, and deride Jumaranandi, the revisor, as one of the weaver caste. They also detract from the merit of the work on account of its tedious verbosity, and want of that strict and rigorous method of reasoning which characterises the Mugdhabodha. Dr. Aufrecht, however, is inclined to think the contrary, and gives both Kramadís'vara and Jumaranandi the credit of right reasoning and erudition above all other popular grammarians. He says (No. 388 of his Calalogue): "*Inter grammaticas populares hic Kramadís'varæ et Júmaranandinis liber doctissimus videtur.*" One may be apt to suppose from the title of the work that it is an epitome or abridgement of some larger grammar. But it is not so; it is thrice as large as the Mugdhabodha, and smaller only than Pánini, of which it means to give an abstract by rejecting all its overburthening scholiums. So says Aufrecht '*Abjectis etenim longe plurimis scholae Paniniyae impedimentis et argutiis nihilominus res grammaticas plene et delucide exposuerunt.*" Kramadís'vara seems to have composed this grammar on the model of Bhartrihari's gloss on the Mahábháshya, and his Vákya-pradípa, and to have illustrated every part of it with examples from his grammatical poem of Bhatti. So Aufrecht in ibidem, "*Nonnulla exempla, quibus temporum et modorum usus explicatur, e Bhatti Kávya desumta sunt.*" The Sankshiptasára has not the advantage of that vast number of glosses upon glosses and subsidiary treatises which explain and illustrate Pánini, Kátantra, and Mugdhabodha, but it is not entirely devoid of them like most of the isolated grammars of modern times. It has Jumuranandi in the first place for its reviser (जुमुरनन्दि परिशोधिता इति:) and writer of a supplement (जुमुरनन्दि परिशोधितभागात् परिशिष्टमस्ति यत्किंचित् *Júmaranandinis additamenta parisishta.* (Vide Auf. Cat. No. 393). It has Goyíchandra for its commentator *(tíkákára)* and annotator *(prakírnaka)* of the

ninth chapter, which says तत् सम्पूर्णं कुरुते गोयीचन्द्र प्रकीर्णया वृत्त्या । Then follow the expositions of the said commentary by Vidyálaṅkára, Nyáyapañchánana and Vańs'ivadana. Colebrooke mentions some other commentaries on the Saṇkshiptasára, such as the Durghaṭa-ghaṭaná, and those by Gopála Chakravartí and others. Treatises appertaining to particular topics of this grammar, as the *S'abdaghosha*, *Dháṭughosha*, &c., are also well known.

Beginning. शिवं प्रणम्य सर्व्वेशं सर्व्वभाषासुलक्षणं ।
संक्षिप्तसारमाचष्टे पण्डितः क्रमदीश्वरः ॥
इडिरादैआराद्वैषोऽक्षः । अक्षःस्थाने अत् एच् आर् आल् इत्येते आदेशाः क्रमः ।

End. तिङन्ता इतरे शब्दाः कृद्भिः सर्व्वे प्रसाधिताः ।
समासतद्धिताभ्याञ्च विकारं नापि साधयेत् ॥
यस्मिन् देशे प्रसिद्धा ये प्रयोक्तव्या हि तत्र ते ।
अप्रसिद्धाश्च ये शब्दाः बोध्याः ग्रन्थपरस्परे ॥

Colophon. इति श्रीक्रमदीश्वरकृते संक्षिप्तसारे महाराजाधिराजश्रीजूमरनन्दिपरिशोधितकृच्छेषोनादिपादः समाप्तः ।

Beginning परिशिष्टं
of Chap. IX. जूमरनन्दिपरिशोधितभागात् परिशिष्टमस्ति यत् किञ्चित् ।
तत् सम्पूर्णं कुरुते गोयीचन्द्रः प्रकीर्णया वृत्त्या ॥
स्त्रीपुभ्यां नञ् तद्द्वन्द्वादौ । तद्द्वन्द्वादयो यावन्त एवार्था प्रागुक्ताः ॥

End. पुनः स्त्रियामात् ततोऽल्पादौ के कृते ह्रस्वः तदा उक्तपुंस्कस्यैव आकारस्य स्थाने अकारे कृते विकल्पस्याभावात् नित्यमस्त्विका ।

Colophon. इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रविरचितं जूमरनन्दिपरिशोधितवृत्तौ यत्किञ्चित् परिशिष्टं तद्धितपादस्य समाप्तं ॥

Subject. व्याकरणविषयीभूतसन्ध्यवधिउणादिपर्य्यन्ताष्टपादाः परिशिष्टपादश्च ।
१ पा० सन्धिः पृ० १—१७ । २ पा० तिङन्तः १७—५९ । ३ पा० कृदन्तः ५९—९१ । ४ पा० तद्धितः ८४—१०२ । ५ कारकपादः १२०—१३३ । ६ सुबन्तपादः १३३—१५४ । ७ समासपादः १५४—१८३ । ८ उणादिपादः १८३—२१६ । ९ परिशिष्टप्रकीर्णवृत्तिः पृ० २१७—२९१ ॥

Nos. 430 & 413. सङ्क्षिप्तसारटीका ।

SAṄKSHIPTASÁRA-ṬÍKÁ.

No. 430. Substance, country-made yellow paper. 4to. 2 Vols. each. in 2 Parts. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

Vol. I. Part I. Pages, 71. Lines on a page, 31—33. Extent, 2,500 s'lokas.

Vol. I. Part II. Pages, 135. Lines on a page, 30—32. Extent, 4350 s'lokas.

Vol. II. Part I. Pages 75. Lines on a page, 28. Extent, 2,100 s'lokas.

Vol. II. Part II. Pages 91. Lines on a page, 30—32. Extent, 2,820 s'lokas.

No. 413. Vol. III. Substance, country-made yellow paper. 4to. In 4 Parts. Pages, 292. Lines on a page, 30—31. Extent, s'lokas? Character, Bengali. Date, ? Prose. Complete.

A commentary on the Saṅkshiptasára grammar of Kramadís'vara. By Goyichandra, surnamed Authásanika, which, says Aufrecht in No. 389, " quod utrum patronymicon an ordinis religiosi titulus sit, nescio." This work contains the seven chapters of Goyichandra's commentary on the eight books or *pádas* of the text, leaving the last book, treating of Prákrit grammar, uncommented. Goyichandra wrote a chapter on *Prakírṇa vritti* or miscellaneous subjects in addition to the *Parisishta* supplement of Jumaranandi, which is here wanting, and also on the Unádis. The subjects of the different parts are described below.

Part I. *Sandhi-ṭiká* treats of the transmutation of letters on their coalition with others according to the general and particular laws of euphony. The euphonetic rules for the mutation of tripthongs, as also those for the junction of complex and quadruple consonants, are by far the most recondite part of this grammar, more so than in any other of the current systems of orthography in Bengal. Part II. The second part, called the *Tinnanta-ṭíká*, treats about the inflections of verbs in all their different conjugations, and varieties of simple and compound forms of moods and voices. The confused manner of conjugating simple and derivative verbs togéther under the same personal and tensual terminations

has created so much perplexity in this grammar, that it is in consequence frequently superseded by the lucid order of the Mugdhabodha even in western Bengal. The first part of the second Volume contains the third division of this work, called the *Kridanta-ṭíká*, consisting of suffixes for the formation of verbal nouns from inflected and simple roots. The second part of the second volume is composed of the fourth chapter of this work treating of *Taddhita* suffixes for the formation of derivative nouns from nominal themes or *prátipadikas*, either primitive or derived from verbs.

No. 413 contains the third volume of Goyichandra's commentary. It comprises four parts, and a supplement of two leaves consisting of the Páribhásháв.

The first part of this volume contains the fifth chapter of the work, *Káraka-ṭíká*, treating of the different cases, their governments and the governing powers of verbs and indeclinable words.

The second part is devoted to the *Suvanta-ṭíká*, the sixth chapter, treating about the declensions of all nouns, adnouns and pronouns ending in vowels or consonants, as also of all aptots, diptots, &c. in the language.

The third part embraces the seventh and last chapter of the commentary, and is called the *Samása-tíká* treating about the formation of compound words in their various forms.

The fourth part comprises the *Káraka-ṭippani* or annotations on the government of cases by Abhiráma Sarvavidyálankára. The family name of the author was Gayaghaṭṭa. This learned disquisition into the nature and Government of the cases of nouns and pronouns is so replete with logical reasoning, that it is carefully studied by the pupils of other schools of grammar for qualifying themselves in scholastic argumentation.

The last part of this volume consists of an addendum of four pages, containing 127 *Paribháshá* sútras, collected by Goyíchandra, as necessary for the true application of the rules or aphorisms of Kramadís'vara, and for the explanation of the Sútra-vrittis. These original maxims of ancient grammarians are given only in their original form, and require a further commentary or gloss for their explanation and illustration.

सं० ४३० । १ खण्डः । १ भागः । संक्षिप्तसारसन्धिटीका । १ ॥

Beginning. हरिहरहिरण्यगर्भान् नत्वा हेरम्बमम्बिकाञ्च गुरुं ।
संक्षिप्तसारटीकां गोयीचन्द्रः स्फुटां कुरुते ॥ इत्यादिः ॥
शिवमित्यादिः । सर्व्वज्ञं शिवं प्रणम्य सर्व्वभाषासु संस्कृतप्राकृतपैशाच्यादिषु
संक्षिप्तसारलक्षणं क्रमदीश्वरनामा पण्डित आचष्टे ब्रवीतीत्यादिः ।
वर्णानां द्रुततरोच्चारणं सन्धिरिति प्रामृष्टं । तद्युक्तमाह, सन्धिरित्यादि
एकपदे नित्यमेव द्रुततरोच्चारणादित्यादिः ।

End. पक्षे द्रुततरोच्चारणाभावः । ओश्च इति चादेशो न भवति । एवं वनं
तिष्ठति दुःखं यातीत्यादौ वा अनुस्वारः ।

Colophon. इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रविरचितायां संक्षिप्तसारटीकायां वृत्तौ प्रथम-
सन्धिटीका समाप्ता ।

Subject. संक्षिप्तसारव्याकरणस्थसन्धिपादस्यार्थविवृतिः ॥

Contents. स्वरसन्धिहलसन्धिविसर्गसन्धिभेदाः न कृताः ।

सं० ४३० । १ खण्डः । २ भागः । संक्षिप्तसारतिङन्तटीका । २ ॥

Beginning. धातोः । तिङादि मध्यइत्यन्तं लुप्तप्रथमाबहुवचनान्तं छन्दोवत् सूत्राणि भवन्ति
छन्दसि विभक्तिलोप इति ।

End. पूर्व्वलक्षणस्थाने एतल्लक्षणमित्येके प्रयोजकनिकन्तानामिति श्रिञो ग्रुञश्च
कर्म्मकर्त्तरि इण् न भवति । उदश्रिश्रियत इति । अण् इयादेशो द्विरुक्तिः ॥

Colophon. इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रकृतायां जुमरनन्दिवृत्तिटीकायां द्वितीयस्तिङन्त-
पादः समाप्तः ॥

Subject. संक्षिप्तसारव्याकरणस्थतिङन्तपादस्थसूत्राणामर्थकथनं ।
अविच्छिन्नविषयाः तथा मूलानुयायिव्याख्याचैतोः मूलानुक्रमणिका द्रष्टव्या ।

सं० ४३० । २ खण्डः । १ भागः । संक्षिप्तसारकृदन्तपादटीका । ३ ॥

Beginning. विधिरतिदेशः । मध्याधिकारश्चायं । अत एव ग्रहमानौ भवतः । तौ लघु-
वृद्ध्यातिदिश्येते कृत्यञ्चुकौ च तौ कृदित्ययमधिकारश्चेति चतुर्व्विधं वाक्यं

दृश्यते । क्तेत्यादौ धातोरित्यधिकारात् । अत्र विशेषानभिधानात् अविशेषा-
दिति त्रिषु लिङ्गेषु इत्यत्रापि सम्बध्यते । यत्र तु लिङ्गविशेषविधानं । तत्र
लिङ्गविशेषमेवाभिधास्यति ।

End. ननु विशेषविहितत्वात् अपेक्षितविधित्वाच्च दीर्घं कृते तुगेव न प्राप्नोतीति
किं प्रतिषेधेन सत्यं कृतं मन्दधियां झटिति प्रत्ययार्थं ।

Colophon. इति वादीन्द्रचक्रचूडामणिश्रीमदीश्वरकृते संक्षिप्तसारे महाराजश्रीजुमर-
नन्दिपरिशोधितवृत्तौ श्रीमद्गोयीचन्द्रविरचितटीकायां तृतीयः कृदन्तपादः
समाप्तः ।

Subject. संक्षिप्तसारस्य कृदन्तपादस्य टीका ।

Contents. अध्यायो विषयभेदो वा न दृश्यते ।

सं० ४३० । २ खण्डः । २ भागः । संक्षिप्तसारतद्धितटीका ॥ ४ ॥

Beginning. नाम्नो । धातूनां निकादीनाञ्च स्त्रियां इत्यभावात् परिशिष्यात् नाम्न एव
लभ्यते । तथापि नाम्न इति कृतं स्पष्टार्थं । न्यायलभ्यो हि शब्दार्थः स्पष्टो
भवति । इत्यादिः ।

End. ऋत्विगर्थः ऋत्विगभिधायकाद्ब्राह्मणशब्दात्तद्भावक्रिययोस्त्वभवति । पूर्व-
सूत्रेण ईयप्राप्ते विधानं तेनेति कृतं ताप्रत्ययनिरासार्थं । ऋत्विगर्थनिषेधात्
ब्राह्मणपर्य्यायात् ब्रह्मत्वं ब्रह्मतेति भवति ।

Colophon. इत्यौत्वासनिकश्रीगोयीचन्द्रकृतायां संक्षिप्तसारटीकायां चतुर्थस्तद्धितपादः
समाप्तः ।

Subject. प्रागुक्तमूलव्याकरणस्थतद्धितपादस्य आनुपूर्व्विका टीका ।

Contents. तत्रादौ स्त्रीत्वपादस्ततस्तद्धितपादः ।

१ । स्त्रीत्वपादः । पृ० १ अवधि २० पर्य्यन्तं ।

तदादिर्यथा । अजा । स्त्रियां वर्त्तमानस्य नाम्नोऽआदेशत्परे तद्धितसञ्ज्ञक आ-
द्भवति । अजेति पचादित्वात् अः । इत्यादिः ।

तदन्तं यथा । सुभ्रावीति शोभनो भ्रातरो यस्याः सा सुभ्रावी । भ्रातुर्न सुता-
विति प्रतिषेधात् कादिस्वरादेरिति को न भवति । अतिभवती । अति-
राज्ञीत्यादावपि अप्रधानार्थत्वाद्भवति ।

१ । तद्धितपादः । पृ० १० अवधि पृ० ९१ पर्य्यन्तं ।
तत्रादिर्यथा । ठन् । तद् इत्यादौ ठिकणं वक्ष्यति । तस्मात् प्राग् येऽर्था वाच्या
ते तद्धितादयः । तेष्वयमौत्सर्गिकष्ठन् । इत्यादिः ।
तदन्तं यथा । ब्रह्मोद्भाद्दोऽध्यर्युब्राह्मणच्छन्दसि इत्यादिः ।

स० ४१३ । १ भागः । सङ्क्षिप्तसारकारकपादटीका ॥ ५ ॥

Beginning. क्रिया नाम इत्यधिकारात् कर्मादिसञ्ज्ञा नाम एव । अतः पश्यन् मृगो
धावतीत्यादौ कर्त्तृत्वमुद्दिश्यादिना कर्मादिसञ्ज्ञा वाशङ्कनीया अविज्ञातायां
क्रियायां तत्र मुख्यत्वं न ज्ञायते । इत्यादिः ।

End. सूत्रे या पञ्चमी सा तस्मादुत्तरे इत्यर्थे क्वचिद् प्रकरणात् चेलादौ च सूत्रे या
सप्तमी सा तस्मिन् परे तस्मिन् वाच्ये तस्मिन् मध्ये तस्मिन्नुपपदे क्वचिद् प्रकरणा-
दधिकरणादौ च ।

Colophon. इत्यौत्यार्णनिकमहापण्डितश्रीगोयीचन्द्रविरचितायां सङ्क्षिप्तसारटीकायां
कारकपादः समाप्तः ।

Subject. कौमरव्याकरणीय ५ माध्यायकारकपादस्य टीका यथा ।

Contents. प्रथमादिविभक्तिक्रमेण कर्माद्यधिकरणान्तषट्कारकविवरणं ॥

स० ४१३ । २ भागः । सङ्क्षिप्तसारसुबन्तपादटीका ॥ ६ ॥

Beginning. नित्यानां पदानां प्रतिपत्त्यर्थं प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनं शास्त्रेण क्रियते ।
तत्राधिकमक्षरं पदसिद्धौ यत्र स्थितं तस्य किं प्रयोजनं ?
अत आह पदसिद्धौ यत्र स्थितं तच्छिकार्थमिति तस्य सुप्तिखीयते ॥

End. सर्व्वशास्त्रनिबन्धस्य एतदेव मतमिति स्पष्टार्थमुदाहरणानि दर्श्यन्ते, प्रियाष्टः
प्रियाष्टौ प्रियाष्टाः । प्रियाष्टा प्रियाष्टाभ्यां प्रियाष्टाभिरित्यादिः ।

Colophon. इति श्रीगोयीचन्द्रविरचितायां षष्ठसुबन्तपादः समाप्तः ॥

Subject. सङ्क्षिप्तसारव्याकरणोक्तप्रबन्धसन्तसुबन्तशब्दसाधनसूत्रादीनामर्थः ।

Contents. अत्र विषयभेदेनापि समस्तकाण्डितौनादिकसामासिकप्रत्ययान्तशब्दानां साध-
नसूत्राणां सार्थोदाहरणानि दर्शितानि ॥

सं० ४१३ । ३ भागः । संक्षिप्तसारसमासपादटीका । ० ॥

Beginning. नामाधिकारो विवृत एव सुबन्तपादस्यानन्तरमुक्तः । सन्निहितत्वात् समासविधानं तदेवापेक्षते इत्यादिः । नञित्येतत्तु प्रथमैकवचनान्तं समस्यते विभक्त्यन्तरस्यैवाभावात् तथा चोक्तं लिङ्गसङ्ख्याविनिर्मुक्तात् सुः पदत्वार्थमव्ययात् । इत्यत आह सुबन्तेन सह नञसत्पुरुष इत्यादिः ॥

End. विमलतरविज्ञानं दृष्टोपदिष्टपदसमुद्राणां नास्त्येव मन्दबुद्धीनां । पुनस्तद्-पदवत्सरलासमर्थानां उद्देशमात्रार्थज्ञापनार्थमिदं ॥

नित्यैकस्थविश्वरूपप्रदर्शनच्छिन्नसन्देहं ।

हरिमिव परिचिन्तयत व्याकरणमिदं मुदे सुधियः ।

Colophon. इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रविरचितायां कुमरनन्दिष्टगिटीकायां सप्तमः समासपादः समाप्तः ॥

Subject. क्रमदीश्वरीयसङ्क्षिप्तसारव्याकरणस्य समासपादस्यार्थविवरणं ।

Contents. नञ्तत्पुरुषावधि बहुव्रीह्यन्तं विषयादिकमविभक्तमेव ॥

No. 413. Part (4.) संक्षिप्तसारकारकटिप्पनी ।

SAŃKSHIPTASARA-KARAKA-ṬIPPANI.

A gloss on the commentary of Goyichandra on the Sańkshiptasára grammar of Kramadís'vara. By Ubhiráma Vidyálankára or Sarvavidyálankára, of the family of Gayaghaṭṭa. The other gloss on Goyíchandra's scholium, called the 'Vyákára dípiká' of Nyáyapánchanana, has been noticed on page 125. There are some others such as those of Vańsivadana, and Gopála Chakravartí enumerated by Colebrooke. The treatise under inspection, contains only the author's exposition of the fifth chapter of the commentary and text on *Káraka*. The governing powers in Sanskrit are as numerous as those in the *awámil* in Arabic, and the syntaxes in other classical languages, and the government of cases has therefore to be treated at some length in every elementary grammar. But a philosophical discussion regarding our thoughts and expressions, and the logical relation subsisting between them are subjects which are usually reserved for a higher branch of study—the *Kárakaváda*, *Káfiah*, *Shareh mulla*, &c., a knowledge of which is essential to grammatical erudition. Vidyálankára has so ably combined both the grammar and logic of casual governments in this gloss,

that it is simply for this reason that this part of the work alone is often studied by pupils of other schools who have a desire to master the subject without undertaking the difficulty of a due course of logical studies.

Beginning. विचितनर्कितादपि नात्रः कर्त्तादिसञ्ज्ञाविधानपूर्व्वकं प्रथमादेव भक्तिविधानार्थं तद्धितपादानन्तरं कारकपादमारभमानः । कारकेषु मुख्यत्वात् कर्त्तृलक्षणं प्रथममभिदधाति ॥

End. क्रिया । ननु प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनया· शब्दसाधुत्वप्रतिपादकस्यास्य व्याकरणत्वे सञ्ज्ञासूत्रस्य कथं व्याकरणत्वं । तदुक्तमित्यादिः । एवञ्च इत्तो क्वचिद्भावकर्म्मणोरात्मने इति पाठो लिपिकरप्रमाद एव । भावकर्म्मणोरिति पाणिनिसूत्रे आत्मन इत्यस्याभावात् अनुदात्तङित आत्मनेपदमित्यस्यादेवानुवृत्तेः ।

Colophon. इति गयघट्टकुलोद्भवसर्व्वविद्यालङ्कारभट्टाचार्य्यविरचितायां सङ्क्षिप्तसारटिप्पन्यां पञ्चमकारकपादः समाप्तः ॥

Subject. शब्दसम्बन्धस्तथा षट्कारकविचारस्तत्र विषयभेदाभावः ॥

No. 413. Part 5. संक्षिप्तसारपरिभाषासूत्रं ।

SAṄKSHIPTASÁRA PARIBHASHÁ SÚTRA.

This is a collection of the maxims of ancient grammarians received by oral tradition, and applicable to the rules of the Saṅkshiptasára grammar. By Goyíchandra. The paribháshá Sútras have been noticed under MS. No. 327 of this catalogue to form one of the ten categories of grammatical literature, and defined under No. 1479 to be *práchína vyákaraṇa tantre váchakáni*, &c., *i. e.* oral maxims of early grammarians, used as directions for the right interpretation and application of the rules of every grammar. The work under inspection contains 127 paribháshá maxims applying to the rules of the Saṅkshiptasára. They are left without any explanation by the compiler on account of their being fully explained by former scholiasts, as Bháshkara, S'íradeva and others. They begin with the rule of prolation or vocalization of semi-vowels *y*, *r*, *l* and *v* into *i*, *r*, *l* and *u*. इग्यणः सम्प्रसारणं corresponding with यणोऽश्चिदिजः of Mugdhabodha, and terminate with the rule for prefixing the particles to the roots as inseparable prepositions after their inflections and conjugations have taken place.

Beginning. व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्नहिसन्देहादलक्षणं। दीर्घीवेवीटां न हि कार्य्य-
निमित्तत्वेन मूयते ॥

End. समासकृत् तद्धितेषु सम्बन्धाभिधानमन्यत्र रूढ्यभिन्नरूपं व्यभिचरति सम्बन्धेभ्यः ॥

Colophon. इति परिभाषासूत्रं समाप्तमिति ॥

Subject. सकलविप्रसारव्याकरणान्तर्गतसन्धिशब्दकारकसमासादीनां नियामक १२० परि-
भाषासूत्राणां विवरणं।

Contents. इग्यनः सम्प्रसारणमित्याद्यवधि पूर्व्वं धातुः साधनेन युज्यते पश्चादुपसर्गेणेति
पर्य्यन्तं ॥

No.. 415. (2) संस्कारसम्मञ्जरी।

SAṄSKÁRA SAMMANJARÍ.

Substance, country-made yellow paper. Royal 8vo. Folia, 101. Lines on each page, 25—27. Letters in a line, 32. Extent, 5050 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Prose. Complete. Not very correct.

A commentary on the Mugdhabodha grammar of Vopadeva Gosvámi. By Madhusúdana, a Brahman *(Vipra)*, scholar (*Bhaṭṭachárya*) of the Cháṭurya family (*chaṭṭa Kulodbhava*). This commentary stands next in reputation to those of Durgádása, S'rírháma Tarkavágísa and Dayaráma Váchaspati. The author has subjoined a long panegyric to this work, but I know no part of the country where this commentary is studied with the text. It is divided into seven chapters (*pádas*), which include all the 50 sections of the text in due order, viz., 1st the Orthography; 2nd Etymology or declensions of nouns; 3rd Syntax or government of cases; 4th of compound words or epithets; 5th of the derivations of nouns; 6th conjugations of verbs; 7th of verbal nouns, adnouns, and participles.

Introduction. Beginning. } सञ्ज्ञाप्रकरणारम्भः। फलवत्यभिहिते कर्मणीत्यादिः।
तत्क्षेपः। अकारमध्ये इकारभावादिरनुचितं। एकार्थावच्छिन्नशब्दसमूहः
पादः।

Beginning. सन्धिप्रारम्भः । सच्चर्णार्थः । कचाकर्षणन्यायेन पूर्व्वप्राप्तिः ।

End. तच्छेषः । गीर्वाणवाणीत्यादिना विरचितं मुग्धबोधव्याकरणं समाप्तं ।

Colophon. सद्वह्जकुलोद्भवश्रीमधुसूदनभट्टाचार्य्यमहाशयसकलगुणनिधानविरचिता मुग्धबोधटीका समाप्ता ।

Author's eulogy on his work. श्रीमत्कृष्णपदारविन्दनामापल्लास्यां कृतायां गीता
टीकाऽशेषविशेषबोधजननी शब्दार्णवैकापणी ।
टीकायां सुधिया बुधैकपतिना कार्द्दम्बिकी रञ्जिनी
विप्रश्रीमधुसूदनेन रचिता संस्कारसम्मञ्जरी ॥
जीयात्कीर्त्तिजितेन्दुकुन्दगरिमा गाम्भीर्य्यशौर्य्यैर्जस-
ख्यायां गर्वितभवविधिगीर्श्वाचस्पतिर्भूतले(?) ।
येनेयं जगति सुरा निवसति रम्यां वरेण्यां गुणैः
श्रीलेनापि मुहुर्मुहुर्हसति च धारेण तेजसीयस(?) ॥
सद्व्याख्यानतरङ्गिनी जनमनःसंचारिणी पावनी
नित्यानन्दविवर्द्धिनी सुरपुरीसञ्चारिणी शोभिनी ।
स्लेषाणि लहरी विधूतकाव्यानि पारम्परा(?)
गङ्गावन्मधुसूदनेन गदिता टीका सदा राजते ॥

Subject. वोपदेवीयमुग्धबोधव्याकरणस्यानुपूर्व्वीटीकैका ।

Contents. मुग्धबोधव्याकरणस्य न्यूनाधिकपद्मामत्यादाः सप्ताध्यायैर्व्याख्याताः ।

Nos. 1411. 1413. समासचक्रं ।

SAMA'SACHAKRA.

No. 1411. Substance, country-made paper, 8 × 4 inches. Folia, 9. Lines on each page, 7. Extent, 126 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

No. 1413. Substance, country-made paper, 10 × 4½ inches. Folia, 4. Lines on each page, 11. Extent, 112 s'lokas, Character, Nágara. Date ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

Rules for the formation of compound terms or words in composition. By an unknown author. These compounds do not consist of verbs conjoined with affixes as in the Indo-European languages (see Bopp's

Comp. Gram. page 1366), or of verbs with prepositional suffixes as in the Turanian, Turkish, Urdu and English languages, but of two or more nouns, whether derived from verbal roots (*Kridantas*) or nominal themes (*prátipadikas*) in the first or last member of the composite term.

The compositions of words, with the combinations of nouns of one case with those of others, the transposition of the members of the compound, and the various euphonic and formative laws by which they are governed, exercise a remarkable influence with the Greek, Latin, Iránian and many Indo-Germanic languages, and tend to endow them with a fecundity and capacity of expressing the most abstruse and complex ideas which is rarely possessed by any other language. "This branch of etymology," says Mr. Forster (in his Essay on Sanskrit Grammar) "is by no means peculiar to the Sanskrit though it has certainly been carried to a greater degree of perfection, and rendered more systematical in it, than in any other language, the Greek itself not excepted, but perhaps not so much from the effort or superior skill of the grammarians, as the happy adaptation of the language itself to the forming of compounds." Elsewhere he observes "Well chosen compounds are not less ornamental and graceful in composition, than necessary to prevent the monotony and harshness which would be occasioned by the frequent recurrence of the same signs of cases, more particularly in Sanskrit, whose characteristic is conciseness, and in which the sentences admit of little variety or arrangement, and which is still further cramped by their general writing in a species of measured prose; they are peculiarly adapted to the rapid and bold flights of oratory; nor are writers in general sparing in the use of them. The native grammarians divide these compounds into six classes, either agreeable to their significations, or the words of which they are compounded." The order of Vopadeva is followed by Bopp, but Forster gives preference to Rámadása's commentary on the same. The method pursued in this work is different from them. Some of the rules relative to these compounds, have relation to the gender of the substantives thereby formed, and some point out the feminine gender of the adjectives; and some are connected with the syntax, and some few refer to, or depend on, the rules relative to the *Taddhita* suffixes. In writing it is optional to use these compounds or not, but they are in general considered more elegant; though when too frequent, they

render the style turgid and abstruse. Of the four kinds of style (Ríti) in works on rhetoric, the Gauḍí is mentioned to abound in compound words more than any other, समासबहुला गौड़ी. Sir W. Jones says he has seen a hundred words thus joined together by *Samása*, and the *Kádambari* of Vánabhaṭṭa presents examples of a continued combination of various kinds of compounds throughout a whole page or leaf. The *Samásanta* suffixes form an important branch of Sanskrit etymology. In the treatise under notice the Dependent *(tatpurusha)* are reckoned first. They are formed of words, whether two substantives, or an adjective and a substantive, the one governed by the other.

Beginning of No. 1411. अथ समासचक्रं लिख्यते । प्रयोगश्चतुर्विधः । सकर्मोकर्मकर्मणि भाव इति भेदात् ।

Do. of No. 1413. प्रयोगस्त्रिविधः । कर्त्तरि कर्म्मणि भावे च । सकर्म्मकाकर्म्मकभेदेन द्विधेत्यादिः ।

End of No. 1411. अव्ययचित्रगाभिसब्दाः पुंलिङ्गे बहुव्रीहौ अकारान्ता भवन्ति । यथा दीर्घसक्थः गवाक्षः उर्णनाभ इत्यादिः ।

Do. of No. 1413. अक्षिसक्थिचित्रगाभिसब्दाः पुंलिङ्गे बहुव्रीहौ अकारान्ता भवन्ति । दीर्घ सक्थि यस्य स दीर्घसक्थ इत्यादिः ।

Subject. समासाश्चतुर्विधास्तत्पुरुषबहुव्रीहिद्वन्द्वाव्ययीभावभेदाः । ते च क्रमात् प्रदर्श्यन्ते इत्यादिः ।

Contents. आदावष्टविधस्तत्पुरुषः । प्रथमातत्पु॰ । द्वितीयातत्पु॰ । तृतीयातत्पु॰ । चतुर्थीतत्पु॰ । पञ्चमीतत्पु॰ । षष्ठीतत्पु॰ । सप्तमीतत्पु॰ । एकदेशितत्पु॰ । नञ् तत्पुरुषश्च ॥

ततः सप्त(नव)धा कर्म्मधारयः । १, विशेषणपूर्व्वपदः । २, विशेष्यपूर्व्वपदः । ३, विशेषणोभयपदः । ४, उपमानपूर्व्वपदः । ५, उपमानोत्तरपदः । ६, उपपदपूर्व्वपदः । ७, सम्भावनापूर्व्वपदः । ८, अवधारणपूर्व्वपदः । ९, मध्यपदलोपी । स च पुनर्बहुविधः तल्लक्षणे द्रष्टव्यः ॥

ततो बहुव्रीहिः । २ द्वितीया बहु॰ । ३ तृतीया बहु॰ । ४र्थी बहु॰ । ५मी बहु॰ । ६ष्ठी बहु॰ । ७मी बहु॰ ।

ततः द्विपदाबहु॰ । बहुपदाबहु॰ । संख्यापूर्व्वपदाबहु॰ । संख्योत्तरपदा । संख्योभयपदा । व्यतिहारी च ॥

ततो द्विरुक्तरालक्षणं । अविकार्थविभवनाश्रुतयः ॥

ततस्त्रिविधद्विगुर्यथा । १, तद्धितार्थद्विगुः । २, उत्तरपदद्विगुः । ३, समाहारद्विगुश्च ॥

ततो द्विधा द्वन्द्वः । समाहारेतरेतरौ । एकशेषश्च ॥

ततस्त्रिविधाव्ययीभावः । १, अव्ययपूर्व्वपदः । २, अव्ययोत्तरपदः । ३, अव्ययोभयपदः ।

ततोऽन्यान्यसमासाः । १, नित्यसमासः । २, अनित्यसमासः । ३, अलुप्समासः । ४, लुप्समासश्च ॥

ततः समासान्तप्रत्ययानां विवरणानि ॥

No. 414. सारमञ्जरी, वा शब्दार्थसारमञ्जरी ।

SA'RA-MAÑJARI' ALIAS S'ABDARTHA SA'RAMAÑJARI'.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Folia, 24. Lines on each page, 23—25. Extent, 1000 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, old. Prose. Incorrect. Complete.

A modern dissertation on the parts of speech, tenses, cases, and compounds, explaining the doctrines of various grammars on logical principles. By Jayakrishna S'armá. There is another work of this name by Bhavánanda.

Beginning. हेरम्बचरणद्वन्द्वं विघ्ननाशकरं परं ।
प्रणम्य जयकृष्णेन क्रियते सारमञ्जरी ॥

तत्र प्रथमतः कालत्रयनिरूपणं । यथा, वर्त्तमानध्वंसप्रतियोगित्वमतीतत्वमित्यादिः ।

End. आलोच्य विविधग्रन्थं विचार्य्य च पुनः पुनः ।
कृतेयं जयकृष्णेन शब्दार्थसारमञ्जरी ॥

Colophon. इति जयकृष्णशर्म्मविरचिता शब्दार्थसारमञ्जरी समाप्ता ।

Subjects. कालत्रयलकारादिशब्दाख्याततद्विशेषार्थशाब्दबोधद्विकर्म्मकषट्कारकसमासानां निरूपणं । एवकारसर्व्वनामपदशक्तीवशब्दादेशविशेषोपसर्गक्त्वाच्प्रत्ययनञर्थवैधहिंसावीप्सासङ्ख्यावाचकशब्दानाञ्च विचारः ॥

Contents. कालत्रयनिरूपणं। लकारादीनां शक्तिनिरूपणं। लकारस्थानीयनिष्ठाख्यातपदवाच्यत्वं। प० १। आख्यातविशेषार्थकथनं २। शाब्दबोधप्रकारः २। तत्र कर्म्मणि भावे च कृत्प्रत्ययार्थौ। स० ४। ततो द्विकर्म्मकविचारः ५। ततः कारकविचारः ६। कर्त्तृकारकलक्षणं ७। क्रियालक्षणं ७। कर्म्मलक्षणं ७। करणलक्षणं ८। सम्प्रदानलक्षणं ८। अपादानलक्षणं ९। अधिकरणलक्षणं १०। समासवादः ११। कर्म्मधारयलक्षणं ११। तत्पुरुषलक्षणं १२। द्विगुलक्षणं १२। बहुव्रीहिलक्षणं। द्वन्द्वलक्षणं १२। अव्ययीभावलक्षणं १४। एवकारविचारः १४। सर्व्वनामपदशक्तिविचारः १४। इवशब्दविचारः १५। उद्देश्यविधेयबोधः १५। उपसर्गविचारः १६। क्त्वाप्रत्ययार्थः १६। नञर्थकथनं १६। वैधहिंसाविचारः १८। पदशक्तिनिरूपणं १८। शाब्दविचारः १९। चतुर्विधलक्षणं २०। इत्यादिलक्षणं २०। वाचकलक्षणं २०। वीप्साविचारः २१। एकादिसङ्ख्यावाचकाः २२॥

No. 673. सारसङ्ग्रहः।

SA'RA-SAÑGRAHA.

Substance, country-made paper, inches. Folia, 45. Lines on each page, 5. . Extent, s'lokas. Character, Bengali ? Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A compendious collection of the aphorisms of *Sankshipta-sára* grammar. By *Pítámbara-S'armá.* It consists of seven chapters, treating respectively of the mutations of nouns, verbs and verbal nouns, derivative nouns, cases and declensions of nouns, and the formation of compound words. The examples are all so formed as to illustrate the history of Ráma, whence it appears that the author was a Rámáite sectarian. This is also evident from his salutation to Ráma and Hanumána in his initial verse.

Beginning. नत्वा रामं हनूमन्तं क्रियते सारसङ्ग्रहः।
बालकाय व्याकरणं श्रीपीताम्बरशर्म्मणा॥

End. समासेऽसमासे स्त्रीलिङ्गपुंलिङ्गक्लीवलिङ्गानि। अमरसिंहे ज्ञातव्यानि॥

Colophon. इति श्रीश्रमद्दीश्वरपण्डितानुमतात् श्रीपीताम्बरशर्म्मविरचितसारसङ्ग्रहे सप्तमः समासपादः समाप्तः॥

Subjects. सन्धितिङन्तकृदन्ततद्धितकारकसुबन्तसमासानां सङ्क्षेपविवरणं ।

Contents. १, सन्धिपादः प० १ । २, तिङन्तपादः प० ५ । ३, कृदन्तपादः १९ । ४, तद्धितपादः २१ । ५, कारकपादः प० २२ । ६, सुबन्तपादः प०२५ । ७, समासपादः २८—४५ ॥

No. 327. (1). सारसिद्धान्तकौमुदी ।

SÁRA-SIDDHÁNTA-KAUMUDÍ.

Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 25. Lines on each page, 23—24. Extent, 800 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sv. 1877. Appearance, old. Prose. Generally correct. Complete.

An abridgement of the Siddhánta Kaumudí of Bhaṭṭoji Díkshita. By Varadarája. This synopsis follows the order of the large, middle, and small S. Kaumudís in the treatment of its subjects, but it is the shortest and is wanting in many particulars given even in the shorter compendium of the Laghu Kaumudí. It is taught to children at Tirhut and Púrniya for their initiation into the rudiments of Sanskrit grammar.

Beginning. नत्वा वरदराजः श्रीपाणिन्यादिमुनित्रयं ।
करोति बालबोधाय सारसिद्धान्तकौमुदीं ॥
अ इ उ णेत्यादीनि सूत्राण्यनादिसञ्ज्ञार्थानि । टकारादि(णकारादि?)ष्वकार उच्चारणार्थः ।

End. अप्युरस्योकाराकारलोपश्च । पाङ्गुड् । अश्रुः । यूनस्तिः । स्त्रियो । युवतिः । इति स्त्रीप्रत्ययाः ।

Colophon. कृता वरदराजश्रीदुर्गातनयसूनुना ।
वेदवेदप्रवेशाय सारसिद्धान्तकौमुदी ॥
सर्व्वशास्त्रप्रवेशाय सार्द्धसप्तशती कृता ॥ ७०० ॥
इति श्रीववविटिष्ठुठिवरदराजभट्टविरचिता सारसिद्धान्तकौमुदी समाप्तिमगमत्॥

Subject. सिद्धान्तकौमुदीस्थसन्धिषड्लिङ्गतिङन्तकृदन्तकारकसमासतद्धितस्त्रीप्रत्ययानां सङ्क्षेपविवरणं ।

Contents. स्वरसन्धिः प० १ । हल्सन्धिः २ । विसर्गसन्धिः ४ । अजन्तपुंलिङ्गाः ४ । अजन्तस्त्रीलिङ्गाः ७ । अजन्तक्लीवलिङ्गाः ८ । हलन्तपुंलिङ्गाः ९ । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः

११ । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः १२ । ततोऽव्ययशब्दाः १२ । ततो भ्वादयः १२ । अदादिः १६ । जुहोत्यादिः १६ । दिवादिः १७ । स्वादिः १७ । तुदादयः १७ । तनादयः १७ । क्र्यादिः १८ । चुरादिः १८ । इति दशगणीयं ॥ ततस्तिङन्तं १८ । कृदन्तं १९ । सुबर्थाः २० । ततः समासः २० । तत्रादौ कर्म्मधारयः २१ । अव्ययीभावः २१ । तत्पुरुषः २२ । बहुव्रीहिः २२ । ततो द्वन्द्वः २३ । ततस्तद्धिताः २४ । ततः स्त्रीप्रत्ययाः २५ ॥

Nos. 252. 414. सारस्वती प्रक्रिया ।

SÁRASVATA-PRAKRIYÁ ALIAS SÁRASVATA SÚTRA *vel* SÁRASVATA VYÁKARAṆA.

No. 252. Substance, English book paper. 4to. Folia, 136. Lines on each page, 10. Extent, 1600 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Incomplete.

No. 414. Substance, country-made yellow paper. Royal 4to. Folia, 68. Letters in a line, 30. Extent, 1600 s'lokas. Character, Bengali. Date, ? Appearance, pretty old. Prose. Generally correct. Complete.

A grammar of the Sanskrit language. By Anubhúti Svarupácharya. It is the text book of the third grammatical school of the Hindus, and is much studied by the bulk of people in the provinces of Behar and Benares. It is attributed, like the early grammars of Páṇini and Kalápa, to a divine personage, Sarasvatí, the goddess of polite literature, who is said to have revealed it to the author, whence it has derived its name *Sárasvata :* इदं सारस्वतं सिद्धं मन्त्रमिवाद्भुतं । The author's receiving the work by inspiration, obtained for him the aforesaid surname (his original name being still unknown) which means "a doctor by intuition," स्वरूपोऽनोऽनुभूत्यादिः. He is reported by a tradition, not unlike that of Dr. Johnson's writing the Rasselas, to have written out the whole work in a week, which favours, as Colebrooke says, 'his pretension of his having received it from the goddess Sarasvatí." It contains 700 rules with the author's *vrittis* or interpretations of them. Nothing is known about the time and place of the author's birth, except that he inhabited the vicinity of Benares, and wrote his book there for the benefit of young students and novices in grammar. So says his commentator Mahídhara, an inhabitant of Benares, (शिवराजधानी) but distinct from the author of the *Vájasaneyí-sañhitá-bháshya.* In order to make the

work useful to juvenile students, the author deviated from the track of Pánini, and pursued the method of Rámachandra, the first methodizer of Pánini's rules, of Vopadeva, and of some other grammarians, in his arrangement of the subjects, division of the book, use of technical terms, suffixes and terminations without the letters indicatory of their accents which apply to the Vaidika language, and are not necessary in Sanskrit. He has referred to the metrical rules (*Káriká)* and their examples from various commentaries on Pánini, and arranged the letters in the order of Vopadeva, with the omission of the terminal letters used by Pánini and Vopadeva for the *pratyáhára* and *samáhára sañjñás*, (प्रत्याहाराः समाहाराः) Dr. Aufrecht has given the following description of it in No. 382: "Sárasvatisútrarum auctor quum grammaticam tironum in usum componere vellet, in rerum dispositione a Pánini differt, eamque fere viam ingressus est, quam Rámachandra, Vopadeva, aliis secuti sunt. Terminis technicis utitur quidem, rarius tamen quam aut schola Páṇiníya aut Vopadeva. Literae auxiliares, ubi adhibentur, pleraeque a Pánini mutuum sumtae, accentum indicantes omissae sunt. The fact of the Sárasvata being simpler than the Mugdhabodha, has led many to think it posterior to Vopadeva's work, and it was the simplicity of its method which recommended it to be the text and basis of Wilkin's Anglo-Sanskrit grammar, which is deemed by many to be the easiest Sanskrit grammar in English; but the opinion seems to be incorrect.

Of the commentaries on the class of Sanskrit grammars to which the Sárasvata belongs only four are enumerated by Colebrooke, *viz.*, the Siddhánta chandriká, the Padachandriká, in which Pánini's rules are also exhibited, the ṭiká of Punyarája, author of a commentary on the *Vákya-pradipa* of Harivrishabha or Bhartrihari on syntax, &c., and another by Mahí Bhaṭṭa *alias* Mahídhara Bhaṭṭa (as in Aufrecht's MS. No. 382) or Mahídásabhaṭṭa (as in the scholia.) "A tolerable knowledge of this grammar," says Martin, in his History of Eastern Bengal, "requires a study of at least some five years," and yet there is almost no up-country durwan either of the Brahman or military caste, that has not a little smattering of the Sárasvata. Making every allowance for holidays, a year should suffice for the work at the rate of three sútras a day. It gives no rules regarding the Vaidic language.

Beginning. प्रणम्य परमात्मानं बालधीवृद्धिसिद्धये ।
सारस्वतीमृजुं कुर्व्वे प्रक्रियां नातिविस्तरां ॥

इन्द्रादयोऽपि यस्यान्तं न ययुः शब्दवारिधेः ।
प्रक्रियान्तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं नरः कथं ॥
तत्र तावत् सञ्ज्ञा संव्यवहाराय गृह्यते ।
इदं सारस्वतं सिद्धं मन्त्रमिवाद्भुतं ॥
सञ्ज्ञा च परिभाषा च विधिर्नियम एव च ।
प्रतिषेधोऽधिकारश्च षड्विधं सूत्रलक्षणं ॥

End of No. 252. इणः किङिति स्वरे यो वक्तव्यः यन्निर्देयाः चतु ॥
धातूनामप्यनन्तत्वात् नानार्थत्वाच्च सर्व्वथा ।
अभिधानमशक्यत्वात् आख्याताख्या पवेःमतं (?) ॥

Colophon of ditto. इत्याख्यातप्रक्रिया समाप्ता महानन्दपण्डितेन लिखिता ॥

End of No. 414. वकारादीनि नामानि यामवस्तस्य वारण (?) ।
रत्नानि रमणीयानि सन्ताधं शमयन्ति मे ॥
अवताद्वो हयग्रीवः कमलाकर ईश्वरः ।
सुरासुरनराकारः मधुपापीतपङ्कजः ॥
स्वरूपान्तोऽनुभूत्यादिः शब्दोऽभूद् यत्र सार्थकः ।
स मस्करी शुभाचक्रे प्रक्रियां चतुरोदितां ॥

Colophon of ditto. इति महामहोपाध्यायअनुभूतिस्वरूपाचार्य्यविरचिता सारस्वतीप्रक्रिया समाप्ता । सम्पूर्णश्चायं ग्रन्थः ।

Subjects. सञ्ज्ञासन्धिशब्दस्त्रीत्वकारकसमासतद्धिततिङन्तकृदन्तप्रक्रियाः ।

Contents of No. 414. १, सञ्ज्ञाप्रक्रिया पृ० १ । २, प्रकृतिभावः २ । ३, स्वरसन्धिः ३ । ४, व्यञ्जनकार्य्यं ४ । ५, विसर्गसन्धिः ५ । ६, विभक्तिविभाजनं ६ । ७, स्वरान्तपुंलिङ्गाः ६—११ । ८, स्वरान्तस्त्रीलिङ्गाः ११, १२ । ९, स्वरान्तनपुंसकलिङ्गाः १३ । १०, हसन्तपुंलिङ्गाः १४ । ११, हसन्तस्त्रीलिङ्गाः १९ । १२, हसन्ता नपुंसकलिङ्गाः २० । १३, युष्मदस्मदौ २० । १४, निपातनाः २१ । १५, प्राद्यव्ययानि २२ । स्त्रीप्रत्ययाः २२ । १७, विभक्त्यर्थनिरूपणं २३ । १८, कारकप्रक्रिया २७ । १९, समासः । तत्रादौ तत्पुरुषः २७ । चार्थे द्वन्द्वः २८ । द्विगुः २९ । बहुव्रीहिः २९ । कर्म्मधारयः ३० । २०, तद्धितप्रक्रिया ३१ । २१, आख्यातप्रक्रिया ३५ । भ्वादयः ३७ । अदादयः ३७ । जुहोत्यादिः ३८ । दिवादिः ४० । स्वादयः ४१ । तुदादयः ४१ । तनादयः ४२ । क्र्यादयः ४३ । चुरादयः ४४ । २२, कर्मणि ४४ । २३, भावकर्म्मणि ४९ । २४, प्रक्रिया ५० । २५,

यङ्लुक्प्रक्रिया ५२। २६, सन्प्रक्रिया ५४। २७, क्विप्प्रक्रिया ५५। २८, विशेषविधिः। २९, कृदन्तप्रक्रिया ६२। ३०, उपसर्गभेदे कालकारकयोर्भेदाः ६४॥

No. 440. (2.) सिद्धान्तचन्द्रिका।

SIDDHÁNTA-CHANDRIKÁ.

Substance, country-made paper. In three parts. Folia, 26 + 26 + 10 = 62. Lines on each page, 24—26. Extent, 4,500 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, fresh. Prose. Correct. Complete.

A compendious grammar of the Páṇini school, treating the subjects according to the Mahábháshya of Patanjali, as it announces in the beginning. By Rámás'rama Achárya. It has not been taken notice of by Colebrooke under any of the seven grammatical systems in Sanskrit, nor among any of the multifarious grammars of modern times.

Beginning. नमस्कृत्य महेशानं मतं बुद्धा पतञ्जलेः।
पाणिनीप्रणीतसूत्राणां कुर्वे सिद्धान्तचन्द्रिकां॥
अ इ उ ण् इत्यादिप्रत्याहाराः।

End of 1st Part. श्रेयसि भवः श्रायसः। इति श्रीरामचन्द्रविरचितायामित्यादिः।

Beginning of 2nd Part. धातोः इदमधिक्रियते। इत्यादिः।

End of Do. पिबत खादत इत्येतेभ्य चरथ इत्यादिः।

Beginning of 3rd Part. कृत् कर्त्तरि वक्ष्यमाणः प्रत्ययः कृत्सञ्ज्ञकः स च कर्त्तरीति।

End of Do. रेफः रकारः। लोकाच्छेषस्य सिद्धिः यथा मातरादेरिति।

Colophon. इति श्रीरामाश्रमविरचितायां सिद्धान्तचन्द्रिकायां तृतीया वृत्तिः सम्पूर्णा।

Subject. सञ्ज्ञासन्धिशब्दाव्ययस्त्रीलकारकसमासतद्धिततिङन्तकृदन्तानां विवरणं।

Contents. आदौ सञ्ज्ञा। प० १। स्वरसन्धिः। १। १। हल्सन्धिः। १। १। विसर्गसन्धिः। १। ४। शब्दसञ्ज्ञादिः ४। अजन्तपुंलिङ्गाः ४। अजन्तस्त्रीलिङ्गाः। ७।

स्वरान्तनपुंसकाः ८ । हलन्तपुंलिङ्गाः । ८ । हलन्तस्त्रीलिङ्गाः । ११ । हलन्तनपुंसकं । १२ । सर्व्वनामरूपं । १२ । अव्ययशब्दाः । १२ । स्त्रीप्रत्ययाः १२ । कारकप्रकरणं । १५ । विभक्त्यर्थाः । १७ । समासप्रक्रिया १७ । २० । तद्धितप्रत्ययाः । २० । इति पूर्व्वार्द्धं समाप्तम् २६ ।

धात्वधिकारः भ्वादिः । प० १ । अदादिः । ९ । ११ । ह्वादयः । ११ । १२ । दिवादयः । १२ । १४ । स्वादयः १४ । १४ । रुधादयः । १४ । तनादयः १५ । तुदादयः १६ । क्र्यादयः १६ । चुरादयः १७ । णिजन्ताः १८ । सन्नन्ताः १९ । यङ्प्रक्रिया १९ । यङ्लुक्प्रक्रिया २१ । नामधातुप्रक्रिया २१ । २२ । कण्ड्वादिः २२ । पदव्यवस्था २४ । २४ । भावकर्म्मप्रक्रिया २४ । कालनियमाः । २५ । इत्याख्यातं । २ भागः ।

तृतीयभागः । कृत्प्रत्ययाः । प० १ । इति तृतीया वृत्तिः समाप्ता ॥

Nos. 307 & 320. सिद्धान्तरत्नाकरः ।

SIDDHA'NTA-RATNA'KARA.

No. 307. Vol. I. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 255. Lines on each page, 25. Extent, 6,350 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old. Prose.* Correct. Complete.

Vol. II. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 160. Lines on each page, 24—26. Extent, 4,000 s'lokas. Character, Nágara. Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

Vol. III. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 98. Lines on each page, 23—25. Extent, 2,430 s'lokas. Character, Nágara. Date, Samvat 1880. Appearance, old. Prose. Correct. Complete.

No. 320. Vol. I. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 155. Lines on each page, 24—25. Extent, 4,650 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sm. 1880. Appearance, old. Prose. Generally correct. Complete.

A commentary on the *Siddhánta Kaumudí* of Bhaṭṭoji Díkshita. By Rámakrishṇa Bhaṭṭa, son of Tirumalla Bhaṭṭa, and grandson of Veṅkaṭa Bhaṭṭa of Deccan, all celebrated authors of different works still extant. This commentary is by far the easiest of all the works

written to explain the subject of the S. Kaumudí; and is therefore more adapted to the capacities of youth than any other. No mention of this work is made by Colebrooke, Aufrecht, Weber, Táránátha and others in their respective lists and catalogues. As a matter of course, it follows the order of the text of the S. Kaumudí.

No. 307. Vol. I. Contains the terminology, mutations of letters, declensions of nouns, feminine terminations, and the government of cases.

Vol. II. Contains explanations of the rules relative to the formation of compound and derivative nouns.

Vol. III. Explains the rules relating to the formation of verbal nouns, adnouns and participles by *Krit* suffixes, as well as some Unádi affixes.

No. 320. Vol. I. Gives the conjugations of verbs of different classes in their various voices, moods and tenses, with their precise definitions, &c.

Authors cited: Bháskara, Kaiyata, Vártika, Vopadeva.

सिद्धान्तरत्नाकरः । पूर्व्वार्द्धं ।

Beginning of Vol. I. No. 307. विश्वेशं सच्चिदानन्दं लक्ष्मीकान्तमजं विभुं । प्रणम्याथ मुनीन् नत्वा पाणिन्यादींस्तथा गुरुं ॥
वेदशास्त्रार्थनिष्णातं तातं तिम्मलाभिधं ।
शेषाशेषार्थसिद्धान्तकौमुदीमतिगऋरां ॥
व्याचिख्यासुर्विधास्येऽहं रामकृष्णो यथामतं ।
वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरमिमं सुधीः ॥
प्रारिप्सितग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिमभीप्सुर्मङ्गलं मुख्यगुरुनमस्काररूपमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थमुपनिबध्नाति । मुनित्रयमित्यादिः ।

End of id. इति तिङन्तनिघातप्रतिषेधार्थं यच्छब्दोपादानं तेन करिष्यति इति अस्य स्वरेणोदात्तत्वं सिद्धमिति ।

Colophon. इति श्रीतिम्मलभट्टात्मजरामकृष्णभट्टकृतौ सिद्धान्तरत्नाकरे विभक्त्यर्थः समाप्तः॥

Subject. सिद्धान्तकौमुदीस्थसञ्ज्ञापरिभाषासन्धिषड्लिङ्गीलकारकाणामर्थविवृतिः ॥

Beginning of Vol. II. विश्वेशं सच्चिदानन्दमित्यादि पूर्व्ववत् । प्रासङ्गिकविभक्त्यर्थमुक्त्वा विभक्त्यन्तानां समासं वक्तुमारभते ।

End of do. अन्यथापीति । तथापि नपुंसकत्वमनिपात्यं ।

Colophon. पूर्व्ववत् ।

Subject. समासतद्धितसूत्राणामर्थविवृतिः ।

Beginning of Vol. III. जायतां प्रकृतिः सा मामनेकानेकशक्तिका । व्यनक्ति शब्दरूपाणि सान्निध्यात् प्रत्ययस्य या ॥

End of do. श्रीरामकृष्णेन मया समुद्धृतः पातञ्जलभाष्यमहोदधेः सतां ।
सिद्धान्तरत्नाकर इत्ययं मुदितो तुष्यतां मन्मुवना (?) सदो मया (?) ॥
शब्दः प्रकाशितं येन शाब्दं सच्चित्सुखात्मकं ।
सर्व्वज्ञः सुमहातेजाः स मे सेव्यः पतञ्जलिः ॥

Colophon. इति श्रीसिद्धान्तरत्नाकरे श्रीरामकृष्णभट्टविरचितमित्यादिः ।

Subject. सिद्धान्तकौमुदीस्थतद्धितसूत्राणामर्थविवरणानि ॥

सिद्धान्तरत्नाकरः । उत्तरार्द्धं ।

Beginning. यं सम्पूज्य बुधाः सिद्धिमिन्द्राद्याः प्राप्नुवन् श्रियं ।
द्वैमातुरः स नः प्राच्यादिप्रध्वान्तविभावसुः ॥
जायतां प्रकृतिः सा मामित्यादि पूर्व्ववत् ।
अथोत्तरार्द्धं उच्यते यथागमं फणीन्द्रभाष्यादि विभाव्य यत्नतः ।
अमत्सराणां सुधियां विपश्चितां मनो नरीनर्त्ति तु यत्र सन्ततं ॥
विघ्नविघाताय मध्ये शिष्टाचारं प्राप्तं वस्तुनिर्द्देशरूपमङ्गलं शिष्यशिक्षार्थे ग्रन्थत उपनिबध्नाति । श्रीचेत्यादिः ।

End. पुरुषांशे वचनांशे च कात्यव्याख्यातॄणामिति भावः । एवञ्च पुरीमवस्कन्देत्यादौ पुरुषवचनसङ्ख्ययोरभावेऽपि तिङन्तत्वं परस्मैपदात्मनेपदान्तत्वञ्च यथा शास्त्रं सिद्धं ।
युक्तिप्राचुर्य्ययुक्ते श्रीतत्त्वरत्नाकरे तु
अपुरस्कृतलकारार्थान् वेङ्कटेशस्य तुष्टये ।

Colophon. इति श्रीमद्वेङ्कटादिभट्टपादात्मजतिरुमलभट्टपादतनुजरामकृष्णभट्टकृते वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरे लकारार्थप्रक्रिया ।

Subject. सिद्धान्तकौमुद्यास्तिङन्तप्रकरणं तथा पतञ्जलिसम्मताः लकारार्थाः ।

The author's pedigree. विद्यानभट्टेन्द्रकूटभट्टपादस्तदात्मजतिदमज्ञभट्टपादात् ।
श्रीरामलक्ष्मणो जनिमाचिनीत फणीन्द्रभाष्यार्णवपारदृश्वा ॥
गौरीप्रसन्नो अनुपः फलार्थं सिद्धान्तरत्नाकरमर्थमूढं ।
सदीदिपतकृष्वरलपुष्पैः सम्पूजये मङ्कुरपादपद्मम् ॥
श्रीरामलक्ष्मणेन मया समुद्धृतः पातञ्जलभाष्यमहोदधेरसौ ।
सिद्धान्तरत्नाकरसञ्चितसनतोतुष्यतां प्रभुरहैन्द्रकुण्डलः ॥

Contents. आदौ मङ्गलाचरणं प० १ । तिङन्तप्रकरणं २ । सकर्मकाकर्मकादिः २ । भ्वादयः ४ । अदादयः ६१ । ह्वादयः ६७ । दिवादयः ७० । स्वादयः ७२ । तुदादयः ७२ । रुधादयः ७७ । तनादयः ७८ । क्र्यादयश्चुरादयः ७८ । आत्मनेपदीयाः ८० । आत्मनेपदीयाः ८१ । यङन्ताः ८२ । इदन्तादयः ८५—९० । प्रेरणार्थाः ९१ । इच्छार्थाः ९८ । अत्यर्थाः १०० । नामधातवः ११० । कण्ड्वादिः ११० । प्रत्ययमाला १२१ । सकर्मकाकर्मकादिः १२९ । भावादिः १२० । लकारार्थाः -१४० ।

No. 427. सुपद्मव्याकरणं ।

SUPADMA-VYA'KARAṆA.

Substance, country-made yellow paper, 4to. Folia, 179. Lines on each page, 28—32. Extent, 4,275 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

Text book of the sixth, or according to others, of the seventh grammatical school in Sanskrit. By Padmanábha Datta, said to have been an up-country scholar settled in Bengal under the patronage of a certain rájá. The study of this work is confined to East Bengal. It is considered by some to be anterior to the Mugdhabodha on account of its inculcating the principles of Páṇini in a different form, but ascertained by Colebrooke and Aufrecht, to be posterior to that grammar from certain passages in its scholia. Its rules are but the aphorisms of Páṇini in a simplified form, and its terminology and technical words have been borrowed from the same source by omission of the signs of accentuation as useless in modern Sanskrit: अथ विवरणं तस्य शब्दानुशासनेन सह पाणिनीयादिशब्दस्मृतीनामपलक्ष्य सौकार्यमित्यादिः । So says Aufrecht in his notice of this work under No. 401 of his Catalogus Codicum Sanscriti-

corum. "*Auctor in universum scholam Paniniyam sequitur, ejusque terminos technicos usurpat, aphorismos tamen maximam partem novos invenit, et in rerum dispositione ab ea differt. Idem aphorismorum interpretationem scripsit.*" Padmanábha has new-modelled a greater part of the rules with his own explanations of them, arranged the subjects in a more methodical form than Páṇini, and divided them into five parts, containing, I. Euphonic rules. II. Declensions and cases. III. Conjugations. IV. *Krit* suffixes. V. Secondary derivations. The author, from his citations of Ujjaladatta and Medínikára, appears to have flourished after the fifteenth century A. D. There are several commentaries on this work extant, the best of which is the *Supadma-makaranda* or *Makaranda* by Vishṇu Mis'ra. The others are by Kandarpa Siddhánta, Kás'ís'vara, S'rídhara, Rámachandra, &c. There is a supplement to it called the *Supadma-paris'ishṭa*. Padmanábha has written a list of roots for his own grammar, and it is called *Supadma-dhátu-páṭha*, and has added the other appendages to his grammar, *viz.*, the *Paribháshá* and *Unádi-vritti*. There are other treatises belonging to this grammar; such as the *Kás'ís'vari-gaṇa* with its commentary by Ramákánta, &c., &c.

The text quotes the authorities of some early grammarians, as *Garga*, *Gálava*, &c.

Beginning. प्रणम्य परमं देवं देवीं वाचमृषीन् गुरुन् ।
पद्मनाभः स्फुटं पूर्णं भाषायामाह लक्षणं ॥
अथ विवरणञ्च तस्य शब्दानुशासनेन सह पाणिनीयादिशब्दस्मृतीरुपलभ्य सौकर्य्योपायाय प्रतिसंस्कृतस्य शब्दलक्षणस्य तत्रादौ वर्णोपदेशमाह्लप्रयोगाय ।
अ इ उ ऋ, ऌ ॡ क, ए ङ, ऐ औ च । आदिरित्यन्त्येन सह मध्यः ।

End. अन्तर्वहिष्करणे डाच् निष्कुला करोति दाडिमं । सत्यादशपथे डाच् । सत्याकरोति निश्चिनोतीत्यर्थः । शपथे तु नित्यं करोति विप्रः । शूलात् पाके डाच् । शूलाकरोति मांसं । दुःखात् प्रातिकूल्ये । दुःखाकरोति कुपुत्रः । सुखप्रियादानुकूल्ये । सीतामूचे सुखाभव । प्रियाकरोति सुपुत्रः । बद्धा-द्यव्ययं ॥

Colophon. इति श्रीपद्मनाभदत्तकृतौ सुपद्मे व्याकरणे पञ्चमोऽध्यायः ।

Subject. सन्धिशब्दतिङन्तकृदन्ततद्धितादिषु पञ्चाध्यायाः । यथा ।

Contents. १ अध्यायः १ पादः । संज्ञा । पृ० १ । वर्णोपदेशादिपदान्तपान्तान्तं ।

Chap. I. २ पा० । स्वरानुस्वारव्यञ्जनसन्धिः ५ । एकः पूर्वपरयोः प्राग्यमः ।

३ पा० । विसर्गसन्धिः । षत्वञ्च । ११ । अत्नोपादान्ते विसर्ज्जनीयः ।

४ पा० । णत्वविधिः षत्वञ्च । १८ । रषृभ्यां णो नः इत्यादिः ।

II. २ अ० । कारकाधिरः } पृ० २१ } क्रियानिमित्तं कारकमित्यादिः ।
शब्दसाधनञ्च } पृ० ५२ } त्वयका मयका त्वयकी मयकीपर्य्यन्तं ।

III. ३ अ० । तिङधिकारः । ५५—९२ । गुप्तिज् किद्भ्यः सन् बहुलमिति ।

VI. ४ अ० । कृदन्ताधिकारः । पृ० ९४ । कृद्बहुलं कृदित्यधिक्रियत इति ।

१ पा० । लट् शत्रादयः ९५ लपट्टचो कर्त्तरि वर्त्तमानेत्यादिः ।

२ पा० । उणाद्यधिकारः १०२ उणादयो बहुलं । इत्यादिः ।

३ पा० । समासाधिकारः ११२ समासार्थानां समासः । इत्यादिः ।

V. ५ अ० । १ पा० । तद्धिताः १२९—१७९ क्षितिष्टक्षिरचामादेरित्यादिः ॥

No. 669. (1, 2) सुबोधिनी ।

SUBODHINI'.

Substance, country-made paper, 11 × 4½ inches. Folia (1st Part 31, 2nd Part 51) 82. Lines on each page, 10—11. Extent, 2,000 s'lokas. Character, Nágara. Date, Sm. 1818. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A recent commentary on the Siddhánta Kaumudí grammar of Bhaṭṭojí Díkshita. By Jayakrishṇa Bhaṭṭa, son of Raghunátha Bhaṭṭa of the family of Moti in Deccan. This is not a complete commentary on the whole of the S. K. as the Praudha-manoramá, the Tattva-bodhiní, the Sabdendu-s'ekhara, the Siddhánta or Vaiyákaraṇa-Siddhánta-ratnákara and other comments and glosses are; but only a partial paraphrase of the Vedic accents and anomalies forming the 8th and last chapter of that great digest. It is divided into two parts, the first treating of the irregularities of the Vedic language, and the second comprising the orthoepy and accentuation of Vedic words as in the Prátisákhyas and Phiṭsútras of old.

Beginning of Part I. सिन्धुरेणविराजितं जनचलं दिक्सङ्घदोर्भिर्युतं
भक्तानुग्रहकारकं प्रमदयाश्लिष्टं सदानन्दनम् । इत्यादिः ।

\+ + + + +

अथ शब्दानुशासनं । केषां शब्दानां लौकिकानां वैदिकानाञ्च । तेषामाख्यानमावश्यकमिति मनसि विभाव्येत्यादि ॥

End of do. अभीषुण इति इकः सुञीत्यादिना दीर्घः । एवमूषुणेत्यादिः ।

Colophon do. इति श्रीमज्योतिकुलतिलकायमानश्रीगोवर्द्धनभट्टात्मजरघुनाथभट्टात्मजेन जयकृष्णभट्टेन कृतायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां सुबोधिन्यां वैदिकखण्डं समाप्तमिति ।

Beginning of Part II. अनुदात्तं पदं परिभाषयेम् इति नाधिकारः अस्वरितत्वादिति ।

End of do. इस्मन्वर्जितस्य नित्यनपुंसकस्यादिरुदात्तः स्यादिति सूत्रार्थः ।

Colophon. ° ° °

Author's pedigree. रघुनाथपदारविन्दसेवावशतः तस्य (गोवर्द्धनस्य नन्दनः)
रघुनाथ इति प्रख्यातो रघुनाथाङ्घ्रिसेवकः सुधीः ।
बभूवुस्तस्य चत्वारस्तनयाः सुनयाः सुधाः स्मृताः ।
महादेवाभिधः श्रेष्ठो महाभाष्यसुभाषकः ॥
रामकृष्णो द्वितीयोऽसौ रामकृष्णाङ्घ्रिसेवकः ।
तृतीयो जयकृष्णोऽस्मि श्रीकृष्णो ग्रामसम्भवः (?) ॥
श्रीमत्सिद्धान्तकौमुद्याः स्वरवैदिकखण्डयोः ।
नत्वा मुनित्रयं स्पष्टां टीकां कुर्म्मे सुबोधिनीं ॥

Subject. भट्टोजिकृतवैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्याः अष्टमाध्यायस्य स्वरवैदिकखण्डयोष्टीका सप्रातिशाख्यफिट्सूत्रा च ।

Contents. १मखण्डः । वैदिकप्रकरणव्याख्या प० १—३१ । तत्र चतुर्थाध्यायः प० १३ । २तीयखण्डः । तत्रादौ धातुस्वराः प० १—११ । ततः फिट्सूत्राणां व्याख्या प० ११—१७ । ततः प्रत्ययस्वराः प० १७—२२ । ततः समासस्वराः प० २२—३९ । ततः कारकस्वराः प० ३९—४४ । ततस्तिङन्तस्वराः प० ४४—५२ ।

No. 348. End 440. (3) सूत्रपाठः ।

SU'TRAPA'ṬHA.

No. 348. Substance, country-made paper. Royal 8vo. Folia, 65. Lines on each page, 18. Extent in s'lokas, 1,200. Character, Nágara. Date, ? Appearance, fresh. Prose. Correct. Complete.

No. 440. Substance, country-made paper. 4to. Folia, 21. Lines on each page, 29. Extent in s'lokas, 1200. Character, Nágara. Date, Sm. 1846. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

The Sútras or original text of Páṇini's Sanskrit grammar without their Vrittis or scholia.

The Sútras quote the names and opinions of several grammarians who lived before Páṇini, such as Gárgya, Gálava, Senaka, Apisáli, Kásyapa, Chakravarman, Bharadvája, the elder Kátyáyana, S'ákalya, Sphoṭáyana, As'vaṭáyana, Práchyáh, &c. The Mádhavíya-vṛitti likewise quotes, among many others, Átreya, Dhanapála, Kaus'ika, Bháguri, Vyághrapáda, Vyághrabhuti, Chandra, &c., as grammarians of early dates; but their works are lost. The Sútras in the whole *Ashṭádhyáyí* number 3,996, of which only three or four are held to be of doubtful authenticity.

Beginning. येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः ।
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः ॥ अ इ उ ण् इत्यादिसूत्राणि ।

End. नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानां ।
अ अ इति । एताभ्यामुभौ सुनाकोऽध्येष्टौ ॥

Colophon. इत्यष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः । इत्यष्टमाध्यायः समाप्तः ।

Subject. पाणिनेरष्टाध्यायव्याकरणस्य मूलसंस्कृतवैदिकसूत्राणि । संज्ञापरिभाषासन्धि-सुबन्ततिङन्ततद्धितकृत्यकारकसमासैनादिस्वरवैदिकप्रकरणसम्बद्धप्रत्यय-घटितानि ।

Citations of ancient authors. महेश्वरेण यथोक्तं । गार्ग्यः ७, ३, ९९ । गालवः ६, ३, ६१ । ७, १, ७२ । सेनकः ५, ४, ११२ । आपिशालिः ६, १, ९२ । काश्यपः ८, ४, ६७ । चक्र-वर्मा ६, ७१, १३० । भरद्वाजः ७, २, ६३ । कात्यायनः २, ४, १११ । शाकल्यः १, १, १६ । स्फोटायनः ६, १, १२३ । प्राचां २, ४, ६२ । एवं प्राप्याः ॥

Contents. प्रत्यध्यायस्य चतुष्पादानां सूत्रसङ्ख्या यथा ।——

१ अ०।—१, १, ७५ । १, २, ७३ । १, ३, ९३ । १, ४, ११० ।= ३५१ ।
२ अ०।—२, १, ७२ । २, २, ३८ । २, ३, ७३ । २, ४, ८० ।= २६८ ।
३ अ०।—३, १, १५० । ३, २, ११८ । ३, ३, १७६ । ३, ४, १११ ।= ६२५ ।
४ अ०।—४, १, १७८ । ४, २, १४५ । ४, ३, १६८ । ४, ४, १४४ ।= ६३९ ।
५ अ०।—५, १, १३६ । ५, २, १४० । ५, ३, ११९ । ५, ४, १६० ।= ५५५ ।
६ अ०।—६, १, २२३ । ६, २, ११९ । ६, ३, १३९ । ६, ४, १७५ ।= ७३६ ।

७ অং।—৩, ২, ১০২। ৩, ২, ১১৮। ৩, ২, ১২০ ৩, ৪, ৫৩ ।= ৩২৮।
৮ অং।—৮, ২, ৩২। ৮, ২, ১০৮। ৮, ২, ১২৫। ৮, ৪, ৭৮ ।= ৩৮৫।
সমুদায়েন ২৫৫৩ সূত্রাণি ॥

No. 1136. हरिनामामृतव्याकरणं।

HARINAMAMRITA-VYAKARANA.

Substance, country-made yellow paper, 10 × 4½ inches. Folia, 17. Lines on each page, 8. Extent in s'lokas, 350. Character, Bengali. Date, ? Appearance, new. Correct. Complete.

A modern grammar of the Sanskrit language designed for the use of the people of Vraja, but used principally by the Vaishnavas of Bengal. By Rúpa Gos'vámí, companion and disciple of Chaitanya-deva, and author of several works relating to the Vaishṇava faith. The work differs from another work of the same name, which is due to Jíva Gos'vámí *alias* Jíves'vara S'vámí, mentioned by Colebrooke, and noticed under No. 428 of the Notices of S. MSS. The peculiar characteristics of both these grammars are the employment of the various names of Kṛishṇa, Rádhá and Balaráma, the favourite deities of the Vaishṇavas, for their terminology, and the mentioning of their acts in exemplification of the rules of grammar. Vopadeva was a Gosain, and though it was his professed object to use the names of his gods for the attainment of bliss (शंब्दैः। शब्दैर्मङ्गलं स्यादिति प्रयोजनाभिधेयः सम्बन्धः), yet he durst not make so extravagant a use of divine names for the technicalities of his grammar as these religious fanatics have done. The ten vowels of अच्, for instance, are designated by the names of ten incarnations of *Vishṇu*, and so on. The reason for this ridiculous superstition is thus stated in the exordium: "The repetition of the name of Vaikuṇṭha even when done symbolically or in joke, with due veneration or in disrespect, always destroys sin."

साङ्केत्यं पारिहास्यं वा स्तोभं हेलनमेव वा। वैकुण्ठनामग्रहणमशेषाघहरं विदुः॥

Notice has already been made of a S'aiva or S'ákta grammar which has adopted the like superstition of using the names of S'iva and S'akti instead of grammatical terms. It is not easy to say whether the S'áktas derived this practice from the Vaishṇavas, or *vice versa*, since it is an old practice among Hindus in general to call their fellow creatures

by the names of deities. There is another grammar of this kind among the Vaishṇavas called the *Chaitanyámṛita* with a commentary by an anonymous author.

Beginning. श्रीहरिं मधुरं नत्वा हरिनामामृतं रसं ।
व्याकरणञ्चैव तद्भक्ताः पिबन्तु व्रजवासिनः ॥
साङ्केत्यं पारिहास्यं वा स्तोभं हेलनमेव वा ।
वैकुण्ठनामग्रहणं अशेषाघहरं विदुः ॥

End. विष्णुजनाद्येकसर्व्वेश्वरात् यङ् पौनःपुन्यातिशययोः ।
पुनः पुनरतिशयेन वा भवति बोभूयते बोभूयेतेत्यादिः ।
यङो महाहरो बहुलं । बोभवीति बोभोति बोभूतीत्यादिः ।
यमिच्छति तस्मात् क्यन् । पुत्रमिच्छतीति पुत्रीयतीत्यादिः ।

Colophon. इति श्रीमद्रूपगोस्वामिना विरचितं हरिनामामृताख्यं वैष्णवीयव्याकरणमाख्यातपदं समाप्तम् ।

Subject. सञ्ज्ञासन्धिविभक्तिप्रत्ययसाधनं तथा कारकसमासतद्धिताख्यातपादाः ॥

No. 1563. उणादिवृत्तिः ।

UNÁDI-VṚITTI.

Substance, country-made paper. 8vo. Folia, 376. Lines on each page, 13. Extent in s'lokas, 1880. Character, Nágara. Lithographed. Date, 1871, A. D. Appearance, new. Prose. Correct. Complete.

A commentary on the Uṇádi Sútras. By Ujjvala-datta. This lithographed edition differs in many respects from Dr. Aufrecht's type edition published at Leipzig. The beginning and end of the two editions are different, and the number of *pádas* or sections in the one is ten, while in the other it is five only. Moreover the lithograph is not accompanied with the original Sútras as the type one is, which renders it less useful. The *Unádi* suffixes, though as necessary as the *Kridanta* ones, and as important as the *taddhita* suffixes added to the nouns of the *gaṇa-pátha*, are seldom treated of in ordinary treatises on grammar as an essential subject of grammatical instruction. Páṇini himself, though diffuse in other respects, stops short when treating of the *Uṇadis* by saying "*Uṇadayo bahulam*, they are too many." Moreover

the formation of *Uṇádi* words is so very arbitrary and complicated on account of the insertion, transposition, substitution and transmutation of letters by the indeterminate laws of prosthesis, epenthesis, metathesis, paragoge, synalepha, synesis, synaeresis, syneophonesis, &c., that it, can hardly be brought under the definite rules of permutation by Sandhi, or reduced under the strictest forms of grammar for the adhesion of these suffixes. The primary signification of the root also is utterly lost in the derivative word formed from it.

Dr. Carey, at the end of his Sanskrit grammar, has a chapter devoted to the rules for the formation of aunádika words, and says they were contrived by the ancient grammarian Kátyáyana for the derivation of doubtful words in the same manner as the *Sautra* roots are supposed for the themes of some derivative words of uncertain origin. Dr. Aufrecht, in the preface to his edition of the *Unádi vritti*, says, 'The Uṇádi Sutras are rules for deriving, from the acknowledged verbal roots of the Sanskrit, a number of appellative nouns, by means of a species of suffixes, which, though nearly allied to the so-called *Krits*, are not commonly used for the purposes of derivation." Again, in another place, for distinguishing them from the *Krit* suffixes, he says: "We find the *Krit* suffixes in whole classes of verbs, employed for the same purpose, and subject to the same grammatical laws. The *Uṇádi* suffixes, on the contrary, seem in both respects to baffle the efforts of the grammarian who tries to bind them to a definite rule. Lastly, it must be confessed that the derivations given of *Uṇádi* words are frequently arbitrary and whimsical." It is necessary to notice in this place in the words of Goldstucker, p. 171, "that there were two classes of scholars in ancient India, who entertained different views of the formation of words,—the one comprising the Nairuktás or etymologists (except Gárgya), and the other consisting of some of the *Vaiyákaraṇas* or grammarians, and the etymologist Gárgya. The former maintained that all nouns are derived from verbal roots, and the latter that only those nouns are so derived in which the accent and formation are regular, and the sense of which can be traced to the verbal root, which is held to be their origin." The former prove the possibility of the undertaking by the *Nirukta* and *Uṇádi Sutras*, as Yaska says, नामाख्यातजानीति शाकटायनो नैरुक्तसमयश्च "that all nouns derive their origin from verbs; so says Sákaṭáyana, and all the commentators of the Vedas." The latter denied the possibility of deriving the Uṇádi words from verbal roots. Paṭanjali, in his

commentary on Páṇini, says उणादीन्यव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि "Uṇádis are crude forms without origin;" and another grammarian, उणादीनि यथा जातानि तथा साधूनि "the Uṇádi words are perfect as they are;" thus expressing the opinion that it is impossible to assign to them the same grammatical rules to which we are accustomed in other words.

"We have no direct tradition," says Aufrecht, "as to the author of the Sútras. They were composed before the time of Páṇini, as they are referred to by him in two different passages of his grammar. The fact, however, that both *Yáska* and the author of the *Káriká* (व्याकरण शकटस्य च तोकं) specify Ṣákaṭáyana as the grammarian who derived all nouns from verbs, speaks in favour of Nágojí's conjecture that the authorship is to be attributed to Ṣákaṭáyana." Again says he, on page ix, "That in Vimala's Rúpamálá grammar, I find the statement that Vararúchi is their author." उणादिसूत्रटीकारस्य वररुचिना प्रथमेव सूत्राणि प्रणीतानि तद्यथा कृवापाजिमीत्यादिः । This assertion, which makes Vararúchi older than Paṇini, would have a claim to probability. But if Vararúchi be another name for Katyáyana, then Dr. Carey's text of the Sútras has every right to be attributed to him. Goldstücker, however, in his strictures on Aufrecht, would not have him for the elder Kátyáyana, but Vararúchi himself, who, as he explains from the above passage on page 171, composed a separate work of his own on the *Uṇádi Sútras* in order to illustrate the suffixes. He does not allow the *Uṇádi Sútras* to be anterior to Páṇini, but acknowledges the suffixes to be of higher antiquity, and that Páṇini lived a considerable time before the author of the *Uṇádi Sútras*, who compiled them for supplying the defects in Páṇini's work.

Among the modern works on Uṇádi, there are the Kátantra *Uṇádi-vṛitti* by S'ivadása; the *Supadma Uṇádi vṛitti* by Padmanábha-datta: the *Uṇádi-páda* of the Sañkshipta-sára grammar: the *Uṇádi* chapter in Benfey's larger Handbook of Sanskrit grammar, and an *Uṇádi Kosha.* The number of suffixes in all these treatises amounts to a little more than three hundred. Kramadís'vara takes many of the irregular, or as Forster calls them, particular *Krit* suffixes for the *Uṇádi.* There is also a valuable commentary on more than 300 of these *Uṇádi Sútras*, composed by Nrisiñha, who lived Samvat 1577-1520 A. C.

Beginning of the lithograph.
महादेवं नमस्कृत्य प्रणिपत्य सरस्वतीं ।
वक्ष्ये उणि कृवादीनां यथाबुद्धि यथाक्रमं ॥
इहाणी अधिकाराः प्रत्ययः परश्चाद्युदात्तादिः ।

Do. of Aufrecht's copy.	हेरम्बमीश्वरं वाचं नमस्कृत्य पदं गुरोः । श्रीमदुज्ज्वलदत्तेन क्रियते वृत्तिरुत्तमा ॥
End of the lithograph.	स्था इत्येतस्माद्धातोरम्बच् अम्बक इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । स्त इत्ययमादेशः । ष्ठा गतिनिवृत्तौ मा तिष्ठतीति स्तम्बः । समवायः स्तबकः चक्रुरः कर्णो ॥
End of Aufrecht's edition.	मङ्गतेरल् च । ज्वलनेत्यादिदण्डके मतिः पठ्यते । इत्यादिः । सर्वमङ्गलमङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके । शरण्ये त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥
Colophon of the lithograph.	इत्युज्ज्वलदत्तविरचितायामुणादिवृत्तौ प्रकीर्णपादो दशमः पादः इत्युणादिवृत्तिः समाप्ता ॥
Do. of Aufrecht's text.	इति महोपाध्यायजाजल्यात्मजनामधेयश्रीमदुज्ज्वलदत्तविरचितायामुणादिवृत्तौ पञ्चमः पादः ।
Subject.	शाकटायनप्रणीतोणादिसूत्राणां वृत्त्युदाहरणानि ।
Authorities cited in it.	वृत्तिं न्यासमनुन्यासं रक्षितं भागवित्तिकां । भाष्यं धातुप्रदीपञ्च महीकां वर्द्धदेशनां ॥ उपाध्यायस्य सर्वस्वं सुभूतिं सोमनन्दिनं । कलिङ्गरुद्रचन्द्रादीन् समीक्ष्यैषा कृतिर्मम ॥ उणादिवृत्तयोऽनेका भूरिभिः सूरिभिः कृताः । तास्त्विदानीं विपर्यस्ता लुप्तशब्दार्थधातवः ॥ ता एवाद्य समालोच्य ग्रन्थानन्यांश्च विस्तरात् । सर्वतः सारमाकृष्य मयावृत्तिर्विरच्यते ॥

प्रमाणं । सर्वेषां धातूनामुत्तरे उणादिप्रत्ययेन शब्दाः निष्पन्ना भवन्ति । ते उणादयो बहुलं । सञ्ज्ञाविषये स्युः । इति पाणिनिः ताभ्यामन्यत्रोणादयः । सम्प्रदानापादानाभ्यामन्यस्मिन्नेवार्थे स्युः । तत्र द्वे मते स्तः । गार्ग्यभिन्नवैयाकरणानां मते धातुजाः शब्दाः सर्व एव । द्वितीयशाकटायनभिन्नवैयाकरणानां मते उणादीन्यव्युत्पन्नानि प्रातिपदिकानि, यथा कारिका । नाम च धातुजमाह निरुक्ते व्याकरणे शकटस्य च तोकं । तत्र भाष्यं । नाम चापि धातुजमेवाहुर्नैरुक्ताः । वैयाकरणानाञ्च शाकटायन आह । धातुजं नामेति ।——

तत्र कैयटः । अन्यैरप्याचार्यैः शब्दानां प्रकृत्यादिविभागेन व्युत्पादनमभ्युपगतमित्याह । नामेति । तोकमित्यपत्येऽर्थे । तत्र नामेशः । ननु तेषामेव व्युत्पादनं वैयाकरणैः कृतमित्याशङ्क्याह । भाष्ये नाम चेत्यादिः । तद्द्वयमाचष्टे । नाम

खल्वपीति । नामधातुजमिति नैरुक्ताः । पाणिनेस्तु तान्यव्युत्पन्नान्येवेति । इदं चायमेति सूत्रे भाष्ये स्पष्टं । वैद्यनाथोऽपि । तान्यव्युत्पन्नान्येवेति परिभाषार्थे । तदन्यानि तदन्यत्वेनाभिमतानि वा ।

सूत्रकारः । एवञ्च कृवापेत्याद्युणादिसूत्राणि शाकटायनस्येति सूचितं । धातुजं नामेति निरुक्ते चाह निरुक्तकारः शाकटायनश्च स्वकृते व्याकरणे । विमलकृतरूपमालाख्य-व्याकरणे तु उणादिसूत्रकारः वररुचिः कथितवान् । यथा उणादिस्फुटीकरणाय वररुचिना पृथगेव सूत्राणि प्रणीतानीत्यादिः ।

No. 1457. काशिकावृत्तिः ।

KÁS'IKÁ-VRITTI. CHS. V—VII.

Substance, up-country paper. Chapter V. 9 × 3¼ inches. Folia, 49. Lines on each page, 15. Chapter VI. 11¾ × 3¾ inches. Folia, 175. Lines on each page, 8. Chapters VII and VIII. 11¾ × 3¾ inches. Folia, 180. Lines on each page, 9. Extent of 4 chapters, 12,000 s'lokas. Character, Nágara. Date, ? Appearance, old and smudgy. Prose. Generally correct. Incomplete.

A perpetual commentary on the grammatical aphorisms of Páṇini. By Jayáditya, *alias* Vámana, *vel* Vámana Jayáditya. This MS. is incomplete, containing the last four chapters only. Codices are available in the Sanskrit libraries of Calcutta and Benares. The copy noticed in Aufrecht's catalogue was also an incomplete one. Weber gives no notice of it in his Handschriften Verzeikhnisse. The eight chapters into which it is divided, and their subdivisions into four sections each, follow exactly the order of the quadrupartite Ashṭádhyáyí of Páṇini. The work is now in course of publication in the *Pandit* of Benares.

This work is different from one of the same name—the Kásiká, containing the *Kárikás* or metrical rules of ancient grammarians cited by Patanjali, and largely quoted in this work with the author's *vrittis* or explanatory scholia on them, on which account it is justly styled the *Kás'iká-vṛitti*. It is different also from another of the same name, well known by its appellation of the *Paribháshendu-s'ekhara-kásiká* by Vaidyanátha Páyaguṇḍa, exposing the *Paribháshá* rules contained in the Paribháshendu-s'ekhara of Náges'a-bhaṭṭa, as the former does those of the *Káriká* rules, both forming two important branches of grammatical erudition in Sanskrit.

Beginning. ५ अध्यायारम्भः । प्राक् क्रीताच्छः । तेन क्रीतमिति वक्ष्यति ।

६ अध्यायारम्भः । एकाचो द्वे प्रथमस्य । अधिकारोऽयमित्यादिः ।

७ अध्यायारम्भः । युवोरनाकौ । अङ्गस्येत्यादिः ।

८ सर्व्वस्य द्वे । सर्व्वस्येति च द्वे इति च एतदधिकृतं वेदितव्यं ।

End. ५ अध्यायान्तः । निष्प्रवाणिर्वा निष्प्रमाणिश्च तन्तुवायः ।

६ अध्यायान्तः । हिरण्मयः । हिरण्यशब्दाद्विहितस्य मयटो मलोपो निपात्यते ।

७ अध्यायान्तः । ईचगणः । गणेरभ्यासस्य ईकारादेशो भवतीत्यादि ।

८ अध्यायान्तः । अ अ । एकोकारविवृतस्यापरसंवृतः ।

Colophon. ५ अ० । इति काशिकायां वृत्तौ पञ्चमाध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

६ अ० । इति काशिकायां वृत्तौ षष्ठाध्यायस्य तुरीयचरणः समाप्तः।

७ अ० । इति वामनकाशिकायां वृत्तौ सप्तमाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

८ अ० । इति वामनकृतायां वृत्तौ अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

Subject. पाणिनीयपञ्चमाध्यायावधिअष्टमाध्यायान्तर्गतानां सूत्राणां व्याख्या ।

Contents. ५ अ० । ४ पादाः । ४९ पत्राणि । १४ पत्रपङ्क्तयः । ४६ पङ्क्तिवर्णाः ।
२० श० श्लोकाः । समग्रं १९५० ।

६ अ० । ४ पादाः । १७५ पत्राणि । ८ पत्रपङ्क्तयः । ९८ पङ्क्तिवर्णाः ।
९ शता श्लोकाः । समग्रं ९२१ ।

७ अ० । ४ पादाः । ९४ पत्राणि । ८ पत्रपङ्क्तयः । ४० पङ्क्तिवर्णाः ।
१० श० श्लो० । समग्रं १८६० ।

८ अ० । ४ पादाः । ८२ पत्रपङ्क्तयः । ४० पङ्क्तिवर्णाः । १० शता
श्लोकाः । समग्रं १६२५ ।

८७४५ ।

No. 1396. काशिकावृत्तिः ।

KA'SIKA-VRITTI and KARIKAS.

Substance, country-made yellow paper. Chapter I., section 4th, 10 × 4½ inches. Folia, 70. Lines on each page, 10. Extent in s'lokas, 2,100. Chapter II., section 4th, 11 × 5 inches. Folia, 48. Lines on each page, 10—11. Extent in s'lokas, 1,200. Chapter III., section 4th, 11 × 5 inches, Folia, 79. Lines on each page, 10—11. Extent in s'lokas, 2,000. Chapter VI., section 4th, 10¾ × 4¾ inches. Folia, 15. Lines on each page, 11. Extext in s'lokas, 600. Characters, Deva and Pointed Nágara. Date, ? Appearance, very old. Correct. Incomplete.

A perpetual commentary on the aphorisms of Páṇini, together with the Vártikas of Kátyáyana, the Bháshyas of Patanjali, the Paribháshás and Kárikás of ancient grammarians upon the Sútras, by Vámana *alias* Jayáditya. The author was different from Vámana Svámí, as described by his commentator, Jinendra *alias* Jinendra-buddhi, author of the Nyása.

Nothing can be said with certainty concerning the compiler of the Kás'iká, or authorship of the Kárikás quoted and illustrated in the Kás'iká Vritti. No author tells us when and by whom the Kás'iká was compiled, and the Kárikás have been transmitted from remote ages, without any mention of the names of their authors in the great Bháshya of Patanjali, the Kás'iká and its present Vritti. Dr. Bohtlingk dates them after the Vártikas and Paribháshás and before the Bháshyas, and attributes them all to one author, when he says, vol. II, p. xiv., "Between Páṇini and Amara Siṅha there are still four grammarians, Kátyayana, the author of the Paribháshás, the author of the Kárikás, and Patanjali." But Goldstücker controverts him by assigning the Kárikás to different authors at different periods before Patanjali, when he says in his Panini, page 93, "To assign these verses to one author would be as erroneous as to speak of one author of the Vártikas." These authors are mentioned as अपरः अन्यः आह in the commentaries. Nágojí Bhaṭṭa ascribes some of them to Kátyáyana and others to Patanjali, when he says in Kárika to IV, I, 26, "*Ete slokáh bháshya kritáh eva, na vártika kritáh*, which plainly intimates that there existed Kárikás composed by them. The Kárikás are, according to their relation to Kátyáyana and Patanjali, divisible into the following kinds, namely: "1. Those

embodying the rules of Kátyáyana, or recording their substance. 2. Those deviating from the Vártikas, and introducing some new matter. 3. Such as enlarge and criticise the Vártikas to strenghen them. 4. Kárikás commented by Patanjali, and discussed in the Bháshya. 5. Those without his commentary or left uncommented by him. 6. Such as are ascribed by Kaiyaṭa to the Sloka-Vártikakára, or author of the versified Kárikás."

Beginning of वृत्तौ भाष्ये तथा धातुपारायणादिषु ।

Chapter I. विप्रकीर्णस्य तन्त्रस्य क्रियते सारसङ्ग्रहः ॥

Section 1. अथ शब्दानुशासनं । केषां शब्दानां वैदिकानां लौकिकानाञ्च । कथमनुशासनं । प्रकृत्यादिविभागकल्पनया सामान्यविशेषवता लक्षणेन च । अथ किमर्थो वर्णानामुपदेशः । इत्यादिः ।

End of ditto. प्राग्दृशो विभजते हंसः क्षीरोदकं यथा ।

Folia 20. विदुषां शब्दसिद्ध्यर्थं सा पुनातु सरस्वती ॥

Colophon of ditto. इति काशिकायां वृत्तौ प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः समाप्तः ।

२तीयपादारम्भः । गाङ्कुटादिभ्यो ञ्णिन् ङित् । अतिदेशोऽयं ।

३तीयपादशेषः । इति जयादित्यकाशिकायां वृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य तृतीयपादः ।

४र्थपादारम्भः । आकडारादेका संज्ञा । कडाराः कर्मधारय इति वक्ष्यति ।

तत्समाप्तिः । अवसानं प्रदेशाः । वोऽवसानयोर्विसर्जनीय इत्यवसादयः ।

इति जयादित्यकाशिकावृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

२अ०४ पादारम्भः । समर्थः पदविधिः । परिभाषेयं । यः कश्चिदिह शास्त्रे पदविधिः समर्थः समर्थो वेदितव्यः । विधीयत इति विधिः ।

तत्समाप्तिः । इति वामनकाशिकायां वृत्तौ द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

३ अध्यायारम्भः । अधिकारोऽयं । प्रत्ययशब्दः संज्ञात्वेनाभिधीयते ।

तत्समाप्तिः । इति काशिकायां वृत्तौ तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः ।

६ अध्यायारम्भः । अधिकारोऽयमासप्तमाध्यायपरिसमाप्तेः । यदितो ऊर्द्ध्वमनुक्रमिष्यामोऽङ्गस्येत्येव वेदितव्यं ।

तत्समाप्तिः । अस्तु नमोऽस्तु देवर्षिपितृमनुष्येभ्यः । शिवमायुर्वपुरनामयं शान्तिमरिष्टिमक्षितिमोजस्तेजो यशो बलं ब्रह्मवर्चसं कीर्त्तिमायुः प्रजापशूनशो नमस्कृता वर्द्धयतु दुहता दुरुपयुक्तान् पूजाधिकाश्च सर्व्वस्मात् स्वस्ति देवर्षिभ्यश्च ब्रह्म सत्यञ्च पातु मामिति ब्रह्म सत्यञ्च पातु मामिति ।

इति षष्ठोऽध्यायः समाप्त । समाप्तं ग्रन्थसूत्रं ॥

APPENDIX.

AN ALPHABETICAL LIST OF SANSKRIT GRAMMARS KNOWN TO EXIST IN MS. WITH THE NAMES OF THE AUTHORS AND REFERENCES TO THE WORKS IN WHICH THEY HAVE BEEN NAMED.

**Abbreviations.*

A. C. S.	Aufrecht's Catalogus Codicum Sanscriticorum.
A. S. C.	Asiatic Society's Catalogue of Sanskrit MSS.
O. C.	Catalogue of Sanskrit MSS. found in Oudh, Fasciculi I to IX.
B. S. C. C.	Benares Sanskrit College Catalogue appended to the A. S. C.
B. G. C.	Bühler's Catalogue of Sanskrit MSS. found in Guzrat.
B. S. D. C.	Bombay South Division Catalogue, Fasciculus I.
C. S. Gr.	Colebrooke's Sanskrit Grammar.
C. S. C. C.	Calcutta Sanskrit College Catalogue, appended to the A. S. C.
Car. S. Gr.	Carey's Sanskrit Grammar.
Gold. Pan.	Goldstücker's Essay on Páṇini.
K. C. P. C.	Keilhorn's Central Province Catalogue.
M. N.	Mitra's Notices of Sanskrit MSS., Nos. I to XII.
N. W. P. C.	North-Western Provinces Catalogue.
T. S. K.	Táránath's Siddhánta Kaumudi'.
S. P.	Supplement to the Pandit, containing a Catalogue of MSS. belonging to the Benares Sanskrit College.

LIST OF SANSKRIT GRAMMARS KNOWN TO EXIST.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
A.			
Adhyása-bháshya-vyákhyá.	....	Váchaspati.	A. C. S. p. 177. [No. 1493.
Aniṭ-káriká.	Metrical list of roots not admitting the increment इ = i.	....	B. G. C. Vol. III.
Anubandha-khaṇḍana-váda.	On indicatory letters.	....	B. G. C. III.
Anunyása.	....	Rakshita.	A. C. S. p. 161.
Ashṭádhyáyí.	The eight books of Páṇini's grammar.	Páṇini (Sálátuŕiya).	O. C. Fas. I. C. S. Gr., B. G. C. III. K. C. P. C. No. I. B. S. D. C. No. I. C. S. C. M. L.
Do. páṭha.	....	Nágesʼa.	S. P. 1-1.
Ashṭávakriti-vivaraṇa.	....	Madhusúdana.	K. C. P. C.
Asthimálá *alias* Chidasthimálá.	Commentary on Laghu-sʼabdendu-sʼekhara.	Vaidyanátha *alias* Bálam or Ballam Bhaṭṭa.	K. C. P. C. B. C. C.
Avyayáni or Avyaya.	On Indeclinables or aptots.	Rámakrishṇa Bhaṭṭa.	B. G. C. III. C. S. C. M. L.
Artha-sángraha.	On the meanings of words.	Bálam Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I.

Á.	....	....	....
Ákhyáta-prakriyá.	Conjugations in Sárasvata Grammar.	Anubhuti Svarúpa Áchárya.	B. G. C. III.
Akhyáta-váda.	Powers of verbal suffixes.	Raghunátha S'iromaṇi.	....
Do.	A discussion between a logician and a grammarian.	....	N. W. P. C. I.
Ákhyáta-váda-ṭíká, or ṭippaṇí Sudhá-viveka.	Commentary on the above.	Jayaráma Nyáyapanchánana.	M. N. Vol. II. p. 245.
Ákhyátártha-váda.	Logical disquisition on verbs.	....	B. G. C. III.
Ás'u-bodha.	Compendium of Mugdhabodha.	Durgádása.	C. S. Gr., A. S. C. p. 132.
Do. ṭika.	Commentary on the above.	Ditto.	C. S. Gr.
*Ákhyáta-vyákaraṇa *alias* Dháturúpa.	Inflections of verbs.	Banga Sena.	A. S. C. No. 672. p. 29.
Ákhyáta-vritti-ṭíká.	A commentary on Ákhyáta-vritti or Logic of Verbs.	Mokshes'vara.	N. W. P. C. I.
B.			
Bála-bodha.	An elementary grammar.	Dámodara.	B. G. C. III. 76.
Bála-vyákaraṇa.	A rudimentary grammar.	....	B. G. C. III.
Bháshá-manjarí.	....	Vara Bhaṭṭa.	B. S. D. C.
Bhága-vritti.	....	....	A. C. S. p. 161.
Bhaimi-vyákhyá.	Paribhasendu-s'ekhara.	Bhima Bhaṭṭa.	B. G. C. III. 63.
*Bháshá-vritti.	A gloss on the rules of Páṇini, omitting the Vedic ones.	Purushottama-deva.	C. S. Gr. A. S. C. No. 160, p. 84.
*Bháshá-vrityartha-vivriti.	Commentary on Purushottama's gloss.	S'rishṭidhara.	C. S. Gr. A. S. C. No. 160, p. 84.

* Those marked with an asterisk are extant in the Asiatic Society's Library.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
*Bháshya or Mahábháshya.	Scholium on Ashṭádhyáyí.	Patanjali (Gonardíya).	C. S. Gr. A. S. C. No. 1425.
*Bháshya-Pradípa(*alias*) Kaiyaṭa-Bháshya-pradípa.	Annotations to the Bháshya or Mahábháshya above.	Kaiyaṭa son of Jaiyaṭa.	C. S. Gr. T. S. K. Vol. II, A. S. C. No. 505, p. 97.
*Bháshya-pradípodyota or Mahá-bháshya-pradipodyota.	Commentary or Kaiyaṭa's annotations.	Náges'a or Nágoji Bhaṭṭa.	C.S. Gr. M.N. Vol. III,1348, A. S. C. No. 505, p. 97.
Bháshya-pradípodyota-vivaraṇa.	Another commentary on Kaiyaṭa's notes.	I'svaránanda.	C. S. Gr.
Bháshyeshṭi or Ishṭi.	Desiderata in the Bháshya.	Patanjali.	Gold Pán.
Bháva-pradípiká or Bháva-pradípa.	Commentary on S'abda kaustubha.	Krishṇa-mitra.	B. G. C. III, 120. N. O. C.
Bháva-prakás'a (*alias*) Bháva-prakás'iká.	Exposition of Hari Díkshitás Laghu-Sabda-ratna on Páṇini Manoromá.	Vaidyanátha *alias* Bálam Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 46, B. C. C. No. 17, S. P. 13, C. S. Gr. T. K. Vol. II, N. W. P. C. I. 70, S. P. 17-5.
Bhoga-vyákaraṇa.	A grammar compiled under Bhoga.	Vinayaságara Upadhyáya.	15 G. C. III, 80.
Bhúri-prayoga.	On synonyms and homonyms.	Padmanábha Datta.	A. C. S. p. 191.
Bhúri-prayoga-gaṇa-ṭíká. (*alias*) Gaṇa-dhatu-parábhasha.	Commentary on Bhuri-prayoga-gaṇa on roots and themes.	Kás'is'vara Váchaspati.	A. S. C. p. 32.
Bhúshaṇa (*alias*) Vaiyakaraṇa-bhúshaṇa. [karaṇa ditto.	On the philosophy of grammar and syntax.	Konda Bhaṭṭa, Bhuttoji's brother.	C. S. Gr. A. C. S. p. 177.
Bhushaṇa-kánti or Vaiya-	Commentary on the above.	Manyu-deva.	K. C. P. C. No. 47, C. S. Gr.

Bhushaṇa-kánti or Laghu ditto.	Commentary on the abridged Bhushaṇa.	Vaidyanátha Páyagunda.	C. S. Gr.
Bhúshana-sára or Vaiyakáraṇa ditto.	Abridgment of Bhushaṇa.	Konda Bhaṭṭa.	C. S. Gr. A. S. C. No. 448.
*Bhúshana-sára-ṭíká darpaṇa (vide) Vaiyákaraṇa do. do.	A commentary on the last.	Harivallabha.	C. S. Gr. A. S. C. No. 273, N. W. P. C. I, 78, S. P. 9-2.
Ditto Sára-ṭíká.	Another commentary on do.	Rudranátha *alias* Rudradeva.	K. C. P. C. No. 68. N. W. P. C. I, 77.
Bhúshaṇa-ṭíká.	A commentary on Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa.	Harirámа.	N. W. P. C. I, 27 and 53.
Ditto ditto.	Ditto ditto.	Gopála Deva.	N. W. P. C. I, 79.
C.			
Chaitanyámrita.	A modern Vaishnava grammar.	....	C. S. G. A. S. C. p. 133.
Ditto ṭíká.	A commentary on the above.	....	Ditto.
Chaitra-kúṭi.	A commentary on Kátantra.	....	C. S. G.
Chandra-kalá.	A gloss on Laghu S'abdendu-s'ekhara.	Bhairava Mis'ra *alias* Bhairavanátha Mis'ra.	K. C. P. C. No. 16. N. W. P. C. I, 94.
Chandra-kírti.	A commentary on S'arasvata.	Chandrakírti.	B. G. C. III, 154.
Chandra-sútra.	Mentioned in Praudha-manoramá.	Chandra.	A. C. S. pp. 162, 175, 185.
Chandriká.	An elementary grammar.	S'ríkanṭha Mis'ra.	K. C. P. C. No. 17.
*Ditto Dhátu.	Roots of the Chandriká grammar.	Ditto ditto.	A. S. C. No. 671, p. 37.
Chandriká.	Another Sanskrit grammar.	Samás'ráma Áchárya.	K. C. P. C. No. 18.
Do.	Interpreting the Paribhashártha-saṅgraha.	Svayamprakás'ánanda.	C. S. G.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Chandriká-ṭíká, Subodhiní.	A commentary on Chandriká grammar.	Sukla Mathuránátha.	N. W. P. C. I, No. 24.
*Ditto Adádi.	The verbs of the above.	....	A. C. S. p. 113, A. S. C. No. 671.
Ditto Vrihatí.	The enlarged Chandriká.	Somanátha.	K. C. P. C. No. 19.
Chaṅgadásíya Vyákaraṇa.	A compendious recent grammar.	Chaṅgadása.	O. C. Fas. VI.
Chaṅgadása-vritti-káriká.	Metrical rules of grammar.	Ditto.	C. S. C. C. No. 463.
Do. Do. Saṭíká.	The above with a commentary.	....	C. S. C. M. L. No. 10.
*Chidasthimálá. Same as Asthimálá and Sadasthimálá.	Commentary on the abridged gloss of Náges'a on Siddhánta Kaumudi.	Vaidyanatha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr. M. N. Vol. III, No. 1305, A. S. C. No. 673, N. W. P. C. I, Nos. 92 and 95, N. O. C. IV, 3.
Chidrathí.	A commentary on S'abdendu-s'ekhara.	....	B. G. C. III, 140.
Chit-prabhá.	Explanation of Páṇini's Paribháshás.	Paṇḍita-s'vámí.	B. G. C. III, 53.
Ch'haṭá.	A commentary on Mugdhabodha.	Mis'ra.	C. S. Gr.
D.			
Dása-lakára-vichára.	Disquisition on the tenses.	Bhavánanda.	B. G. C. III.
Dasa-pádi.	Quoted in Praudha-manoramá.	....	A. S. C. p. 162.

Darpaṇa.	Vrihad V. Bhushaṇa-ṭíká.	....	K. C. P. C.
Do. Laghu V. Bhúshaṇa-ṭíká.	Commentary on the abridged V. Bhushaṇa.	Hariballabha.	K. C. P. C. No. 26.
Daurga-siñhí.	Commentary on theKátantra.	Durga Siñha.	C. S. G.
Daurga-siñhí-vritti.	Construction of Kátantra Sútras.	Ditto.	....
Divya-vyákaraṇa.	A short recent grammar.	Chidrúpa Ás'rama.	C. S. Gr. N. W. P. C. I, 13.
*Dípa-vyákaraṇa.	A concise treatise on grammar.	Ditto ditto.	A. S. C. No. 440, p. 19.
Dípiká.	A commentary on Sárasvata.	Bhaṭṭáraka Chandra Súri.	B. G. C. III, 161.
Doshoddhára (*vide*) Paribháshendu-s'ekhara.	Reply to the objections against the Sekharas of Náges'a.	Manyudeva.	O. C.
Durga-ṭíká.	Exposition of Daurga-siñhí-vritti.	Durgá Gupta.	C. S. Gr. (as quoted in Kámamudhum.
Durga-vákya-prabodha.	A gloss on Durga Siñha's vrittis.	Kulachandra.	M. N. Vol. I, No. 515. Govt. MS. No. 150.
Durghaṭa.	Quoted in Praudha-manoramá.	....	A. C. S. p. 162.
Durghaṭa-vritti.	Ditto.	....	A. C. S. p. 162.
Durghata-ghaṭaná or Durghaṭodgháṭa.	A commentary on the Sankshipta-sára grammar.	...	C. S. Gr.
Druta-bodha.	A short grammar on the plan of Mugdhabodha.	Bharata Mallika.	C. S. Gr. A. S. C. No. 441, p. 20.
Druta-bodha-ṭíka *alias* Druta-bodhiní.	Commentary on the above.	Ditto.	C. S. Gr. A. S. C. No. 441, p. 22.
Darpaṇa.	A Sanskrit grammar.	Púrṇa Áchárya.	O. C. I.
*Dhani-yoni Kávya, Dhátuvana-prakás'a.	Verbal roots.	Kás'is'vara Váchaspati.	A. S. C. 673, p. 33.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
*Dhátu-chandriká.	List of verbal roots.	....	A. S. C. No. 201, p. 37.
*Dhátu-Dípiká.	Same as Dhátu páṭha-dípiká.	Dúrgádása.	M. N. Vol. III, No. 1249, C. S. Gr.
*Dhátu-gaṇa *alias* Vishṇúkta Dhátu-gaṇa.	Classified list of roots according to Supadma.	Jayásundaraj (on the plan of Vishṇu).	A. S. C. No. 673, p. 35.
Dhátu-gaṇa-paribháshá.	A gloss on the Bhuri-prayoga-gaṇa-páṭha.	Kás'ís'vara.	....
*Dhátu-gaṇa-prakás'a.	List of roots according to Supadma.	Kás'ís'vara Vachaspati.	A. S. C. No. 673, p. 33.
Dhátu-ghoshá.	Roots according to Sankshipta-sára.	....	C. S. Gr.
*Dhátu-manjarí.	A gloss on Pánini's Dhátu-páṭha.	Dharmakírti Pála.	B. G. C. No. 43. A. S. C. No. 349, p. 34.
Dhátu-málá.	A metrical list of roots.	Rádhákrishṇa.	....
Dhátu-krama-málá.	....	....	B. G. C. No. 35.
*Dhátu-páṭha.	Classified list of verbal roots.	Páṇini.	A. C. S. p. 168, No. 373, A. S. C. No. 344, p. 23, B. S. D. C. No. 6.
Ditto.	Ditto of the Sárasvata grammar.	Anubhúti-svarupa.	B. G. C. No. 37. S. P. 57, 1 and 7.
Ditto.	....	Harsha-kírti.	B. G. C. No. 38.
Ditto.	The Kátantra list of roots.	Sarvavarma.	B. G. C. No. 39.
Ditto.	Ditto of the Haima Vyákaraṇa.	Hemachandra.	B. G. C. No. 40. A. C. S. No. 378,

Dhátu-páṭha.	....	....	B. G. C. No. 41.
Ditto.	....	Puṇyasundara.	A. C. S. p. 170.
‡Dhátu-páṭha-dípiká.	Commentary on Vopadeva's roots.	Durgádása.	C. S. Gr., A. S. C. No. 415, p. 9.
Dhátu-páṭha-vṛitti.	Commentary on Páṇini's roots.	Nágojí Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 27.
Dhátu-páráyaṇa.	....	Sarasvati.	B. G. C. III, 42.
Dhátu- or Tantra-pradípa.	....	....	....
Dhátu-ratnamañjari.	....	Ráma Siñha.	K. C. P. C. 28, Ben. Col. No. 25.
Dhátu-ratnavâlí.	A metrical catalógue of roots.	Rádhákṛishṇa.	C. S. Gr.
Dhátu-rahasya.	....	Rámákánta.	M. N. II; No. 737.
*Dhátu-rúpa *alias* Ákhyáta Vyákaraṇa.	....	Bañga Sena.	A. S. C. No. 672, p. 23.
Dhátu-rúpávalí.	....	Forster.	A. S. C. No. 201, p. 37, S. P. 26, 28, 29.
Ditto ditto.	....	....	B. G C. Nos. 44 and 45.
Dhátu-tarañginí.	....	......	B. G. C. No. 35.
*Dhátu-sañgraha.	Scholium on Kátantra Gaṇa-pátha.	Kás'í Mis'ra.	A. S. C. No. 668, p. 30.
Dhátu-vṛitti.	....	Vijayánanda.	B. G. C. III, No. 46, B. C. C. No. 14.
Ditto.	....	Vopadeva.	B. G. C. No. 47.
Dhátvartha.	On verbal roots.	Bhaṭṭojí Díkshita.	O. C. I.
G.			
Gadá.	Commentary on Paribhá-shendu-s'ekhara.	Vaidyanátha Páyagunda.	O. C. I, K. C. P. C. No. 15, A. C. S. p. 161.
Gaṇa-páṭha.	....	Rámakṛishṇa Bhaṭṭa.	B. G. C. No. 28, S. P. 57-8, O. C. IV.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
*Gaṇa-páṭha (S'abda).	Classification of irregular nouns.	Páṇini.	A. S. C. No. 327, p. 13. C. S. Gr., Bothlingk's Páṇini.
Ditto.	Lists of verbal roots.	Kásínátha and Kás'ís'vara.	Rosen and Westergaard.
*Do. or S'abda gaṇa-páṭha.	List of anomalous nouns.	....	A. S. C. No. 327.
*Gaṇa-dhátu-paribháshá.	Gloss on roots of Supadma.	Kás'ís'vara Váchaspati.	A. S. C. No. 673 (2), p. 31.
Gaṇa-tattva-shodasika.	....	....	B. G. C. No. 29.
Gaṇaratna-mahodadhi-ṭíka.	A gloss on the running commentary on Páṇini.	....	S. P. 16-4.
Gaṇa-tattva-mahodadhi or Gaṇa-ratna-mahodadhi.	....	Vardhamáṇa Mis'ra or Vardhamáṇa Paṇḍita.	C. S. Gr., Gold. Pan. K. C. P. C. No. 14, A. C. S. p. 162.
Gauyi-chandrí-ṭíka.	Commentary on Saṅkshipta-sára.	Goyichandra.	....
Gúdhártha-dípiká or Gúdhártha-dípaṇi.	A running commentary on Páṇini's aphorisms.	Sadás'iva Paṇḍita.	C. S. Gr., T. K. Vol., II, C. S. C. M. L. No. 9.
Girvána-pada-mañjarí.	....	Varadarája.	C. S. C. C. No. 1398, D. M. L. No. 8.
H.			
Hari'-káriká or Vákya-pradípa.	Metrical maxims on the philosophy of Syntax.	Bhartrihari *alias* Hari-vrishabha.	C. S. Gr., A. C. S. p. 161-177, T. K., A. S. C. No. 674.
Ditto Vyákhyána.	Commentary on the above.	Helarája.	K. C. P. C. No. 86.

Hari-vyákára.	Commentary on the above.	Punyarája.	A. S. C. No. 674.
Harinámámṛita.	A Vaishṇavite grammar.	Jíva Gos'vámí.	C. S. Gr., M. N. No. 423. A. S. C. No. 1135.
Ditto.	Ditto.	Rúpa Gos'vámi.	Govt. Ms. No. 388, A. S. C. 1136.
Ditto Ṭíká.	A commentary on do.	......	C. S. Gr., A. C. S. No. 410.
Haíma-vyákaraṇa.	The author's Laghu-vṛitti on S'abdánu-s'ásana.	Hemachandra *alias* Hemá-súri.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 87.
Haima-dhátu-páṭha.	......	....	....
Ditto Ṭiká.	......	....	....
Hayagrantha.	......	....	C. S. C. C. No. 1987.
I.			
Indu-prakás'a.	Commentary on S'abdendu-s'ekhara.	Gangádhara.	K. C. P. C. No. 4.
Ishṭis *alias* Bháshyeshṭis.	Desiderata in the Bháshya.	Patanjali.	Gold. Pan. p. 92.
J.			
Jaumara.	An epitome of Saṅkshipta-sara grammar.	Jumara Nandi.	C. S. Gr., A. C. S. No. 383.
Ditto.	Additional notes on ditto.	....	A. C. S. p. 174, No. 393.
Jñápaka-samuchchaya.	A collection of Jñápaka-paribháshás, or explanatory rules.	Purushottama Deva.	A. C. S. p. 160, No. 353.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Discription.*	*Author.*	*References.*
Jñánámrita.	A grammar of recent date.	Kas'ís'vara.	C. S. Gr.
Jyotsná.	A commentary on Sábdendus'ekhara.	Udayañkara.	B. G. C. III, 141, K. C. P. C. No. 21.
K.			
Kaiyaṭa-bháshya, *alias* Bháshya-pradípa.	Annotations on the Mahábháshya.	Kaiyaṭa.	C. S. C. C. No. 1283, T. K. II C. S. C. M. L. No. 6.
Kaiyaṭa-tippaṇa.	Commentary on Bháshya-pradípa.	Harirâma.	N. W. P. C. I. 31 & 59.
Kaiyaṭa-vivaraṇa.	Comy. on Bháshya-pradípa.	Kaiyaṭa.	B. S. C. No. 13, T. K. II.
*Kalá, or Manjúshá-ṭiká, or Manjúshá vritti or vivriti.	A commentary on Laghu V. Sid. Manjúshá.	Vaidyanátha Bhaṭṭa.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 9, A. S. C. No. 313, p. 89, S. P. 9-1 & 54-1.
*Kalápa, Kátantra or Kaumára Vyákaraṇa.	A grammar the rules of which are ascribed to Kártika.	The god Kumára or his vehicle Kálápí.	C. S. Gr., A. S. C. No. 215.
Kalápa-Paris'ishṭa or Kátantra Paris'ishṭa.	Supplement to the rules of Kalápa or Kátantra grammar.	Trilochana Dása. Srípati Datta.	C. S. Gr., B. S. C. C. No. 39, A. C. S. No. 374, M. N. No. 514. Govt. MS. 192.
Ditto ṭiká.	A commentary on the above.	Gopínátha.	C. S. C. M. L. No. 3.
Kalápa-sañgraha.	Abridgment of Kalápa gr.	. ..	M. N. III, p. 31, No. 1058.
Kalápa-tattvárṇava.	A commentary on Kalápa grammar.	Raghunandana Ácharya S'iromaṇi.	C. S. Gr.

Kalpa-latá.	A commentary on Manorama.	Krishṇa Mitra.	O. C. VI.
Kalpa-taru.	....	Váchaspati.	A. C. S. p. 177.
Kámadhenu (*Vide* Kávya-káma-dhenu).	Commentary on Kalpa-druma, (*Vide* Kavi-kalpa-druma).	Vopadeva.	B. S. P. No. 16, S. P. 16-3.
Kaumára Vyákaraṇa.	The Kalápa or Kátantra gr.	Kumára.	B. G. C. No. 25.
Kaustubha-múktá and ṭíká.	*Vide* S'abda-kaustubha &c.	Bhaṭṭojí Díkshita.	B. S. C. C. No. 17, S. P.
Kaustubha ṭíká.	A commentary on the above.	Vaidyanatha.	N. W. P. C. I. 72.
Kavi-kalpa-druma.	A versified alphabetical list of roots and their significations.	Vopadeva.	C. S. Gr., A. C. S. p. 174, B. G. C. III. 10, K. C. P. C. No. 13. S. p. 16-3.
Do. ṭíká or Kávya-káma-dhenu.	Commentary on the above.	Ditto.	C. S. Gr., A. C. S. p. 174, B. G. C. III. 11, K. C. P. C. No. 11.
*Kavi-kalpa druma-ṭíka *alias* Dhátu-páṭha-dípika.	Another commentary on the same.	Durgádása.	A. S. C. No. 415, p. 9. C. S. Gr.
Kavi-kalpa-druma-vyákhyá.	Another commentary on the same.	Ráma Nyáyálaṅkára.	C. S. Gr.
Kavi-kalpa-druma-skandha, *alias* Upasarga-maṇḍana.	Significations of the roots after prepositions and prefixes.	Maṇḍana Kavi.	K. C. P. C. No. 8.
Kavirahasya.	Roots of different conjugations exemplified in verse.	Haláyudha, Minister of Lakshmaṇa Sena.	C. S. Gr., M. N. II, No. 62, C. S. C. M. L. No. 4.
Kánti *alias* Bhúshaṇa-kánti, or Vaiyákaraṇa-bhushaṇa-kánti.	A commentary on the Vaiyákaraṇa Bhúshaṇa.	Manyudeva.	K. C. P. C. No. 47.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Kánti *alias* Bhúshaṇa-kánti, or Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa-kánti.	Vide Laghu-bhushaṇa-kánti.	Vaidyanátha Páyagunda.	C. S. Gr.
Káraka-chakra.	A dissertation on cases.	Siddhántavágis'a.	B. G. C III. 15, B. S. C. C. No. 45.
Káraka-káriká.	Metrical rules of the government of cases.	....	B. G. C. III.
Káraka-kaumudí.	On the nature of the cases.	....	M. N. III No 1161.
Karaka-khaṇḍana-maṇḍana.	....	S'rímaṇi-kaṇṭha.	B. G. C. III. 14.
*Káraka-ṭíká.	Commentary on the subject of cases in the Sañkshiptasára.	Sarvavidyálankára.	A. S. C. No 413.
Ditto.	Another dissertation on cases.	Bhairava.	B. G. C. III. 16.
Káraka-váda.	Logical disquisition into the relations of different cases.	....	....
Káraka-vichára.	A grammatical investigation into casual relations.	....	Govt. Ms. No. 281.
Kárakádyartha-nirṇaya.	Discussion of cases.	Bhavánanda Siddhánta-vágís'a.	M. N. III. 1112.
*Káraka-khaṇḍana.	Criticism on Kárakas.	S'ríkhaṇḍṭha Mis'ra.	O C. VIII. 3.
Káriká.	Memorial verses on the general principles of grammar.	Kátyáyna.	O. C. VIII 2.
Kárika.	Metrical rules of grammar.	Vyághrabhuti.	A. C. S. p. 162.

Kárika.	Ancient metrical rules of grammar.	Bhaṭṭojí Díkshita..	B. G. C. III. 17.
Kárikávalí.	A grammar in verse.	Rámanáráyaṇa.	C. S. Gr.
Kás'iká.	Old Kárika rules quoted in the Bháshya.	Haradatta.	C. S. Gr., O. C. III. 9.
Kás'iká.	Comy. on Paribhashendu-s'ekhara.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 13., B. G. C. III. 60.
Kás'iká-vṛitti.	A perpetual commentary on Páṇini.	Vámana. Jayáditya *alias* Vámanácharya.	C. S. Gr., B. G. C. III. 18. M. N. II. p. 215. No. 814, B. S. D. C. 3, C. S. C. M. L. No. 5, S. P. 17-3.
Ditto ditto Nyása *alias* Bodhi-nyása.	An exposition of the last commentary.	Jinendra-buddhi or Haradatta Mis'ra.	C. S. Gr.
Ditto Vṛittí-panjiká. or Ditto Vivaraṇa-pañjiká.	The same as above.	Jinendra buddhi.	C. S. Gr.
Kás'inátha Gaṇa-páṭha.	Classified list of roots.	Kas'inátha.	Rosen and Westergaard.
Kás'is'vara Gaṇa-páṭha.	List of roots according to the Supadma grammar.	Kás'is'vara.	C. S. Gr.
Ditto Ṭíká.	A commentary on the last.	Rámakánta.	C. S. Gr.
Kántantra *alias* Kalápa.	(Vide Kalápa).	Kumára.	C. S. Gr., A. C. S. No. 374, A. S. C. No. 245.
Kátantra-chandriká.	A commentary on the above.	....	C. S. Gr.
Kátantra-chatushṭaya *vide* Kátantra-pañjiká.	The four parts of Kátantra Grammar.	Trilochana-dása.	C. S. Gr.
Ditto ditto Pradípa.	....	Kuppala or Kus'ala.	C. S. Gr.
Kátantra-dhátu-ghoshá.	....	....	C. S. Gr.
Kátantragaṇa-dhátu.	Roots arranged for Kálantra.	....	C. S. Gr.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
*Kátantra-pañjiká.	A commentary on the same Grammar.	Trilochanadása.	C. S. Gr., A. S. C. No. 245. [p. 5.
Ditto ditto pradípa.	(Vide Kátantra-vṛitti-pañjiká).	....	....
Kátantra-Paris'ishṭa.	....	....	....
Ditto ditto	A supplement to the Kátantra	S'rípati-datta.	C. S. Gr., A. C. S. p. 162, M. N. No. 514.
Ditto Paris'ishta-probodha.	A commentary on the above.	Gopínátha.	C. S. Gr.
Ditto París'ishṭa-siddhánta-ratnákara.	Another commentary on S'rípati's supplement.	Svarama Chakravarti.	C. S. Gr.
Ditto Sábda-málá.	....	....	C. S. Gr.
Ditto Shaṭ-káraka.	Syntax of the cases in Kátantra.	Rahasa Nandí.	C. S. Gr.
Ditto Sútra-vṛitti.	Scholia on the Kátantra aphorisms.	Durga Siñha.	A. C. S. p. 169.
Ditto Sútra-vṛitti-ṭíká.	An exposition of the above.	Durga Siñha.	C. S. Gr.
Ditto Tattvárṇava.	See Kalápa Tattvárṇava.	Raghunandana Acharya S'iromaṇi.	C. S. Gr.
Ditto Ṭíká.	Commentary on Kátantra gr.	Umápati.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto.	Kulachandra.	C. S. Gr.
Ditto ditto Chaitrakuṭí.	Ditto.	Vararuchi.	....
Ditto ditto.	Ditto.	Murárí.	C. S. Gr.

Kátantra-ṭíka.	Commentary on Kátantra gr.	Ramánátha.	C. S. Gr.
Ditto ditto Vyákhyá-sára.	Ditto.	Rámadása.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto.	Sus'ena Kavírája.	C. S. Gr.
Ditto ditto ditto.	Ditto.	Harirâma Chakravartí.	C. S. Gr.
Ditto unádi-vṛitti.	On Uṇádi suffixes.	S'ivadása.	C. S. Gr.
Ditto vritti-panjiká or Kát. vṛitti-vivaraṇa-panjiká.	Commentary on Durgadása's explication of Kát. aphorisms.	Trilochanadása.	A. C. S. No. 377, S. P. 55-1 and 4.
Ditto vṛitti-prabodha.	....	Ramánátha Chakravartí.	M. N. III. No. 1129.
Ditto vṛitti-ṭippaní.	....	....	Govt. MS. No. 209.
Ditto vivaraṇa or Kát. vistara-vivaraṇa.	....	Prithvídhara.	A. S. C. No. 276, S. P. 17-1.
Ditto vivaraṇa-pañjiká.	....	Durga Siñha.	Ben. Cat. No. 173. S. P. 17-2, S. P. 55—2 and 5.
Ditto vistára.	(Quoted in the Kámadhenu).	Vardhamána Mis'ra.	C. S. Gr., S. P. 32—2 and 55—1.
Ditto Vyákhyá.	....	Durga Siñha.	B. G. C. III, No. 12.
Ditto Vyákaraṇa-vyákhyá.	....	Durga Siñha Áchárya.	O. C. Fas. VI, No. 2.
Ditto Vyákhyá-sára.	Commentary on Káṭantra.	Rámadása.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto ditto.	Harirâma Chakravartí.	C. S. Gr.
Kaumudí-vilása.	A commentary on Siddhánta Kaumudi of Bhaṭṭoji Díksita.	Bháskara Áchárya.	O. C. of 1875, Pt. II. No. 4.
Kaumára Vyákaraṇa.	....	....	B. G. C. III. No. 25.
Kávya-Kámadhenu.	Vide Kavikalpa-druma-ṭiká.	Vopadeva.	B. G. C. III, No. 11, K. C. P. C. No. 11.
Kávya Sañjivaní.	A commentary on the above.	....	K. C. P. C. No. 12.
Krit-paṭala.	On *Kridanta* suffixes.	....	B. G. C. III, No. 20.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Kṛit-tattva-bodhiní.	The kṛit portion of Tattva-bodhiní.	Jnánendra Sarasvatí.	A. S. C. No. 673. B. G. C. III. No. 673.
Kṛidanta-prakriyá.	On the formation of verbal nouns.	....	B. G. C. III. No. 22.
Kṛidanta-vyúha.	Ditto ditto.	....	B. G. C. III. No. 23.
Kridanta-vritti.	Ditto ditto.	....	B. G. C. III. 24.
Kṛid-vivaraṇa.	On Kṛit suffixes.	Kás'ínátha.	C. S. C., M. L. No. 7.
Kriyá-kalápa.	....	Vijayánanda.	B. G. C. III, 26.
Kriyá-ratna-samuchchaya.	....	Gaṇa-ratna.	B. G. C. III, 27.
Kshíra-taraṅginí.	(Cited in the Prasáda).	Kshira Svamí.	C. S. Gr., A. C. S. p.
Kunchiká.	A commentary on V. Sid. Manjúshá.	Durbala Ácharya.	S. P. 8-2.
L.			
Laghu-bodha.	A short elementary grammar.	....	C. S. Gr.
Laghu-bháshya.	Notes on the Chandriká grammar.	Raghunátha Ácharya.	O. C. I. 15.
Laghu-bhúshaṇa *alias* Laghu-vaíyakaraṇa-bhushaṇa.	Same as Bhushaṇa-sára.	Konḍa Bhaṭṭa.	B. S. C. C. No. 20, A. S. C. [No. 448. C. S. Gr.
Laghu-bhushana-kánti.	A commentary on the above.	Vaidyanátha Páyagunda.	C. S. Gr.
Laghu-darpaṇa (*alias*) Vaíyákaraṇa-bhushaṇa ditto.	Same as Bhushaṇa-sára-darpaṇa. A commentary on Bhúshaṇa-sára.	Hariballabha.	B. G. C. III, C. S. Gr.

Laghu Kaumudí (*alias*) Laghu Siddhánta Kaumudí.	Abridgement of Bhaṭṭoji's Siddhánta Kaumudí.	Varadarája.	K. C. P. C. No. 57, C. S. Gr. B. O. C. 13, A. S. C. No. 363, 692, B. G. C. III. 87.
Do. Do. ṭíká.	Commentary on the abridged ditto.	Jayakrishṇa.	N. W. P. C. I, 44.
Laghu Manjushá (*alias*) Laghu-siddhánta manjúshá.	Abridgement of Vaiyákaraṇa-siddhánta-manjúshá.	Nágojí Bhaṭṭa.	C. S. Gr., K. C. P. C. No.49, A. S. C. No. 12, N. W. P. C. I, 51, O. C. I. 16, p. 123.
Laghu Parama-laghu ditto.	The shortest epitome of Manjúshá.	Nágoji Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I, 44.
Laghu Paribhasha-vritti, *alias* Paribháshá-bháskara.	A suceinct commentary on the Paribháshá-vṛitti of Sívadeva.	Bháskara Bhaṭṭa.	C. S. Gr., B. G. C. III, 55.
Laghu S'abda-ratna.	Abridgement of Haradatta's S'abda-ratna commentary.	Hara Dhíkshíta.	B. G. C. III, K. C. P. C. No. 58, M. N. III, No. 1293, S. P. 4-2.
Do. Ṭíká.	A gloss on the above abridgement.	Bhairava Mís'ra.	K. C. P. C. No. 58.
Laghu S'abdendu-s'ekhara Saṭíka.	Abridged Sábdendu-s'ekhara with a commentary.	Náges'a and Mallinátha.	O. C. IV. 12.
*Laghu S'abdendu-s'ekhara.	Abridgement of S'abdendu-s'ekhara, a commentary on Siddhánta Kaumudí.	Nágojí Bhaṭṭa.	C. S. C. M. L. Nos. 32 and 33., S. P. 687, C. S. Gr., M. N. II. No. 716. K. C. P. C. No. 72, B. S. D. C. No. 1825.
Laghu Sábdendu-Sékhara-ṭíká.	A commentary on the abridged Sábdendu-s'ekhara.	Náná Páṭhaka.	N. W. P. C. I. 67.
Laghu Sábdendu Sékhara-ṭíká.	Another ditto.	Gopáladeva.	N. W. P. C. I. 68.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Laghu Sábdendu Sekhara-ṭíká.	....	Bálam Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I. 86.
Ditto ditto.	....	Mallínátha.	O. C. IV. 11.
Do. Tíká Chandra-kalá.	A commentary on the above.	Bhairava Mis'ra.	K. C. P. C. No. 16, A. C. S. p. 164.
*Do. do. Chidasthimálá.	(*Vide*) Asthimálá or Sadasthimálá.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., K. C. P. C. 3, B. G. C. 20, A. C. S.
Laghu Ṭíká Varachandriká.	Another commentary on the above.	....	K. C. P. C. No. 61.
Do. do. Another.	Ditto ditto.	Manyudeva.	K. C. P. C. No. 73.
*Laghu Siddhánta Kaumudí.	Same as Laghu Kaumudí.	Varadarája.	B. G. C. III. No. 87, C. S. Gr., A. S. C, C. S. C. M. L. No. 30, O. C. I. 13.
Do. Prákrita-ṭíká.	A Guzrati commentary on the above.	Srí Krishṇa.	B. G. C. III. No. 88.
Laghu Siddhánta-s'ekhara.	A concise commentary on Sid. Kaumudí.	Nágojí Bhaṭṭa.	A. C. S. p. 164, C. S. C., M. L. No. 31.
Laghu Vaiyákaraṇa-s'iddhánta-manjúshá.	*Vide* Laghu Maujúshá the abridged V. S. Maujúshá.	Nágojí Bhaṭṭa.	C. S. Gr., K. C. P. No. 49.
Do. Vyákhyá *vide* Kalá.	A commentary on the above abridgement of V. S. Manjúshá.	Vaidyanatha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., B. G. C. III. 9, A. S. C. No. 313.
Laghu Vaiyákarṇa-bhúshaṇa.	*Vide* Laghu Bhushaṇa above.	Koṇḍa Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 67, B. S. D. C. No. 77.

Laghu vṛitti.	A commentary on Sabdánus'ásana.	Hemachandra.	C. S. Gr.
Lakshaṇá-vallí.	On Grammatical terms &c.	....	O. C. IV. 12.
Liṅga-nirṇaya-bhúshaṇa.	On genders of nouns.	Ráma.	K. C. P. C. No. 59.
Liṅga-vis'esha-vidhi.	Rules on the distinction of genders of nouns.	Vararuchi.	A. C. S. p. 167.
Liṅgánus'ásana.	General rules on genders of nouns.	Páṇini.	B. G. C. III. 90.
Ditto.	Ditto.	Bhaṭṭojí Díkshita.	B. G. C. III. 91.
Ditto.	Ditto.	Rámachandra.	B. G. C. III. 92.
Ditto.	Ditto.	Vararuchi.	B. G. C. III. 93.
Ditto Savivaraṇa.	Ditto with a commentary.	Hemachandra.	B. G. C. III. 94.
Lingánus'ásana-sútra-vritti.	Explication of the rules on genders.	Bhaṭṭojí Díkshita.	B. G. C. III. 95.
Lingánus'ásana sútra vritti.	Ditto ditto.	Páṇini.	K. C. P. C. No. 60.
Linga-vṛitti Saṭíka.	A grammar with a commentary.	Vararuchi Mis'ra.	O. C. Fas. VII. No. 1.
M.			
Madhya Kaumudí or Madhya Siddhánta do.	The first abridgement of Siddhánta Kaumudí.	Varadarája, disciple of Bhaṭṭojí Díkshita.	C. S. C. M. C. No. 23, S. P. 57, 3 and 1, C. S. Gr., B. G. C. III. 81., K. C. P. C. No. 51, A. C. S. p. 165, A. S. C. p. 92, No. 328, S. P. 54 and 57-9.
Makaranda or Supadma Vyákaraṇa.	A commentary on Supadma grammar.	Vishṇu Mis'ra.	C. S. Gr.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Madhya-manoramá.	An abridgement of Praudha-manoramá by the author.	Bhaṭṭoji Díkshita.	C. S. Gr., S. P. No. 57-10, S. P. 161.
Madhya-manoramá.	Commentary on Madhya Kaumudí.	Ráma S'armá.	K. C. P. C. No. 53, M. N. II. No. 820, A. S. C. Nos. 1481—82. S.p. 57, 11.
Manoramá-khaṇḍa.	....	Vis'ves'vara.	B. S. D. C. No. 14.
Manoramá *alias* Praudha Manorama.	Notes on the Siddhánta Kaumudí by the author.	Bhaṭṭojí Díkshita.	C. S. Gr., K. C. P. No. 52, S. P. 57-11, M. N. II. p. 198. No. 791, B. S. D. C. 13, S. P. 41, O. C. I, 12.
Do. Tíká.	A commentary on the above.	Harihara Díkshita.	M. N. II. No. 791.
Manoramá.	A commentary on the Dhátupáṭha of Kalápa grammar.	Ramánátha.	C. S. Gr.
Ditto.	A commentary on Chandriká.	Nílámbara Mis'ra.	K. C. P. C. No. 54.
Mahabháshya Siddhánta-ratna-prakasa.	A commentary on Patanjali's schrolium.	Síva-ranendra Sarasvati.	S. P. 32—1 and 33.
*Manjúshá or Vaiyákaraṇa-Siddhanta Manjúshá.	On syntax and philosophy of grammatical construction.	Nágojí Bhaṭṭa.	C. S. Gr., A. C. S. 403, K. C. P. C. No. 48, M. N. II. p. 163. No. 757, A. S. C. 303.
Do. Laghu.	Abridgement of the above.	Ditto. Ditto.	C. S. Gr., K. C. P.C. No. 49.

Manjúshá Kunchiká.	Key to the Manjúshá.	Krishṇa Mísra.	A. C. S. p. 178, No. 404, M. N. III p. 340, N. W. P. C. I. 28, O. C. III, 10.
Manjúshá Ṭíká.	A commentary on Manjúshá.	....	O. C. VI, No. 8, K. C. P. C. No. 50, B. C. C. No. 9.
*Manjúshá-vṛitti or vivriti *vide* Kalá.	A commentary on the abridged Manjúshá.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., A. S. C. No. 313, p. 89.
*Mahá-bháshya or bháshya *alias* Phaṇi-Bháshya.	Criticisms on Kátyáyana's annotations on Páṇini.	Patanjali.	C. S. Gr., A. C. S. p. 158, K. C. P. C. No. 72, B. G. C. III. No. 84, M. N. I. No. 53, N. W. P. C. I. 88, S. P. 10, 11, 12, O. C. I. 13, A. S. C. p. 94.
*Do. Tiká, Pradípa or Vivaraṇa.	Annotations on Mahábháshya.	Kaiyaṭa.	C. S. Gr., A. C. S. p. 158, K. C. P. C. No. 70, B. G. C. III. No. 85, B. C. C. No. 10, A. S. C. p. 96.
*Mahábhashya Pradípodyota.	Commentary on Kaiyaṭa's notes.	Nágoji Bhaṭṭa.	C. S. Gr., A. C. S. p. 158, T. S. K. II, A. S. C. No. 505, p. 97.
Ditto Pradípa-vivaraṇa.	Another commentary on Kaiyaṭa's annotations.	Is'varánanda.	C. S. Gr., T. S. K. Vol. II.
Mahábháshya Vyákhyá.	Another commentary on Patanjali's gloss.	Bhartrihari.	A. C. S. p. 160, T. S. K. Vol. II.
Mádhavíya Vṛitti.	Constructions of Páṇini's rules.	Mádhava Ácharya.	T. S. K. Vol. II. A. C. S. p. 167.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Mádhaviya-dhátu-vṛitti.	Commentary on Páṇini's roots.	Vidyáraṇya.	B. S. D. C. No. 15.
Mánasa-rañginí.	A commentary on Siddhánta Kaumudí.	....	O. C. Fas. No. 9.
Mahábháshya-ṭiká.	A commentary on Mahábháshya of Patanjali.	Rámakrishnánanda.	N. W P C. I. 21 and 62.
Manjúshá-ṭippaṇa.	Notes on the Manjúshá.	Harirâma.	N. W. P. C. I. 29 and 61.
Ditto.	Ditto ditto.	Rájáráma Díkshita.	N. W. P. C. I. 89.
*Mugdha-bodha *alias* Ráma Vyákaraṇa.	A modern concise system of Sanskrit grammar.	Vopadeva.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 55. A. S. C. No. 403, p. 98.
Ditto Paris'ishṭa.	Supplement to Mugdhabodha.	Kás'is'vara.	C. S. Gr., M. N. I. No. 352.
Ditto ditto.	Another supplement to the above.	Nandakishora.	C. S. Gr.
Ditto Paribháshá.	Terminology of Mugdhabodha.	....	C. S. C., M. L. No. 28.
Ditto Pradípa.	Another commentary on the Mugdhabodha.	....	A. C. S. p. 161.
Ditto Subodhiní.	Another commentary on the above.	Durgádása.	C. S. Gr., M. N. I. No. 449. N. W. P. C. I, 25. C. S. C. M. L. No. 26.
*Ditto Paribhásá-ṭiká.	A gloss on the terminology of Mugdhabodha.	Kárṭika Siddhánta.	C. S. C. M. L. No. 28.

Mugdhabodha Ṭíká.	Commentary on Mughdhabodha.	Bholánátha.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Ballabha Áchárya.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Dayaráma Váchaspati.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Devidása.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Govindaráma.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Kártika Siddhánta.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Kás'is'vara.	M. N. III, No. 1209.
Ditto.	Ditto.	Madhusúdana.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Rámánanda Áchárya.	M. N. I, No. 449.
Ditto.	Ditto.	Rámabhadra.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Rámaprasáda.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Ráma Tarkavágís'a.	A. S. C. No. 667, p. 102, C. S. C. M. L. 25, C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Katikánta Tarkavágís'a.	C. S. Gr.
Ditto.	Ditto.	Gangádhara Tarkavágís'a.	C. S. C. M. L. 27.
N.			
Náma Sutráni.	....	....	B. G. C. III, No. 49.
Nánádhátu-prakriyá.	On Verbal roots and themes.	....	B. G. C. III, 48.
Nañ-váda-vyákhyá.	A Discourse on the negative prefix-*nañ*.	Siddhánta Pañchánana Bhaṭṭáchárjya.	O. C. VIII, 4.
Dhananjaya Nighanṭu.	Quoted in the Manoramá.	Dhananjaya.	A. C. S. p. 162.
Nija-vínoda.	....	Mahádeva Vedántin.	S. P. No. 36-1.
Nirukta.	....	Yáska.	Govt. MS. No. 518.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Nyása or Bodhi- or Vṛitti-nyása *alias* Kás'iká-vṛitti-pañjiká.	Exposition of the Kás'iká-vṛitti of Vámanáchárya.	Jinendra Bodhi.	C. S. Gr., A. C. S. p. 101.
Nyása (*vide*) Padamanjari.	Another exposition of the same.	Haradatta Mis'ra.	C. S. Gr., T. S. K. II.
P.			
Pada-chandriká.	A commentary on Sárasvata with corresponding rules of Páṇini.	....	C. S. Gr, B. C. C. No. 15.
Pada-chandriká-vṛitti.	A commentary on the above.	Krishṇa.	N. W. P. C. I, 71, S. P. 15-2.
*Pada-manjari *alias* Nyása.	Exposition of Kás'iká-vṛitti.	Haradatta Mis'ra.	C. S. Gr., B. C. C. III, 50, A. S. C. No. 281, T. K. III, A. C. S. pp. 113, 161, 162, N. W. P. C. I, 4, S. P. 13-1.
Pada-sphoṭa.	On etymology and syntax.	....	A. C. S. p. 177*b*.
Pada-vákya-ratnákara.	Logical disquisition on language or a discussion between certain logicians and grammarians.	Gokulanátha Upádhyáya.	A. C. S. p. 246*a*. N. W. P. C. I, 48, O. C. IV, 5.
*Pada-vákya-ratnákara-káriká.	Versified rules of syntax.	....	A. S. C. No. 670, p. 48.

Pada-vyákarana-ṭika.	A commentary on Sárasvata grammar.	....	C. S. C. C. III, do. M. L. No. 14.
Pada-vyavasthá.	On the construction of sentences.	....	A. C. S. pp. 163, 164, 165.
Pada-vyavasthá-prakriyá.	Ditto.	....	A. C. S. p. 350.
Padártha-kaumudí.	A commentary on the Námaliṅgánus'ásana of Amara.	Náráyaṇa Chakravarṭí.	M. N. III, p. 34, No. 922.
Padávalí.	A small grammar on accidence.	....	C. S. Gr.
Pañcha-padí.	On Uṇádi suffixes quoted in the Prauḍha Manoramá.	....	A. C. S. p. 162.
Pañcha-sandhi-bala-virodha.	Permutations of letters.	....	C. S. C. C. No. 2712.
*Páṇiníya Dhátupáṭha.	See Dhátupátha.	Páṇini.	C. S. Gr., A. C. S. p. 168, A. S. C. No. 347.
*Páninyashtadhyáyí or Páṇini Vyákaraṇa.	See Ashṭádhyáyi.	Páṇini.	A. S. C. No. 348.
Ditto Sútra-vṛitti.	A commentary on Páṇini's rules.	....	N. W. P. C. I, 17.
* Ditto Ṭíká.	Vide S'abda-kaustubha.	Bhaṭṭoji Díkshita.	A. S. C. No. 669.
Pañjiká-pradípa.	See Kátantra-pañjiká-pradipa.	Kuppala *alias* Kúsala.	C. S. Gr., p. 49.
Parama-laghu Manjúshá.	The shortest epitome of Manjúshá.	Náges'a.	N. W. P. C. I, 44.
Páráyana see Dhátu ditto.	On roots and themes.	Sarasvatí.	A. C S. p. 161.
Paribháshá.	Ancient rules of interpretation.	Páṇini.	C. S. Gr., B. G. C. III, 51.
* Ditto Sútra.	Ditto the Saṅkshiptasára grammar.	Goyíchandra.	A. S. C. No. 413, p. 57.
Ditto.	*Vide* Chit-prabhá.	Paṇḍita Svámí.	B. G. C. III, 53.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
*Paribháshá-bháskara.	Interpretation of Paribháshá rules.	Bháskara Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 55, A. S. C. No. 327, p. 53, S. P. 16-7.
Paribháshá-bháskara-ṭippaṇa.	Notes on Paribhashá-bháskara.	S'ríniváa.	N. W. P. C. I, 34 and 55.
Paribháshá-bháskara-ṭíká.	A commentary on Paribháshá-bháskara.	Harirâma.	N. W. P. C. I, 81.
Paribháshá-bháskara-ṭippaṇa.	Annotations on the Paribháshá-bháskara.	Rájaráma Díkshita.	N. W. P. C. I, 90.
Paribháshá-manjarí.	Commentary on Paribháshendu-s'ekhara.	Bhíma.	K. C. P. C. No. 30.
Ditto Pradípa.	Ditto.	Koláhala.	B. G. C. No. 54.
Ditto Pradípárchi.	Ditto.	Náná Páṭhaka.	K. C. P. C. No. 29.
Ditto Prakaraṇa.	A commentary on Paribhasá-rules.	....	A. C. S. pp. 162, 164, 165.
Ditto Prakás'a.	Ditto.	....	N. W. P. C. I. 33.
Ditto ditto.	Ditto.	Vishṇuráma.	N. W. P. C. I, 54.
Paribháshá-manjarí.	A commentary on Páṇini.	....	O. C. I, 7.
Paribháshá Sútra.	Do. on Kátantra.	....	A. C. S. p. 169.
Ditto Tíká or Manyudeví.	Explication of Paribháshá Sútras.	Manyudeva.	B. G. C. III, 52.
Paribháshá-ṭippaṇa.	Notes on the Paribháshás.	Hari Díkshita.	N. W. P. C. I. 98.
Ditto Vṛitti.	Ditto.	Durga Siñha.	N. W. P. C. I, 9.
Ditto Vṛitti.	Ditto.	Síradeva.	C. S. Gr., B. S. D. C. No. 7, N.W.P.C.I,10,A.C.S.353.

Paribháshá Vṛitti.	Notes on the Paribháshás.	Padmanábha Datta.	C. S. Gr.
Ditto Laghu vritti.	Short explanations of ditto.	Bháskara Bhaṭṭa.	C. S. Gr.
Paribháshárṭha-manjari-vivaraṇa.	Ditto.	Purushottama.	B. G. C. III, No. 56.
Paribháshartha-sañgraha.	Ditto.	....	C. S. Gr.
Ditto Ṭíká Chandriká.	A gloss on the above.	Svayamprakás'ánanda.	C. S. Gr.
*Paribháshenda-s'ekhara.	A brief exposition of Paribháshá maxims.	Náges'a Bhaṭṭa.	C. S. Gr., A. C. S No. 354, B. C. C. 16, B. G. C. III, 57, A. S. C. No. 1479, C. S. C. M. L. No. 16, S. P. 16-9, O. C. I, 8.
Ditto ditto Kás'iká.	A commentary on the above.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., B. G. C. III, 60, A. C. S. 16, B. S. D. C. No. 8.
Ditto ditto Gadá.	Another ditto.	Ditto.	B. G. C. III, 61, K. C. P. C. 15.
*Paribháshendu- and Sabdendu-sekhara-doshoddhára.	Amendment of the two S'ekharas.	Vaidyanátha.	C. S. Gr., M. N. I, No. 158, A. S. C. No. 1446, p. 61.
Paribháshendu-s'ekhara-ṭíká Tripathagá.	A commentary on the Paribháshá rules.	Rághavendra Áchárya.	B. G. C. III, 62, K. C. P. C. No. 24.
Ditto Ṭíká Bhaimika or Vyákhya Bhaimi.	Another ditto.	Bhíma Bhaṭṭa or Áchárya.	O. C. V, No. 2, B. G. C. No. 63, N. W. P. C. I, 50.
Ditto ditto Bhairaví.	Another ditto.	Bhairava Mis'ra.	K. C. P. C. No. 33, O. C. IV, 6.
Ditto ditto S'áñkarí.	Another ditto.	S'añkara Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 32.
Ditto ditto Ṭíká.	Another ditto.	Harirâma.	N. W. P. C. I. No. 6.
Ditto ditto Ṭíká.	Another ditto.	Manyudeva.	K. C. P. C. No. 31.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Paribháshendu-s'ekhara-ṭíká.	A commentary on the Paribháshendu-s'ekhara.	Durbala Ácharya.	N. W. P. C. I, 40.
Paribháshendu-s'ekhara-ṭiká.	Another commentary.	Lálá Vihárí.	N. W. P. C. I, 31 & 49.
Ditto.	Another ditto.	....	....
Ditto ṭippaṇa.	Notes on the above.	Rájaráma Díkshita.	N. W. P. C. I, 91.
Paribháshopaskára.	An explanation of Paribháshá maxims.	Hari Díkshita.	N. W. P. C. I, 82.
Paris'ishṭa-prabodha.	Same as Kátantra-parisishṭa-prabodha.	Gopínatha.	C. S. Gr.
Paris'ishṭa-siddhánṭa-ratnákara.	Vide Kátantra ditto ditto.	S'ivaráma Chakravartí.	C. S. Gr.
*Párijáta Vyákaraṇa.	A compendious modern grammar.	Ráma-hari.	A. S. C. No. 614, p. 62.
Paríkshá.	A commentary on Vaiyákaraṇa-bhushanasára of Konda Bhaṭṭa.	Bhairava Mis'ra.	K. C. P. C. No. 34, O. C. VIII, 5.
Phiṭ Sútra.	On accentuation.	S'ántanava Ácharya.	A. C. S., Gold. Pan., B. S. D. C. No. 10.
Ditto ṭippana.	Notes on Phiṭ sútras.	Hari Dikshita.	N. W. P. C. I, No. 77.
Prabhá.	Commentary on S'abda-kaustubha.	Rághavendra Ácharya.	K. C. P. C. No. 42.
....	Ditto.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	B. G. C. III, 119, N. W. P. C. I, 47, C. S. Gr., O. C. IV, 7.

Prabodha-chandriká.	Short poetical examples of grammar.	Vaijala Rája of Pátna *alias* Vaijala Bhupáti *alias* Vaijana (Aut. 370.)	B. G. C. III, 69, K. C. P. C. No. 41, A. C. S. No. 370, B. S. C. C. No. 16, N. W. P. C. I, 42, S. P. 16, O. C. IV, 8.
*Prabodha-prakás'a.	A grammar of recent date.	Balaráma Pañchánana.	C. S Gr., A. S. C. No. 414, p. 70.
Prabodhodaya-vṛitti.	....	....	A. C. S. p. 161.
Pradípa.	....	....	A. C. S. p. 161.
*Prakirṇa-prakás'a.	....	Helarája.	C. S. Gr., A. S. C. No. 675, p. 63.
Prakírna-sára.	....	Kás'ínátha.	K. C. P. C. No. 38.
Prakriyá-kaumudí.	A grammar in which Páṇini's rules are methodically arranged.	Rámachandra Áchárya.	C. S. Gr., A. C. S. No. 355, B. G. C. III, 64, K. C. P. C. No. 35, M. N. No. 1300, B. S. C. C. No. 191, O. C. F. VI, Nos. 6 and 7, S. p. 19.
*Ditto Ṭíká Prasáda.	A commentary on the above.	Viṭṭhala Áchárya.	C. S. Gr., A. S. C. No. 671, p. 66, S. p. 19—2.
* Ditto ditto.	Another commentary on do.	Kṛishṇa Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 37, B. G. C. III, No. 66, N. W. P. C. I, 15.
Ditto ditto.	Ditto ditto.	Ráma Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I, 16.
Ditto ditto.	Ditto ditto.	Nrisiñha Áchárya.	K. C. P. C. No. 36, B. G. C. III, 67.
Prakriyá-ratna.	Quoted in the Prasáda and Mádhavíya Vṛitti.	....	A. C. S., C. S. Gr.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Prakriyá-s'ara-ṭíká or, Vardhamána Prakriyá.	Commentary on the abridged Prakriyá.	Vardhamána Mis'ra, pupil of S'rígovinda.	K. C. P. C. No. 62.
Pramáṇa-padártha.	....	Varadarája.	B. G. C. II, 70.
*Prasáda.	Commentary on Prakriyá-kaumudí.	Viṭṭhala A'chárya.	A. C. S. No. 355, C. S. Gr., B. G. C. III, 63, K. C. P. C. 36, A. S. C. No. 671, p. 66, T. K. II.
Pras'ṇa-vyákaraṇa.	A Prakrit grammar in questions and answers.	Párs'vachandra.	C. S. C. M. L. No. 18.
Prasiddha-pada-bodha.	An elementary grammar.	Bharata Mallika.	Printed.
Pratípa.	Quoted in the Prasáda and Mádhavíya Vṛitti.	....	C. S. Gr.
Pratyáhára-khaṇḍaṇa.	....	Rámachandra Páṭhaka or Rámachandra A'chárya.	K. C. P. C. No. 40.
Pratyákhyána-saṅgrahá.	....	....	K. C. P. C. No. 39.
Pratyanta-s'abda-vyuha.	....	....	K. C. P. C. No. 68.
*Prauḍha Manoramá.	Commentary on Sidhánta-kaumudí by the author.	Bhaṭṭoji Díkshita.	C. S. Gr., A. C. S. p. 161, M. N. No. 791, B. G. C. III, 74, K. C. P. C. 53, T. K. II, A. S. C. Nos. 1454 and 1584, B. S. D. C. N. 9, C. S. C. M. L. 21.
*Ditto Ṭíká S'abda-ratna *alias* Vivaraṇa.	A gloss on Prauḍha Manoramá.	Haridatta or Díkshita or Haripara Díkshita.	C. S. Gr., B. G. C. III, 75, C. S. C. M. L. 20, A. S. C. p. 80.

*Párásarí.	....	Parasara.	Govt. MS. No. 659.
Prabhákara-chandra.	A commentary on Tattvadípiká of Bhaṭṭoji Díkshíta.	Nágoji Bhaṭṭa.	O. C. I, 10.
Prabhákara-parichcheda.	A grammar.	Rámásrama Acharya.	O. C. I, 11.
Prayoga-chintámaṇi.	....	Mahes'a.	K. C. P. C. 43.
Prayoga mukhya-vyákaraṇa.	An ancient grammar.	....	B. G. C. III, 71.
Ditto Ṭíká.	A commentary on the above.	....	O. C. of 1875 Part II, No. 2.
*Prayoga-ratna-málá or Purushottama-málá.	A grammar used in Assam.	Purushottama Vidyávagís'a.	C. S. Gr., Govt. Ms. 930, A. S. C. 410, p. 72.
Práyoga-sañgraha-viveka.	On the positions of the subject and the predicate.	Varáha Paṇḍit.	N. W. P. C. I, 35 and 57.
Prayoga-sára.	....	....	B. S. C. C. No. 16, S. P. 16-15.
Prayoga-viveka.	....	Vararuchi.	B. G. C. No. 72.
Punyarájí.	A commentary on S'arasvata grammar.	Punyarája.	C. S. Gr. B. G. C. III, 155.
Púrva-pakshávalí.	Discussion on points of grammar.	....	B. C. C. I, 9.
R.			
Ráma Vyákaraṇa.	Another name of Mugdhabodha.	Vopadeva.	C. S. Gr., A. C. S. 161.
Ra-pratyáhára-khaṇḍana.	Objections to the *ra* pratyáhára.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	B. S. D. C. No. 16.
Ra-pratyáhára-maṇḍana.	Answers to the above objections.	Rámachanda son of Múrári Páṭhaka.	O. C. VIII, 6.
Ratnákara.	A commentary on Sárasvata.	....	K. C. P. C. No. 56.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Ratnamálá *alias*, Prayoga-ratna-málá.	A Sanskrit grammar used in Assam.	Purushottama.	C. S. Gr., A. S. C. No. 410.
Ditto Ṭíká.	A commentary on the above.	Jaya-krishṇa.	C. S. Gr.
Litto ditto.	Another ditto.	Jínes'vara.	C. S. Gr.
Ratnárṇava.	A commentary on Siddhánta Kaumudí.	....	S. P. 57-4, O. C. III, 8.
*Ratnávali.	....	....	A. S. C. No. 668, p. 105.
Rúpamálá.	Conjugations of verbs.	Vimala Sarasvatí.	A. C. S. p. 162, B. G. C. III, 86.
*Rúpávalí.	Declensions of nouns in Marhaṭṭi.	....	A. S. C. No. 1406, S. P. 21, 22, 23, 24, 27, 30, C. S. C. M. L. No. 29.
S.			
Sadasthi-málá.	Commentary on Laghu S'abdendu-s'ekhara.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	A. C. S. p. 165.
Samanta.	Cited in the Prasáda and Mádhaviya Vṛitti.	....	C. S. Gr.
*Samásachakra.	A dissertation on Cases.	....	B. G. C. III, 146, A. S. C. Nos. 1411, 1413.
Samásárṇava.	Ditto.	Kúla Muni.	N. W. P. C. I. 3.
Samása-váda	Logical disquisition on cases.	Rámachandra Bhaṭṭa.	B. G. C. III. 147.
Samása-vidhi.	Rules relating to the syntax of Cases.	....	....

Sambodhanopades'a or Sambandhopades'a.	....	....	C. S. C. C. No. 840, C. S. C. M. L. No. 58.
Sañjñá-prakriyá.	....	....	B. G. C. III, 144.
Sanskṛita manjarí.	....	Ananta Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 145., C. S. C. M. L. No. 56.
Sanskṛita-pada-páṭha.	....	....	C. S. C. C. 949.
Sanskṛita-valli.	....	....	C. S. C. M. L. No. 57.
*Saṅkshipta-sára.	A Sanskṛit grammar used in west Bengal.	Kramadís'vara.	C. S. Gr., A. C. S. p. 173, A. S. C. No. 431.
Ditto Jaumara-vṛitti *alias* Rasavati vṛitti.	Revised explications of the above grammar.	Jumara Nandí.	C. S. Gr., A. C. S. p. 173.
Ditto Paris'ishṭa.	Supplement to the above grammar.	Jumara Nandí.	C. S. Gr., A. C. S. p. 174.
Ditto ditto	A supplement to Jumara's corrections.	Goyíchandra.	C. S. Gr.
Ditto Prakírṇa-vṛitti or ṭiká.	Another explication of the rules of ditto and commentary on them.	Goyíchandra.	C. S. Gr., A. C. S. pp. 173, 174, A S. C. Nos. 413 and 430.
Ditto Ṭíká.	Another commentary on the Saṅkshipta-sára grammar.	Gopála Chakravartí.	C. S. Gr.
Ditto Ṭippaṇí.	Annotation on the above grammar.	Vidyálankára.	....
Ditto ditto Vyákáradípiká.	Exposition of Goyíchandra.	Nyáya-pañchánana.	C. S. Gr., A. S. C. No. 243.
Saṅkshipta-sára-vyákhyá.	A gloss on Goyíchandra.	Vañs'ivadana.	C. S. Gr.
Ditto Vyákhyá-kaumudí.	Notes on the above.	Abhiráma Vidhyálankára.	A. C. S.
Sára-kaumudí or Sára-siddhanta-kaumudí.	Abridgement of Siddhanta Kaumudi of Bhaṭṭoji Díkshitá.	Varadarája.	B. G. C. III, 149, C. S. Gr., A. C. S. p. 17, B. G. C. III, 151. A. S. C. No. 327, K. C. P. C. No. 75, S. P. 1-3.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Saralá.	A recent commentary on Siddhánta Kaumudí.	Táránátha Váchaspati.	T. S. K.
Sarala-vyákaraṇa.	....	....	....
*Sára-mañjarí.	A discussion on tenses.	Jayakrishṇa.	K. C. P. C. No. 76, A. S. C. No. 414, N. W. P. C. I. No. 1.
Sarámṛita.	A small treatise on grammar.	....	C. S. Gr.
Sára-pradípiká-ṭíká.	....	....	B. G. C. III, 150.
*Sara-sañgraha.	Derivations of nouns.	Pítámbara.	A. S. C. No. 673.
Sárasvata-sára.	Abridgement of Sárasvata.	Harideva.	K. C. P. C. 78.
Sárasvata-sárá sañgraha.	Another ditto.	Náráyaṇa Bhárati.	B. G. C. III, No. 162.
*Do. Siddhánta-chandriká.	A commentary on Sárasvata Gr.	Rámachandra Ás'rama or Rámás'rama Ácharya.	C. S. Gr., B. G. C. III, No. 163, A. S. C. No. 440, C. S. C. M. L. 52.
Ditto ditto ṭíká.	Explanation of the above.	Sadánanda Paṇḍita.	C. S. C. M. L. No. 53.
Ditto Siddhánta-ratnávali.	Another ditto.	Mahádeva.	B. G. C. No. 153.
Sárasvata-sútra.	Rules of Sárasvata grammar.	Sarasvatí.	A. C. S. p. 171.
Ditto Ṭíká.	Commentary on the above.	Mahí Bhaṭṭa.	C. S. Gr., A. C. S.
Ditto Pada-chandriká.	Another ditto.	....	C. S. Gr.
Sárasvata-ṭíká-chandra-kírti.	A commentary on Sárasvata.	Chandra-kirti.	B. G. C. III, 154.
Ditto Dípiká.	Another ditto.	Bhaṭṭáraka Chandra Súri.	B. G. C. III, 161, C. S. C. M. L. 48.
Sárasvata-ṭíká Punyarájí.	A commentary on Sárasvata.	Punyarája.	B. G. C. III, 155, C. S. Gr., S. A. 18·2. O. C. I, 23.

Ditto Vidvadbodhiní.	Another ditto.	Ráma.	B. G. C. III, No. 156.
Ditto Vísamártha-dipiká.	Ditto.	Gopála.	B. G. C. III, No. 157.
Ditto Ratnákara.	Ditto.	....	K. C. P. C. No. 56.
Ditto Subodhiká.	Ditto.	Amrita Bhárati.	B. G. C. III, No. 158.
Ditto.	Ditto.	Kshemendra.	B. G. C. III, 159.
Ditto.	Ditto.	Jagannátha.	B. G. C. III, 160.
Sarasvati-kanṭhábharaṇa.	....	Bhogadeva.	C. S. Gr.
Sarasvatí-prakṛiyá or Sárasvata-vyákaraṇa.	A grammar said to have been received from the goddess Sarasvatí.	Ambhuti-svarúpa Ácharya.	C. S. Gr., A. C. S. p. 171, B. G. C. III, 152, K. C. P. C. 677, A. S. C. Nos. 252 and 414, B. S. D. C. I, No. 31, S. P. 18, 7.
Setu-chandriká.	....	....	C. S. C. C. 1816.
Siddhánta-chandriká-ṭíká.	A gloss on the above gloss.	Mathuránátha.	N. W. P. C. I, 2.
Ditto Siddhánta-dipiká or Vaishṇava Sid. dípiká.	A gloss on Sárasvata.	Rámás'rama Ácharya.	A. C. Sp. 161.
*Siddhánta-kaumudí *alias* Vaiyákarana S'id. Kaumudi.	A grammar on the plan of Prakriyá-kaumudí.	Bhaṭṭoji Díkshita.	C. S. Gr., A. C. S. No. 386, O. C. I. 25, A. S. C. Nos. 327, 364, 559, B. S. D. C. Fas. I. No. 32, S. P. 57-2 and 6. S. P. 2-1.
Siddhánta-kaumudi-vilása, *vide* Kaumudi Vilása.	A commentary on the above.	Bháskara.	K. C. P. C. No. 80, O. C. of 1875, Part II, No. 4.
Siddhánta Kaumudi ṭiká.	A commentary on the Siddhánta Kaumudí.	Hari Díkshita.	N. W. P. C. I, 83.
Siddhánta-kaumudi-ṭíká. *vide* Prauḍha Manoramá, S'abda-ratna, Bháva-prakás'a, S'abdendu-s'ekhara, Asthimálá, Tattvabodhiní.	Other commentaries on the Siddhánta Kaumudí.	By several authors.	

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Siddhánta sudhá-nidhi *vide* Sudhánidhi.	....	....	K. C. P. C. No. 83.
*Siddhánta-ratnákara or Vaiyákaraṇa Sid. Ratnákara.	A commentary on Siddhánta Kaumudí.	Rámakṛishṇa Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 82, B. G. C. III, No. 164, M. N. No. 705, A. S. C. No. 370, N. W. P. C. I, 22 and 93, S. P. 8, N. 2.
Siddhánta-ratnávalí.	On Kridanta or verbal nouns.	Rámakṛishṇa Bhaṭṭa.	
Siddhántánta-kaumudí-ṭíká.	Another ditto.	Vis'ves'vara Tírtha.	N. W. P. C. I, 5.
Ditto ṭippaṇí-Siddhánta-chandriká.	A gloss on the above.	Maṇinanda.	K. C. P. C. No. 81.
Siddhavarṇa-vyákaraṇa.	....	....	B. G. C. III, No. 165.
Siddhavarṇádi-sikshá-sútra.	....	....	B. G. C. III, No. 166.
Subodhiká.	A commentary on Sárasvata.	Amṛita Bhárati.	B. G. C. III, No. 158.
*Subodhiní.	A commentary on the Vedic portion of Sid. Kaumudí.	Jayakṛishṇa Bhaṭṭa.	S. P. 20·4., O. C. I, 26. Do. III, 2. K. C. P. C. No. 84. B. G. C. III, 167. A. S. C. No. 669. C. S. C. M. L. No. 59.
*Subodhiní.	A commentary on Chandriká.	S'úkla Mathuránátha.	N. W. P. C. I 25.
Ditto.	Commentary on Mugdhabodha.	Durgádása.	C. S. G. M. N. No. 449.
Sudhá-nidhi *vide* Siddhánta-sudhá-nidhi.	....	....	K. C. P. C. No. 83.

S'ukha-lekhana.	....	Bharata Mallika.	M. N. No. 568.
*Supadma Vyákaraṇa.	A grammar used in east Bengal.	Padmanábha Datta.	C. S. Gr., A. C. S. No. 401, A. S. C. 427, N. W. P. C. I, 23.
Ditto Makranda.	A commentary on the above.	Vishṇu Mis'ra.	C. S. Gr.
Ditto Ṭíká.	Another commentary on ditto.	Kás'ís'vara.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto.	Kandarpa Siddhánta.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto.	Rámachandra.	C. S. Gr.
Ditto ditto	Ditto.	S'rídhara Chakravartí.	C. S. Gr.
Ditto Unádi-vṛitti.	Unádi suffixes of the above grammar.	Padmanábha Datta.	C. S. Gr.
Ditto Dhátu-páṭha.	Verbal themes of the same.	Ditto.	C. S. Gr.
Ditto Paribháshá.	Constructive rules suited to ditto.	Ditto.	C. S. Gr.
Ditto Paris'ishta.	Suppliment to ditto.	Kásís'vara.	C. S. Gr.
Sphoṭa-chandriká.	Philosophy of grammar.	Kṛishṇa Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 168.
Sphoṭa-tattva.	Ditto.	S'eshakṛishṇa.	B. G. C. III, 169.
Sútrartha.	Meanings of the rules of grammar.	Rámes'vara.	N. O. C. Fas. V, No. 5.
Sútras.	Same as Páṇini-sútras or Aphorisms of Páṇini.	Páṇini.	C. S. Gr.
Sútra-pátha.	Explanation of Sútras.	Sarasvatí.	O. C. IV, 17.
Svara-manjari.	On accents.	....	A. C. S. p. 164.
Svara-prakarana-tíká-subodhiní.	Commentary on the chapter of accents in Subodhini.	Jayakṛishṇa.	O. C. II, 1.
Svaráshṭaka.	Ditto.	Sáunaka.	A. C. S. p. 164.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
S'			
S'ábda-bodha-taranginí.	On etymology.	Isvarí-datta.	N. W. P. C. I, 45.
S'abda-ghosa.	On declensions of nouns.	....	C. S. Gr.
S'abda-kaumudí.	....	Mádhava Siñha.	B. G. C. III, 116.
*S'abda-kaustubha.	A scholium on Páṇini.	Bhaṭṭoji Díkshita.	O. C. I, 20, B. S. D. C. Fas. I, No. 28, C. S. Gr. B. G. C. III, 117, K. C. P. C. 71, A. C. S. p. 160, A. S. C. No. 669, S. P. 5-1.
Ditto.	....	Lakshmídhara (?)	B. S. D. C. Fas. I, No. 27.
Ditto Ṭíká.	A commentary on S'abda-kaustubha.	Krishṇa A'chárya.	B. G. C. III, 118.
Ditto ditto Prabhá.	Another commentary on ditto.	Vaidyanátha Páyagunda, *alias* Ballam Bhaṭṭa.	C. S. Gr. A. C. S. p. 160, B. G. C. III, 119, N. W. P. C. I, 64.
Ditto ditto Prabhá.	Another ditto on ditto.	Rághavendra A'chárya.	K. C. P. C. No. 42.
Ditto ditto Bháva-pradipiká.	Explanation of the Prabhá.	Kṛishṇa Mis'ra.	B. G. C. III, 120.
Ditto ditto Vishama *alias* Vishama-padí.	Exposition of S'bda-kaustubha and Prabhá.	Nágoji Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 121, K. C. P. C. No. 65.
S'abda-kaustubha.	A dissertation on words.	I's'varíprasada.	N. W. P. C. I, 39.
S'ábda-kaustubha-vyákhya.	A commentary on Bhaṭṭoji's S. kaustubha.	Vaidyanatha.	C. S. C. M. L. No. 39.

S'abda-lakshaṇa.	....	Vararuchi.	B. G. C. III, 130.
S'abda-máliká.	....	Páṇini.	B. G. C. III, 124.
S'abda-prabheda.	....	....	B. G. C. III, 122.
S'abda-ratna.	A commentary on the Prauḍha Manoramá.	Bhaṭṭoji Díkshita.	B. G. C. III, 125, O. C. I, 22.
S'abda-ratnákara.	....	Sundara Gaṇí.	B. G C. III, 128.
S'abda-ratnákara.	....	Benimádhava.	O. C. III, 7.
S'abda-ratna-málá.	Commentary on Bhaṭṭoji's notes on Manoramá.	....	C. S. Gr., B. G. C. III, 126.
S'abda-ratna-ṭíká.	Ditto.	Bhairava.	N. W. P. C. I, 84.
S'abda-ratna-ṭíká.	Another commentary on S'abda-ratna.	Bálam Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I, 85.
S'abda-ratna-vyákhyá-bháva, S'abda-prakás'a, or bháva prakás'iká.	Commentary on the Laghu-s'abda-ratna.	Vaidyanátha Páyagunda.	B. G. C. III, 127, K. C. P. C. No. 46, B. S. C. C. No. 17, T. K. Vol. II.
S'abda-rúpa-prakás'iká.	....	....	M. N. No. 604.
S'abda-rúpávalí.	....	Jagadís'a Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 129.
S'abda-sádhana.	....	....	....
*S'abda-sádhya-prayoga.	(Vide S'abda-ghosha above).	Rámanátha.	A. S. C. No. 245, Gov. MS. No. 387.
S'abda-s'akti-prakás'iká.	....	Jagadís'a Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 131.
S'abda-siddhi.	Tinnanta or conjugations.	Hari Díkshita.	B. S. D. C. Fas. I, No 30.
S'abda-sobhá *alias* S'abda-sobha-vyákaraṇa.	A grammar of the ancient form of Sanskrit language and syntax.	Nílakaṇṭha.	O. C. VIII, 7 and 8, G. S. C. M. L. No. 40.
S'abda-tattva-prakás'a.	Etymology of words.	Indradatta Upádhyáya.	O. C. Fas. V, No. 4.
Sabda-ṭíká.	A commentary on S'abda-prabheda.	Jñánavimala Giri.	B. G. C. III, No. 123.
S'abdánusásana.	....	Hemachandra *alias* Abhinava S'ákaṭáyana.	C. S. Gr. A. C. S. p. 176, B. G. C. III, 133.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
S'abdártha-ratnávalí.	Knowledge of the correctness of words and their meanings.	Kántanátha.	N. W. P. C. I, 26.
*S'abdártha-sára-mañjarí *alias* Sára-manjarí.	....	Jayakrishṇa Sarmá.	M. N. Vol. II, No. 927, A. S. C. No. 414.
Ditto ditto.	....	Vágís'a.	B. G. C. III, 134.
Ditto ditto.	....	Bhavánanda.	....
Ditto ditto.	Ditto.	Harirám.	N. W. P. C. I, 38 and 52.
Ditto ditto.	Ditto.	S'iva Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 136.
Ditto ditto.	Ditto.	S'ankara.	N. W. P. C. I, 32 and 58
Ditto ditto ṭíka.	Ditto.	Manyudeva.	N. W. P. C. I, 27 and 63.
S'abdendu Vrihat ditto.	Enlarged ditto.	Ditto.	A. C. S. No. 365.
Ditto Laghu ditto.	Abridgement of the above.	Ditto.	C. S. Gr., A. C. S. No. 365, K. C. P. 172, A. S. C. No. 1429, 1605.
S'abdenda-s'ekhara Ṭíká.	Commentary on the Laghu-s'abdendu-s'ekhara.	Vaidyanátha Páyaguṇḍa.	C. S. Gr., B. G. C. III, 139.
Ditto ditto Indu-prakás'a.	Commentary on S'abdendu-s'ekhara.	Gangádhara.	K. C. P. C. No. 4.
Ditto ditto Jyotsná.	Another ditto.	Udayankara.	B. G. C. III, 141, K. C. P. C. No. 20.
Ditto ditto.	Ditto.	Mallínatha.	O. C. IV, 9.
* Ditto ditto.	Another ditto.	Manyudeva.	K. C. P. C. No. 73, A. S. C. No. 1601.

Ditto ditto.	Ditto.	Ballabha.	N. W. P. C. I, 65.
S'abdenda-sekhara.	Ditto.	Náṇá Páṭhaka.	B. G. C. III, 138.
Ditto Saṭíka.	Ditto with commentary.	Ditto.	B. G. C. III, 137.
Ditto Doshoddhára.	Amendations on S'abdenda-s'ekhara.	Manyudeva.	M. N. No. 158.
S'ábdikábharaṇa.	Cited in the Prasáda.	....	C. S. Gr.
S'ekhara-málá.	....	....	C. S. C. C. No. 130.
S'esha-saṅgraha-ṭíká.	....	Ballabha Ganí.	B. G. C. III, 142.
Shaṭ-káraka-bheda.	Disquisition on the cases.	....	B. G. C. III, 143, C. S. C. M. L. No. 42.
*Shaṭ káraka-vṛitti or Do. Do. Vivechana.	Elucidation of the six cases in S'abdartha-sára-manjarí.	Vallabhánanda.	A. S. K. No 670.
Shaṭ-panchás'iká.	....	Bhavánanda Siddhánta.	C. S. C. C. No. 670.
*S'ighra-bodha.	On the formation of words, &c.	S'ivaprasáda.	C. S. Gr., A. S. C. No. 327, N. W. P. C. I. 14, S. P. 16-13.
S'ishu-bodha.	An elementary grammar.	Somanátha.	K. C. P. C. No. 74.
Shoḍas'a-Káriká.	A treatise on Samásas and taddhitas.	Páṇini.	O. C. of 1875, Part II, No. 1.
Suddha-bodha.	An elementary grammar.	Rámes'vara.	C. S. Gr.
Suddha-bodha-ṭíká.	A commentary on do.	Ditto.	C. S. Gr.
S'rís'ukti-ratnákara.	A commentary on the Mahábháshya of Patanjali.	....	N. W. P. C. I, 69.
T.			
Taddhita-chandriká.	On nominal suffixes.	....	N. W. P. C. I .7.
Taddhita-prakriyá.	On nominal suffixes.	....	B. G. C. III, 31.

List of the Sanskrit Grammars known to exist,—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Taddhita-upadés'a.	Ditto.	Bangadása.	O. C. IV, 4.
Tantra-pradípa *alias* Dhatu-pradípa.	Illustrations of Páṇini's list of roots or Dhátu-páṭha.	Maitreya Rakshita.	C. S. Gr., T. K. Vol. II,
Taranginí *alias* Kshira-taranginí.	Illustrations of Páṇini's roots (quoted in the Mádhavíya-vṛitti).	Kshíra S vámí.	C. S. Gr., A. C. S. p. 161.
Tarka-chandriká.	A short grammar.	Kṛishṇa Bhaṭṭa.	O. C. Fas. V. No 1.
*Tattvabodhiní.	Commentary on Siddhánṭa Kaumudí of Bhaṭṭojí.	Jnánendra Sarasvatí, disciple of Vámanendra Svámí.	C, S. Gr., A. C. S. No. 371, T. K. II, B. G. C III, 30, A. S. C. No. 673, B. S. D. C No. 4, C. S. C. M. L. No. II, S. P. 3—1, O. C. III, 3.
Ditto ditto.	A commentary on Chandriká.	....	C. S. C. C. No. 2775, B. S D. C. No. 5.
Tattva-chandra.	Illustrations of the abridged Prakriyá-kaumudí.	Jayanta.	C. S. Gr., A. C. S. No. 361.
Tattva-dípiká.	Commentary on Somanátha's Chandriká.	Ráma A's'rama.	K. C. P. C. No. 21.
Tattva-dípiká.	An Elementary Grammar.	Bhaṭṭoji Díkshita.	O. C. I, 4.
Tattva-prakás'a.	An Elementary Grammar.	Sadánanda A'khyáta.	O. C. F. I, No. 3.
Tattva-vimarshiní.	A commentary on the Kás'iká.	Upamanyu.	K. C. P. C. No 23.
Tattva-vindu.	....	Váchaspati Mis'ra.	K. C. P. C. No. 22.

Tripádi-sútra.	....	....	B. G. C. III, 32.
Tripathagá.	A commentary on the Paribháshendu-s'ekhara.	Rághavendra A'chárya.	K. C. P. C. No. 24.
Triveniká.	....	A'shádhara.	B. G. C. III, 33.
U.			
Ulká Vyákaraṇa.	A rudimentary grammar.	....	C. S. Gr., A. C. S. p. 132.
Uṇádi-kosha.	A glossary of Uṇádi suffixes.	Ráma S'armá.	A. C. S. p. 176.
Uṇádi-páṭha.	....	....	B. S. D. C. No. 2.
Uṇádi sútra.	Rules about Uṇádi suffixes.	S'ántanava A'chárya.	K. C. P. C. No. 5.
Ditto ditto.	Ditto according to Páṇini.	Ujjvala Datta.	K. C. P. C. No. 6.
Ditto ditto.	Another ditto.	....	O. C. Fas. VIII, No. 1.
Ditto ditto.	Páṇini's rules on ditto.	Páṇini.	Gold Pan., A. C. S.
Ditto ditto ṭippaṇa.	Notes on Uṇádi sútras.	Hari Datta.	N. W. P. C. I, No. 99.
*Ditto ditto vṛitti.	Explications of the Uṇádi rules.	Ujjvala Datta.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 7, Gold Pan., A. S. C. No. 1563.
Uṇádi ṭiká.	Commentary on the above.	Ráma Tarkavágis'a.	A. C. S. p. 176.
Uṇádi vṛitti.	Ditto in the Kátantra grammar.	Sivadása.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto according to Páṇini.	Kátyayána.	Carey's S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto according to Mugdhabodha.	Ráma Tarkavágís'a.	A. C. S. No. 399.
Ditto ditto.	Ditto according to Saṅshiptasára.	Kramadís'vara.	A. S. C. No. 430.
Ditto ditto.	Explications according to Sárasvata.	....	B. G. C. III, 8.
Ditto ditto.	Ditto according to Supadma.	Padmanábha Datta.	C. S. Gr.

List of the Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Unadi-vṛitti.	On Uṇadi suffixes in 10 parts.	Vrajarája.	N. W. P. C. I, 46.
Unádi-vyákhyá.	Commentary on Páṇini's Uṇádi suffixes.	....	B. A. C. III, 4.
Upasarga-maṇḍaṇa *alias* Kavi-kalpadruma-skandha.	Significations of the verbal roots with prefixes.	Manḍaṇa Kaví.	K. C. P. C. No. 8.
Upasarga-vṛitti.	Significations of prefixes.	....	B. G. C. III, No. 9.
V.			
Vádártha.	Logical treatise on syntax.	....	C. S. Gr.
Váda-sudhákara.	Logical discussion of grammar.	Krishṇa-mitra Áchárya.	O. C. IV, 14.
Vaishṇava-siddhánta-dípiká.	...	Rámachandra.	Á. C. S. p. 161.
*Vaiyákaraṇa-Bhushaṇa, (sphota-váda).	On the philosophy of grammar.	Koṇḍa Bhaṭṭa, brother of Bhaṭṭoji.	C. S. Gr., B. G. C. III, 106, M. N. No. 1328, A. S. C. No. 440, B. S. D. C. F. I, Nos. 23 and 24.
Ditto Laghu.	Abridgement of the above.	Ditto.	K. C. P. C. No. 67, B. S. C. C. No. 20.
Ditto Vrihat.	Enlargement of the same.	Ditto.	K. C. P. C. No. 66, B. S. C. C. No. 20.
Vaiyákaraṇa-bhúshaṇa-Ṭíká.	Commentary on V. Bhúshaṇa.	Nágojí Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 107, B. S. C. C. No. 9, O. C. I, 17.
Ditto ditto.	Ditto.	Bhaṭṭojí Díkshita.	B. G. C. III, 108.

Ditto ditto.	Ditto.	Rangojí Bhaṭṭátmaja.	B. G. C. III, 109.
Ditto kánti.	Ditto.	Manyudeva.	K. C. P. C. No. 47.
*Ditto ditto sára.	Compendium of Bhúshaṇa.	Koṇḍa Bhaṭṭa, Nágojí Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 112, A. C. S. p. 177, O. C. I, 18, A. S. C. No. 440, p. 117.
Ditto ditto darpaṇa.	Commentary on the compendium.	Rangojí.	B. G. C. III, 113.
Ditto Laghu-darpaṇa.	Comty. on V. Bhushaṇa.	Harivallabha.	B. G. III, 111.
Ditto káriká.	Metrical maxims of grammar.	Nágojí Bhaṭṭa.	B. S. D. C. Fas. I, No. 22.
*Ditto ditto Kaumudí.	Vide Siddhánta Kaumudí.	Bhaṭṭojí Díkshita.	A. S. C. No. 457, 559, p. 129.
Ditto Kaustubha.	....	....	B. S. D. C. Fas. I, No. 25.
V. B. ṭíká-pariksha.	Commentary on the unabridged V. Bhúshaṇa.	Bhairava.	B. G. C. III, 110, B. S. C. C. No. 9.
V. B. sára-ṭíká.	Commentary on V. Bhúshaṇa-sára.	Rudranátha.	K. C. P. C. No. 68.
Vaiyákaraṇa-sarvasva.	Digest of the *trimuni* grammars and their commentaries.	Dharaṇídhara and Kás'ínátha.	A. S. C. No. 408, p. 119, O. C. I, 19.
Vaiyákaraṇa-siddhánta.	On the philosophy of grammar.	....	....
V. Siddhanta dipiká.	A commentary on the above.	Koṇḍa Bhaṭṭa.	K. C. P. C. No. 69.
*Vaiyákaraṇasiddhánta-maṇjúshá.	Vide Siddhánta-manj úshá.	Nágojí Bhaṭṭa.	A. S. C. No. 303, p. 123.
Vyákaraṇa-Bháshya.	Same as Mahábháshya.	Patanjali.	B. S. D. C. Fas. I, 26.
*Vyákára-dípiká.	A commentary on Sankshipta-sára.	Nyáya-panchánana.	A. S. C. No. 243, p. 125.
V. Siddhánta Kaumudí.	Same as Sid. Kaumudí.	Bhaṭṭojí Dikshita.	A. S. C. No. 417.
Ditto Laghu Manjúshá.	Abridgement of the above.	Náges'a Bhaṭṭa.	C. S. Gr., K. C. P. C. No. 49.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
Ditto Manjúshá.	Same as Manjúshá.	Náges'a Bhaṭṭa.	A. C. S. p. 177, B. G. C. III, 114, M. N. Nos. 757 and 1341, K. C P. C. No. 48, A. S. C. No. 303.
Ditto Manjúshá-ṭiká-kalá.	Commentary on the abridged V. S. Manjúshá.	Vaidyanátha.	B. G. C. III, No. 115, K. C. P. C. No. 50.
Ditto Ratnákara.	Commentary on Sid. Kaumudí.	Rámakrishṇa Bhaṭṭa.	A. S. C. No. 320, M. N. No. 705.
Vákya-chandriká.	....	Krishṇa Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 96.
Ditto Dípiká.	....	Hayayaso Mis'ra.	B. G. C. III, 97.
Ditto-padí.	....	Punyarája.	C. S. C. M. L. No. 25.
*Ditto Pradipa *alias* Hari-káriká.	Metrical maxims of the philosophy of grammar.	Bhartrihari *alias* Harivrishabha.	C. S. Gr., A. C. S. p. 177, T. K A. S. C. No. 674.
Ditto Prakás'a.	....	....	B. G. C. III, 98.
Ditto Prakás'a-ṭíká.	....	Rámachandra.	A. C. S. p. 161.
Ditto ṭíká.	..	Punyarája.	S. P. No. 56—1.
Ditto Ṭíká.	Commentary on the above.	Helarája.	C. S. Gr., T. S. K.
*Ditto Ṭíká.	Another ditto.	Punjarája *alias* Punyarája.	C. S. Gr., T. S. K , A. S. C. No. 674, p. 112, S. P. 56—1.
Ditto vṛitti-vivaraṇa.	....	....	Govt. MS. No. 492.
Vámana-vṛitti.	Same as Kásiká-vṛitti. A commentary on Páṇini.	Vámana Jayáditya.	A. C. S. p. 161, C. S. Gr.

Vara-chandriká, *vide* Laghu S'abdendu-s'ekhara-ṭíká.	A commentary on the abridged S'abdendu.	....	K. C. P. C. 61.
Vardhamáṇa-prakṛiyá.	....	Vardhamáṇa Misra.	K. C. P. C. No. 62.
*Vártika-páṭha.	Amendments and explanations of Páṇini's aphorisms.	Kátyáyana.	C. S. Gr., A. S. C. Nos. 673 and 1563.
Ditto páṭha.	....	....	C. S. C. M. L. No. 37.
Ditto sútra.	....	Vyághrapáda.	C. S. Gr., A. C. S. p. 176.
Ditto ditto.	....	Vyághrabhúti.	C. S. Gr.
*Ditto ditto.	....	Govardhana Mis'ra.	A. S. C. No. 1559.
Vibhakti-váda.	....	....	B. S. C. C. No. 39.
Ditto vivaraṇa.	....	....	K. C. P. C. No 63.
Ditto artha-nirṇaya.	Explanation of declensions.	Kṛishṇa Bhaṭṭa.	K C. P. C. No. 64, B. G. C. III, 102, B. S. D. C. Fas. I, No. 21.
Ditto ditto káraka-prakriyá.	....	....	B. G. C. III, 101.
Vibhrama Sútráṇi.	Notes on discrepant aphorisms.	Hemachandra.	A. C. S. p. 170.
Ditto sútra-ṭíká.	....	Púrṇachandra.	A. C. S. p. 170.
Vichára-chintámaṇi.	....	....	A. C. S. p. 161.
Vidagdha-bodha.	A recent grammar.	Rámachandra Mis'ra.	O. C. of 1875, Part II, No. 3.
Vidvad-bodhiní.	A commentary on Sárasvata grammar.	Ráma.	B. G. C. III, 157.
Vikṛiti-kaumudí.	....	....	C. S. C. C. No. 290.
Viparíta-grahana-prakaraṇa.	....	....	B. G. C. III, 100.
Vishamá *alias* Vishama-ṭippaṇa.	A commentary on S'abda-kaustubha.	Nágojí Bhaṭṭa.	B. G. C. III, 121.

List of Sanskrit Grammars known to exist—continued.

Name.	*Description.*	*Author.*	*References.*
	A commentary on S'abda-kaustubha.	Nágojí Bhaṭṭa.	O. C. IV, 15.
Vishama-padí.	Another commentary on the same.	....	K. C. P. C. No. 65.
Vishamártha-dípiká.	A commentary on Sárasvata grammar.	Gopála.	B. G. C. III, 156.
Vishamí.	Notes on Paribhashendu-s'ekhara.	Chidrúpa A's'rama.	N. W. P. C. I, 12.
Vishṇúkta-dhátu-gaṇa.	Commentary on Vishṇu's roots of the Supadma grammar.	Jayásundarája.	A. S. C. No. 673.
Viváda-kaumudí.	....	Lálamaṇi Tripáṭhí.	B. G. C. Nos. 103, 104.
Vivaraṇa.	A commentary on Bháshya-pradípa.	Ananta Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I, 87.
Vivaraṇa *alias* Prauḍha-manoramá-vivaraṇa.	*Vide* Laghu S'abda-ratna. Abridged commentary of Haradatta.	Hari Díkshita.	A. S. C. No. 1454.
Vrihat S'abda-ratna.	Enlarged S'abda-ratna.	Bhaṭṭojí Díkshita.	B. S. C. C. No. 20, S. P. [20-2.
Vrihat S'abda-ratna-s'ekhara.	....	Vaidyanátha.	B. G. C. III, 105.
Vrihat S'abda-ratna ṭiká.	....	Vyásadeva Mis'ra.	N. W. P. C. I, 76.
Vrihat S'abdendu-s'ekhara.	....	Náges'a Bhaṭṭa.	B. S. D. C. No. 11, N. O. C. IV, 16.
Ditto ditto ṭippaṇa.	....	Rámanátha Chaube.	N. W. P. C. I, 18 and 20.
Vrihat S'iddhánta-kaumudí.	Unabridged Sid. Kaumudí.	Bhoṭṭojí Díkshita.	B. G. C. III, 79.

Vrihat Vaiyákaraṇa-bhushaṇa.	Enlarged V. Bhúshaṇa.	....	B. S. C. C. 20, S. P. 20-1.
Ditto ditto Ṭíppana.	Notes on the above.	Ramánatha.	N. W. P. C. I, 74.
Vrihatí Paribháshá-vṛitti.	....	Bhairava Mis'ra.	B. G. C. III, 78.
Vṛitti-dípiká.	....	....	S. P. No. 16-1.
Vṛitti-saṅgraha.	Concise explications of Páṇini's aphorisms.	Nágojí Bhaṭṭa.	C. S. Gr.
Vyákaraṇa-saṅgraha.	An abridgement of the Mugdhabodha grammar.	Gangádhara S'armá.	M. N. II, No. 547.
*Vyákára-dípiká.	A commentary on the Sankshiptasára grammar.	Nyáyapanchánana.	A. S. C. No. 243.
Vyákhyá-sára.	A commentary on the Kalápa grammar.	Hariráma Chakravartí.	C. S. Gr.
Ditto ditto.	Ditto ditto.	Rámadása.	C. S. Gr.
Vyákhyána-kaumudí.	A gloss on Goyíchandra's commentary on Sankshiptasára	Abhiráma Vidyálankára.	C. S. Gr.
Vrihanmanjúshá-vivaraṇa.	A commentary on Manjúshá. (See Vaiyákaraṇa Sid. Manjúshá.	Bálam Bhaṭṭa.	N. W. P. C. I, 19.
Ditto ṭippana.	Annotations on the unabridged Vaiyákaraṇa Sid. Manjúshá.	Ramánátha Mis'ra.	N. W. P. C. I, 75.
Vṛitti-nyása (*vide* Nyása).	A commentary on Kás'iká-vṛitti of Vámana Jayáditya.	Jinendra Bodhi.	C. S. Gr.
Vyutpatti-váda.	A logical discussion of certain rules of grammar.	Gadádhara.	O. C. IV, 13.

INDEX.